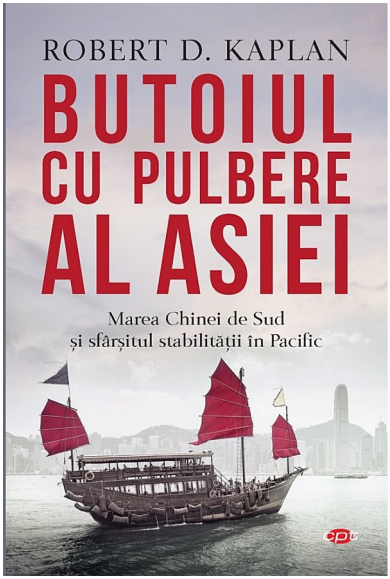
ROBERT D. KAPLAN
BUTOIUL CU PULBERE AL ASIEI
Marea Chinei de Sud
și sfârșitul stabilității în Pacific

Robert D. Kaplan

Butoiul cu pulbere al Asiei

Marea Chinei de Sud şi sfârşitul stabilităţii în Pacific

Traducere din limba engleză:
Mihnea Gafiţa
Editura Litera
2020

Robert D. Kaplan
Asia's Cauldron.
The South China Sea and the End of a Stable Pacific

Copyright © 2014
Copyright hărţi © 2014 David Lindroth Inc.
Capitolul 6, „Povara colonială a Americii", conţine texte dintr-o carte a aceluiaşi autor, Imperial Grunts (Random House, New York, 2005).
Ediţie publicată prin înţelegere cu autorul
Toate drepturile rezervate

Carte Pentru Toți este parte
a Grupului Editorial Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@litera.ro
Ne puteţi vizita pe
www.litera.ro

Butoiul cu pulbere al Asiei
Marea Chinei de Sud şi sfârşitul stabilităţii în Pacific

Robert D. Kaplan
Copyright © 2020
Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate
Editor: Vidraşcu şi fiii
Redactori: Mariana Petcu, Mihaela Moroşanu
Corectori: Valeria Radu, Olimpia Băloi
Copertă: Flori Zahiu
Tehnoredactare şi prepress: Bogdan Coscaru
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
KAPLAN, D. ROBERT
Butoiul cu pulbere al Asiei. Marea Chinei de Sud şi sfârşitul stabilităţii în Pacific/ Robert D. Kaplan
trad.: Mihnea Gafiţa; – Bucureşti: Litera, 2020
ISBN 978-606-33-6732-8
ISBN EPUB 978-606-33-6814-1
I. Gafiţa, Mihnea (trad.)
II. Robert D. Kaplan
821.111-31=135.1

Robert D. Kaplan este autorul a 16 cărţi de politică externă şi călătorii, traduse în numeroase limbi, printre

care: *In Europe's Shadow*: Two Cold Wars and a Thirty-Year Journey Through Romania and Beyond (2016), *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate* (2013; trad. rom. *Răzbunarea geografiei*, Editura Litera, 2014), *Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power* (2010), *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos* (2002) şi *Balkan Ghosts: A Journey through History* (1993). În 2011, *Foreign Policy* l-a desemnat printre „Primii 100 de gânditori ai lumii". Este editor al publicaţiei *The Atlantic*, în care articolele sale apar de trei decenii, şi *senior fellow* în cadrul Centrului pentru o Nouă Securitate Americană din Washington. A fost analist geopolitic principal la Stratfor, iar din 2009 până în 2011 a fost membru al Comitetului de Politici de Apărare condus de secretarul american al Apărării, Robert Gates. Din 2006 până în 2008, a fost *visiting professor* de securitate naţională al Promoţiei 1960 din cadrul Academiei Navale a Statelor Unite, Annapolis.
www.RobertDKaplan.com

Lui Stephen S. Kaplan
Lui Stephen S. Kaplan

Lui Stephen S. Kaplan

Oricine este capabil să scrie despre marele număr şi nesfârşirea de insule ce se află de la strâmtoarea Kampar până la Banda şi de la strâmtoarea Singapore până la insulele Japoniei, care sunt dincolo de China – şi între această insulă şi Banda, trebuie să fie o suprafaţă de mai bine de două sau de trei mii de leghe de jur împrejur –,

oricine e capabil să vorbească despre ea. Şi este sigur că multe dintre acele insule merită să se vorbească despre ele, pentru că multe au, dintre ele, aur, numai c-ar fi plictisitor şi fără capăt. Eu mă voi rezuma să vorbesc doar despre cele câteva, din această mare abundenţă, cu care Malacca se află în comunicare acum sau a fost în trecut, iar despre altele voi spune câte ceva numai în treacăt, pentru ca lucrarea mea să poată ajunge la bun sfârşit; iar dacă lucrarea mea nu va dovedi suficientă greutate, să fiu iertat.

Din *Suma oriental*, de Tomé Pires, o prezentare a Estului, de la Marea Roşie până în China, scrisă la Malacca şi în India în anii 1512–1515

Căci nu se îndoieşte nimeni că o teamă justificată de o iminentă primejdie, chiar dacă nu există o lovitură dată, este un motiv îndreptăţit de război.

Francis Bacon,
Of Empire (*Despre imperiu*), 1612

C H I N A
NEPAL
BHUTAN
INDIA
BANGLADESH
MYANMAR
Hanoi
LAOS
Vientiane
VIETNAM
THAILANDA
Bangkok
CAMBODGIA
Phnom Penh
Ho Si Min (Saigon)
Madras
GOLFUL BENGAL
MAREA ANDAMAN
Golful Thailandei
ACEH
Strâmtoarea Malacca
MALAEZI
Kuala Lumpur
SINGAPORE
Singapore
Sumatra
Selat Karimata
OCEANUL INDIAN
Palembang
Jakarta
0 km 400

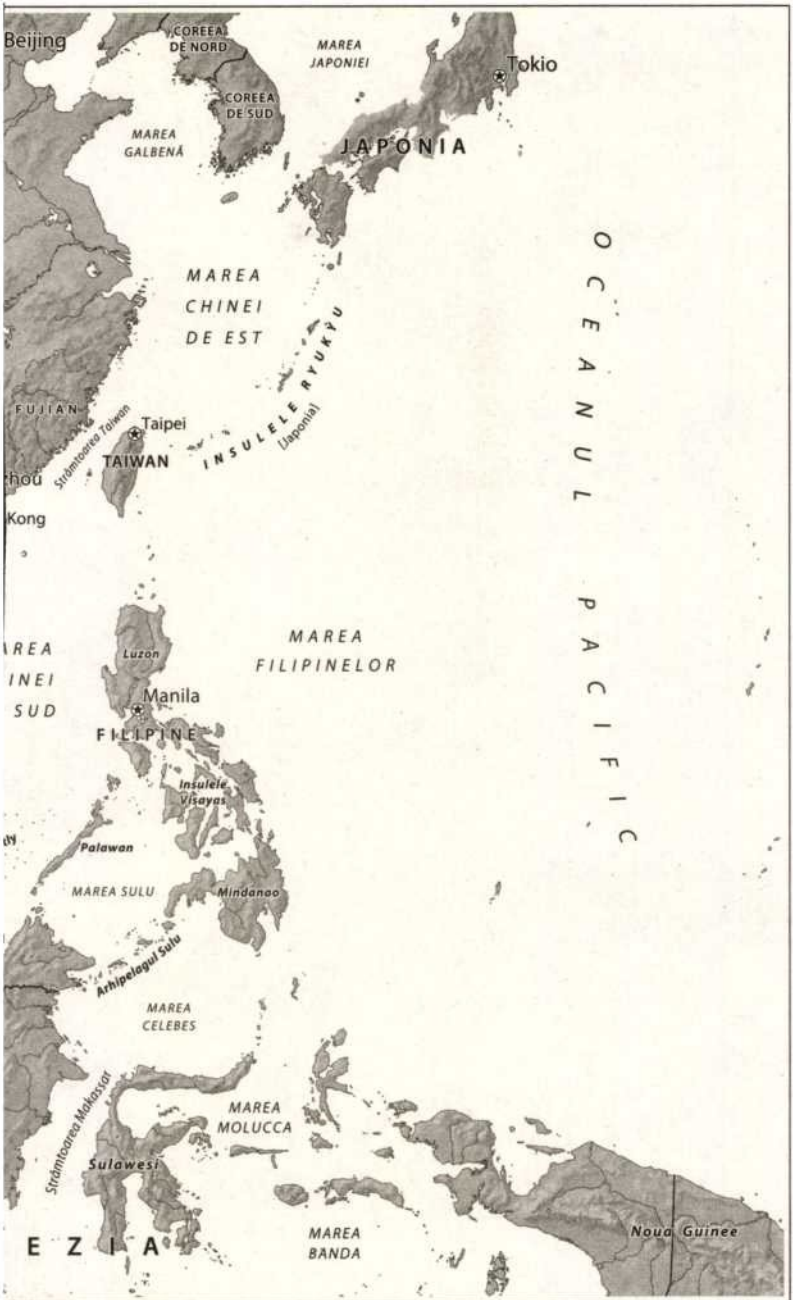
Beijing
COREEA DE NORD
COREEA DE SUD
MAREA JAPONIEI
Tokio
MAREA GALBENĂ
JAPONIA
MAREA CHINEI DE EST
OCEANUL PACIFIC
INSULELE RYUKYU
(Japonia)
FUJIAN
Taipei
TAIWAN
Strâmtoarea Taiwan
Kong
MAREA FILIPINELOR
Luzon
Manila
FILIPINE
Insulele Visayas
Palawan
MAREA SULU
Mindanao
Arhipelagul Sulu
MAREA CELEBES
Strâmtoarea Makassar
MAREA MOLUCCA
Sulawesi
MAREA BANDA
Noua Guinee
E Z I A

Prolog
Ruinele Champei

Urmez nişte poteci prin junglă, în liniştea copleşită de căldură. Movile de cărămidă roşie, înnegrite, zac în vegetaţia sufocantă, la poalele unor munţi devoraţi de norii de ploaie. Mă găsesc la My Son, în centrul Vietnamului, la 65 de kilometri în interiorul uscatului, faţă de ţărmul Mării Chinei de Sud. Flori şi iarbă cresc din toate suprafeţele neverticale, de la orice monument ale cărui altare, lămpi şi reprezentări ale lui Śiva – *lângă* – de odinioară musteau de tămâie şi camfor. Statui pe jumătate distruse, care amintesc de India în străfundurile Asiei de Sud-Est, sunt prinse între coloane, în pereţi, şi împestriţate albastru cu alb, din cauza lichenilor. Sunt zeităţi fără capete şi personaje care dansează, măcinate de timp şi oribil de năpădite astăzi de insecte. Cărămizile desprinse parcă ar fi nişte dinţi lipsă: monumentele sunt atât de ştirbite şi de ruinate, încât rămăşiţele lor amintesc de formele abstracte ale sculpturii moderniste. Învelit în licheni, un *lângă*, simbolul falic al bărbăţiei lui Śiva, a rămas ca o santinelă stingheră să lupte cu vremurile.

Dimensiunile şi abundenţa templelor din grupurile B şi C susţin perspectiva unui Angkor Wat vietnamez, dar, odată ce dau peste celelalte grupuri de temple, îmi dau seama că mai nimic n-a rămas din cele nouă secole de viaţă religioasă de aici, care s-a întins din Antichitatea târzie până în toiul Evului Mediu. Grupul A e numai o moviliţă de dărâmături, mărturie a distrugerilor aduse de elicopterele americane, într-un război de mai puţină relevanţă pentru viitorul Asiei de Sud-Est decât au aceste ruine şi ceea ce reprezintă ele.

Cele mai aprige naţionalisme se nasc adesea din

ceea ce, în terminologia freudiană, se numeşte narcisismul micilor diferenţe. Moştenirile sale khmeră şi indiană salvează Vietnamul din situaţia de a fi o simplă redută meridională a culturii chineze, iar acest lucru favorizează existenţa unei mixturi unice, mai asemănătoare ca niciodată şi, totuşi, mai diferită ca niciodată de civilizaţia Chinei. Invocarea Champei din perioada secolelor IV-XIII scoate la iveală minciuna din studiile pe marginea Războiului Rece, de care Washingtonul rămâne pasionat şi care plasează ferm Asia de Sud-Est în sfera Asiei de Est şi a Pacificului, când realitatea este că această regiune face parte dintr-un tot organic, pe care e mai potrivit să-l numim indo-pacific şi al cărui nucleu maritim este Marea Chinei de Sud – pentru că Champa reprezintă un neam de navigatori şi de piraţi. Prinsă la mijloc între platourile înalte şi mare, având la dispoziţie o mulţime de râuri şi porturi naturale şi mărfuri de comercializat – lemn, mirodenii, ţesături, miere, ceară şi metale –, populaţia *cham* era bine plasată pentru a beneficia de comerţul dintre Oceanul Indian şi Pacificul de Vest. Francezii au avut dreptate să desemneze această regiune cu denumirea nu de Asia de Sud-Est, ci de Indochina.

Dovadă imperiul medieval Chola, întemeiat de tamilii hinduşi din sudul Indiei, care şi-a trimis flotele peste tot prin acest bazin maritim, spre nord ajungând până în China, concomitent cu faptul că vase chinezeşti de ceramică străveche au fost descoperite până departe spre sud, în Java, şi că nave chinezeşti din vremea dinastiilor medievale Tang şi Yuan s-au aventurat până tocmai la Odisha, în nord-estul Indiei. Cu mult înaintea Vietnamurilor de Nord şi de Sud ale epocii Războiului Rece, au existat Vietnamuri nordic şi sudic, de-o parte şi de cealaltă a respectivei linii de despărţire între civilizaţii şi peste abisul secolelor care au despărţit vremurile antice de cele

moderne. Dai Viet a fost, în nord, un regat tânăr şi nesigur, după ce fusese, timp de o mie de ani, o provincie a Imperiului Chinez, în timp ce, la sud, se întindeau Imperiul Khmer şi Champa. Inamicul Dai Viet-ului a fost mai cu seamă Champa, stăvilindu-i aceluia expansiunea către sud, până când Champa însăşi a fost, în cele din urmă, făcută aproape una cu pământul de majoritatea *kinh* din nord, inducând astfel un sentiment subiacent al vinovăţiei resimţit în Vietnamul nordic faţă de Vietnamul sudic, de atunci până acum. Champa, ca reprezentare istorică şi culturală a Vietnamului sudic, a fost întotdeauna mai îndeaproape conectată la lumile khmeră şi malaeză decât la Dai Vietul sinizat dinspre nord.

În secolele XVII-XVIII, au existat iarăşi, efectiv, două Vietnamuri: Tonkin spre nord, peste care domnea dinastiale, şi Cochin-China spre sud, peste care domnea dinastia Nguyen. Toate acestea, în ultimă instanţă, pentru că zona de coastă lungă de aproape 1 600 de kilometri a Vietnamului se întindea peste două mari civilizaţii: ale Indiei şi Chinei.

Am devenit conştient de Champa prin intermediul unei cărţi ilustrate, peste care am dat într-o librărie din Hanoi, cu ani în urmă: *Arta din Champa* de Jean-François Hubert. Dată fiind frumuseţea cărţii, din primul moment mi-am dorit s-o am şi eu. Champa, scria Hubert, există „în ciuda timpului”, moştenirea ei fiind recuperată, la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, de arheologii francezi de la École Française d’Extrême-Orient, care au făcut studii şi excavaţii la My Son şi în alte situri, furnizând probe concrete pentru ceea ce este prezentat numai în scris în Analele Dinastiilor Chinezeşti şi în rapoartele ambasadelor. Textul hubertian, la fel de elegant ca imagistica însoţitoare, mi-a deschis ochii în privinţa culturii sanscrite, cu deliciosul ei sincretism hindu-budist (chiar

dacă hinduismul trage mult mai greu în balanţă). „În secolul VIII – afirmă Hubert –, Champa se întindea de la Poarta lui Annam, în nord, până la bazinul fluviului Dong N-ai, în sud”, adică din nordul fostei Zone Demilitarizate spre sud, până la Saigon. Aşa se face că harta medievală a lui Hubert trimitea la cea din perioada Războiului Rece. După o serie groaznică de războaie şi invazii, reversul medaliei de a fi situat pe o linie de despărţire între civilizaţii, Champa hindusă a dispărut, în cele din urmă, în umbra vietnamezilor.[1] Aşa s-a creat Vietnamul pe care-l cunoaştem, deşi moştenirea acestei lumi hinduse cucerite este cea care-i furnizează Vietnamului identitatea culturală esenţialmente ne-chineză.

Cartea lui Hubert m-a dus la Da Nang, aproape de vechea Zonă Demilitarizată, cea mai aglomerată bază aeriană din timpul Războiului din Vietnam. Acea lume a murit şi zace îngropată sub realitatea comunităţilor împrejmuite în stil american, a terenurilor de golf cărora le fac reclamă celebrităţile şi a staţiunilor şi complexelor de cazinouri de cinci stele, terminate doar pe jumătate, care au drapele americane arborate la intrările aliniate de-a lungul Plajei de Porţelan1, la sud faţă de oraş. Sunt şi eco-refugii. Jungla-iad a vechilor soldaţi a devenit paradisul excursioniştilor – ţara care a simbolizat războiul pentru o generaţie întreagă ştie acum să zâmbească şi are un ritm al ei propriu, îmbătător.

În centrul Da Nang-ului, se află Muzeul Sculpturii Cham, o clădire colonială franceză din 1915, de culoare galben-muştar, unde sute de sculpturi dezgropate de arheologii Henri Parmentier şi Charles Cârpeaux în timpul campaniilor de excavaţii din anii 1903 şi 1904, de la My Son şi din alte locuri, stau depozitate şi îngrămădite, în condiţii de proastă iluminare şi zăpuşeală, cu ferestrele

1 Hubert, 2005, pp. 7-8,17-18, 20, 22-23, 28-29, 31-32

deschise către zgura şi traficul de afară. Obsesia mea legată de Champa străveche s-a adâncit aici. Pe lângă sculpturi, erau şi fotografii în sepia, făcute de aceiaşi doi arheologi, reprezentând subiectele lor mai bine decât ar fi putut orice fotografie color.[2] Pentru că sculpturile propriu-zise se prezintă în acele nuanţe nedefinite de cenuşiulăptos în unele cazuri, de ocru pal în altele, care sunt mai frumoase decât orice culoare primară şi redate cel mai bine într-un contrast de lut iluminat, cu fondul întunecat din jur. Fiecare statuie a prins viaţă pentru mine, de parcă i-ar fi pozat unui fotograf în studioul său. Lumea indiană divinizează dansul şi multe dintre acele piese păreau încremenite în câte un stop-cadru.

Era, de pildă, Gajasimha cel încălecat de Śiva, cu cap de elefant şi trup de leu, întruchiparea inteligenţei zeilor şi a forţei regilor.

Şi zeul Śiva însuşi, având un cap gigantic, al cărui nas era cu totul zdrobit, iar ochii parcă revedeau din plin toate creaţiile şi distrugerile universului. Era şi un mic Viṣṇu, Protectorul, cu trăsăturile atât de şterse de timp, încât puteai numai să bănuieşti existenţa unui ochi care, totuşi, avea o privire fixă înfricoşătoare. Brahma, zeul creaţiei, avea trei capete în loc de cele patru obişnuite, reprezentând direcţiile diferite ale universului, şi cu cele patru braţe ale sale ţinea diversele volume ale Vedelor. Spiritul naturii, Yaksa; avatarul lui Viṣṇu, Balarama; Kala, un zeu al morţii – întregul panteon hindus era prezent aici, la Da Nang, un loc unde zeii aceia indieni domniseră timp de aproape o mie de ani. Cele mai strălucite basoreliefuri dintr-un templu de la My Son, mutate aici de francezi, evocau celebra viziune a intelectualului german evreu Walter Benjamin asupra istoriei ca fiind un imens morman

---

2 în timpul războiului, americanii denumeau astfel o porţiune de 30 de kilometri de plajă cu un nisip foarte fin şi alb. (n.trad.)

de resturi de la incidente şi evenimente, care se adună întruna, din ce în ce mai multe şi mai înalte, spre infinit, progresul neînsemnând altceva decât că şi mai multe resturi sunt aşteptate să se îngrămădească.

Nu mi-a fost de ajuns. Muzeul de Istorie din Saigon, unde se afla o sală ticsită de sculpturi din Champa, se cerea şi el vizitat. Aici, printre diorame şi alte exponate care înfăţişau devastările din perioadele Song, Yuan şi Ming – cu alte cuvinte, lupta împotriva Chinei ca nucleu tematic al istoriei vietnameze –, am descoperit urme ale populaţiei *cham* tocmai din secolul II, până nici mai mult, nici mai puţin decât în secolul XVII: noi dovezi ale felului în care, dincolo de asemănările culturale copleşitoare dintre el şi China, Vietnamul era totuşi distinct. Iar asta se datora, într-o măsură semnificativă, influenţei indiene. Altfel spus, fără subcontinentul Indian, Vietnamul n-ar fi putut exista într-un sens oarecare cultural sau estetic. Îmi întorc privirile după nişte divinităţi dansatoare, din piatră de culoarea cafelei cu lapte, cu câte patru braţe, cu piepturi generoase şi talii înguste, dar cărnoase – perfect asemănătoare cu sculpturile pe care le-am văzut cândva în peşterile de la Ellora, la est de Mumbai. Lakṣmī, o statuie din secolul X, o invitaţie la bogăţie şi senzualitate; un Śiva din secolul XV, de-o stilizare iconică mai presus de realism, aşa încât abstracţiunea artistică predomină. Chiar dacă respectivul Śiva e doar pe jumătate cioplit, o asemenea tărie de caracter ţâşneşte din piatră!

Compar sculpturile populaţiei *cham* cu cele khmere din secolul XII dintr-o sală alăturată, acestea din urmă, amestecuri de stiluri budist-brahmaniste. Chipurile khmere bej-maronii prind viaţă cu aerul lor de acceptare mistică a sorţii – nimic din ce-am văzut vreodată nu sugerează în asemenea măsură liniştea sufletească –, frunţile joase, nasurile turtite, buzele pline şi late, ochii deschişi, chiar

dacă par închişi. Arta khmeră, ca şi cea din Champa, este o altă variantă a confluenţei dintre civilizaţiile indiană şi chineză. Şi totuşi, uneori, atât de aproape de o anume civilizaţie găseşti o piesă care dezvăluie cealaltă civilizaţie în întregimea ei: de exemplu, o Devi din secolul X – formă feminină a Stăpânului Suprem – de la Huong Que, în centrul Vietnamului, cu trăsături ariene dintre cele mai pronunţate, modelate într-un oranj ciocolatiu izbitor. O asemenea statuie ţine strict de India. Este singura căreia i se potriveşte culoarea, mai degrabă decât o înfăţişare în alb şi negru.

*

Cât de ciudat este să-mi încep studiul geopolitic asupra Mării Chinei de Sud cu moştenirea mitică delectabilă a Indiei. Dar tocmai asta e problema. Champa este lecţia pe care trebuie s-o ţin mereu în minte, în cursul acestei relatări despre influenţa crescândă a Chinei. Descrierea făcută de mine artei din Champa e necesarmente generoasă, pentru că nu trebuie să pierd niciodată din vedere prezenţa însufleţită a Indiei în această parte a lumii, într-un moment în care privirea Chinei pare atât de împovărătoare. Da, chiar în timp ce scriu, prezenţa progresivă a Chinei continuă să fie chestiunea prevalentă în zona Mării Chinei de Sud, stând mărturie ponderii demografice şi economice a Chinei. Dacă nu mă refer la ascensiunea Chinei, dacă nu mă refer la tendinţele marcante din ultimele decenii, atunci observaţiile mele nu pot avea relevanţă. De vreme ce viitorul nu poate fi cunoscut, singurul lucru pe care-l poţi face este să scrii despre timpul prezent.

Dar, dacă viitorul nu poate fi cunoscut, înseamnă şi că e deschis oricăror posibilităţi – cum ar fi, eventual, slăbirea dramatică sau chiar prăbuşirea Partidului Comunist (şi a Chinei), din cauza presiunilor interne

economice şi sociale. Astfel, Champa oferă o lecţie de modestie: conştiinţa faptului că, prezentul fiind efemer, chiar şi în cel mai bun caz, analiza mea nu poate constitui decât o contribuţie vremelnică. Deşi nu mă voi referi decât rareori la Champa de-aici înainte, sper că aluziile mele la ea, scurte, dar intense, vor scuti cele ce urmează de un caracter de strictă actualitate. Champa reprezintă viziunea pe termen lung, pentru că, mergând înapoi în timp, de fapt privim înainte, peste linia orizontului. Umbra Chinei se prevede foarte mare în prezent, dar, dacă s-ar întâmpla ca, în curând, China să eşueze dramatic în proiectele ei, atunci Marea Chinei de Sud şi-ar putea justifica din nou denumirea de *Indochina*, din perioada colonială franceză, China intrând în competiţie de pe o poziţie de egalitate, mai degrabă decât de dominaţie, cu India şi cu alte puteri şi civilizaţii.

Mai mult decât atât, deşi studiul meu subliniază o rivalitate militară între Statele Unite şi China, viitorul – în termeni deopotrivă militari şi economici – poate fi unul cu precădere multipolar, în care o ţară precum Vietnamul – sau, dacă nu el, atunci Malaezia, Australia sau Singapore – să monteze mai multe puteri unele împotriva altora. Statele Unite au luptat împotriva perspectivei unui Vietnam unificat de Nordul comunist. Dar, odată acea unificare devenită fapt istoric, noul stat vietnamez mărit a devenit o ameninţare mult mai mare pentru China comunistă decât Statele Unite. Există asemenea ironii ale istoriei. Pentru că mărturiseşte centralitatea unei puteri într-o vreme în care o alta este încă în ascensiune, Champa devine un simbol pentru surprizele şi posibilităţile deocamdată ascunse analistului convenţional.

Saigonul soldaţilor americani, cu baruri zgomotoase şi cluburi de striptease, a dispărut, îngropat în memorie, dincolo de faţadele strălucitoare, luminate cu spoturi, ale

firmelor Gucci, Lacoste, Versace. Dar acele statui minunat-enigmatice din depozitele prăfoase ale unui muzeu trăiesc mai departe.

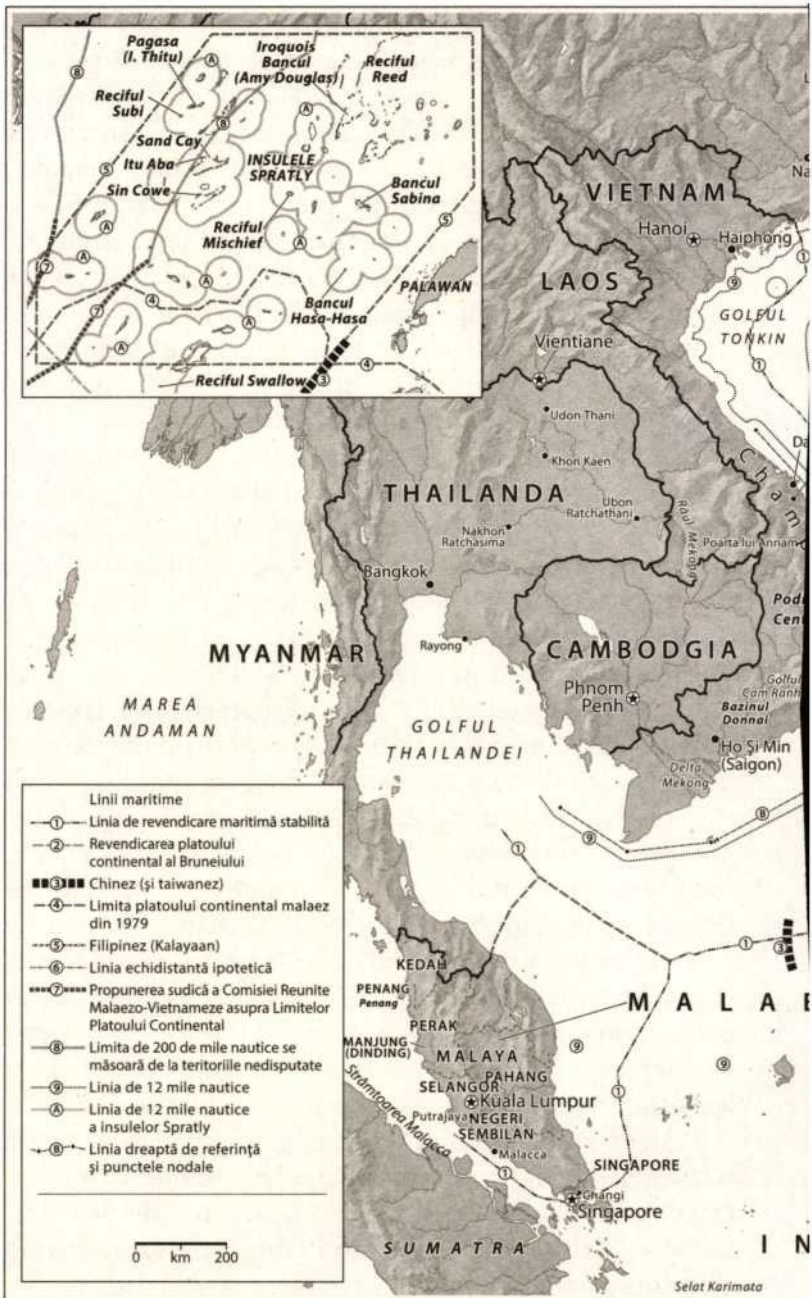
Pagasa (I. Thitu)
Iroquois Bancul (Amy Douglas)
Reciful Reed
Reciful Subi
Sand Cay
Itu Aba
Sin Cowe
INSULELE SPRATLY
Bancul Sabina
Reciful Mischief
PALAWAN
Bancul Hasa-Hasa
Reciful Swallow
VIETNAM
Hanoi
Haiphong
LAOS
GOLFUL TONKIN
Vientiane
Udon Thani
Khon Kaen
THAILANDA
Ubon Ratchathani
Nakhon Ratchasima
Bangkok
Rayong
MYANMAR
CAMBODGIA
Phnom Penh
Ho Şi Min (Saigon)
Delta Mekong
MAREA ANDAMAN
GOLFUL THAILANDEI
Linii maritime
① Linia de revendicare maritimă stabilită
② Revendicarea platoului continental al Bruneiului
③ Chinez (şi taiwanez)
④ Limita platoului continental malaez din 1979
⑤ Filipinez (Kalayaan)
⑥ Linia echidistantă ipotetică
⑦ Propunerea sudică a Comisiei Reunite Malaezo-Vietnameze asupra Limitelor Platoului Continental
⑧ Limita de 200 de mile nautice se măsoară de la teritoriile nedisputate
⑨ Linia de 12 mile nautice
Ⓐ Linia de 12 mile nautice a insulelor Spratly
Ⓑ Linia dreaptă de referinţă şi punctele nodale
0 km 200
KEDAH
PENANG
PERAK
MANJUNG (DINDING)
MALAYA
PAHANG
SELANGOR
Kuala Lumpur
NEGERI SEMBILAN
Malacca
SINGAPORE
Changi
Singapore
SUMATRA
Strâmtoarea Malaeca
Selat Karimata

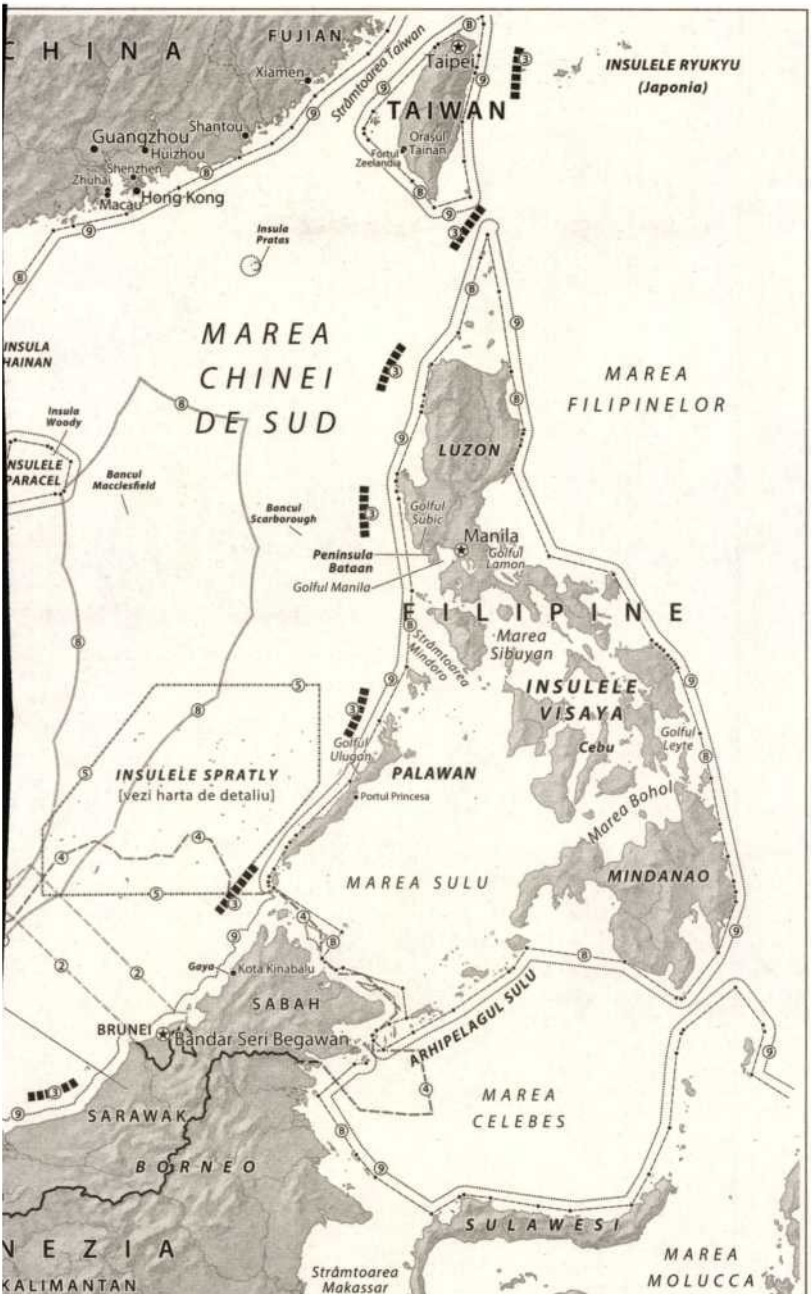
CHINA
FUJIAN
Xiamen
Strâmtoarea Taiwan
Taipei
INSULELE RYUKYU
(Japonia)
TAIWAN
Shantou
Guangzhou
Huizhou
Shenzhen
Zhuhai
Macau
Hong Kong
Orașul Tainan
Fortul Zeelandia
Insula Pratas
MAREA CHINEI DE SUD
INSULA HAINAN
Insula Woody
INSULELE PARACEL
Bancul Macclesfield
Bancul Scarborough
Peninsula Bataan
Golful Manila
MAREA FILIPINELOR
LUZON
Golful Subic
Manila
Golful Lamon
FILIPINE
Strâmtoarea Mindoro
Marea Sibuyan
INSULELE VISAYA
Golful Uluqan
PALAWAN
Cebu
Golful Leyte
INSULELE SPRATLY
[vezi harta de detaliu]
Portul Princesa
Marea Bohol
MAREA SULU
MINDANAO
Gaya
Kota Kinabalu
SABAH
BRUNEI
Bandar Seri Begawan
ARHIPELAGUL SULU
SARAWAK
MAREA CELEBES
BORNEO
SULAWESI
NEZIA
KALIMANTAN
Strâmtoarea Makassar
MAREA MOLUCCA

Capitolul 1
Dilema umanistă

Europa este un peisaj terestru prin excelenţă, Asia de Est, un peisaj marin. Aici rezidă o diferenţă crucială între secolele XX şi XXI. Cele mai contestate regiuni ale globului, în secolul trecut, se aflau pe uscat, în Europa, mai cu seamă în acea zonă plată care făcea ca frontierele estică şi vestică ale Germaniei să fie unele artificiale şi, deci, expuse deplasărilor de armate înainte şi înapoi. Dar, începând cu faza ultimă a Războiului Rece, axa demografică, economică şi militară a Pământului s-a mutat, într-o măsură calculabilă, către celălalt capăt al Eurasiei, unde spaţiile care despart principalele nuclee de populaţie sunt preponderent maritime. Prin maritim, înţeleg spaţiul naval, aerian şi cosmic, deoarece, încă de la apariţia portavioanelor, în prima jumătate a secolului XX, formaţiunile de luptă navale şi aeriene au devenit din ce în ce mai mult de nedespărţit, spaţiul cosmic venind, în prezent, să se adauge combinaţiei, datorită sprijinului navigaţional şi de alte naturi furnizat vapoarelor şi avioanelor de către sateliţi. De aceea, *naval* a devenit un termen-valiză pentru mai multe dimensiuni ale activităţii militare. Şi, cu siguranţă, *naval* este şi termenul operativ. Datorită felului în care geografia scoate la lumină şi fixează priorităţile, contururile fizice ale Asiei de Est pledează pentru un secol naval, posibilitatea îndepărtată a unui război terestru în peninsula Coreea rămânând o excepţie notabilă.

Asia de Est e vastă, o întindere uriaşă de teritorii care ajung până în regiunile arctice şi în cele antarctice – de la insulele Kurile spre nord până la Noua Zeelandă spre

sud – şi se caracterizează printr-o multitudine fărâmiţată de linii de coastă şi arhipelaguri, şi acestea despărţite de mări şi distanţe considerabile. Chiar şi având în vedere modul în care tehnologia comprimă azi distanţele, prin rachete de croazieră şi avioane supersonice de luptă – acestea din urmă fiind lesne realimentate în aer făcând ca orice geografie să pară închisă şi claustrofobă, marea tot acţionează ca o barieră care descurajează agresiunea, fie şi în măsura în care uscatul nu reuşeşte. Marea, spre deosebire de uscat, creează frontiere clar delimitate şi, deci, are capacitatea să reducă starea de conflict. Şi mai este, apoi, şi viteza de avut în vedere. Chiar şi cele mai rapide nave de luptă se deplasează relativ lent – de pildă, cu 35 de noduri[3] –, reducând posibilitatea unor calcule greşite şi dându-le astfel diplomaţilor mai multe ore la dispoziţie, dacă nu chiar zile, în care să-şi revizuiască deciziile. Mai mult decât atât, flotele navale şi aeriene militare pur şi simplu nu ocupă teritoriul, aşa cum procedează armatele. Datorită mărilor care înconjoară Asia de Est, secolul XXI are o şansă mai bună decât secolul XX să evite marile conflagraţii militare.

Desigur, Asia de Est a cunoscut mari conflagraţii militare în secolul XX, pe care prezenţa mărilor nu le-a împiedicat: Războiul Ruso-Japonez (1904 – 1905); aproape o jumătate de secol de război civil în China, care a urmat prăbuşirii dinastiei Qing (în Manciuria); cuceririle Japoniei imperiale şi al Doilea Război Mondial în regiunea Pacificului, care a decurs din ele; Războiul Coreei (1950 – 1953); războaiele din Cambodgia şi Laos şi cele două războaie din Vietnam, în care au fost implicaţi francezii şi americanii din anii 1950 până la mijlocul deceniului 1970.

---

3 Unitate de măsură pentru viteza de deplasare a navelor, echivalentă cu parcurgerea unei mile marine (1 852 de metri) pe oră. în cazul de faţă, 35 de noduri înseamnă circa 65 km pe oră. (n.trad.)

Elementul care unifică toate aceste conflicte este acela că fiecare dintre ele a jucat un rol organic fie în formarea unui stat sau imperiu, fie, dimpotrivă, în procesul decolonizării. Unele dintre aceste conflicte au fost interne şi au implicat forţe terestre atât convenţionale, cât şi neconvenţionale, forţele navale îndeplinind misiuni extrem de limitate. Faptul că măreaţa geografie a Asiei de Est e preponderent maritimă nu a influenţat decât în mică măsură aceste războaie în esenţă domestice. (Includ Coreea în această categorie, pentru că războiul dintre Nord şi Sud a fost purtat în principal pe uscat şi a fost unul hotărâtor pentru formarea celor două state separate, după îndelungata ocupaţie japoneză din anii 1910 – 1945.) Dar acum, vremea consolidării naţionale de-a lungul şi de-a latul Asiei de Est a rămas în urmă. Cercurile militare din Asia de Est, mai degrabă decât să se concentreze înspre interior, cu armate slab dotate din punct de vedere tehnologic, se concentrează înspre exterior, cu flote navale şi aeriene de înaltă tehnologie. Totuşi, aşa cum voi demonstra, este puţin probabil să fie reeditate, ca scară de anvergură, conflictele navale din Războiul Ruso-Japonez şi din al Doilea Război Mondial – zona Pacificului.

Războiul Ruso-Japonez şi teatrul din Pacific, în al Doilea Război Mondial, au fost, într-o măsură semnificativă, repercusiuni ale militarismului japonez, în faţa căruia marea nu oferea câtuşi de puţin protecţie; de fapt, mările au fost esenţiale pentru expansiunea unei naţiuni insulare, ale cărei necesităţi în materie de rezerve de petrol provenit de pe ţărmuri îndepărtate erau din ce în ce mai mari, pentru forţele ei armate, care se mişcau nebuneşte în toate direcţiile. Dar China, care este acum puterea militară în ascensiune din zona Pacificului, demonstrează mult mai puţină agresivitate, faţă de Japonia imperială de după restauraţia Meiji1: chiar dacă

forţele militare chineze (mai cu seamă cele navale) se extind, un fascism precum cel japonez aproape cert nu se întrevede la orizont în Regatul de Mijloc[45]. În ceea ce priveşte comparaţia între China şi Germania imperială dinainte de Primul Război Mondial, pe care mulţi o fac, pe când Germania era preponderent o putere terestră, dată fiind geografia Europei, China va fi preponderent o putere navală, dată fiind geografia Asiei de Est. Această geografie, repet, este cea care va stimula dezvoltarea forţelor navale, care, deşi o tendinţă îngrijorătoare în sine, tot nu este la fel de îngrijorătoare ca dezvoltarea forţelor terestre la începutul secolului trecut, în Europa continentală.

Într-adevăr, puterea militară se mută către Asia, dar ceea ce a fost mai rău în secolul XX poate fi evitat, mulţumită, în general, „puterii opritoare a apei”[6], după cum se exprima John J. Mearsheimer, specialist în ştiinţe politice al Universităţii din Chicago. Apa, explică Mearsheimer, este o piedică în calea invaziei, pentru că, deşi un stat îşi poate construi o forţă navală cu care să-şi transporte o armată peste mare, acelui stat îi va fi mult mai dificil să-şi debarce armata pe un ţărm ostil, după care s-o facă să avanseze în interiorul uscatului, pentru a supune definitiv o populaţie adversă.

De exemplu, strâmtoarea Taiwan are o lăţime de numai o sută de mile marine, fiind una dintre cele mai înguste căi de navigaţie din Pacificul de Vest, dar este, chiar şi aşa, de aproape patru ori mai lată decât Canalul Mânecii, peste care a venit invazia forţelor aliate în al

4 Denumire dată recâştigării, în 1868, de către împăratul Meiji (1867-1912), a puterii concrete imperiale în Japonia, după o lungă perioadă în care puterea a fost deţinută de şoguni. (n.trad.)

5 Denumire dată statului chinez, care traduce termenul Zhongguo, cel mai frecvent folosit în documentele istorice chinezeşti, (n.trad.)

6 Mearsheimer, 2001, p. 114

Doilea Război Mondial. China s-ar putea dovedi capabilă, peste un deceniu şi ceva, să învingă Taiwanul într-un război, cu toată asistenţa militară pe care Statele Unite o acordă acestuia. Dar ocuparea Taiwanului s-ar dovedi mult mai dificilă, drept care este puţin probabil să fie încercată vreodată. Nu la fel ar sta lucrurile dacă Taiwanul n-ar fi o insulă despărţită de continent printr-un culoar de apă lat de o sută de mile marine. Aceeaşi este situaţia în cazul distanţelor maritime dintre Japonia şi Coreea, dintre Coreea de Sud şi China, dintre insulele japoneze Ryūkyū şi China, dintre insula chineză Hainan şi Vietnam şi aşa mai departe. Cum războaie postcoloniale, de bună seamă, nu se mai întrevăd la orizont, China, oricât de agresivă ar fi, nu este Japonia imperială, iar geografia maritimă a Asiei de Est susţine competiţia navală, totodată militând împotriva unor debarcări de vehicule-amfibii în zone intens populate.

Cum ar urma să arate această competiţie pur navală? Ca să ne dăm seama, va trebui să examinăm geografia Asiei de Est mai îndeaproape.

*

Asia de Est poate fi împărţită în două zone mari: Asia de Nord-Est, dominată de peninsula Coreea, şi Asia de Sud-Est, dominată de Marea Chinei de Sud. Asia de Nord-Est pivotează în jurul Coreei de Nord, un stat izolat şi totalitar, care combină comunismul cu fascismul naţional. Un asemenea stat are perspective sumbre într-o lume dominată de capitalismul excesiv şi de comunicarea electronică. Dacă ar surveni colapsul Coreei de Nord, forţele terestre chineze, americane şi sud-coreene ar putea converge în jumătatea de nord a peninsulei, într-o intervenţie umanitară cum nu s-a mai văzut, chiar dacă şi-ar smulge bucăţi întregi de teritoriu pentru ele însele, în decursul acţiunii de a-i hrăni pe înfometaţi. Abordările

navale ar deveni secundare, în mod clar. În schimb, o eventuală reunificare a Coreei ar aduce intervenţiile navale în prim-plan, Coreea Mare, China şi Japonia găsindu-se într-un echilibru fragil aşa cum ar fi ele, despărţite de Marea Japoniei şi de mările Galbenă şi Bohai. Pe scurt, de vreme ce Coreea de Nord încă mai există, faza de război rece a istoriei Asiei de Nord-Est nu s-a sfârşit încă, motiv pentru care puterea terestră va mai domina multă vreme titlurile ziarelor din zonă, înainte să ajungă să le domine puterea navală.

Prin comparaţie, Asia de Sud-Est e deja cufundată adânc într-o fază post-război rece a istoriei. De aceea şi este, într-o asemenea măsură, o fază critică. Vietnamul domină ţărmul vestic al Mării Chinei de Sud. Odinioară simbolul extern prin excelenţă al tumultului intern american, Vietnamul a fost – cel puţin până în ultimii ani – o forţă capitalistă în căutarea unor legături militare mai strânse cu Statele Unite, pentru a ţine la respect China. Consolidată ca stat dinastic de către Mao Zedong, după decenii întregi de haos, şi transformată în cea mai dinamică economie a lumii prin liberalizările lui Deng Xiaoping, acum China se revarsă în afară, prin forţele ei navale, către Primul Lanţ de Insule din Pacificul de Vest. Mai este, apoi, şi monstrul demografic musulman al Indoneziei, care, după ce a suportat interminabile decenii de guvernare autoritară atât de dreapta, cât şi de stânga, în timpul Războiului Rece, s-ar putea transforma într-o a doua „Indie”, adică o democraţie viguroasă şi stabilă, cu capacitatea de a-şi proiecta puterea prin economia în continuă creştere. Între timp, statul Singapore şi Malaezia înaintează din punct de vedere economic, urmând modelul stat-metropolă şi stat comercial, prin diverse amestecuri de democraţie şi autoritarism. De aceea, imaginea compozită este a unui ciorchine de state care, după ce au

lăsat în urmă aproape cu totul problemele de legitimare internă şi de structură statală, sunt pregătite să-şi împingă drepturile teritoriale percepute până dincolo de propriile ţărmuri. Această presiune colectivă exercitată spre exterior se manifestă în ringul demografic al globului: aici, în Asia de Est, cu cele aproape şase sute de milioane de locuitori ai săi, China cu 1, 3 miliarde converge cu Subcontinentul Indian, care are 1, 5 miliarde. Iar locul geografic de întâlnire a tuturor acestor state este unul maritim, şi anume Marea Chinei de Sud.

Marea Chinei de Sud funcţionează precum *gâtlejul* Pacificului de Vest şi al Oceanului Indian – o masă de ţesut economic de conexiuni, unde se reunesc rutele maritime globale. Aici se află inima zonei de coastă navigabile a Eurasiei, cu noduri în strâmtorile Malacca, Sunda, Lombok şi Makassar. Peste jumătate din tonajul flotei comerciale globale trece anual prin aceste puncte de gâtuire, precum şi o treime din tot ce înseamnă trafic maritim la nivel mondial.1 Petrolul transportat prin strâmtoarea Malacca din Oceanul Indian, în direcţia Asiei de Est, prin Marea Chinei de Sud, e de trei ori mai mult, cantitativ, decât cel care trece prin Canalul de Suez şi de cincisprezece ori mai mult decât cel care tranzitează Canalul Panamá. În jur de două treimi din aprovizionările cu energie ale Coreei de Sud, aproape 60% din aprovizionările cu energie ale Japoniei şi Taiwanului şi 80% din importurile de ţâţei ale Chinei trec prin Marea Chinei de Sud.[7] Iar dacă prin Golful Persic nu se transportă decât energie, prin Marea Chinei de Sud trec energie, produse finite şi materii prime.

Pe lângă amplasarea ei centrală, Marea Chinei de Sud a demonstrat că deţine rezerve de petrol de şapte miliarde de barili şi, estimativ, rezerve de gaze naturale de peste 25 de bilioane de metri cubi. Dacă sunt corecte

7 South China Sea..., 2008; Kaplan, 2010 (a)

calculele chinezilor că Marea Chinei de Sud va putea furniza, în ultimă instanţă, 130 de miliarde de barili de ţâţei (există anumite dubii foarte serioase în privinţa unor asemenea estimări), atunci Marea Chinei de Sud posedă mai mult ţâţei decât oricare altă zonă a globului, cu excepţia Arabiei Saudite. Unii observatori chinezi au numit Marea Chinei de Sud „al doilea Golf Persic" 1. Dacă, într-adevăr, există atât de mult petrol în Marea Chinei de Sud, atunci China îşi va fi rezolvat fie şi parţial „dilema legată de Malacca", şi anume dependenţa ei de îngusta şi vulnerabila strâmtoare Malacca, pentru o parte atât de importantă a energiei sale, pe care o primeşte din Orientul Mijlociu. Iar China National Offshore Oii Corporation [Corporaţia Naţională pentru Ţiţeiul din Largul Mării a Chinei] a investit 20 de miliarde de dolari în convingerea că asemenea cantităţi de petrol există cu adevărat în Marea Chinei de Sud.[8] China caută cu disperare noi resurse de energie. Rezervele de petrol chinezeşti se ridică la numai 1, 1% din totalul mondial, în timp ce China consumă peste 10% din producţia mondială de ţâţei şi peste 20% din totalul energiei consumate pe planetă.[9]

Nu numai amplasarea ei şi rezervele de energie promit să-i atribuie Mării Chinei de Sud o importanţă geostrategică esenţială, ci şi disputele teritoriale purtate în jurul acestor ape, unde se află peste două sute de insuliţe, stânci şi recife de corali, dintre care numai vreo patruzeci se află în permanenţă deasupra nivelului mării. Totuşi, aceste fărâme de uscat măturate de taifunuri sunt valoroase, în principal datorită ţiţeiului şi gazelor naturale

8 US EIA şi Snyder, 1996; South China Sea (The): The First Testing Ground..., 2010. Rezervele de ţiţei din arhipelagul Spratly ar putea fi supraestimate, gazele naturale fiind hidrocarburile mai abundente. Vezi şi Bateman şi Emmers (editori), 2009, p. 17; Baker şi Wiencek, 2002, p. 6.

9 Statistical Review of World Energy, 2011; Higgins, 2011

care s-ar putea afla în apropierea lor, în straturile de rocă amestecate şi neregulate subacvatice. Bruneiul ridică pretenţii asupra recifului sudic din insulele Spratly. Malaezia revendică trei insule din acelaşi arhipelag. Filipinele revendică opt insule Spratly şi porţiuni semnificative din însăşi Marea Chinei de Sud. Vietnamul, Taiwanul şi China revendică, fiecare, câte o importantă parte din Marea Chinei de Sud şi grupurile de insule Spratly şi Paracel în întregime. La mijlocul anului 2010, s-a iscat o adevărată vâlvă când s-a spus despre China c-ar fi numit „de interes major" pentru ea însăşi Marea Chinei de Sud. S-a dovedit că oficialii chinezi n-au afirmat niciodată aşa ceva – n-a contat. Hărţile chinezeşti asta demonstrează. Beijingul pretinde că-i aparţine ceea ce numeşte „limita istorică", şi anume grosul întregii Mări a Chinei de Sud, într-o uriaşă buclă – poreclită „limba vacii" – care include aceste grupuri de insule, de la insula chinezească Hainan, la circa 1 200 de mile marine spre sud, până aproape de Singapore şi Malaezia. Rezultatul este că toate statele acestea litorale sunt mai mult sau mai puţin grupate împotriva Chinei şi dependente, în privinţa diplomaţiei şi a sprijinului militar, de Statele Unite. Vietnamul şi Malaezia, de exemplu, caută să împartă tot ce înseamnă fundul mării şi resursele subterane din partea sudică a Mării Chinei de Sud între Asia de Sud-Est continentală şi partea malaeziană a insulei Borneo: acest lucru a generat o replică diplomatică furioasă din partea Chinei.1 Asemenea revendicări conflictuale sunt susceptibile de a se acutiza, în măsura în care consumul de energie din ţările asiatice în curs de dezvoltare este aşteptat să se dubleze până în anul 2030, Chinei înseşi revenindu-i jumătate din această creştere.[1011]

---

10 Ungerer, Storey şi Bateman, 2010

11 South China Sea: Country Analysis Briefs

„Paradoxal, dacă epoca postmodernă e dominată de globalizare – afirma expertul naval britanic Geoffrey Till –, atunci tot ce sprijină” globalizarea, cum ar fi rutele comerciale şi rezervele de energie, devine sfâşiat de rivalităţi. Şi, când vine vorba despre cele dintâi, rutele comerciale, 90% din toate mărfurile transportate de pe un continent pe altul călătoresc pe mare. Această preocupare maritimă crescândă, care este un produs al globalizării, survine într-un moment în care o multitudine de state relativ noi şi

I

Independente din Asia de Sud-Est, care abia de puţin timp au la îndemână toate cele necesare pentru a-şi încorda muşchii pe mare, au început să emită pretenţii teritoriale unele împotriva altora, problemă care nu exista pe vremea Imperiului Britanic, datorită supremaţiei globale a Coroanei şi accentului pus de britanici pe comerţul liber şi pe libertatea de a naviga.1 Această încordare a muşchilor ia forma unor înfruntări pe mare, devenite deja „de rutină”, între nave de război ale diferitelor naţiuni, ceea ce creează un risc embrionic de conflict armat.[12][13]

Un oficial de rang înalt al unui stat de coastă de la Marea Chinei de Sud mi-a spus de-a dreptul, fără menajamente, într-o discuţie neoficială pe care am purtat-o cu el în 2011: „Chinezii nu oferă niciodată justificări pentru pretenţiile cu care vin. Au o mentalitate ca de Regat de Mijloc şi nici nu vor s-audă că asemenea chestiuni ar putea fi rezolvate la tribunal. China – dezvăluia respectivul – nu ne recunoaşte dreptul de a avea propriul nostru platou continental. Dar noi n-o să ne lăsăm trataţi precum Tibetul sau Xinjiangul”. Acelaşi oficial mai

12 Geoffrey Till şi J.N. Mak, articole în Bateman şi Emmers (editori), 2009, pp. 38-39,117-118; Kaplan, 2010 (b), p. 7

13 Baker şi Wiencek, 2002, p. 7

spunea despre China că se poartă la fel de dur cu o ţară ca Filipinele cum se poartă cu Vietnamul, fiindcă acesta din urmă este angrenat, din punct de vedere istoric şi geografic, într-o competiţie acerbă cu China, pe când Filipinele nu sunt altceva decât un stat slab, care poate fi intimidat. „Pur şi simplu, sunt prea mulţi cei care vin cu pretenţii în legătură cu apele din Marea Chinei de Sud. Complexitatea rivalităţilor păleşte în faţa unei soluţii globale, drept care China nu face nimic altceva decât să aştepte să devină şi mai puternică. Din punct de vedere economic, toate aceste ţări vor ajunge să fie dominate de China" – sublinia oficialul respectiv –, cu excepţia, bineînţeles, a cazului în care însăşi economia chineză ar da greş. Odată ce se va încheia construcţia bazei subterane chineze de submarine de pe insula Hainan, „China va fi mai capabilă să-şi îndeplinească scopurile" Până atunci, mai multe nave militare americane patrulează în zonă, „aşa că disputele se internaţionalizează". Fiindcă nu există o soluţie politică sau juridică, „suportăm statu-quo-ul" „Şi dacă, la un moment dat, nu va mai funcţiona, care este Planul B în relaţiile cu China?", l-am întrebat. „Planul B este Comandamentul din Pacific al Marinei Militare americane. Dar noi ne vom păstra neutralitatea în orice dispută dintre Statele Unite şi China" După care, pentru a fi sigur că i-am înţeles mesajul, oficialul respectiv mi-a spus: „Avem nevoie de o prezenţă militară americană, pentru a contracara China, dar nu vom afirma cu voce tare acest lucru". Eventuala retragere fie şi a unui singur portavion american, cu grupul său de luptă, din Pacificul de Vest ar fi de natură să „schimbe jocul".

Deocamdată, Marea Chinei de Sud a devenit o zonă de înarmare, chiar dacă disputele în privinţa recifelor sunt aproape încheiate. Douăsprezece elemente geografice au fost confiscate de China, unul de Taiwan, 21 de Vietnam,

cinci de Malaezia şi nouă de Filipine. Cu alte cuvinte, realitatea s-a creat deja, direct pe teren. Poate că se mai pot face încă unele aranjamente de împărţire a rezervelor de ţâţei şi gaze naturale. Dar şi aici, nu e limpede la ce înţelegeri ar putea să ajungă, de exemplu, ţări cu pretenţii contencioase dublate de relaţii diplomatice deosebit de tensionate, cum sunt Vietnamul şi China.

Să luăm insulele Spratly, care deţin rezerve semnificative de ţâţei şi gaze naturale şi care sunt revendicate pe de-a întregul de China, Taiwan şi Vietnam şi parţial de Malaezia, Filipine şi Brunei. China şi-a construit heliporturi din beton şi structuri militare pe şapte recife şi atoluri. Pe reciful Mischief (sau Meiji), ocupat de China chiar sub nasul marinei militare filipineze în anii 1990, chinezii au construit o clădire cu trei niveluri şi cinci structuri octogonale din beton, toate cu destinaţie militară. Pe reciful Johnson, tot chinezii au instalat o structură dotată cu mitraliere de mare putere. Taiwanul a ocupat insula Itu Aba, pe care a construit zeci de clădiri de uz militar, protejate de sute de soldaţi şi de douăzeci de tunuri de coastă. Vietnamul a ocupat 21 de insule, pe care a construit piste de aterizare, pontoane, cazărmi, tancuri de stocare şi baterii de artilerie. Malaezia şi Filipinele, cum spuneam, au cinci, respectiv nouă situri pe care le-au ocupat cu detaşamente navale.[14] Oricine face speculaţii că, în condiţiile globalizării, frontierele teritoriale şi luptele pentru teritoriu şi-au pierdut rostul ar trebui să privească situaţia din Marea Chinei de Sud.

Poziţia Chinei faţă de Marea Chinei de Sud e similară cu poziţia pe care America se situa faţă de Marea Caraibilor în secolul XIX şi la începutul secolului XX. Statele Unite recunoşteau prezenţa şi pretenţiile puterilor europene în Caraibe, dar tot insistau să domine regiunea.

14 Banlaoi, 2010

Războiul Hispano-American din anul 1898, purtat pentru Cuba în primul rând, precum şi construirea Canalului Panamá între anii 1904 şi 1914 au fost semnalele ridicării Statelor Unite la rangul de putere mondială. Această evoluţie a urmat – fără să fie câtuşi de puţin o coincidenţă – definitivării frontierelor americane, ultima bătălie importantă din războaiele cu indienii fiind purtată în 1890. Mai mult decât atât, faptul de a deţine controlul asupra bazinului lărgit al Mării Caraibilor le-a conferit Statelor Unite statutul dominant asupra emisferei de vest, ceea ce, pe cale de consecinţă, le-a îngăduit să influenţeze echilibrul de putere din cea de est. Poate că la fel se va întâmpla şi cu China în secolul XXI.

Prin intermediul celor 1.500 de rachete balistice cu rază scurtă de acţiune, pe care le are îndreptate asupra Taiwanului, şi al celor 270 de zboruri comerciale pe săptămână, pe care le întreprinde către Taiwan, China va putea să prindă ca într-un lasou suveranitatea taiwaneză, fără să trebuiască să supună insula printr-o invazie navală. Aşa cum s-a întâmplat cu definitivarea frontierelor americane, capturarea efectivă a Taiwanului de către China, într-un viitor apropiat, le va permite strategilor navali chinezi să-şi concentreze, în cele din urmă, energiile asupra Mării Chinei de Sud în ansamblu, ca o anticameră a Oceanului Indian, unde China îşi doreşte în egală măsură o prezenţă navală, pentru a-şi proteja sursele de energie din Orientul Mijlociu. Dacă s-ar întâmpla vreodată ca Marina Militară americană să fie înlocuită de cea chineză ca putere dominantă în Marea Chinei de Sud – sau chiar să existe o paritate de forţe între cele două acest lucru i-ar oferi Chinei oportunităţi geostrategice comparabile cu ceea ce a reuşit America, odată devenită o forţă predominantă în Caraibe.

Cu siguranţă, Marea Chinei de Sud nu este Marea

Caraibilor. De fapt, e mai importantă. Caraibele se aflau la mare distanţă de principalele rute maritime de comunicare, în timp ce Marea Chinei de Sud este chiar în mijlocul lor.

*

Pentru că Marea Chinei de Sud este locul în care converg liniile de comunicare dintre Cornul Africii şi Marea Japoniei, statul care o va domina va fi mult mai avansat în sensul dominării întregii coaste navigabile a emisferei estice. Desigur, cel mai probabil este să se întâmple opusul: să nu existe un stat anume, care să domine Marea Chinei de Sud. Iată şi un alt motiv pentru care este atât de importantă această mare: e pe cale de a deveni cea mai contestată suprafaţă de apă din lume.

Marina Militară americană domină în prezent Marea Chinei de Sud. Dar această situaţie se va schimba. Dimensiunile Marinei Militare a Statelor Unite au scăzut, de la aproape şase sute de nave de război în epoca lui Reagan, trecând prin cele trei sute şi jumătate din epoca lui Clinton, la sub trei sute acum. Ar putea scădea şi mai mult până la începutul anilor ’2020, din cauza retragerii din folosinţă a claselor actuale de submarine şi nave de război de suprafaţă, a depăşirii costurilor şi a tăierilor bugetare viitoare, acestea fiind rezultatele unor deficite fiscale masive. Între timp, forţele navale chineze, a doua marină militară din lume ca putere, se află într-o creştere dramatică. Decât să achiziţioneze nave de război din străinătate, China îşi dezvoltă capacităţi de nişă în materie de război subacvatic şi de tehnologie a rachetelor balistice (racheta DF-21) proiectate să lovească ţinte care se mişcă pe mare, cum ar fi un portavion american. Dacă-şi va extinde flota de submarine la 78 până în 2020, aşa cum este planificat, China va ajunge la paritate cantitativă cu

flota de submarine a Marinei Militare americane.[15] Chiar dacă submarinele din flota Statelor Unite sunt în totalitate cu propulsie nucleară, ele au şi nevoie să fie astfel, în primul rând pentru a putea naviga până de cealaltă parte a planetei şi să ajungă în Asia de Est, pe când submarinele diesel-electrice ale Chinei sunt perfect silenţioase şi se pot ascunde mai bine, prin urmare, pe litoralul atât de congestionat al Asiei de Est. La un moment dat, China va deveni capabilă să oprească, efectiv, accesul neîngrădit al navelor militare americane în anumite părţi ale Mării Chinei de Sud.

Astfel, pe măsură ce flota militară a Chinei devine mai puternică, economia chineză permiţându-i acest lucru şi pretenţiile chinezeşti asupra Mării Chinei de Sud – aşa cum demonstrează hărţile – contrazicând revendicările altor state litorale, aceste alte state vor fi obligate să-şi dezvolte mai departe propriile capacităţi navale şi să echilibreze balanţa cu China, bazându-se din ce în ce mai mult pe forţele navale americane, o marină militară al cărei vârf de tărie a fost atins, probabil, în termeni relativi, chiar dacă ea se vede nevoită să-şi direcţioneze resurse deloc de neglijat către Orientul Mijlociu. Multipolaritatea la nivel mondial este o trăsătură a diplomaţiei şi economiei încă de pe-acum, dar Marea Chinei de Sud se află în postura ideală de a ne arăta ce înseamnă, de fapt, multipolaritatea în sens militar. La fel cum teritoriul german a constituit linia militară a frontului în Războiul Rece, apele Mării Chinei de Sud ar putea constitui linia militară a frontului în deceniile următoare.

Această nouă linie a frontului nu are nimic romantic. În timp ce al Doilea Război Mondial a reprezentat o luptă morală împotriva fascismului, Războiul Rece – o luptă morală împotriva comunismului, perioada post-Război

15 Kaplan, 2010 (a)

Rece – o luptă morală împotriva genocidului din Balcani, din Africa şi din Levant, precum şi o luptă morală împotriva terorismului şi în sprijinul democraţiei, Marea Chinei de Sud ne arată o lume a secolului XXI rămasă fără lupte morale, plus fără toată fascinaţia care le însoţeşte, pentru intelectuali şi umanişti. Excepţie făcând tirania comunistă din Coreea de Nord, o relicvă a Războiului Rece, Asia de Est în întregime le oferă, pur şi simplu, prea puţin umaniştilor. Pentru că aici nu există vreun inamic filosofic pe care să-l înfrunte. Adevărul este că, în Asia de Est, nu contează decât comerţul şi *afacerile*. Până şi China, lăsându-i la o parte pe disidenţii ei care suferă atât, efectiv nu se califică drept un obiect al furiei morale.

Regimul chinez întruchipează o variantă de autoritarism hipocaloric, într-o economie capitalistă cu prea puţină ideologie de guvernare despre care să se vorbească. Mai mult decât atât, China va deveni, probabil, o societate mai deschisă, şi nu mai închisă, în anii următori. Conducătorii Chinei sunt ingineri competenţi şi guvernatori de regiuni, care s-au dedicat creării unei economii din ce în ce mai avansate şi mai echilibrate şi care se supun unor vârste de pensionare obligatorii. Nu sunt la fel ca liderii decadenţi, calcifiaţi din lumea arabă, care au fost răsturnaţi de la putere. Mai degrabă decât de fascism sau de militarism, China, la fel ca oricare alt stat din Asia de Est, este caracterizată din ce în ce mai mult de persistenţa, ba chiar de consolidarea naţionalismului de modă veche – fără îndoială, 6 idee care nu i-a mai atras, de la mijlocul secolului XIX încoace, pe umaniştii liberali.

Naţionalismul din Europa, din perioada anilor 1800, denota o comunitate morală ostilă dominaţiei imperiale. Comunitatea morală de acum, la care aspiră intelectualii şi jurnaliştii, este universală, înglobând totalitatea omenirii, drept care naţionalismul, a cărui umanitate se limitează la

un grup anume, este privit ca fiind aproape reacţionar. (Acesta e motivul, în parte, pentru care mass-media s-au simţit atrase, în cursul deceniilor, de organizaţii cu caracter internaţional, indiferent că a fost vorba de Naţiunile Unite, Uniunea Europeană sau NATO – pentru că acestea oferă o cale de urmat mai presus de suveranitatea naţională.) Şi totuşi, în ciuda existenţei unor grupări pan-naţionale, precum ASEAN (Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est), naţionalismul tradiţional este cel după care se conduce politica în Asia – şi la fel se va întâmpla şi în continuare. Iar naţionalismul respectiv conduce la modernizarea forţelor armate, mai ales a flotelor maritime şi aeriene, pentru apărarea suveranităţii, pe temeiul căreia să poată fi ridicate pretenţii în privinţa resurselor maritime disputate.

Nu există chestiuni filosofice la care să se poată cugeta în acest peisaj nou şi oarecum steril al secolului XXI. E vorba doar despre putere; despre echilibrul puterii, mai exact. În timp ce limbajul folosit la întâlnirile la nivel înalt din Asia rămâne unul soft, desfăşurarea de nave de război în mările aflate în dispută rămâne una hard. Angajările militare terestre presupun ocuparea unor zone cu populaţie civilă, iar acest lucru conduce adeseori la violări ale drepturilor omului, drept care politica externă devine o ramură a studiilor despre Holocaust. Dar utilizarea forţei navale este o problemă strict militară. Dacă nu se bombardează ţărmuri, atunci morţii sunt, de regulă, numai în uniforme militare, drept care nu există victime *per* se în prima parte a secolului XXI, Marea Chinei de Sud va continua să se afle în miezul geopoliticii, reamintind de Europa Centrală din secolul XX. Dar, spre deosebire de Europa Centrală, ea nu va stârni pasiunile intelectualilor sau ale jurnaliştilor.

Separarea geopoliticii de chestiunile care ţin de

drepturile omului, îmbinate în Europa secolului XX, plus gradul de abstractizare care înconjoară domeniul naval în orice situaţie vor contribui la a face din Marea Chinei de Sud un tărâm al analiştilor politici şi al celor din domeniul apărării, mai degrabă decât al elitelor intelectuale şi jurnalistice. Realismul va triumfa, prin urmare, fiindcă el este în mod conştient amoral şi concentrat pe interese, mai degrabă decât pe valori. Iată cum va ajunge Marea Chinei de Sud să simbolizeze o dilemă umanistă.

Marea excepţie de care se ciocneşte această direcţie argumentativă este mediul înconjurător. Tsunamiul care a lovit Oceanul Indian în decembrie 2004[16] s-a manifestat în vecinătatea Mării Chinei de Sud şi a făcut mai multe victime decât Războiul din Irak. Până şi în absenţa încălzirii globale, variaţiile normale de activitate climatică şi seismică din zonele cu un mediu înconjurător fragil, combinate cu creşterile numerice neîntrerupte ale populaţiilor costiere, vor garanta practic apariţia ocazională a unor dezastre umanitare în jurul Mării Chinei de Sud, în deceniile următoare. Forţele navale vor fi obligate să reacţioneze. Reacţionând într-o manieră grandioasă la tsunamiul din Oceanul Indian, militarii Statelor Unite, sub conducerea grupului de luptă al unui portavion, au aplicat puterea soft într-un mod care le-a sporit puterea hard. Mai exact, acordarea de asistenţă umanitară Indoneziei a condus la reluarea unor legături cu cercurile militare indoneziene, de care Statele Unite nu se mai bucuraseră de mulţi ani. Prezentarea la ştiri a tsunamiului din Oceanul Indian a arătat cum se poate ca Marea Chinei de Sud să fie privită de lumea întreagă prin

16 La 26 decembrie 2004, s-a produs un cutremur de 9 grade pe scara de magnitudine Richter, în largul insulei indoneziene Sumatra; cutremurul a declanşat un val tsunami care s-a deplasat concentric pe toată suprafaţa Oceanului Indian şi a lăsat în urmă 230 000 de morţi în 14 ţări. (n.trad.)

prisma distorsionantă a mass-mediei. Experţii urmează în mod regulat mişcările navale din regiune, pe când cercurile mediatice îşi îndreaptă atenţia cu generozitate şi la ore de maximă audienţă asupra ei, dar numai în cazul unor catastrofe naturale. Chiar şi în toiul unor asemenea catastrofe, prin comparaţie cu Europa secolului XX, perspectiva drepturilor omului are toate şansele să rămână mută, pentru că, deşi vor exista victime, nu vor exista personaje negative, în afară, bineînţeles, de mama-natură. Iar fără personaje negative, opţiunea morală care deosebeşte binele de rău este inoperantă, ceea ce înseamnă că, filosofic vorbind, caracterul dramatic rămâne unul relativ modest.

Drama de ordin moral care se va manifesta va lua forma unei politici de putere profund austere, de genul celei care-i amorţeşte pe mulţi intelectuali şi jurnalişti. Să ne imaginăm dialogul cu melienii, din Cartea V a lui Tucidide, însă fără masacrarea bărbaţilor de pe insula Melos şi reducerea la statutul de sclavi a femeilor şi copiilor, care au urmat şi au constituit esenţa tragediei, înainte de orice. În acest dialog melian revizuit pentru secolul XXI, atenienii, reprezentând puterea maritimă dominantă din Grecia, le spun melienilor că Atena e puternică, iar insula Melos e slabă, prin urmare trebuie să se supună. Citându-l pe Tucidide, „Cei puternici fac tot ce au de făcut, iar cei slabi suportă ce trebuie să suporte” 1. Astfel că melienii se supun, fără violenţă. Aceasta va fi strategia nedeclarată a Chinei, şi ţările mai slabe decât ea din Asia de Sud-Est ar face bine să sară în barca Statelor Unite, pentru a scăpa de soarta melienilor: altfel spus, o politică de putere aproape matematică în abstracţiunile ei, pentru a evita războiul.

Excepţie făcând Războiul Rece, în Marea Chinei de Sud se prevede o formă de conflict cu totul diferită faţă de

cele cu care ne-am obişnuit, de la Primul Război Mondial până la războaiele din Irak şi Siria. De la începutul secolului XX, cu toţii am fost traumatizaţi de angajări terestre masive şi convenţionale, pe de-o parte, şi de războaie mai mici, neregulate, murdare[1718], pe de altă parte. De vreme ce ambele situaţii au produs pierderi de vieţi omeneşti civile colosale, războiul, cum am spus, a devenit subiectul de discuţie al umaniştilor la fel de mult cum era şi al generalilor. În viitor însă, este foarte posibil să vedem o formă de conflict mai pură (în Asia de Est, cel puţin), limitată la domeniul naval, despre care gazetele intelectuale, formatoare de opinie, vor avea prea puţin de rumegat – cum ar fi lupta dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică, dar fără perspectiva unui război terestru. Acesta e un scenariu pozitiv. Pentru că starea de conflict nu poate fi eliminată din condiţia umană. O teză expusă de Machiavelli în *Discursuri asupra primei decade a lui Titus Livius* este aceea că starea de conflict, dacă este controlată corespunzător, este mai susceptibilă să genereze un progres uman, decât o stabilitate rigidă. O mare ticsită de nave de război nu e de natură să împiedice o epocă de mare progres uman în Asia.

*

Dar poate conflictul din Marea Chinei de Sud să fie controlat corespunzător? La urma urmei, până acum, această argumentaţie presupune că un război major nu va izbucni în zonă, ci că naţiunile de aici se vor mulţumi să

---

17 Strassler, 1998, p. 352. De fapt, există o zicere similară chengyu: „Cei slabi le cad pradă celor puternici“

18 „Război murdar“ a fost un termen aplicat iniţial unei forme de terorism de stat pe care au practicat-o regimurile militare din Argentina împotriva propriei populaţii, între 1974 şi 1983: forţele militare şi de securitate şi escadroane ale morţii de extremă-dreapta au redus la tăcere, mai ales prin asasinate, orice formă de protest sau adversitate faţă de autorităţi, (n.trad.)

joace un fel de şah cu navele de război în largul mării, concomitent lansând pretenţii concurenţiale în privinţa resurselor naturale din regiune, ba chiar ajungând, poate, prin negocieri la înţelegeri pentru o distribuţie a lor echitabilă. Dar dacă, împotriva tuturor tendinţelor care sunt de ordinul evidenţei, China s-ar apuca să invadeze Taiwanul? Dacă, de exemplu, China şi Vietnamul – a căror intensă rivalitate merge până departe înapoi în timp – ar trece la război, cum au făcut în 1979, de astă dată cu armamente mult mai letale? Pentru că nu numai China îşi îmbunătăţeşte capacităţile militare: la fel procedează, în general, ţările din Asia de Sud-Est. Bugetele lor pentru apărare au sporit cam cu o treime în ultimul deceniu, în timp ce bugetele de apărare europene au scăzut. Importurile de armament ale Indoneziei, statului Singapore şi Malaeziei au crescut, respectiv, cu 84%, 146% şi 722%, din anul 2000 încoace. Cheltuielile vizează, în principal, platforme navale şi aeriene: nave de război de suprafaţă, submarine cu sisteme avansate de lansare de rachete, avioane de luptă supersonice cu rază lungă de acţiune. Vietnamul a cheltuit recent două miliarde de dolari pentru şase submarine ruseşti de ultimă generaţie din clasa Kilo şi un miliard pentru avioane de luptă ruseşti. Malaezia şi-a inaugurat recent o bază de submarine pe insula Borneo, în acelaşi timp în care China îşi dezvoltă, pe insula Hainan, la celălalt capăt al Mării Chinei de Sud, o bază subterană pentru douăzeci de submarine cu propulsie nucleară.[19] în timp ce Statelor Unite le-a fost distrasă atenţia de războaiele terestre din Orientul Mijlociu lărgit, puterea militară s-a mutat în linişte din Europa spre Asia, unde se construiesc adevărate complexe militaro-civile postindustriale, cu accentul pus pe forţele navale.

Geopolitica din Marea Chinei de Sud e simplă din cel

19 Marshall, 2010; „China’s New Naval Base...“, 2008

puţin un motiv. Aici nu este o lume de alianţe imperiale complexe, multipolare, schimbătoare, în aceeaşi măsură în care era Europa înaintea Primului Război Mondial. Există o singură mare putere aşa-zis indigenă, care ameninţă aceste ape: China, care, prin hărţile ei, îşi demonstrează dorinţa de a exercita un control în regiune, de tipul celui american asupra Mării Caraibilor. Dar obsesia chinezilor legată de teritorialitate nu este una iraţională, date fiind situaţia geografică proprie şi istoria Chinei în secolele XIX şi XX.

Întregul ţărm de nord al Mării Chinei de Sud este format de partea continentală a Chinei. Într-adevăr, linia de coastă a Chinei de la Marea Chinei de Sud, de la frontiera cu Vietnamul spre vest, până la strâmtoarea Taiwan spre est, cuprinde unul dintre principalele nuclee demografice şi economice ale Chinei, provincia Guangdong şi metropola Guangzhou (Canton), în apropiere de Hong Kong. Apoi, există insula chineză Hainan, care constituie cea mai mare zonă economică specială a Chinei şi care, de asemenea, domină golful Tonkin, deţinător de bogate resurse energetice, împiedicând astfel accesul părţii de nord a Vietnamului la apele principale ale Mării Chinei de Sud.

O hartă a Chinei arată că mai mult de jumătate din linia ei de coastă este orientată spre sud, către Marea Chinei de Sud, iar cealaltă parte este orientată spre est, către mările Bohai, Galbenă şi a Chinei de Est. Aşadar, China priveşte către sud şi către un bazin de ape format, în sensul acelor ceasornicului, de Taiwan, Filipine, insula Borneo împărţită între Malaezia şi Indonezia, peninsula Malaya împărţită între Malaezia şi Thailanda şi linia de coastă prelungă, şerpuită, a Vietnamului – toate, state slabe în comparaţie cu China. La fel ca Marea Caraibilor, împânzită de mici state insulare şi împresurată de o

naţiune de dimensiunile unui continent, precum Statele Unite, Marea Chinei de Sud este şi ea, în mod evident, o arenă pentru proiecţia de putere a unei naţiuni de dimensiunile unui continent, care de asemenea o învăluie, într-o măsură semnificativă. Şi, în timp ce oferă o configuraţie spaţială perfectă pentru expansiunea chineză, Marea Chinei de Sud reprezintă, în termeni obiectivi, şi o zonă importantă de preocupare pentru China, de vreme ce o majoritate covârşitoare a importurilor energetice chinezeşti sosesc tocmai pe aceste ape dinspre Orientul Mijlociu, prin multitudinea de strâmtori indoneziene. Într-adevăr, unind Oceanul Indian cu Pacificul de Vest, Marea Chinei de Sud funcţionează ca o poartă a Chinei către tot ce înseamnă arcul islamic, de la deşertul saharian până la insulele arhipelagului indonezian; la fel, şi Marea Caraibilor i-a furnizat coastei de est a Statelor Unite acces către Pacific, odată cu construirea Canalului Panamá, echivalentul strâmtorii Malacca. Iar această poartă este ameninţată întrucâtva de piraterie şi terorism, având legătură cu state slabe precum Filipinele şi Indonezia, cu populaţiile lor islamice considerabile. Geografia dictează o puternică prezenţă navală chineză în Marea Chinei de Sud, perfect de înţeles. Dominaţia funcţională pe care o exercită asupra Mării Chinei de Sud îi facilitează Chinei obţinerea unui statut de ţară cu o flotă efectiv bi-oceanică – a Pacificului de Vest *şi* a Oceanului Indian. China se vede nevoită să se concentreze y asupra Taiwanului şi a peninsulei Coreea, dar acestea sunt numai nişte provocări de moment, iar Marea Chinei de Sud se anunţă a fi cheia viitorului geostrategic al marii naţiuni chineze.

Totuşi, există ceva mai profund care împinge China în faţă în Marea Chinei de Sud şi în afară, către Primul Lanţ de Insule din Oceanul Pacific, şi anume scindarea ei parţială de către puterile occidentale în trecutul recent,

după ce, timp de secole şi milenii, a fost o mare putere şi o civilizaţie de nivel mondial. Nu se cuvine minimalizat ceea ce s-a petrecut în China în ultimii 150 de ani. Cine nu e profund conştient de această experienţă istorică a Chinei nu poate pricepe motivaţia de astăzi a chinezilor în Marea Chinei de Sud.

În secolul XIX, când dinastia Qing a devenit „omul bolnav”[20] al Asiei de Est, China şi-a pierdut o mare parte a teritoriului: statele tributare Nepal şi Birmania, în favoarea Marii Britanii; Indochina, în favoarea Franţei; Taiwanul şi tributarele Coreea şi Sahalin, în favoarea Japoniei; iar Mongolia, Amuria şi Ussuria, în favoarea Rusiei.1 în secolul XX, au intervenit ocupaţiile sângeroase ale Japoniei în peninsula Shandong şi Manciuria, în inima Chinei. Toate acestea s-au adăugat umilinţelor care le-au fost impuse chinezilor de acordurile de extrateritorialitate din secolul XIX şi prima parte a secolului XX, prin care naţiunile occidentale îşi impuneau controlul asupra unor părţi din marile oraşe chinezeşti – aşa-numitul Tratat al Porturilor. Până în 1938 – ne spune Jonathan D. Spence, istoric la Universitatea Yale, în cartea sa *în căutarea Chinei modernet* din cauza tuturor acestor jafuri, precum şi a războiului civil dintre comunişti şi Guomindang[21] [22]-ul naţionalist –, „uriaşul teritoriu care fusese odinioară un imperiu unitar, sub dinastia Qing, ajunsese fragmentat în zece unităţi separate”. Exista o temere latentă, potrivit căreia „China urma să fie dezmembrată, că ar fi încetat să existe ca naţiune şi că istoria ei documentată de patru mii

---

20 „Omul bolnav al Europei“, formulă aplicată, în a doua jumătate a secolului XIX, Imperiului Otoman aflat într-un declin accelerat, (n.trad.)

21 „Map of nineteenth-century China...“

22„ Partidul Naţionalist Chinez“, înfiinţat de Sun Yat-sen (1866-1925) şi condus apoi de Chiang Kai-shek (1887-1975), a fost învins de comuniştii conduşi de Mao Zedong (1893-1976) şi s-a retras în 1949 în Taiwan, unde este partid de guvernământ şi în prezent, (n.trad.)

de ani ar fi luat sfârşit brusc". O groază auxiliară era şi aceasta: China s-ar fi întors la situaţia prevalentă în perioada Statelor Războinice din secolul al III-lea! C.; sau la „tiparele schimbătoare de autoritate şi alianţe, caracteristice pentru istoria Chinei" între secolele III şi VI d.Hr. şi iarăşi între secolele X şi XIII.[23] După ce a supravieţuit acelui coşmar şi a atins un zenit al puterii terestre şi al stabilităţii teritoriale, nemaivăzut de pe vremea dinastiei Ming din secolul XVI şi apoi a dinastiei Qing de la sfârşitul secolului XVIII, China este acum pregătită să se reverse în afară, pe mare, pentru a-şi proteja liniile de comunicare maritimă cu Orientul Mijlociu şi, astfel, a garanta bunăstarea economică a numeroasei sale populaţii. Însuşi elanul Chinei de a ocupa un spaţiu strategic extins echivalează cu o declaraţie potrivit căreia nici nu mai vrea să audă să-i lase pe străini să profite de ea, cum s-a întâmplat în cele două secole trecute.

*

Ca să putem înţelege mai bine ascensiunea chineză în Asia de Sud-Est, indicat ar fi să avem în vedere şi Războiul din Vietnam. Războiul din Vietnam a fost comparat de multe ori cu expediţia de rău augur a atenienilor în Sicilia, de la sfârşitul secolului V î.Hr., descrisă de Tucidide în Cartea VII a *Războiului Peloponeziac*. Paisprezece ani au trecut de la prima incursiune în Sicilia întreprinsă de Atena până la înfrângerea ei dezastruoasă de acolo; acelaşi număr de ani ca între prima incursiune a administraţiei John E Kennedy în Vietnam şi retragerea finală, ordonată de preşedintele Gerald Ford. Statele Unite au fost atrase pe partea cealaltă a globului de aliaţii lor vietnamezi, asediaţi de forţele comuniste, la fel cum atenienii au fost atraşi în Sicilia de aliaţii lor de acolo, ameninţaţi de alte oraşe-stat siciliene

23 Spence, 1990, pp. 300, 450-451

loiale Siracuzei, rivala Atenei şi, la rându-i, aliata Spartei. La fel cum administraţia Kennedy a început cu desfăşurarea limitată a unor forţe operaţionale speciale în Vietnam, angajare sporită de administraţia Lyndon Johnson până la mai mult de o jumătate de milion de membri ai trupelor regulate, intervenţia atenianã în Sicilia a început cu douăzeci de vase care să-i sprijine pe aliaţii antisirăcuzani ai Atenei şi a crescut până la o sută de trireme, numeroase alte vase de transport şi cinci mii de hopliţi, de parcă prestigiul întregului imperiu maritim al Atenei ar fi depins de o victorie militară în îndepărtata Sicilie. Atena nu se mai oprea din trimiterea de trupe. Expediţia siciliană s-a încheiat cu anihilarea a patruzeci de mii de soldaţi atenieni, dintre care şase mii au supravieţuit, ca să trudească în carierele Siracuzei şi să fie vânduţi ca sclavi. Intervenţia americană în Vietnam s-a încheiat cu cotropirea Sudului de către Nordul comunist, ultimii americani fugind cu elicopterul de pe acoperişul ambasadei americane din Saigon.

A durat o vreme până când Atena, paralizată de pesimism şi reciproce învinuiri, s-a hotărât să reia în mod serios conflictul bipolar cu Sparta. La fel a suferit şi America o gravă criză de încredere în sine, ca urmare a ruşinoasei înfrângeri din Vietnam, şi a rămas în expectativă câtă vreme Uniunea Sovietică şi aliaţii ei îi ameninţau pe aliaţii americanilor şi răsturnau guvernele din Nicaragua, Angola, Etiopia şi Afghanistan. Acum, Vietnamul se încrucişează iarăşi cu destinul Statelor Unite. O dată în plus, vietnamezii apelează la sprijin american. De astă dată, pledoariile sunt mai subtile şi tăcute, şi nu se cer trupe terestre. De astă dată, vietnamezii nu le cer americanilor să lupte într-un război: nu vor de la ei decât să menţină echilibrul de putere. Vor ca prezenţa navală şi aeriană americană din Marea Chinei de Sud să rămână la

fel de masivă şi în următoarele decenii. Vietnamul şi destinul său, ca stat aflat fie într-o relaţie aproape de vasalitate faţă de China, fie în ipostaza unei rezistenţe obstinate faţă de hegemonia chineză, oferă o elocventă ilustrare a ceea ce reprezintă America pentru lumea periclitată, în situaţia în care Statele Unite ar intra în declin, sau dacă vreodată ar decide să se retragă într-un cvasi-izolaţionism, sau dacă atenţia le-ar fi distrasă în altă parte.

Economia chineză întâmpină dificultăţi, asta ştim. Dar posibilitatea unui declin al Statelor Unite sau, cel puţin, a unei retrageri militare foarte parţiale din lume trebuie, şi acestea, luate în considerare. Economia americană se reface după cea mai gravă situaţie de criză de la Marea Criză Economică din anii 1929 – 1933 încoace, între timp, costul platformelor aeriene şi navale devine prohibitiv. Preţul unui nou portavion din clasa *Gerald R. Ford* se ridică la 12 miliarde de dolari, fără avioane sau alte echipamente la bord. Preţul unui distrugător din clasa *Zumwalt*, de ultimă generaţie, se apropie de 4 miliarde de dolari. Un avion F-22 Raptor costă 200 de milioane de dolari bucata, iar un avion de luptă F-35 Joint Strike [„Lovitură comună”] – 135 de milioane de dolari. În plus faţă de costurile desfăşurării forţelor aeriene şi navale peste tot în lume, în special în Asia de Est, mai este şi epuizarea imperială foarte concretă, resimţită de publicul american şi de anumite cercuri foarte influente din elitele apărării şi politicii externe de la Washington, ca urmare a costurilor catastrofale în vieţi omeneşti, prestigiu diplomatic şi cheltuieli propriu-zise ale războaielor din Afghanistan şi Irak. Războiul din Irak, o aventură militară la mare depărtare, la fel ca în Vietnam, chiar dacă nu s-a sfârşit cu o înfrângere umilitoare şi nu a înregistrat costuri similare în vieţi omeneşti, poate fi şi el comparat, în

anumite privinţe, cu expediţia siciliană a atenienilor. Oare îşi vor pierde Statele Unite curajul de astă dată în Asia, cum li s-a întâmplat după Vietnam şi cum s-a întâmplat cu Atena după nenorocirea din Sicilia?

După Războiul din Vietnam, Războiul Rece şi ameninţarea din partea Uniunii Sovietice, venită odată cu el, au menţinut Statele Unite angajate în lume. Dar acum, ameninţarea este mult mai ambiguă. Să luăm, de exemplu, China, cea mai primejdioasă putere din Marea Chinei de Sud. Cu toate că secolul de umilinţe îndurate din partea puterilor occidentale „este o perioadă gravată cu acid în paginile manualelor de astăzi ale elevilor din China – după cum scrie istoricul Piers Brendon de la Universitatea Cambridge –, chinezii nu sunt în mod necesar prizonierii propriului trecut şi au motive copleşitoare de ordin economic de a-şi dori un *modus vivendi* politic în relaţiile cu America” 1. Dar chestiunea nu-i chiar aşa de simplă. Cea mai bună respingere a tezei lui Brendon este oferită, în *Tragedia politicii de forţă*, de către John Mearsheimer, care susţine că, sistemul relaţiilor internaţionale fiind unul anarhic şi neţinând nimeni în mână frâiele – nu există un paznic de noapte –, ca să impună regulile, puţine sunt, de fapt, puterile care să respecte un statu-quo: pentru că scopul fiecărui stat mare – democratic sau nu, caracterul său intern nu contează – „este acela de a-şi maximiza propria felie de putere mondială”, drept care „mai cu seamă statele puternice urmăresc, de obicei, hegemonia regională”[24][25]. Implicaţia este: China va urmări hegemonia regională în mod firesc, indiferent dacă sistemul ei politic va deveni sau nu mai deschis. Iar o economie şovăielnică n-ar putea s-o facă decât să fie şi mai naţionalistă.

---

24 Brendon, 2010

25 Mearsheimer, 2001, pp. 2,168

Adevărul este că atât Brendon, cât şi Mearsheimer pot avea dreptate. China e susceptibilă să-şi dorească un *modus vivendi* politic în relaţiile cu Statele Unite, chiar dacă se află în căutarea hegemoniei regionale. China va continua să-şi construiască o flotă militară oceanică, dublată de capacităţi aeriene şi de rachete.

Aceste atuuri se vor concentra, din punct de vedere geografic, asupra Mării Chinei de Sud, care, dacă este controlată, permite realizarea unei hegemonii regionale. Concomitent, Beijingul va lucra neobosit în sensul asigurării unei economii prospere şi al menţinerii unor bune relaţii politice cu Washingtonul. Acesta din urmă, la rându-i, va rezista mutărilor Beijingului pe tabla creării unei hegemonii regionale, concomitent lucrând împreună cu Beijingul asupra cât mai multor chestiuni cu putinţă. Marea Chinei de Sud, în aceeaşi măsură ca şi Marea Chinei de Est şi peninsula Coreea, va reprezenta scena principală a unei relaţii tensionate şi contradictorii de felul acesta. Căci calea către hegemonia chinezească în peninsula Coreea – din cauza incertitudinilor legate de viitorul Coreei de Nord – e mai puţin clară şi presărată cu nenumărate dificultăţi faţă de calea către hegemonia chinezească în Marea Chinei de Sud, unde China se confruntă numai cu un sortiment de state relativ slabe şi divizate, dintre care cel mai puternic este Vietnamul. De aceea, Marea Chinei de Sud, mai mult decât oricare altă parte a lumii, ilustrează cel mai bine, o dată în plus, care ar fi costurile unui declin al Statelor Unite sau chiar ale unei retrageri parţiale a lor din bazele militare avansate. Ca atare, Marea Chinei de Sud arată ce anume oferă Statele Unite lumii aflate acum într-o situaţie de risc şi, concomitent, care sunt relele ce pândesc lumea întreagă, dacă s-ar întâmpla ca ea să devină cu adevărat multipolară în sens aerian şi naval.

Pentru că domină emisfera vestică şi au suficientă forţă pentru a echilibra balanţa de putere în cea estică, Statele Unite nu numai că menţin pacea globală (excepţie făcând mici războaie care izbucnesc ici şi colo), dar păzesc şi populaţia globală, în sensul căilor de comunicaţie maritimă, care permit desfăşurarea comerţului internaţional. Fără Marina Militară şi Forţele Aeriene americane, globalizarea s-ar dovedi cu neputinţă în forma pe care o cunoaştem. Faptul că Rusia încă mai e stăvilită în tentativele ei de a submina în mod grav suveranitatea statelor din Europa Centrală şi Răsăriteană; faptul că deocamdată a fost măcar evitat un fel de holocaust interstatal în Orientul Mijlociu; faptul că India şi Pakistanul nu s-au angajat într-un război adevărat în ultimele decenii şi nu şi-au folosit arsenalele nucleare; faptul că, până acum, Coreea de Nord n-a făcut decât să ameninţe Coreea de Sud şi Japonia cu o agresiune militară de anvergură şi nu a declanşat-o propriu-zis – toate acestea se datorează, în mare măsură, umbrelei de securitate globală desfăşurate de Statele Unite. Faptul că naţiunile mici şi belicoase, indiferent că e vorba de Israel sau de Georgia, pot să existe chiar se datorează sprijinului militar oferit de Statele Unite. Într-adevăr, desfăşurarea de platforme aeriene şi navale americane peste tot în lume îi conferă diplomaţiei americane o bună parte din ponderea ei esenţială, de care aceasta se foloseşte apoi pentru a susţine democraţia şi societăţile ceva mai libere de pretutindeni. Dacă prezenţa militară americană s-ar diminua substanţial, atunci lumea – şi mai ales Marea Chinei de Sud – s-ar înfăţişa substanţial diferit.

Statele Unite menţin China pe linia onestităţii, limitându-i agresiunea mai ales la hărţile ei, în aşa fel încât diplomaţia şi marina militară chineze să acţioneze în limite raţionale. Ceea ce nu înseamnă că Statele Unite sunt pure

în acţiunile lor, făcând automat din China personajul negativ. De exemplu, Statele Unite întreprind în mod regulat acţiuni de recunoaştere secrete împotriva Chinei în Pacificul de Vest, pe care cu greu le-ar tolera, dacă ar fi îndreptate împotriva propriilor ape vecine de către o mare putere rivală.[26] Ceea ce le oferă Statele Unite naţiunilor din zona Mării Chinei de Sud este mai puţin realitatea propriilor virtuţi democratice, cât realitatea puterii lor brute, care o contrabalansează pe cea a Chinei. Echilibrul de putere dintre Statele Unite şi China menţine în libertate, la urma urmei, Taiwanul, Vietnamul, Malaezia, Filipinele, Indonezia şi statul Singapore, capabile să provoace o mare putere la înfruntare cu cealaltă. Iar în limitele acelui spaţiu de libertate, regionalismul reuşeşte să se manifeste ca o putere în sine, sub forma grupării ASEAN. Cu toate acestea, o asemenea libertate nu trebuie considerată de la sine înţeleasă.

9

Pentru că respectul tensionat aflat în curs între Statele Unite şi China – în care urmează impasul într-o pletoră de chestiuni complexe, care merg de la războiul cibernetic la comerţ, la reforma valutară, la reciproca supraveghere a capacităţilor militare – ar putea să încline totuşi balanţa în favoarea Chinei, datorită creşterii brute absolute a economiei chineze (chiar dacă ritmul acestei creşteri tinde să se reducă), ajutată de poziţia centrală din punct de vedere geografic a Chinei în Asia de Est şi Pacificul de Vest.

Andrew F. Krepinevich, preşedinte al Centrului pentru Estimări Strategice şi Bugetare din Washington, D.C., crede că naţiunile din zona Pacificului de Vest sunt „finlandizate” încetul cu încetul de China, în sensul că-şi vor păstra independenţa nominală, dar, în cele din urmă,

---

26 Valencia, 2010

vor ajunge să respecte regulile de politică externă stabilite de China. El subliniază că Armata Populară de Eliberare a Chinei vede reţelele de luptă ale americanilor – „care depind aproape integral de sateliţi şi de internet, ca să identifice ţintele, să coordoneze atacurile, să ghideze «bombele inteligente» şi alte lucruri” – ca pe un „călcâi al lui Ahile” pentru aceştia. Chinezii, mai spune Krepinevich, au testat o rachetă antisatelit în 2007, au folosit lasere, pare-se, pentru a orbi temporar sateliţii americani şi lansează de ani de zile atacuri cibernetice asupra forţelor militare americane. Toate acestea, în plus faţă de marele număr de rachete balistice şi de croazieră şi de alte arme antiacces şi/sau de închidere a unei zone, pe care chinezii le-au pus în funcţiune, pentru a submina bazele avansate ale Statelor Unite din Asia.1 Potrivit lui Mark Helprin, membru titular al Institutului Claremont din California, „China este pe punctul” de a fi capabilă să folosească sateliţi convenţionali şi roiuri de sateliţi în miniatură, ca şi „reţele de semnalizare de suprafaţă, subacvatică şi aeriană, pentru ghidarea finală, în timp real, prin care să-şi trimită cele 1.500 de rachete balistice cu rază scurtă de acţiune” să lovească portavioanele Statelor Unite.[27] Scopul nu este acela de a porni un război, ci de ajustare a dispoziţiei forţelor în aşa fel încât, precum în cazul Taiwanului, dar amplificat la nivelul Pacificului de Vest, forţele armate americane să-şi piardă credibilitatea din ce în ce mai mult, în legătură cu obiectivele pe care sunt capabile să le atingă. Iar o asemenea pierdere de credibilitate ar avea drept consecinţă slăbirea alianţelor din zona Pacificului ale Americii. Cert este că finlandizarea Asiei de Sud-Est ar putea indica latura sumbră a unei lumi care a devenit militară şi multipolară.

Adevărata multipolaritate militară este în beneficiul

27 Krepinevich, 2010

statului plasat cel mai central din punct de vedere geografic în regiunea disputată – şi anume China în Asia de Est. Acest lucru se întâmplă pentru că, în situaţie de egalitate militară, geografia şi demografia creează avantajul. Cu alte cuvinte, o Asie multipolară în termeni militari urmează a fi o Asie dominată de chinezi. Iar dominaţia chineză ar urma să fie foarte diferită de dominaţia americană. De vreme ce China se află nu de cealaltă parte a lumii faţă de regiunea în discuţie, ci constituie, de fapt, principiul organizator geografic, demografic şi economic al regiunii, dominaţia chineză ar urma să fie în mod firesc mai copleşitoare decât varianta ei americană. În această ecuaţie, nu intră nicicum sistemul autoritar al Chinei înseşi, care, deşi nu chiar atât de dur cum sunt multe alte dictaturi – şi de departe mai competent decât cele mai multe –, rămâne, totuşi, mai puţin înţelegător decât modelul american de guvernare, la rândul său determinant, fie şi în parte, pentru stilul de imperiu cum este cel american.

Dar multipolaritatea militară nu trebuie confundată cu echilibrul de putere. Pentru că echilibrul de putere din Asia reclamă superioritatea militară americană, dacă e vorba să fie contracarate avantajele geografic, demografic şi economic ale Chinei. Şi nu e vorba neapărat de superioritatea zdrobitoare a Statelor Unite din ultimele decenii. De fapt, poziţia militară americană din Asia îşi poate permite să slăbească vizibil, să ţină cont de viitoarele reduceri bugetare, atâta vreme cât forţele armate americane îşi păstrează un avantaj bine definit, în zone-cheie, asupra forţelor armate chineze. Acest avantaj este cel care va menţine echilibrul de putere.

Multipolaritatea este foarte bună în sens diplomatic şi economic. În mod clar, poziţia Statelor Unite în Asia va depinde, în ultimă instanţă şi într-o măsură considerabilă,

de dorinţa lor de a stabili noi relaţii de liber-schimb şi de a se alătura „din tot sufletul” aranjamentelor economice multilaterale din regiune, Asia de Est rămânând o zonă principală de creştere pentru economia mondială.[28] Numai dacă se vor implica şi mai departe în comerţul din regiune, Statele Unite se vor menţine suficient de interesate pentru a continua să păzească rutele maritime de comunicaţie din Pacificul de Vest. Dar o multipolaritate completă în toate sferele ar conduce la o situaţie în care Marea Chinei de Sud ar deveni o Mare a Caraibilor pentru China, iar acest lucru, la rândul său, va pune China în postura de a domina şi Pacificul de Vest, şi Oceanul Indian. Într-un sistem comercial eurasiatic preponderent maritim, este foarte bine pentru China să rămână prima între mai mulţi egali, cu condiţia, o dată în plus, ca Marina Militară americană să fie prezentă ca forţă de echilibru.

*

Rezumatul cel mai cuprinzător al noului peisaj geopolitic asiatic nu de la Washington sau Beijing vine, ci de la Canberra. Într-un articol de 71 de pagini, intitulat „Deplasarea de putere. Viitorul Australiei, între Washington şi Beijing”, Hugh White, profesor de Studii Strategice la Universitatea Naţională Australiană şi fost analist de informaţii al guvernului australian, îşi descrie propria ţară ca fiind o putere a statu-quo-ului prin excelenţă, în sensul că Australia vrea cu disperare ca situaţia din Asia să rămână exact cea care este, China continuând să crească, pentru ca ea să poată face din ce în ce mai mult comerţ cu chinezii, iar America să rămână „cea mai tare putere din Asia”, ca să fie „protectorul suprem” al Australiei. Dar, cum spune White, problema este că nu pot continua să existe ambele situaţii. Asia nu poate continua să se schimbe din punct de vedere

28 Denmark şi Burton, 2010

economic, fără să se schimbe şi politic şi strategic. Mai precis, în cazul în care China îşi va continua creşterea economică (iar acest lucru probabil că se va întâmpla, chiar dacă într-un ritm considerabil mai lent), ea va depăşi America în postura de cea mai bogată ţară din lume (deşi nu pe o bază *per capita*) şi, bineînţeles, nu va fi mulţumită de primatul militar american din Asia.1

White notează că „o lecţie remarcabilă de diplomaţie strategică”, imaginată de preşedintele Richard Nixon şi de consilierul său pentru securitate naţională, Henry Kissinger, a fost responsabilă pentru situaţia fericită care a durat decenii întregi în Asia şi pe care cu toţii am luat-o ca şi cum ar fi fost de la sine înţeleasă. Nixon şi Kissinger s-au dus la Beijing, în 1972, şi au încheiat o înţelegere cu liderul chinez Mao Zedong, în virtutea căreia „Statele Unite încetau să mai afirme că regimul naţionalist din Taiwan era guvernul legitim al Chinei [...] în schimb, China înceta să mai conteste poziţia Statelor Unite din Asia şi să sprijine insurgenţele comuniste de prin toată regiunea [în egală măsură, cel puţin]” China obţinea şi protecţia Statelor Unite împotriva Uniunii Sovietice, şi o asigurare împotriva Japoniei renăscute din punct de vedere economic. Aceste lucruri aveau să-i ofere Chinei, după numai câţiva ani, suficientă siguranţă pentru a-şi liberaliza economia, spre marele avantaj al întregii regiuni. Pacea era la îndemână, şi acum, „lăsate în voia lor”, ţările din Asia de Sud-Est urmau să-şi ia un avânt fantastic.[29][30]

Repudierea de către chinezi a economiei marxiste, începută sub Deng Xiaoping în 1979, a fost cea care i-a permis Chinei să se alăture, în sfârşit, economiei globale, cu o întârziere de un secol faţă de ţările occidentale. Odată făcut acest pas, imensitatea populaţiei sale a

29 H. White, 2010, pp. 1, 2, 48
30 H. White, 2010, pp. 4-5

propulsat China printre cele mai puternice economii ale lumii, ceea ce a condus la o situaţie de securitate, în Asia, diferită de cea paşnici, imaginată de Nixon şi Kissinger.[31]

Ce vrea China în prezent? White susţine că ea şi-ar putea dori în Asia genul de imperiu de stil nou pe care şi l-a construit America în emisfera vestică, după ce Washingtonul a ajuns într-o poziţie dominantă în bazinul caraibian (aşa cum consideră China c-ar trebui să domine şi ea Marea Chinei de Sud). Acest imperiu de stil nou din emisfera vestică înseamnă, pentru a-l cita pe White, că vecinii Americii erau „mai mult sau mai puţin liberi să-şi conducă propriile ţări", deşi Washingtonul insista ca punctelor sale de vedere să li se dea o „atenţie deplină" şi ca ele să aibă prioritate faţă de ale „oricui din afara emisferei" Problema, în acest model, este Japonia, care probabil că n-ar accepta hegemonia chineză, oricât de neagresivă ar fi. Acest lucru duce la abandonarea modelului Europei consensuale din secolul XIX, în care China, Statele Unite, Japonia, India şi poate încă unul sau două alte state s-ar aşeza la masa puterii în Asia, ca egali. Şi acum, întrebarea care se pune este dacă Statele Unite ar accepta un asemenea rol modest, după ce au asociat prosperitatea şi stabilitatea în Asia cu propria întâietate. White sugerează că primatul Americii ar putea produce instabilitate în Asia, în condiţiile creşterii continue a puterii Chinei. Americanii îşi motivează dominaţia cu presupunerea că, de vreme ce regimul chinez este autoritar în interior, China se va „comporta inacceptabil în exterior" Dar acest lucru, susţine White, ar putea să nu fie chiar aşa.1

Cu alte cuvinte, America, nu China, ar putea fi problema în viitor. Poate că noi, mai ales cercurile noastre intelectuale şi jurnalistice, suntem prea mult preocupaţi de

31 H. White, 2010, p. 12

natura internă a regimului chinez. Dar acesta s-ar putea comporta foarte uşor detestabil pe plan intern şi responsabil pe plan extern – un alt motiv pentru care dezvoltarea Asiei i-ar putea face ostili pe umaniştii de toate felurile. Aşa cum spuneam, scopul Americii ar trebui să fie echilibrul, nu dominaţia. În tot cazul, de vreme ce următoarele patru decenii vor fi, probabil, mai puţin sigure decât ultimele patru, White sugerează că Australia s-ar putea vedea nevoită „să cheltuiască mult mai mult pe apărare şi să-şi creeze forţe armate mult mai capabile”[3233]. Acelaşi lucru este valabil, aproape cu siguranţă, pentru toate naţiunile din Asia. Mările vor deveni mult mai aglomerate cu arme de tot felul.

*

La ce bun puterea navală? Marea Chinei de Sud ar putea răspunde la această întrebare pentru cetăţenii americani în prima jumătate a secolului XXI. Marina Militară americană se luptă deja de ceva timp să-şi explice misiunea către publicul larg: să explice de ce are nevoie de sute de miliarde de dolari pentru sute de nave de luptă, pe care americanul mediu nu le vede niciodată – decât dacă locuieşte în apropierea unei baze navale – şi despre care nici măcar nu citeşte prea mult pe fluxurile de ştiri. Desigur, în ultimul deceniu, primele pagini ale ziarelor au fost dominate de ştiri despre forţele de infanterie implicate în războaie terestre de uzură în Irak şi Afghanistan. Încercările şi tribulaţiile Armatei au ajuns obsesia mass-mediei; la fel şi ale Puşcaşilor Marini, care, deşi constituie o forţă navală destinată debarcărilor cu vehicule amfibii, au devenit, în esenţă, o altă forţă terestră implicată în cele două războaie din Orientul Mijlociu. Dar acest lucru se poate schimba, pe măsură ce războaiele de felul respectiv

32 H. White, 2010, pp. 22-26
33 H. White, 2010, p. 65

se încheie pentru Statele Unite, iar ascensiunea continuă a Chinei conduce la un sistem de securitate diferit şi mai puţin stabil în Asia de Est. Şi, fiindcă Asia este o sferă maritimă în primul rând, Marinei Militare a Statelor Unite i se oferă o definiţie atractivă a misiunii care-i revine, definiţie care se pare că-i lipsea. Dar întrebarea este: i se va defini misiunea la timp, aşa încât statele din zona Mării Chinei de Sud – nucleul Asiei de Est maritime – să nu ajungă să se finlandizeze? John Morgan, un viceamiral în rezervă al Marinei Militare americane, se teme că America, în condiţiile unor tăieri previzibile de cheltuieli din bugetele de apărare, riscă să comită o mare „greşeală maritimă", ciuntind bugetul propriei Marine Militare tocmai într-un moment istoric în care lumea întreagă are cea mai mare nevoie de ea, pentru a menţine echilibrul de putere şi, astfel, pentru a păstra în libertate ţări precum Taiwanul şi Vietnamul. Apărarea militară a Vietnamului ar putea părea ultimul punct de interes pe agenda publicului american, mai ales în condiţiile relaţiilor din secolul XX ale Americii cu această ţară. Dar libertatea pe care o ţară ca Vietnamul ar putea să ajungă totuşi s-o simbolizeze va conta mult în viitorul Americii înseşi. O dată în plus, nu numai valorile noastre contează, ci şi puterea militară pe care ele se sprijină.

Cert este că, în treburile internaţionale, în spatele oricăror probleme de moralitate, se află probleme de putere. Intervenţia umanitară în Balcani, din anii 1990, a fost posibilă numai pentru că regimul din Serbia nu era o mare putere deţinătoare de arme nucleare, spre deosebire de regimul din Rusia, care, în aceeaşi perioadă, comitea nişte atrocităţi de anvergură similară în Cecenia, împotriva cărora Occidentul nu a făcut nimic; după cum n-a făcut mare lucru nici împotriva epurărilor etnice din Caucaz, pentru că şi aceea era o sferă de influenţă rusească. În

zona Pacificului de Vest, în deceniile următoare, moralitatea s-ar putea referi la faptul că vom renunţa, de dragul stabilităţii, la unele dintre idealurile noastre cele mai apreciate. Cum altfel am putea să-i facem loc unei Chine cvasi-autoritare, ale cărei capacităţi militare se extind? (Şi capacităţile militare ale Chinei vor continua să se extindă, împiedicând un eventual colaps socioeconomic pe plan intern.) Pentru că echilibrul de putere în sine este adesea cel mai bun păstrător al libertăţii, chiar mai mult decât valorile democratice ale Occidentului. Şi aceasta va fi o lecţie dată de Marea Chinei de Sud în secolul XXI – una în plus, pe care umaniştii nu vor s-o audă.

Capitolul 2
Marea Caraibilor a Chinei

Este o realitate dură, dar adevărată: prosperitatea capitalistă conduce la cheltuieli militare. Statele aflate într-o dezvoltare în ritm rapid fac mai mult comerţ cu lumea din afară şi, prin urmare, îşi dezvoltă interese globale care necesită protecţie prin intermediul puterii coercitive. Ascensiunea economică pe care a cunoscut-o America după Războiul Civil, în a doua parte a secolului XIX, a condus la construirea unei flote grandioase. Punctul culminant al dezvoltării industriale din Europa, de la începutul secolului XX, a fost o cursă a înarmărilor care a contribuit la izbucnirea Primului Război Mondial. Declinul relativ al puterii militare a Europei în epoca noastră este posibil numai fiindcă Europa navighează liber pe căile de comunicaţie maritime protejate de Marina Militară şi Forţele Aeriene ale Statelor Unite. Deşi China şi alte state asiatice se folosesc şi ele tot aşa, liber, de serviciile poliţieneşti furnizate de marinarii şi aviatorii americani,

situaţia lor este radical diferită de cea a statelor din Europa secolului XXI. Statele asiatice au pretenţii conflictuale de suveranitate şi le lipsesc mecanismele integratoare ale organizaţiilor precum NATO şi Uniunea Europeană. De asemenea, cum am văzut în capitolul anterior, ele se coagulează, în multe cazuri pentru prima oară în istoria lor, ca structuri politice cu putere şi coeziune şi se simt, prin urmare, dacă pot spune aşa, mari şi tari. Stabilitatea lor pe uscat, pe care au atins-o pentru prima oară după secole şi decenii, le îngăduie să emită pretenţii teritoriale pe mare. Într-adevăr, sunt nou-venite, când e vorba de naţionalismul modern, şi nu sătule şi plictisite de el, cum erau statele europene în primele decenii de după al Doilea Război Mondial. Drept care politica de putere domneşte în Asia. Nu pentru idei, ci pentru spaţiu pe hartă luptă asiaticii.

Ascensiunea economică foarte abruptă a ţărilor din Asia (mai cu seamă a Chinei, până de curând) din anii 1970 până în primul deceniu al secolului XXI îi determină pe conducătorii lor să se bată cu pumnii în piept, militar vorbind. În timp ce Marii Britanii i-au trebuit aproape şase decenii ca să-şi dubleze venitul *per capita* în timpul Revoluţiei Industriale, care a început în ultima parte a secolului XVIII, iar Americii i-au trebuit cinci decenii ca să realizeze acelaşi lucru în urma Războiului Civil, China şi-a dublat venitul *per capita* încă din primul deceniu după ce a decolat, la sfârşitul secolului XX. în total, venitul *per capita* din Asia s-a mărit de şapte ori în mai puţin de şase decenii, începând cu anii 1950, după cum relatează expertul în probleme asiatice Bill Emmott, fost redactor-şef al ziarului *The Economist*)

Ascensiunea militară a ţărilor din Asia s-a produs în tandem cu ascensiunea lor economică. Desmond Ball, profesor la Centrul de Studii Strategice şi de Apărare al

Universităţii Naţionale din Australia, relatează că, de la sfârşitul anilor 1980 până la sfârşitul anilor 1990, investiţiile în domeniul apărării au crescut atât de dramatic, încât cota-parte care-i revine Asiei din cheltuielile militare la nivel global aproape că s-a dublat, de la 11% ajungând la 20%. Cota-parte care-i revine Asiei din importurile de armament a crescut de la 15 la 41% din totalul mondial. Economia Chinei nefiind afectată de criza economică din anii 1997 – 1998, bugetul ei pentru apărare s-a mărit cu procente de câte două cifre aproape an de an, începând cu 1988, ceea ce a condus la o creştere de opt ori, ca volum al cheltuielilor de apărare, în ultimele două decenii.[34] în 2011, bugetul de apărare al Chinei a crescut cu încă 12, 7%, la aproape 100 de miliarde de dolari. Deşi bugetul de apărare al Statelor Unite se ridică la 708 miliarde de dolari, „cele două sunt orientate în direcţii opuse”[35]. Mai mult decât atât, cheltuielile totale cu destinaţie militară ale Chinei erau estimate la Pentagon, în 2009, la 150 de miliarde de dolari şi cu siguranţă au mai crescut de atunci.1 China se află acum pe locul al doilea în lume la capitolul cheltuieli de înarmare şi, alături de Japonia, depăşeşte cu mult Germania şi Rusia, când vine vorba de cheltuieli în scop militar.[3637]

Ball observă cum au trecut cheltuielile de apărare ale ţărilor asiatice de la nivelul reconstrucţiilor şi modernizărilor cu caracter general, „neameninţătoare”, la faza de „acţiune-reacţiune”, în care diversele state de coastă sunt angajate într-o cursă febrilă a înarmărilor, mai ales privind navele de război de suprafaţă şi subacvatice, rachetele balistice şi de croazieră şi sistemele de apărare

34 Emmott, 2008, p. 16
35 Norton, 2011
36 Sharma, Page, Hookway şi Pannett, 2011
37 Ball, 2011

antirachetă, precum şi toate aspectele războaielor electronic şi cibernetic. Aşa se defineşte naţionalismul postmodern.

Şi mai rău este, notează Ball, că noua cursă a înarmărilor, cea din Asia, şi dinamica de securitate regională asociată cu ea se vor dovedi „mult mai complexe" decât situaţia la care s-a ajuns în epoca bipolară a Războiului Rece, cu mai multe puncte de interacţiune şi, prin urmare, cu mai mare probabilitate de a se face calcule greşite şi să urmeze instabilitatea.[38]

Demnă de remarcat este achiziţionarea febrilă de submarine, pe măsură ce vasele de război de suprafaţă devin din ce în ce mai vulnerabile în faţa rachetelor ofensive. „Submarinele sunt noul obiect la modă, toată lumea le vrea", mi-a spus Bernard Loc Fook Weng, de la Şcoala pentru Studii Internaţionale „S. Rajaratnam", din Singapore. Să notăm că submarinele sunt nişte fabrici mişcătoare subacvatice de colectare de informaţii. Spre deosebire de portavioane, de pildă, care în şi prin sine constituie simboluri ale prestigiului naţional, submarinele simbolizează, pur şi simplu, agresiunea, chiar dacă adunarea de informaţii în care sunt angajate ar putea servi unui scop stabilizator, furnizându-i unui stat cunoştinţe despre intenţiile şi capacităţile unui alt stat. Pe de altă parte, achiziţiile de submarine introduc o nesiguranţă periculoasă în ecuaţia militară, de vreme ce, odată scufundate, nimeni nu mai ştie precis unde se află. Submarinele pot să patruleze în moduri foarte intruzive, fără să-şi anunţe prezenţa.

China posedă peste şaizeci de submarine şi va avea în jur de 75 în următorii câţiva ani, ceva mai multe decât Statele Unite. China „bate Statele Unite la capitolul submarine noi în proporţie de patru la unu" începând cu

38 Ball, 2011; W.S.G. Bateman, 2001, p. 85

anul 2000 şi de „opt la unu” începând cu anul 2005, în acelaşi timp în care forţele de luptă antisubmarin ale Marinei Militare americane s-au diminuat, scriu James C. Bussert, de la Centrul de Război Naval de Suprafaţă al Statelor Unite, şi Bruce A. Elleman, de la Colegiul de Război Naval din Statele Unite.[39] în timp ce multe dintre submarinele Chinei sunt diesel-electrice şi toate cele americane sunt cu propulsie nucleară, cele mai recente din clasa Yuan diesel-electrice sunt mai silenţioase decât cele cu propulsie nucleară şi, fiindcă Pacificul de Vest constituie ape de casă ale Chinei, submarinele chineze nu sunt nevoite să traverseze o jumătate de lume ca să ajungă în teatrul militar asiatic, aşa cum trebuie să facă submarinele americane. Dezvoltarea de neoprit a forţei militare a Chinei înseamnă, paradoxal, că această ţară poate aştepta şi adopta o politică externă de expectativă deocamdată, pentru că timpul e de partea ei. Până spre sfârşitul anilor ’2020, în ritmul actual de achiziţii şi dezafectări, China va deţine mai multe nave de război în Pacificul de Vest decât Flota din Pacific a Statelor Unite.

E de aşteptat ca India, Coreea de Sud şi Vietnamul să achiziţioneze fiecare câte şase submarine până la sfârşitul acestui deceniu, în timp ce Australia va achiziţiona douăsprezece submarine noi în următorii douăzeci de ani, cu toate că recentele restricţii bugetare ar putea afecta în scădere această previziune statistică. Singapore, Malaezia şi Indonezia vor achiziţiona câte două submarine fiecare în perioada imediat următoare. Cheltuielile de apărare ale Malaeziei au crescut de mai bine de două ori din anul 2000, livrările de armament convenţional crescând la nivel de 722% între anii ’2005 şi 2009, în comparaţie cu prima jumătate a deceniului. (Malaezia s-a gândit iniţial, încă din anii 1980, să achiziţioneze submarine pentru a contracara

39 Bussert şi Elleman, 2011, p. 183

Vietnamul, care tocmai anexase insula Amboyna Cay din arhipelagul Spratly, dar, cum puterea chineză este cea care ameninţă în prezent, le găseşte o nouă utilizare.) Singapore, un mic oraş-stat de la extremitatea sudică a Mării Chinei de Sud, se numără în prezent printre primii zece importatori de arme din lume. Între timp, era de aşteptat ca Australia să cheltuiască o sumă ameţitoare, de 279 de miliarde de dolari în următoarele două decenii, pentru noi submarine, distrugătoare şi avioane de luptă – o dată în plus, cu condiţia ca fondurile disponibile să-i permită. În total, date fiind programele de modernizare militară aflate în desfăşurare în Coreea de Sud şi Japonia, e de aşteptat ca naţiunile asiatice să achiziţioneze până la 111 submarine până în 2030, potrivit organizaţiei AMI International, care le furnizează cercetări de piaţă guvernelor şi constructorilor de nave.1

Coreea de Sud ar putea oferi cel mai bun exemplu pentru această nebunie din regiunea Asia-Pacific în materie de apărare (mai cu seamă navală). În 2006, Coreea de Sud a luat decizia de a-şi spori de peste două ori cheltuielile de apărare până în 2015, la 1, 24 de trilioane de dolari. Ea investeşte – pe lângă alte lucruri, precum submarine şi fregate pentru războiul antisubmarin – în şase noi distrugătoare din clasa Sejong, fiecare purtând câte 128 de rachete ghidate printr-un sistem Aegis avansat. Mai sunt, apoi, achiziţiile de avioane de luptă F-15K *Slam Eagle* pentru superioritate aeriană, patru avioane Boeing 737 AWACS şi, probabil, avioane de luptă F-35 *Joint Strike*. La sfârşitul anului 2009, Japonia s-a lansat în construirea unei întregi noi generaţii de portelicoptere mari, acele 22DDH vitale pentru războiul antisubmarin.[40] Cursa înarmărilor din Asia reprezintă,

40 Sharma, Page, Hookway şi Pannett, 2011; Ungerer, Storey şi Bateman, 2010

poate, una dintre cele mai puţin relatate poveşti din mass-media de elită, din ultimele decenii.

Toate aceste flote militare asiatice sunt pitice în comparaţie cu cea a Statelor Unite, numai că, în timp ce fiecare dintre ele creşte în dimensiuni, numărul de nave de război americane va scădea în cursul deceniilor. Multipolaritatea militară, aşa cum arătam în capitolul anterior, va veni să se adauge, în ultimă instanţă, multipolarităţii economice şi diplomatice. Această multipolaritate militară este semnul unei lumi ceva mai liberalizate şi mai juste, în care statele indigene îşi controlează propriile resurse, mai degrabă decât imperiile occidentale. De exemplu, China şi-a lansat recent pe mare primul portavion, care este, într-un anumit sens, o „cutie de conserve" ruso-ucraineană reuzinată şi mai degrabă o navă amfibie de asalt, decât un portavion de dimensiunile celor americane.1 Pe ofiţerii de marină americani nu-i îngrijorează, şi nici n-ar trebui. Echipajele chinezeşti vor avea nevoie de ani întregi, poate chiar de decenii de antrenamente pentru a utiliza cum se cuvine grupurile de luptă ale unor portavioane. Dar, dacă va fi capabilă să menţină ritmul modernizării şi al extinderii – un mare „dar" – până în anul 2050, China ar putea deţine nouă portavioane concentrate în Pacificul de Vest şi Oceanul Indian, în timp ce Statele Unite ar deţine cam tot atâtea, cu care să facă poliţie la nivel global.

Proiecţiile asupra viitorului sunt periculoase, desigur, din cauza erorii de a gândi liniar: tendinţele actuale rareori continuă în acelaşi sens ca în trecut. Totuşi, dat fiind modul în care China a constituit o mare civilizaţie a lumii şi a trecut prin etapele unor mari imperii de-a lungul unei părţi covârşitoare din istoria ei, care se întinde pe mii de ani în trecut, este raţional să vedem în ultimii 150 de ani de slăbiciune o aberaţie pe cale de a fi corectată în

prezent. Acest lucru e plauzibil, în ciuda ritmului în declin al creşterii economice a Chinei şi în ciuda tensiunii acumulate pe plan intern. Mai mult decât atât, simplul gest de a lansa un portavion indică ambiţia Chinei de a-şi transforma propria marină militară dintr-una de tip „închiderea mărilor” – pentru a-şi proteja linia de coastă – într-una mai descurajantă, de tipul „controlul mărilor”, care prevesteşte o forţă oceanică de larg.[41] De fapt, în 2012.

China şi-a lansat cea de-a patra din cele opt proiectate noi nave amfibii de debarcare model 071, care pot să transporte, fiecare, până la opt sute de soldaţi, vehicule pe pernă de aer şi blindate şi elicoptere de capacitate medie. „Deţinerea unei flote semnificative de vehicule-amfibii de asalt de mare capacitate sugerează în mod clar dorinţa de proiectare a puterii”, spune Christian Le Miere, cercetător la Institutul Internaţional de Studii Strategice din Londra. (China şi-a mai lansat şi o linie de fregate de luptă costieră nedetectabile, model 056.) Mai mult decât atât, China i-a luat-o înainte Coreei de Sud în 2010 şi a devenit cel mai mare constructor naval din lume, iar submarinele şi vasele ei de război de suprafaţă sunt dotate acum cu armament avansat de apărare antiaeriană şi rachete antinavă cu rază lungă de acţiune.1

China încă nu şi-a dezvoltat suficient şi nu a exersat aşa-numitul sistem de sisteme, necesar pentru operaţiile flotei, cu toate că-şi accelerează antrenamentele şi desfăşurările susţinute, pentru a câştiga o asemenea experienţă, spune Rodger Baker, vicepreşedinte şi analist pentru Asia de Est în cadrul firmei private Stratfor, care se ocupă de informaţii la nivel global. Dar în mările vecine (Marea Chinei de Sud şi Marea Chinei de Est), continuă el, China nu trebuie neapărat să se angajeze în activităţi

41 Axe, 2011

navale coordonate, pentru a furniza descurajare şi apărare – de exemplu, poate să se bazeze pe tacticile de tip roi, sprijinite de instalaţii antiaeriene şi de rachete amplasate pe uscat. China se mai poate folosi de ceea ce chinezii numesc „lovituri în combinaţie” La sfârşitul lui 2012, contestând administrarea *de facto* de către Japonia a insulelor Diaoyu/Senkaku din Marea Chinei de Est, China „a lansat acţiuni de luptă combinate ale marinei sale militare, forţelor aeriene şi corpului de rachete strategice”, în plus ameninţând să aplice represalii economice, boicotând o conferinţă economică importantă ţinută la Tokio şi încurajând protestele interne antijaponeze.[42] O flotă nu trebuie neapărat să lupte bine, dacă poate fi folosită coroborat cu instituţii diplomatice şi de altă natură ale statului, pentru a pune presiune pe adversari. (Iată, de exemplu, accentul pus de China pe o multitudine de forţe maritime civile, cum ar fi paza de coastă, care poate intimida statele vecine în Marea Chinei de Sud şi Marea Chinei de Est, fără să provoace o reacţie proporţională din partea Statelor Unite, pentru că paza de coastă americană lipseşte din acea zonă.) Trebuie reţinut: China cheltuieşte numai în jur de 2% din PIB-ul ei pentru apărare, în timp ce Statele Unite cheltuiesc 4, 7%.1 Aşadar, China se află într-o situaţie mai bună, când vine vorba să-şi sporească în continuare bugetele militare. (în mod similar, creşterea dramatică a economiilor naţionale în toată Asia de Est, în ultimele decenii, a permis toate aceste acumulări militare, fără să fie prea mult afectate bugetele de apărare, ca procente din PIB-uri.)

Pentru că puterea navală şi puterea aeriană, în termeni strategici, nu pot fi disociate, este cu precădere simbolic faptul că, pe 11 ianuarie 2011, cu doar câteva ore înainte ca Secretarul american al Apărării de atunci,

42 „China expanding fleet of warships...“, 2012; Lague, 2012

Robert Gates, să fie primit la Beijing de preşedintele chinez Hu Jintao, China şi-a testat un prototip al avionului de luptă nedetectabil J-20, proiectat să rivalizeze cu modelul F-22 *Raptor* al americanilor, în acel moment singurul avion de luptă nedetectabil, care era operaţional. „Fiind mai mare decât F-22 şi având rezervoare de combustibil mai mari, va zbura mai sus, mai rapid şi cu mai puţine şanse de a fi localizat.”[43] China şi-a sporit numărul de avioane moderne, de generaţia a patra, de la cincizeci la cinci sute din anul 2000 până acum, în acelaşi timp în care şi-a redus dimensiunile forţelor aeriene în general de la trei mii la două mii de avioane de luptă.[44] Avem aici o perfectă ilustrare a lecţiei potrivit căreia modernizarea militară se referă la structuri mai reduse ca dimensiuni, dar mai aduse la zi. Da, naţiunile asiatice achiziţionează o mulţime de nave şi avioane; însă mai important este că achiziţionează aparate de ultimă generaţie, care vor face joncţiunea cu viitoarele lor sisteme de recunoaştere prin satelit, cu sistemele lor de rachete existente şi cu capacităţile lor de a purta război electronic şi cibernetic.

China în mod special, potrivit Departamentului Apărării al Statelor Unite, „are cel mai activ program de rachete balistice şi de croazieră care funcţionează de pe uscat” 1. Noile rachete balistice antinavă, cu amplasare pe uscat, ale Chinei – care folosesc informaţii de la sisteme de urmărire cu amplasare în spaţiu – pot ameninţa navele de război americane de suprafaţă, mai ales portavioanele. Cu toate că Statele Unite îşi menţin puterea masivă de răspuns, ideea însăşi că portavioanele, crucişătoarele, distrugătoarele şi fregatele lor nu mai sunt chiar atât de inatacabile, cum erau mai demult, este de natură să

43 H. White, 2012, p. 69
44 Wayne A. Ulman, 2011, p. 45

afecteze tiparele de desfăşurare ale grupurilor de luptă ale portavioanelor americane. Iar influenţarea comportamentului celui cu care te afli în competiţie reprezintă esenţa puterii.

Potrivit lui Paul Bracken, profesor de management şi ştiinţe politice de la Universitatea Yale, China îşi construieşte nu atât o flotă militară convenţională, cât o flotă militară „antiflotă", menită să ţină forţele navale şi aeriene ale Statelor Unite la distanţă de linia de coastă a Asiei de Est. Dronele chinezeşti, care-şi aţintesc laserele spre navele de război americane, ecourile de sonar ale submarinelor chinezeşti, activarea zgomotoasă a minelor inteligente chinezeşti – toate acestea sunt concepute pentru a le semnala navelor de război americane că la Beijing li se cunosc mişcările şi că Statele Unite riscă să declanşeze o criză, dacă respectivele nave de război se apropie prea mult de apele teritoriale chineze. Fiindcă „relaţiile cu China sunt mult prea importante, pentru a fi periclitate printr-o confruntare militară", această strategie antiacces are un efect politic semnificativ asupra Washingtonului. „Impactul strategic al agilităţii chinezilor nu este, în principal, acela de a înclina balanţa militară înspre ei, în defavoarea Statelor Unite. Mai degrabă – continuă Bracken –, introduce riscuri noi în calculele după care se iau deciziile în America."[4546]

Planificatorilor militari americani nu le scapă niciuna dintre aceste evoluţii. Pentru că, în ciuda paginilor întâi ale ziarelor din Africa de Nord şi din Orientul Mijlociu, Statele Unite îşi menţin forţele navale preponderent în oceanele Pacific, Indian şi Arctic – toate în Asia ori aproape de ea. Dintre cele unsprezece grupuri de luptă ale unor portavioane americane, care există în prezent, şase sunt

45 Biroul Secretarului Apărării, 16 august 2010; Erickson, 2011, p. 7
46 Bracken, 2012, pp. 207-209, 211

concentrate, de obicei, în Oceanul Pacific şi Oceanul Indian. Infanteria Marină din Pacific a Flotei Militare a Statelor Unite este cel mai mare dintre comandamentele operative ale Corpului Puşcaşilor Marini. Forţele Aeriene din Pacific sunt cel mai mare dintre comandamentele Forţelor Aeriene ale Statelor Unite. Dacă, din punct de vedere tehnic, toate aceste forţe navale şi aeriene americane acoperă peste 50% din suprafaţa globului, de fapt, ele se concentrează în primul rând pe realizarea unui echilibru de putere cu China. Pentru că, pe lângă submarine şi avioane de luptă, China mai deţine, în arsenalul ei, 75 de nave importante de război de suprafaţă, plus portavionul nou-vechi, şi plănuieşte să achiziţioneze suplimentar patru până la şase portavioane într-un viitor apropiat şi pe termen mediu.1

Strategia de desfăşurare *împotriva* Chinei (chiar dacă Pentagonul dezminte în public o asemenea caracterizare) este o realitate concretă în Pacific, nu atât din cauza numărului mai mare sau mai mic de submarine, vase de război de suprafaţă sau avioane de luptă ale chinezilor, ci, pur şi simplu, pentru că „dimensiunile [în termeni geografici, demografici şi economici] şi prezenţa Chinei în chiar mijlocul Asiei fac din ea o posibilă ameninţare pentru toţi vecinii ei”, scrie profesorul Aaron L. Friedberg de la Universitatea Princeton. În acelaşi timp, continuă el, „spre deosebire de cazul Statelor Unite, nu există, pentru China, opţiunea de a se retrage din regiune. Fie şi numai acest fapt nu poate să nu fie o stavilă în calea oricărei naţiuni mai mici, care şi-ar propune să sfideze voinţa Beijingului”.[47] Cert este că, în ciuda „implicării ei globale aflate în continuă expansiune”, China învăluie Asia.1 Sau, cum se exprimă profesorul Andrew S. Erickson, de la Colegiul Naval de Război din Statele Unite, în vreme ce

47 Ball, 2011; Bitzinger şi Mitchell, 2011

Marina Militară şi Forţele Aeriene ale Statelor Unite sunt răspândite pe toată planeta, „China se bucură în mod inerent de concentrarea teatrului de acţiune”[4849]. Acest lucru este adevărat din punct de vedere nu numai militar, ci şi economic. Fie şi în condiţiile în care bugetul de apărare al Chinei şi-a luat avânt, comerţul bilateral dintre China şi ţările membre ale Asociaţiei Naţiunilor din Asia de Sud-Est a sărit în sus cu 640% în primul deceniu al secolului XXI.[50] Cu alte cuvinte, ca să evite finlandizarea, ţările din zona Mării Chinei de Sud se văd obligate să se bazeze fie pe continuitatea prezenţei navale şi aeriene americane într-o epocă de scădere a bugetelor de apărare ale Statelor Unite, fie pe eventualitatea ca securitatea economică şi cea internă ale Chinei să se deterioreze brusc la un moment dat, în aşa măsură, încât să afecteze negativ creşterea bugetului de apărare al Beijingului. Trebuie clarificat însă: nu forţele aeriene şi navale în sine, aflate în plină înflorire, ale Chinei, nici schemele comerciale în sine cu ţările asiatice, aflate şi ele în plină înflorire, ale Chinei, ci combinaţia dintre acestea este cea care ameninţă independenţa *de facto* a celorlalte state asiatice, în special a celor din zona Mării Chinei de Sud.

*

Dacă în Asia de Nord-Est există un echilibru de putere aproximativ între China, Japonia şi Coreea de Sud (ultimele două sprijinindu-se pe prezenţa militară a Statelor Unite), în Marea Chinei de Sud, China reprezintă o mult mai gravă ameninţare, pentru că, în această epocă a noastră de rapidă militarizare, cercurile militare şi politice din Statele Unite pur şi simplu nu manifestă acelaşi ataşament faţă de state precum Vietnamul, Malaezia şi

48 Swaine, 2011, p. 53
49 Erickson, 2011, p. 14
50 Ying, 2011 (citat în Swaine, 2011, p. 4)

Filipinele, cum au faţă de Japonia şi Coreea de Sud. În vreme ce în trecut Statele Unite au purtat războaie în Vietnam şi Filipine, în prezent au zeci de mii de militari staţionaţi în Japonia şi Coreea de Sud. Iar Japonia şi Coreea de Sud au, ele însele, teribile instalaţii militar-industriale proprii, cu mult superioare arsenalelor incipiente ale naţiunilor mai slabe dinspre sud. Iată de ce Marea Chinei de Sud va înregistra, într-un mod dintre cele mai frapante din punct de vedere politic şi moral, orice restrângere viitoare a protecţiei americane. În această parte a lumii, toţi se înarmează până-n dinţi, în timp ce forţele armate chineze o iau din ce în ce mai tare înaintea oricărei alte naţiuni din regiune.

Marea Chinei de Sud, pentru a utiliza o definiţie geografică alternativă faţă de cea folosită în capitolul anterior, face conexiunea între strâmtoarea Malacca, în partea de sud-vest, şi canalele Bashi şi Balintang şi strâmtoarea Taiwan, în părţile de nord şi nord-est; altfel spus, face legătura între lumea maritimă a Orientului Mijlociu şi a subcontinentului indian şi cea din Asia de Nord-Est. Pentru Asia are aceeaşi importanţă pe care o are Marea Mediterană pentru Europa. Dacă plecăm de la premisa că Golful Persic şi Asia de Nord-Est sunt cele două zone critice ale lumii neoccidentale, pe care Statele Unite n-ar trebui să le lase niciodată să fie dominate de o altă mare putere, să avem în vedere Marea Chinei de Sud, bogată în rezerve de energie, care se situează între cele două, ca fiind a treia. De fapt, în termeni geopolitici, este în mod plauzibil cea mai critică zonă de joncţiune geografică din lumea neoccidentală, iar motivul va deveni vizibil imediat.

În primul rând, să avem în vedere felul în care Marea Chinei de Sud este eminamente crucială pentru China. După cum scrie analistul Mingjiang Li, este un „scut

natural” pentru securitatea Chinei înspre sud, partea cea mai dens populată şi mai dezvoltată a Chinei. Un „avanpost puternic” în Marea Chinei de Sud îi oferă Chinei un „hinterland” strategic de peste o mie de mile marine, care se întinde până în Indonezia şi, prin urmare, acţionează ca un „factor de respingere” pentru Flota a Şaptea a Marinei Militare a Statelor Unite, care tranzitează oceanele Pacific şi Indian. Un avanpost puternic în Marea Chinei de Sud ajută, în plus, marina militară chineză când vrea să scuture cămaşa de forţă a Primului

Lanţ de Insule din Pacificul de Vest, dominat de americani. Mai mult decât atât, observatorii chinezi se plâng de faptul că alte state, concurente, au săpat peste o mie de puţuri de petrol în Marea Chinei de Sud, ceea ce depăşeşte producţia de ţâţei din rezervele maritime ale Chinei înseşi de mai multe ori.1 Dacă ar controla rezervele de petrol şi gaze naturale din Marea Chinei de Sud, China şi-ar permite să fie ceva mai puţin dependentă de resursele de energie din Orientul Mijlociu.[5152]

China îşi declară „suveranitatea indiscutabilă” asupra Mării Chinei de Sud. „Cum v-aţi simţi dacă eu v-aş tăia braţele şi picioarele?”, a întrebat comandantul Wu Shengli, din Marina Militară chineză, la un forum ţinut la Singapore. „Aşa priveşte China Marea Chinei de Sud” – pe care oficialii chinezi o desemnează drept „teritoriu albastru naţional”[53].

Pretenţiile Chinei faţă de Marea Chinei de Sud, aşa cum chinezii înşişi se exprimă, sunt istorice. Analiştii chinezi afirmă că strămoşii lor au descoperit insulele din Marea Chinei de Sud în vremea dinastiei Han din secolul II î.Hr. Spun că, în secolul III d.Hr., o misiune chineză în

51 Mingjiang Li, 2010, pp. 51-52

52 Friedberg, 2011, p. 7

53 Holmes, 2011 (a); Pomfret, 2010; Dreyer, 2011; Will, 2011

Cambodgia a relatat despre insulele Paracel şi Spratly; că, între secolele X şi XIV, o serie de relatări oficiale şi neoficiale chineze din vremea dinastiilor Song şi Yuan indicau faptul că Marea Chinei de Sud se înscria în graniţele de stat ale Chinei; că, în secolele XV şi XIX, diversele hărţi ale dinastiilor Ming şi Qing includeau insulele Spratly în teritoriul chinez; şi că, la începutul secolului XX, în vremea ultimei dinastii Qing, guvernul chinez a întreprins acţiuni pentru a-şi exercita jurisdicţia în insulele Paracel. Toate acestea însă nu spun nimic despre drepturile *de facto* de care s-au bucurat pescarii chinezi timp de secole în Marea Chinei de Sud, nici despre evidenţele amănunţite ale insulelor, insuliţelor şi bancurilor de nisip pe care le-au întocmit aceia.[54]

Pe urmă, au fost diversele hărţi oficiale întocmite de guvernul naţionalist al Guomindang-ului înainte deşi după al Doilea Război Mondial, care încorporau în teritoriul chinez diversele formaţiuni de uscat din Marea Chinei de Sud. Acele hărţi înfăţişau şi „limba vacii", în formă de U, linia punctată istorică formată din nouă liniuţe, care, afirmă analiştii chinezi, a precedat interpretările din legislaţia internaţională contemporană, aşa cum sunt ele stipulate în Convenţia Naţiunilor Unite asupra Dreptului Mării. Chiar şi aşa, după cum subliniază analistul Mingjiang Li, mulţi experţi chinezi recunosc faptul că linia punctată istorică de nouă liniuţe „nu se traduce prin suveranitate deplină asupra întregii Mări a Chinei de Sud". O ilustrare a disponibilităţii Chinei de a face compromisuri este acordul ei cu Vietnamul, din 2004, asupra frontierelor maritime din golful Tonkin, prin care China este îndreptăţită la 46, 77% din golf, iar Vietnamul – la *53, 23*%} Totuşi, golful Tonkin reprezintă un caz geografic special: este un apendice semiînchis al Mării Chinei de Sud, unde Vietnamul şi China

54 Mingjiang Li, 2010, p. 53

se află într-o proximitate atât de dătătoare de claustrofobie, încât pare un lucru rezonabil din partea Chinei să accepte compromisuri în această chestiune, fără să renunţe la pretenţiile asupra largului mării. Deşi China caută să domine, nu trebuie presupus că se va dovedi nerezonabilă. Pe de altă parte, la „limba vacii” nu se poate renunţa prea uşor, de teama unui derapaj naţionalist în interior.

China îşi subliniază pretenţiile istorice cu mişcări militare. Ea şi-a relocat noile submarine de atac nuclear SSN şi submarinele cu rachete balistice nucleare SSBN din Qinghao spre nord, în partea cealaltă a Mării Galbene faţă de Coreea de Sud, la Yulin, pe insula Hainan, în inima Mării Chinei de Sud, acolo unde submarinele chineze pot cutreiera liniştite încă din anii 1990.[55] Chinezii deţin trupe ale Armatei Populare de Eliberare staţionate pe multe dintre insulele şi atolii disputaţi din regiune, acolo unde

China şi-a construit staţii de semnalizare complicate.1 Mai ales pe insula Hainan este amplasată o vastă infrastructură militară electronică. Stabilindu-le celor mai noi submarine ale ei portul de bază în Hainan, unde se află şi o vastă infrastructură de comunicaţii şi de culegere de informaţii, scriu Bussert şi Elleman, China „îşi exercită controlul maritim regional puţin câte puţin”[5657]. În realitate, China îşi foloseşte uscatul pentru a controla marea.[58] Iată însă că, şi în largul mării, China este ambiţioasă – dovadă că-şi dezvoltă programul de realimentare în aer, pentru a-şi proiecta puterea militară navală peste tot în Marea Chinei de Sud.[59] Ba chiar, cu

55 Mingjiang Li, 2010, pp. 63-65
56 Elleman, 2009, p. 42
57 Bussert şi Elleman, 2011, pp. 141,180
58 Erickson şi Yang, 2011, p. 340
59 Collins, McGauvran şi White, 2011, pp. 193,196-197

toate că flota din Marea Chinei de Sud este, din punct de vedere istoric, ultima dintre flotele Chinei care se modernizează, acest lucru se modifică rapid, în ultimul deceniu trimiţându-şi cele mai noi nave de luptă maritimă şi avioane în această regiune. Insula Hainan, care se întinde către Vietnam, îi îngăduie Chinei cel mai avansat loc de observaţie asupra Mării Chinei de Sud. Noua bază navală de la golful Yalong „se răsfiră peste o porţiune vastă de uscat", având cheiuri de câte o mie de metri lungime pentru navele de război de suprafaţă şi de câte 230 de metri lungime pentru submarine, urmând să fie dotată şi cu un tunel subacvatic special, care să evite supravegherea din aer. Chiar dacă ţările din Asia de Sud-Est îşi modernizează forţele proprii navale şi aeriene, mai ales Malaezia – cu noile sale avioane de luptă F-15 SG, submarinele din clasa Archer şi fregatele din clasa *Formidable* –, ele rămân în continuare în urma Chinei.[60]

*

De fapt, nu e nimic neobişnuit de agresiv în ceea ce face China. Este o mare putere demografică şi economică, având geografia unui continent vast, cu un litoral lung, situat în zonele tropicală şi temperată, de care se foloseşte. Faptul că ea caută să domine o mare alăturată ei, unde se aglomerează puteri mai mici şi mult mai slabe şi unde este posibil să existe din abundenţă petrol şi gaze naturale, iarăşi este în întregime firesc. Dacă n-ar fi, politica de mare putere din ultimele câteva milenii sigur că n-ar fi fost aşa cum a fost. John Mearsheimer, specialist în ştiinţe politice de la Universitatea din Chicago, vine cu această afirmaţie îndrăzneaţă: „O Chină din ce în ce mai puternică este susceptibilă să încerce să alunge Statele Unite din Asia, cam tot aşa cum Statele Unite au alungat puterile europene din emisfera vestică. De ce ne-am

60 Chang, 2012

aştepta, din partea Chinei, să acţioneze altfel decât au acţionat Statele Unite? Au chinezii mai multe principii decât avem noi? Sunt ei mai etici decât noi? Mai puţin naţionalişti?”[61] Pe scurt, cu excepţia cazului în care China va fi oprită sau încetinită pe calea pe care şi-a ales-o, printr-o răsturnare socioeconomică internă, cercurile militare din Statele Unite vor fi obligate să se acomodeze în mod foarte serios cu o putere militară chineză în ascensiune, ceea ce va avea ramificaţii politice complexe pentru statele din regiune.

Care ar fi efectul strategic major, în cazul în care China ar deveni puterea militară dominantă în Marea Chinei de Sud? Cu alte cuvinte, reprezintă Marea Chinei de Sud ceva esenţial pentru existenţa Regatului de Mijloc? în această etapă a discuţiei, se cuvine analizată mai profund experienţa Statelor Unite din Marea Caraibilor, pentru a furniza contextul istoric al desfăşurării tuturor acestor submarine, avioane de luptă şi aşa mai departe. Istoria Mării Caraibilor adaugă o dimensiune suplimentară tensiunilor actuale din Marea Chinei de Sud.

*

Putem numi Marea Caraibilor, care se întinde din Florida până în Venezuela, împreună cu Golful Mexicului Caraibele Mari. Aceste Caraibe Mari, care unesc America de Nord şi pe cea de Sud într-un sistem geopolitic unic şi coerent, au aproximativ aceleaşi dimensiuni ca şi Marea Chinei de Sud – o mie cinci sute de mile marine pe o axă şi o mie pe cealaltă axă. Dar cele două mări produc efecte vizuale diferite pe hartă: în timp ce Marea Chinei de Sud e definită de masele continentală şi insulare din jurul ei, Marea Caraibilor e definită de mănunchiul de insule, mai mari sau mai mici, din chiar centrul ei. Dar, aşa cum ştim, harta induce în eroare, dacă nu e privită de foarte

61 Mearsheimer, 2001, p. 401 şi într-o conversaţie

aproape: pentru că Marea Chinei de Sud este, într-adevăr, plină de unităţi geografice, oricât de microscopice ar fi ele, care pot să deţină cheia unor resurse semnificative de energie.

Revoluţia zahărului deţine cheia istoriei Caraibelor, provocând o creştere a comerţului de mărfuri şi de sclavi. Până în anul 1770, orice porţiune din Marea Caraibilor devenise deja posesiunea colonială a câte unui stat european. Dar, pe măsură ce comerţul cu sclavi a intrat în declin, iar interesul s-a mutat către zonele temperate ale celor două Americi, de Nord şi de Sud, entuziasmul europenilor în legătură cu Marea Caraibilor s-a risipit şi el. În această perioadă s-au afirmat Statele Unite ca forţă imperială. Răspândirea Statelor Unite prin toată zona temperată din America de Nord a fost la fel de „rapace" ca orice acţiune, de exemplu, în care s-a angajat China, în timp ce-şi împlinea propriul destin continental.[62] Ba chiar, când se aflau într-o fază mai timpurie a dezvoltării lor moderne, decât se află China în prezent – mai cu seamă în termenii consolidării politice a propriului cămin-continent –, Statele Unite căutau deja să domine Caraibele Mari, pe care le considerau în mod firesc situate în sfera lor de interes geopolitic. Iată la ce se referea, în principal, Doctrina Monroe din 1823. Până în prima parte a secolului XIX, America Latină scăpase, în linii mari, de stăpânirea europeană, iar preşedintele James Monroe şi Secretarul său de Stat, John Quincy Adams, nici nu voiau să audă că puterea europenilor ar fi putut reveni sub forma unor state clientelare. Cei doi voiau „să îngheţe statu-quo-ul", după cum s-a exprimat profesorul James R. Holmes, de la Colegiul Naval de Război. Dominaţia exercitată asupra Caraibelor Mari de America nu însemna nici izolaţionism, nici subjugarea populaţiilor din zonă şi nici respingerea

62 Higman, 2011, pp. 98,109,189-190,197-198

cooperării internaţionale. Ba chiar, când a fost promulgată Doctrina Monroe, Statele Unite lucrau conjugat cu Marina Regală Militară a Marii Britanii şi patrulau Marea Caraibilor, în efortul comun de a pune capăt comerţului cu sclavi.1 în loc să încerce să ţină forţele navale europene la distanţă de Marea Caraibilor, preşedintele Monroe nu a încercat decât să le împiedice să-şi restabilească avanposturi terestre în zonă. Doctrina Monroe a fost mult mai subtilă decât au crezut-o mulţi.

Factorul-cheie geografic, legat de Marea Caraibilor, este că se află aproape de America şi era departe de marile puteri europene ale vremii, la fel cum Marea Chinei de Sud este aproape de China, dar departe de America şi de alte puteri occidentale. Dintre toate puterile europene, Marea Britanie, având cea mai mare flotă militară din lume şi baze în Jamaica, Trinidad, Guyana Britanică, Hondurasul Britanic şi Antilele Mici, era, la fel ca Marina Militară a Statelor Unite în Marea Chinei de Sud astăzi, cel mai bine plasată să conteste supremaţia Statelor Unite în zona Caraibelor, la începutul secolului XX. Dar britanicii nu i-au provocat pe americani, pentru că ştiau că aceştia din urmă ar fi luptat cu toate forţele să-şi apere prelungirea maritimă a continentului lor nord-american. (Din acelaşi motiv, Statele Unite trebuie să aibă grijă acum şi să nu provoace pe faţă China în Marea Chinei de Sud.) Mai mult decât atât, cu toate că britanicii reprezentau un factor-cheie, din punct de vedere economic şi militar, în zona Caraibelor, înainte de 1917, influenţa economică a Statelor Unite asupra întregului bazin caraibian, izvorâtă din proximitatea geografică şi dintr-o economie americană înfloritoare, o depăşea totuşi pe cea britanică – la fel cum a reuşit China să depăşească influenţa Statelor Unite în Asia. „Mediterana americană*, i s-a spus de atunci Mării

Caraibilor.[6364]

La începutul secolului XX, scrie istoricul Richard H. Collin, „confluenţa complexă a ceea ce numim, în general, modernism – transporturi, comunicare şi tehnologie industrială – a transformat lumea” 1. Iar modernismul a condus la toate formele de diplomaţie bazată pe canonieră, pentru protejarea noilor interese economice, la fel cum postmodernismul conduce astăzi la o escaladare a războiului aerian, naval, electronic şi cibernetic în Asia. Modernismul a condus şi la proiectul american de construire a unui canal istmic, aşezat de-a curmezişul Americii Centrale, care să lege Caraibele Mari de Oceanul Pacific.

Epoca modernă a început în forţă, în emisfera vestică, odată cu izbucnirea, în 1898, a războiului hispano-american în Cuba stăpânită de spanioli, ceea ce a condus, pe cale de consecinţă, la înfrângerea spaniolilor de către americani în Filipine, în Marea Chinei de Sud. Istoricul Collin afirmă: „Statele Unite şi-au demonstrat lor înseşi şi Europei că erau capabile să poarte şi să câştige un război în străinătate. Foştii confederaţi luptând alături de foştii unionişti, unificarea militară a cimentat reunirea între politic şi economic, din care şi-au luat redutabila putere Statele Unite în perioada de după Războiul Civil”.[65] Războiul hispano-american, care s-a datorat, în parte, nevoii de a controla căile navigabile din Marea Caraibilor, a însemnat moartea excepţionalismului nehegemonic al Americii, care a căpătat şi ea un fel de imperiu. Théodore Roosevelt, care în 1898 îşi conducea Călăreţii Duri[66] într-

63 Holmes, 2011 (b)

64 Healy, 1988, pp. 3-4, 9

65 Collin, 1990, p. x

66 Denumire dată Regimentului 1 de Cavalerie de Voluntari al Statelor Unite, primul dintre cele trei asemenea regimente constituite în 1898 pentru războiul hispano-american şi singurul care a luptat concret,

un asalt asupra Colinei San José din Cuba, avea să fie după un deceniu, ca preşedinte aflat la cel de-al doilea mandat, conducătorul fostelor colonii ale Spaniei din Marea Caraibilor şi din Pacific, plus constructorul Canalului Panamá, câştigătorul Premiului Nobel pentru Pace, pentru încheierea războiului dintre Rusia şi Japonia, şi comandantul unei flote de 22 de nave de război. Tot aşa, dacă viziunea benignă şi ne-hegemonică despre sine a Chinei devine tot mai greu sustenabilă, marea putere asiatică nu va face decât să calce pe urmele Americii. Collin scrie: „Eliminarea Europei din

Lumea Nouă a reprezentat punctul forte al politicii externe a lui Theodore Roosevelt” 1. Oare la fel China, potrivit lui Mearsheimer, are ca scop al strategiei sale măreţe, de termen lung, să elimine America din Asia?

Corolarul Roosevelt la Doctrina Monroe, apărut în 1904, afirma că Statele Unite „aveau să interfereze cu ele [cu popoarele din Caraibele Mari] numai într-o situaţie de ultimă instanţă şi, chiar şi atunci, numai dacă devine clar că lipsa lor de capacitate sau de voinţă de a se comporta cum se cuvine în interior sau în exterior încalcă drepturile Statelor Unite sau invită la o agresiune străină, în detrimentul întregului corp al naţiunilor americane”. Secretarul de Război al lui Roosevelt, Elihu Root, a respins fără echivoc politica fostei administraţii Grover Cleveland, care afirma că Statele Unite sunt „practic suverane” în Caraibele Mari. Root spunea: „Ne arogăm nu suveranitatea [...] ci numai dreptul de a proteja”. El avea în vedere crizele din Republica Dominicană şi Venezuela, în care nişte regimuri falimentare şi nelegitime erau ameninţate cu intervenţii de creditorii europeni, care ar fi putut apoi transforma clădirile vămilor în baze navale. Roosevelt, oricât s-ar fi zbârlit la regimurile respective, nu avea de

---

(n.trad.)

gând să-i lase pe europeni să profite de situaţie. Lovituri de stat sau schimbări de guvern au condus, de asemenea, la intervenţii pe scară mică sau mare în Panamá şi Cuba, în acelaşi timp în care Columbia şi statele central-americane erau stăpânite de crize politice, multe dintre acestea riscând, în măsuri diferite, să atragă intervenţii ale europenilor. Mai mult decât atât, Roosevelt voia să evite ca „o Germanie puternică să înlocuiască o Spanie slabă" în Marea Caraibilor, *Kais*erul Wilhelm II construindu-şi o forţă navală puternică în deceniul premergător Primului Război Mondial.[67] Marea Caraibilor, în măsura în care era prelungirea maritimă firească a Statelor Unite continentale, era şi partea cea mai vulnerabilă din sistemul de securitate american la atacurile europene. În cele din urmă, mediul politic a trebuit influenţat, în vederea construirii Canalului Panamá.

Desfăşurările militare americane erau însoţite de hegemonia economică, prin garantarea împrumuturilor – ceea ce s-a numit „diplomaţia dolarului" – şi prin regularizarea valutelor din regiune, împingând cât mai multe state cu putinţă să adopte standardul aurului şi să-şi facă monedele direct convertibile faţă de dolarul american.1 Mai târziu, producţia de ţâţei pe scară largă în Trinidad şi Cuba urma să adauge o nouă motivaţie implicării americane.[68] în final, anii administraţiei Theodore Roosevelt au marcat punctul culminant al dominaţiei americane asupra Caraibelor Mari, care avea să continue decenii întregi cu şi mai multe intervenţii militare şi economice americane, cum ar fi ocuparea timp de nouăsprezece ani a statului Haiti de către americani, care a început cu o debarcare a Marinei Militare în 1915. Theodore Roosevelt a atins trei scopuri care ar putea fi

67 Collin, 1990, p. 308
68 Healy, 1988, p. 261

relevante pentru ceea ce urmăreşte azi China în Marea Chinei de Sud: a respins Europa din Marea Caraibilor, în acelaşi timp în care se apropia de Europa din punct de vedere politic şi tempera setea de putere a Americii, ajutând-o să înţeleagă mai profund sensibilităţile popoarelor latino-americane.[69] Inspirându-se de la Roosevelt, marii strategi chinezi ar trebui să-şi propună să slăbească suficient de mult implicarea Statelor Unite în Marea Chinei de Sud, încât să-şi exercite ei hegemonia *de facto* asupra Mediteranei asiatice, totodată păstrând relaţii politice şi economice cordiale cu Washingtonul şi temperându-şi propria sete de putere printr-o mai profundă apreciere a problemelor şi popoarelor din Asia de Sud-Est.

Se înţelege de la sine că există mari diferenţe între cele două Mediterane, americană şi asiatică. Statele şi stătuleţele caraibiene de la începutul secolului XX erau şubrede, instabile şi volatile, spre deosebire de entităţile extraordinare din jurul Mării Chinei de Sud, care, cu excepţia Filipinelor şi a Indoneziei, sunt state puternice, iar, în cazul Vietnamului, o putere de un potenţial mediu, dacă reuşeşte să-şi pună ordine în economie. Şi chiar şi Filipinele şi Indonezia (aceasta din urmă la periferia Mării Chinei de Sud) sunt nişte state masive din punct de vedere demografic, ale căror structuri politice şi economice, oricât ar fi de slabe în comparaţie cu cele ale statelor vecine, rămân mult mai dezvoltate decât cele ale statelor caraibiene de la începutul secolului XX. Tulburările constante, cu intervenţiile pe care le provocau, erau o caracteristică a vieţii politice din Caraibele Mari, care abia dacă se regăseşte în Marea Chinei de Sud.

Şi totuşi, există o similitudine mai mult decât vizibilă. Ambele sunt mări secundare, prelungiri ale unor naţiuni de

---

69 Collin, 1990, p. 561

dimensiuni continentale: Statele Unite şi China. Potrivit geostrategului olandezo-american de la mijlocul secolului XX, Nicholas J. Spykman, Statele Unite au devenit o putere mondială când au preluat controlul indiscutabil asupra Caraibelor Mari. Pentru că adevărul geografic fundamental din emisfera vestică, afirmă el, este acela că despărţirea nu este între America de Nord şi America de Sud, ci între zona situată la nordul junglei ecuatoriale din bazinul Amazonului şi zona situată la sudul ei. Columbia şi Venezuela, ca şi Guyanele, chiar dacă se află pe coasta de nord a Americii de Sud, fac parte, funcţional, din America de Nord şi Mediterana americană. Odată ce au ajuns să domine Mediterana americană – altfel spus, Caraibele Mari – şi fiind separate de conul sudic al Americii de Sud printr-o distanţă enormă şi printr-o centură lată de păduri tropicale, Statele Unite au rămas cu prea puţină concurenţă în propria emisferă. Astfel, dominând Caraibele Mari, observă Spykman, Statele Unite au ajuns să domine întreaga emisferă vestică, rămânându-le suficientă putere ca să influenţeze echilibrul de putere în emisfera estică. Mai întâi Caraibele Mari, apoi lumea întreagă.

La fel se întâmplă cu China în Mediterana asiatică. Dominaţia exercitată asupra Mării Chinei de Sud va lăsa frâu liber, cu certitudine, unei influenţe aeriene şi navale determinante peste tot în zona de coastă navigabilă a Eurasiei – atât la Oceanul Indian, cât şi la Pacific. Astfel, China va deveni hegemonul virtual din zona indo-pacifică. Nici aşa ea nu va putea stabili o dominaţie proprie asupra emisferei estice, comparabilă cu dominaţia Statelor Unite asupra celei vestice, dar, m şi prin sine, va putea parcurge mulţi paşi pe calea spre un statut mai avantajos decât acela de primă între puterile egale din emisfera estică, rămânându-i suficientă energie politică şi economică pentru a influenţa state din emisfera vestică într-o măsură

mai mare decât până acum, în conul sudic al Americii de Sud mai ales, dar şi în Marea Caraibilor. Marea Chinei de Sud, cu alte cuvinte, este acum un nod principal în politica de putere la nivel global, esenţial pentru păstrarea echilibrului de putere mondial. Deşi controlul exercitat asupra ei poate că nu va deschide lumea pentru China, în aceeaşi măsură în care controlul exercitat asupra Caraibelor Mari a deschis lumea pentru America, totuşi Marea Caraibilor, să nu uităm – chiar şi cu Canalul Panamá –, nu s-a aflat niciodată pe marile rute maritime comerciale şi energetice, aşa cum se află, în prezent, Marea Chinei de Sud.

*

Avem, deci, o Asie mai prosperă şi în plin curs de militarizare, esenţa însăşi a dinamismului capitalist, având Mediterana asiatică drept nucleu. În cursa înarmărilor din Marea Chinei de Sud, China se distanţează tot mai mult de vecinii săi şi ar putea, cu timpul, ajunge să repete reuşita Americii din Caraibele Mari. Dar o asemenea reuşită reprezintă numai conturul bine definit al cartografiei politice, economice şi culturale din regiunea Mării Chinei de Sud. Pentru a completa harta cu tuşe groase de pensulă, trebuie coborât de la zece mii de metri altitudine până la nivelul solului în ţările respective.

Capitolul 3
Soarta Vietnamului

Efectul Hanoiului este unul cerebral: procesul istoric însuşi este ceea ce surprinde capitala vietnameză ca într-un stop-cadru. Nu mă refer la istorie numai ca un pomelnic fatalist, determinat geografic, de dinastii şi pustiiri succesive, ci şi la istorie ca o însumare de acte individuale

de bravură şi de calcule exasperante. Hărţile, dioramele şi stelele cenuşii masive de la Muzeul de Istorie comemorează rezistenţa disperată a vietnamezilor în faţa dinastiilor chineze Song, Ming şi Qing, în secolele XI, XV, respectiv XVIII: pentru că, deşi Vietnamul era integrat Chinei până în secolul X, identitatea sa politică separată de Regatul de Mijloc, de atunci încoace, a reprezentat un adevărat miracol, pentru care nu există vreo teorie a trecutului pe deplin lămuritoare.

Alte stele, înălţate la sfârşitul secolului XV în Templul Literaturii, reuşesc să salveze de la uitare numele şi contribuţiile a 82 de cărturari medievali. Cert este că există o anumită intensitate a imaginaţiei istorice a vietnamezilor. Profunzimea şi talmeş-balmeşul din templul Ngoc Son (care comemorează înfrângerea dinastiei chineze Yuan, în secolul XIII), cu statuia cu chipul din aramă a lui Buddha, învăluit în tămâie, frunză de aur şi lemn stacojiu, la rândul său înconjurat de un lac plin de frunze, cu aspect de supă de mazăre, constituie o pregătire spirituală pentru mausoleul mai auster al însuşi liderului Ho-Şi-Min. Unul dintre marii oameni mărunţi ai secolului XX şi unul dintre marii pragmatişti ai istoriei, Ho-Şi-Min a combinat marxismul, confucianismul şi naţionalismul şi a obţinut o armă împotriva chinezilor, francezilor şi americanilor, punând astfel bazele rezistenţei încununate de succes a vietnamezilor în faţa celor trei imperii mondiale. Statui ale lui Ho-Şi-Min aurite în maniera statuilor lui Buddha împodobesc multe săli de reuniune din capitala Vietnamului.

Mausoleul său priveşte spre clădiri şi biserici în stil european, vechi de un secol şi dărăpănate, care au constituit odată centrul nervos politic al Indochinei franceze, o întreprindere îndoielnică, pe care Parisul s-a străduit curajos şi tenace s-o prelungească şi dincolo de al

Doilea Război Mondial, impunând un război împotriva vietnamezilor, care a culminat cu acea colosală umilinţă pentru francezi – bătălia din 1954 de la Diên Biên Phú.

Indochina franceză cuprinsese şi Laosul şi Cambodgia, dar, aşa cum Hanoiul fusese capitala politică a regiunii, Saigonul îi fusese capitala comercială. Altfel spus, Vietnamul domina Indochina, iar forţele thailandeze şi khmere, pentru a numi doar două, cooperau cu China periodic, pentru a opune rezistenţă puterii vietnameze. De fapt, cu toate că Statele Unite au luptat împotriva Nordului comunist, ca să păstreze Vietnamul de Sud independent, abia Vietnamul unificat, rămas în întregime sub controlul comuniştilor, avea să se dovedească o ameninţare mult mai mare pentru China, decât s-ar fi arătat Statele Unite.[70] Într-atât e de puternic dinamismul vietnamez în regiune.

Dincolo de aceste vechi edificii ridicate de francezi, vin cele mai recente lupte, de-a dreptul epice, împotriva destinului istoric: cartierul comercial strident, vibrant al Hanoiului, cu hoardele lui de motorete proprietate privată – ai căror oameni de la ghidon scriu mesaje pe telefoanele mobile în mijlocul ambuteiajelor – şi faţadele ultramoderne, care invadează o babilonie de prăvălii altminteri mohorâte şi respingătoare. Acesta e capitalismul care precedă lanţurile de magazine, cu cafenele peste tot – fiecare cu starea ei de spirit şi cu aspectul exterior diferit de al celorlalte –, care oferă unele dintre cele mai bune cafele din lume, deşi nu vezi nici strop de Starbucks. Hanoiul, cu toată istoria lui, nu este un muzeu în aer liber, cum sunt marile metropole din Europa. El se află deocamdată în procesul greoi de devenire şi este încă mai aproape de haosul neglijent al Indiei decât de sterilitatea alienantă de la Singapore. Vietnamezii de azi bâjbâie să-şi găsească drumul către Lumea întâi, în

70 Kissinger, 2011, pp. 342-343

interesul propriu şi al familiilor lor, bineînţeles, dar şi cu scopul de a-şi păstra independenţa faţă de o Chină în egală măsură dinamică.

Hanoiul, aşa cum a fost încă din Antichitate, rămâne un oraş al calculelor politice nervoase; acestea sunt riscurile din ziua de astăzi ale unei puteri potenţiale de nivel mediu – a treisprezecea ţară a lumii după populaţie –, cu o linie lungă de coastă, la întretăierea căilor maritime cele mai importante şi în apropierea unor depozite energetice aflate în largul mării. Vietnamul este „principalul protagonist" al disputei în jurul Mării Chinei de Sud şi-şi afirmă asupra celor două arhipelaguri, Paracel şi Spratly, suveranitatea „bazată pe o realitate istorică datând cel puţin din secolul XVII", scriu istoricii Clive Schofield şi Ian Storey.[71] „Dacă reuşesc să înfrângă rezistenţa Vietnamului, chinezii au câştigat Marea Chinei de Sud", mi-a spus un oficial american. „Malaezia stă cuminte, Bruneiul şi-a rezolvat problema cu China, Indonezia nu are o politică externă bine definită în această chestiune, Filipinele au prea puţine cărţi de jucat, în ciuda unei turbulenţe ingenioase şi a unor aserţiuni incendiare, Singapore e capabil, dar nu-i destul de mare".

Altfel spus, numai de Vietnam depinde.

*

Vietnamul a ajuns treptat la această răscruce. Ngo Quang Xuan, vicepreşedinte al Comisiei de Afaceri Externe din Adunarea Naţională, mi-a spus că pentru Vietnamul contemporan anul critic nu a fost 1975, când Vietnamul de Sud a fost cotropit de Nordul comunist, ci 1995, când relaţiile Vietnamului cu Statele Unite s-au normalizat, când ţara a devenit membră a grupului ASEAN şi când a încheiat un acord „cadru" cu Uniunea Europeană. „Ne-am alăturat lumii, cu alte cuvinte", a zis el, admiţând că,

71 Schofield şi Storey, 2009

anterior acestor decizii, „am avut multe discuţii dure între noi” Pentru că adevărul este unul singur: în ciuda victoriilor succesive asupra francezilor şi americanilor, comuniştii vietnamezi s-au simţit umiliţi mereu de evenimentele care au urmat acelor victorii, după cum am primit explicaţii din partea oficialităţilor lor într-o serie de conversaţii, de-a lungul câtorva săptămâni.

Să ne gândim: Vietnamul invadase Cambodgia în 1978, eliberând ţara de nebunia cu aspect de genocid a regimului Khmerilor Roşii condus de Pol Pot1. Deşi a fost un act realist, făcut cu sânge rece – de vreme ce Khmerii Roşii, aliaţi ai chinezilor, reprezentau o ameninţare strategică la adresa Vietnamului –, invazia a avut şi un efect umanitar vast, profund pozitiv. Şi totuşi, pentru acest act de compasiune fantastic, Vietnamului prosovietic i-a fost impus un embargou de către o coaliţie prochineză care includea Statele Unite, acestea din urmă înclinând în favoarea Beijingului încă de la vizita preşedintelui Richard Nixon în China, din 1972. În 1979, China însăşi a invadat Vietnamul, pentru a-l împiedica să treacă prin Cambodgia către Thailanda. Între timp, Uniunea Sovietică nu făcuse nimic pentru a-şi ajuta statul-client de la Hanoi. Vietnamul era de-acum izolat din punct de vedere diplomatic, înfundat într-o mlaştină istovitoare în Cambodgia şi împovărat de o sărăcie copleşitoare, în mare măsură cauzată de propriul militarism. După ce a vizitat Hanoiul în anii 1970, prim-ministrul de atunci al statului Singapore, Lee Kuan Yew, scria că-i găsise pe liderii vietnamezi „nesuferiţi”, căci se făleau că ei ar fi fost „prusacii” Asiei de Sud-Est.[72] Dar această aroganţă, mi-au povestit liderii

72 Saloth Sar, zis Pol Pot (1925-1998), revoluţionar cambodgian, lider al grupării Khmerii Roşii în perioada 1963-1997. Secretar general al Partidului Comunist cambodgian (1963-1981) şi prim-ministru al Cambodgiei (1976-1979), este creditat cu asasinarea a cel puţin două milioane de cambodgieni. (n.trad.)

vietnamezi, n-a durat mult. Odată cu penuria severă de alimente şi cu prăbuşirea imperiului sovietic în anii 1989 – 1991[73], Vietnamul s-a văzut, în cele din urmă, silit să-şi retragă trupele din Cambodgia. Vietnamezii erau de-acum totalmente lipsiţi de prieteni, iar din victoria împotriva americanilor nu mai rămăsese decât o amintire îndepărtată. „Satisfacţia victoriei din acel război a fost întotdeauna sugrumată de faptul că nu au existat niciodată dividende aduse de pace”, mi-a explicat un diplomat vietnamez.

„Vietnamezii nu suferă de amnezie în privinţa războiului cu Statele Unite din anii 1960 – 1970”, mi-a spus un diplomat occidental. „Mai curând, o generaţie de americani au rămas blocaţi într-o buclă temporală”. Vietnamezii n-au uitat că o cincime din ţara lor e de nelocuit, din cauza muniţiei americane rămase neexplodate; sau că, din cauza efectului defoliant al aşa-numitului Agent Oranj, nimic nu va mai creşte vreodată pe arii întinse ale teritoriului vietnamez. Atâta doar că trei sferturi dintre toţi vietnamezii s-au născut după „războiul cu americanii”, cum îi spun ei, pentru a-l deosebi de toate celelalte pe care le-au purtat înainte deşi după acela. Iar un procent încă şi mai mare nu mai ţin minte mare lucru în legătură cu el.

Studenţii şi tinerii oficiali cu care m-am întâlnit la Academia Diplomatică din Vietnam, o ramură a Ministerului de Externe, sunt şi mai îndepărtaţi cronologic de războiul cu americanii decât sunt aşa-numiţii *baby-boomers*[74] de al Doilea Război Mondial. Într-o consfătuire

---

73 în ziua de Crăciun 1991, preşedintele Uniunii Sovietice, Mihail Sergheievici Gorbaciov, al optulea şi ultimul conducător sovietic, şi-a anunţat demisia din funcţie, ceea ce a echivalat cu desfiinţarea statului unional, (n.trad.)

74 Baby-boom (textual: „explozia de copii“), denumire dată fenomenului de după al Doilea Război Mondial, aproximativ dintre anii

pe care am avut-o cu ei, de genul celor din sala primăriei, aceştia s-au arătat uneori critici la adresa Statelor Unite – dar din motive care nu aveau nimic de-a face cu acel război. Erau nemulţumiţi de faptul că America nu intervenise împotriva Chinei în anii 1990, când Beijingul a contestat posesiunea Filipinelor asupra recifului Mischief, parte a grupului insulelor Spratly din Marea Chinei de Sud; sau că America nu se angajase mai profund, economic şi diplomatic, de partea Birmaniei înainte de 2011, pentru ca respectiva ţară să nu devină un satelit al Beijingului. Unul dintre studenţi a punctat: „Puterea Statelor Unite este necesară pentru securitatea lumii". Ba chiar, unul după altul, acei studenţi şi oficiali de la Academia Diplomatică au folosit sintagma „putere de menţinere a echilibrului [faţă de China]", referindu-se la Statele Unite. „Chinezii sunt prea puternici, prea hotărâţi – a zis o tânără analistă –, motiv pentru care o *Pax* Sinica1 este foarte ameninţătoare pentru noi".

Atât Vietnamul, cât şi Statele Unite „au interesul să împiedice China [...] să domine rutele comerciale maritime şi să-şi impună pretenţiile teritoriale prin coerciţie", scrie profesorul Carlyle A. Thayer, de la Academia Forţelor Defensive Australiene din Canberra. „Vietnamul vede în prezenţa Statelor Unite un obstacol în calea puterii militare crescânde a Chinei."[7576]

David Lamb, care a fost corespondent de război în deceniul 1960 şi a revenit în anii 1990, în calitate de corespondent al ziarului *Los Angeles Times* la Hanoi, scria:

1945 şi 1965, când s-au născut mult mai mulţi copii faţă de o perioadă normală, compensând astfel pierderile foarte mari de vieţi omeneşti din timpul războiului, (n.trad.)

75 Textual: „pace chineză" (lat.), după modelul termenului Pax Romana, care desemna stăpânirea impusă de romani teritoriilor pe care le ocupau şi le pacificau. (n.trad.)

76 Thayer, 2010

„Vietnamezii îi plăceau, pur şi simplu, pe americani [...] Pierduseră trei milioane de cetăţeni [unul din zece omorât sau rănit], fuseseră potopiţi cu 15 milioane de tone de muniţie – de două ori mai multă decât tot ce a fost lansat asupra Europei şi Asiei în al Doilea Război Mondial – şi avuseseră de suportat un război care a lăsat în urmă şapte milioane de refugiaţi în Vietnamul de Sud şi a distrus industria şi infrastructura Vietnamului de Nord. Şi totuşi – continua el –, iată că trecuseră peste război într-un mod în care mulţi americani nu reuşiseră să treacă. Spitalele lor nu erau pline de veterani cu traume post-combat şi la ei nu se găseau monumente naţionale de comemorare, cum este Zidul Vietnamului de la Washington. Ei nu scriau cărţi despre război. Veteranii nu se adunau la o bere, ca să discute despre el. Şcolarii învăţau despre război numai ca fiind o pagină scurtă în istoria de 2.500 de ani a ţării lor”.[77]

Mai mult decât atât, cinismul şi exasperarea cu care mulţi europeni şi reprezentanţi ai stângii americane privesc dintotdeauna Statele Unite lipsesc în Vietnam cu desăvârşire. Punând în câteva cuvinte atitudinea generală din ţara sa, Nguyen Duc Hung, fost ambasador în Canada, mi-a spus: „La fel cum vietnamezii s-au răspândit spre sud în decursul secolelor, pentru a se autodefini ca naţiune, şi americanii s-au răspândit spre vest – şi asta nu pentru aurul din California, ci pentru libertate”.

Cu toate acestea, în timp ce America s-a dovedit cel mult marginală în trecutul Vietnamului, China s-a dovedit crucială. Însuşi termenul *Indochina* este lămuritor, în sensul că influenţa indiană este vizibilă în tot restul Asiei de Sud-Est, pe când influenţa chineză este concentrată mai ales în partea de nord a Vietnamului. Ar fi nevoie de acel „haos prelungit” al perioadei târzii a dinastiei Tang şi de interludiul semihaotic ulterior, al celor Cinci Dinastii şi

77 Lamb, 2002, p. 43

Zece Regate din secolul X chinez, pentru a-i îngădui unui stat vietnamez independent să capete contur.1 „Accentul copleşitor al istoriei oficiale vietnameze cade pe rezistenţă, aproape fără excepţie împotriva Chinei”, scrie Robert Templer într-o carte deschizătoare de drumuri despre Vietnamul contemporan, intitulată: *Umbre şi vânt. O viziune asupra Vietnamului modern*. „Teama să nu fie dominaţi a fost una constantă şi a traversat orice gol ideologic, a creat sentimentul tensionat de anxietate şi suspiciune caracteristic pentru identitatea vietnamezilor.”[78] Teama lor de China este profundă, tocmai pentru că Vietnamul nu are cum să scape de îmbrăţişarea vecinului său gargantuesc de la nord, a cărui populaţie numără de cincisprezece ori mai mulţi locuitori. Vietnamezii ştiu că geografia dictează termenii relaţiei dintre ei şi China: pot să câştige câte o bătălie, dar apoi trebuie să dea mereu fuga la Beijing, să-şi plătească tributul. Este o situaţie străină unei naţiuni practic insulare, cum este cea americană.

Un alt diplomat vietnamez explică: „De şaptesprezece ori Vietnamul a fost invadat de China. Statele Unite au invadat Mexicul o singură dată, şi iată cât de sensibilizaţi sunt mexicanii în legătură cu asta. Noi creştem cu manuale pline de eroi naţionali care s-au luptat cu China” Sau cum se exprima un expert occidental în materie de Vietnam: „Gândiţi-vă la cât de iritabili sunt canadienii în legătură cu America şi închipuiţi-vă cum ar fi fost dacă America şi-ar fi trimis trupele de nenumărate ori în Canada”.

Adversitatea istorică a vietnamezilor faţă de China este, în parte, una construită artificial: vietnamezii de azi nu contenesc să sublinieze momentele de rezistenţă împotriva dominaţiei chineze medievale şi a celei de la

78 Ricklefs, Lockhart, Lau, Reyes şi Aung-Thwin, 2010, pp. 33-34

începutul epocii moderne, preferând, în acelaşi timp, să nu vorbească despre numeroasele secole de „activă emulaţie” faţă de China şi de relaţii foarte bune cu aceasta, care au servit necesităţile unei puternice identităţi statale.1 Chiar şi aşa, cu greu ar putea fi negată patima cu care-şi exprimă vietnamezii îngrijorarea faţă de vecinul dinspre nord.

Identitatea vietnameză este unică, datorită faptului că s-a format „prin şi în opoziţie cu „influenţa chineză, după cum se spunea într-un reportaj de la BBC. Vietnamul însuşi a pornit ca un avanpost sudic al culturii chineze. În anul 111 î.Hr., a devenit cu forţa parte a imperiului chinez Han. De atunci încolo, a fost ocupat de China sau subjugat de ea şi obligat să plătească tribut timp de aproape un mileniu, până când, aşa cum spuneam, s-a eliberat, într-un târziu, către apusul dinastiei chineze Tang, în anul 939 d.Hr. După aceea, dinastii vietnameze, precum Ly, Tran şi le, au fost măreţe, tocmai datorită rezistenţei opuse de ele faţă de controlul exercitat de chinezi dinspre nord, respingând valuri după valuri de armate superioare numeric, notează istoricul Neil L. Jamieson, de la Universitatea George Mason, în cartea sa, *înţelegerea Vietnamului*[7980]. Dar vietnamezii n-au avut succes întotdeauna: între anii 1407 şi 1427, sub dinastia Ming, au fost ocupaţi de chinezi, dovadă că aceştia din urmă nici la sfârşitul Evului Mediu nu se resemnaseră cu independenţa Vietnamului. Motivul pentru care dinastia chineză Qing, de la sfârşitul secolului XIX, şi-a clarificat poziţia de acceptare a unui Vietnam independent a fost insistenţa cartografilor francezi de a-şi delimita propriul teritoriu al Indochinei de cel al Chinei.

„Contribuţiile chinezeşti la viaţa din Vietnam acoperă

---

79 Kang, 2010, p. 166

80 Jamieson, 1993, pp. 8-10

toate aspectele culturii, societăţii şi guvernării, de la beţişoarele cu care mâncau ţăranii la pensulele cu care scriau învăţaţii şi oficialităţile”, scrie Keith Weller Taylor, expert în această zonă de la Universitatea Cornell, în cartea *Naşterea Vietnamului1*. Numele de familie, vocabularul şi gramatica vietnameze, la fel şi stilurile artistice şi literare – toate reflectă profunde influenţe chinezeşti.[81] Ba chiar şi literatura vietnameză a fost „impregnată” cu moştenirea confucianistă clasică a Chinei. În plus, chineza era limba culturii vietnameze, la fel cum latina era limba culturii în Europa, în ciuda faptului că limba vietnameză are nu numai origini chinezeşti, ci şi mon-khmere şi thailandeze. În general, cultura ţărănească vietnameză şi-a păstrat unicitatea într-o măsură mai mare decât cultura elitei vietnameze. În rândurile elitei respective, lămureşte Victor Lieberman, expert în Asia de Sud-Est de la Universitatea Statului Michigan, normele administrative chinezeşti erau „în aşa măsură internalizate, încât originile lor străine au devenit irelevante” Dorinţa feroce a tuturor vietnamezilor de a fi separaţi de China s-a văzut consolidată de contactul dintre ei şi populaţiile cham şi khmeră dinspre sud, acestea, la rându-le, influenţate de civilizaţii nechinezeşti, în principal de cea indiană. Tocmai pentru că există, între ei şi chinezi, asemănări profunde, vietnamezii sunt împovăraţi – cum spuneam – de narcisismul micilor diferenţe, care face ca evenimentele trecutului să li se pară mult mai vii.

Victoriile militare vietnameze asupra Chinei în partea de nord, de pildă cea de lângă Hanoi a împăratului Le Loi, din anul 1426, şi împotriva chamilor şi khmerilor în partea de sud, în anii 1471 şi 1778 – toate au conlucrat la formarea unei identităţi naţionale distincte, lucru sprijinit de faptul că, până în vremurile moderne, rareori China i-a

81 K.W. Taylor, 1983, pp. 298, xix-xxi

lăsat în pace pe vietnamezi, în 1946, chinezii au complotat cu francezii pentru ca forţele de ocupaţie chineze din partea de nord a Vietnamului să fie înlocuite de forţele franceze. În 1979, cum se ştie deja, la patru ani după ce Statele Unite au părăsit Vietnamul, 100.000 de soldaţi chinezi l-au invadat. Liderul chinez Deng Xiaoping „nu şi-a pierdut niciodată ura viscerală faţă de vietnamezi", afirmă Robert Templer, drept care a născocit o politică de „străpungere a Hanoiului până la os", împingând Vietnamul într-un război de gherilă împotriva Cambodgiei.1 Acum, date fiind pretenţiile conflictuale, în privinţa Mării Chinei de Sud, ale Vietnamului şi Chinei, intruziunea Chinei în golful Tonkin şi atitudinea acaparatoare a Chinei faţă de litoralul vietnamez în lungime de 3.000 de kilometri, care domină liniile maritime de comunicaţie dintre oceanele Indian şi Pacific, tot ce le-a precedat devine istorie operativă, în timp ce războiul dintre vietnamezi şi americani, pur şi simplu, nu este aşa ceva – cu excepţia unui detaliu. Pentru că Vietnamul a înfrânt Statele Unite într-un război, vietnamezii se simt jumătatea avantajată în relaţiile bilaterale: ei nu sunt arţăgoşi, nu au interese ascunse, nu-şi riscă imaginea în cazul unei alianţe militare *de facto* cu America. Vietnamezii au relativ puţine sensibilităţi faţă de „războiul cu americanii", pentru că l-au câştigat.

Războiul cu America, la fel ca invazia chineză care i-a urmat şi ca invazia vietnamezilor înşişi în Cambodgia, care condusese la invazia chineză respectivă – toate fac parte dintr-o istorie similară, care aduce cu trecutul îndepărtat. Este vorba de o istorie a războaielor terestre izvorâte, fie şi parţial, din decolonizarea occidentală. Iar acum, dacă problemele graniţelor terestre ale ţărilor au fost lămurite, competiţia naţionalistă s-a extins, într-o mare porţiune din Asia, la domeniul maritim – mai exact, la Marea Chinei de

Sud. În Vietnam, de fapt, există un mit al creaţiei, potrivit căruia ţara s-a născut din unirea între Stăpânul-Dragon Lac Long Quan şi zâna Au Co. împreună, cei doi au dat naştere la o sută de fii, dintre care cincizeci au migrat cu mama lor către munţi, iar ceilalţi cincizeci au migrat cu tatăl lor către mare. Moştenirea tatălui pare să fie mai importantă acum pentru destinul Vietnamului, după decenii întregi de domnie a mamei.

„Chestiunile care au de-a face cu graniţele terestre nu ni se mai par importante, în comparaţie cu Marea Chinei de Sud”, spune Nguyen Duy Chien, vicepreşedinte al Comisiei Frontierelor Naţionale. Chien mi-a oferit o manifestare tipic vietnameză, care mi-a readus în minte impresia lăsată de Lee Kuan Yew din anii 1970, că liderii vietnamezi nu glumeau câtuşi de puţin şi erau „confucianişti” 1. Ne-am întâlnit într-un birou auster şi umil. Chien purta un costum cenuşiu. Întâlnirea noastră a început şi s-a terminat exact la timp, iar el a umplut acea oră cu o prezentare în Power Point, necruţătoare în privinţa detaliilor, care ataca poziţia chineză din orice punct de vedere imaginabil.

Chien a început făcându-mi un rezumat al situaţiei graniţei terestre: două sute de zone disputate cu China fuseseră stabilite pe parcursul a opt ani de negocieri în deceniul 1990, lucrările de demarcare fiind încheiate în 2008. „Faţă de cele 314 borne de frontieră de pe graniţa cu China dinastiei Qing [la începutul secolului XX], acum sunt 1 971. Problema nu e pe uscat, e maritimă”. O treime din populaţia Vietnamului trăieşte de-a lungul coastei, mi-a spus Chien, iar din sectorul maritim provine în proporţie de 50% PIB-ul ţării. Vietnamul revendică o distanţă de două sute de mile marine înspre larg, din platoul său continental, în Marea Chinei de Sud (pe care vietnamezii o numesc „Marea de Est”, nevrând să accepte cuvântul

„China” în denumirea ei). Acest lucru este în acord cu zonele de excludere economică definite în Convenţia Naţiunilor Unite asupra Dreptului Mării. Dar, aşa cum Chien însuşi recunoştea, zona respectivă „se suprapune” cu porţiuni de mare pe care le revendică şi China, şi Malaezia, precum şi cu cele revendicate de Cambodgia şi Thailanda, în golful Thailandei adiacent. Deşi golful Tonkin este o zonă geografică spinoasă, pentru linia de coastă a Vietnamului de Nord accesul în largul mării fiind blocat de insula chineză Hainan, Chien mi-a explicat că rezolvarea problemei, găsită de Vietnam şi China, a fost să împartă acel golf bogat în resurse de energie în două jumătăţi; la intrarea golfului, a rămas, deocamdată, să se facă demarcaţia.

„Dar nu putem accepta limba vacii – linia punctată chinezească din Marea de Est. China spune că zona e disputată. Noi spunem că nu. Limba vacii încalcă pretenţiile a cinci ţări”.

Pe urmă, Chien mi-a arătat o serie de hărţi pe calculatorul său şi mi-a relatat o lungă istorie. „În secolul XV, când împăraţii dinastiei Ming au ocupat pentru o vreme Vietnamul, nu au ocupat şi arhipelagurile Paracel şi Spratly. Dacă aceste două grupuri de insule aparţineau Chinei, de ce nu le-au inclus împăraţii dinastiei Ming pe hărţile lor? La începutul secolului XX – a continuat el –, de ce hărţile împăraţilor dinastiei Qing nu includeau şi arhipelagurile Paracel şi Spratly, dacă aparţineau Chinei?” în 1933, Franţa şi-a trimis trupele în cele două arhipelaguri, Paracel şi Spratly, mi-a spus Chien, vrând să arate că insulele, fiindcă erau părţi ale Indochinei franceze, aparţineau Vietnamului acum. În 1956 şi iarăşi în 1988, a adăugat el, China s-a folosit de „forţa militară” pentru a cuceri câteva stânci din arhipelagul Paracel. La final, mi-a pus pe monitor o imagine cu biserica Santa

Maria del Monte, din Italia, unde se păstrează un manuscris geografic din 1850, cu o pagină şi jumătate de explicaţii despre cum insulele Paracel aparţin Vietnamului. Obsesia lui faţă de asemenea detalii avea un scop, fiindcă o altă hartă din prezentarea lui în Power Point arăta o bună parte din Marea Chinei de Sud, inclusiv arhipelagurile Paracel şi Spratly, împărţită în mici sectoare pătrate, reprezentând concesiuni petrolifere acordate companiilor internaţionale de către Vietnam, într-un viitor posibil.

Un oficial de la Ministerul de Externe spunea: „Când vine vorba de Marea de Est, atitudinea Chinei creează foarte mari îngrijorări, se află constant în minţile oamenilor noştri” Contraamiralul Nguyen Viet Nhien, comandantul adjunct al Flotei Militare a Poporului Vietnamez, considera că limba vacii este „nerezonabilă”. La întâlnirea pe care am avut-o la Cartierul General naval din portul Haiphong – bombardat la greu de Statele Unite între anii 1965 şi 1972 –, amiralul Nhien mi-a făcut o altă demonstraţie de încăpăţânare vietnameză. Lângă el, am văzut un bust de mari dimensiuni al lui Ho-Şi-Min şi o ditamai harta care înfăţişa toate pretenţiile concurente faţă de Marea de Est, cum i-a spus el în repetate rânduri. Trei sferturi de oră a vorbit întruna, subliniind orice acţiune militară chineză din arhipelagurile Paracel şi Spratly, mai ales preluarea părţii de vest a insulelor Paracel de la guvernarea şubrezită de la Saigon. Despre „limba vacii”, spunea că nu este atât o pretenţie de ordin juridic a chinezilor, cât un „vis istoric” al lor, un subiect de dezbatere în sine al cercurilor de putere de la Beijing, la care s-ar putea şi renunţa până la urmă, total sau parţial, în viitoarele negocieri. Chiar şi aşa, construindu-şi o flotă de larg şi ţinând frâiele economice în Asia de Est, chinezii ar putea, în continuare, să ajungă să domine Marea Chinei de Sud, aşa cum Statele Unite au ajuns să domine Marea Caraibilor în secolul XIX. Colonelul

Dzung Kim Le mi-a explicat că simpla expansiune a economiei chineze – chiar şi încetinită – va conduce la o prezenţă navală mai pronunţată a Chinei în Marea Chinei de Sud, dublată de dorinţa de a exploata resursele de energie aflate acolo. Declarându-şi intenţia de a nu da înapoi în faţa evoluţiilor actuale, Vietnamul apelează la un naţionalism intens şi intolerant, care s-a manifestat ultima dată în epoca războaielor terestre din urmă cu câteva decenii.

Vietnamezii mi-au spus în repetate rânduri că Marea Chinei de Sud înseamnă mai mult decât o sumă de dispute pe marginea unor teritorii: acolo se află răscrucile comerţului maritim global, vitale pentru nevoile de energie ale Coreei de Sud şi Japoniei, şi acolo ar putea China, într-o bună zi, să-şi măsoare puterile cu Statele Unite în Asia. Vietnamul se află, cu adevărat, în inima istorică şi culturală a ceea ce strategii politici ai Administraţiei Obama numesc, din ce în ce mai des, regiunea „indo-pacifică” – adică India plus Asia de Est.

*

Nimic nu ilustrează mai bine dorinţa vietnamezilor de a juca un rol major în zonă, decât achiziţionarea a şase submarine de ultimă generaţie, din clasa *Kilo*, de la ruşi. Un expert occidental în apărare mi-a spus că tranzacţia nu are sens. „Vietnamezii o să aibă şocul vieţii lor, atunci când o să descopere cât costă submarinele astea numai ca să le menţii în stare de funcţionare”. Mai mult decât atât, vietnamezii vor fi nevoiţi să antreneze tot atâtea echipaje pentru ele, ceea ce va dura o generaţie. „Ca să contracareze submarinele chinezeşti, ar fi scăpat mai ieftin dacă se concentrau pe războiul antisubmarin şi pe apărarea de coastă”. Evident, vietnamezii au cumpărat submarinele ca pe nişte mărci ale prestigiului, ca să demonstreze că „vorbim serios”. Potrivit aceluiaşi expert

în apărare, vietnamezii „s-au luat cu mâinile de cap”, când a început construcţia unei baze subterane chinezeşti pentru submarine cu propulsie nucleară, pe insula Hainan din golful Tonkin.

Tranzacţia de multe miliarde de dolari, făcută cu Rusia pentru submarine, include o renovare de 200 de milioane de dolari a golfului Cam Ranh, unul dintre cele mai bune refugii de apă adâncă din toată Asia de Sud-Est, aflat pe rutele maritime din Marea Chinei de Sud şi care a reprezentat o bază importantă de operaţiuni a forţelor armate americane în timpul Războiului din Vietnam. Oficialităţile vietnameze au declarat că intenţia lor este să facă disponibil golful Cam Ranh pentru flotele militare străine. Ian Storey, colaborator al Institutului de Studii pentru Asia de Sud-Est, din Singapore, spune că dorinţa nedeclarată a vietnamezilor este ca reparaţiile capitale din golful Cam Ranh să „consolideze legăturile de apărare cu Statele Unite şi să faciliteze prezenţa militară americană în Asia de Sud-Est, ca o contrapondere la puterea în ascensiune a Chinei” Golful Cam Ranh se încadrează perfect în strategia „oaze, nu baze” a Pentagonului, prin care navele şi avioanele americane să poată în mod regulat să viziteze avanposturi militare străine pentru eventuale reparaţii şi realimentări, fără necesitatea unor aranjamente formale, sensibile din punct de vedere politic, de organizare a unor baze proprii. Platformele navale americane – portavioane, distrugătoare, nave de realimentare şi nave-spital – vizitează deja porturile vietnameze cu o anume periodicitate. Ngo Quang Xuan, vicepreşedintele Comisiei de Afaceri Externe, mi-a spus de-a dreptul: „Prezenţa militară a Statelor Unite este necesară pentru menţinerea unui climat de liberă circulaţie maritimă în Marea de Est”.

Un parteneriat strategic *de facto* americano-

vietnamez a fost, într-adevăr, anunţat încă din iulie 2010, la un Forum Regional organizat de asociaţia ASEAN la Hanoi, unde secretarul de stat de atunci, Hillary Clinton, a declarat că Statele Unite au un „interes naţional” în Marea Chinei de Sud, că sunt pregătite să participe la eforturile multilaterale de rezolvare a disputelor teritoriale din Marea Chinei de Sud şi că pretenţiile din domeniul maritim trebuie să se bazeze pe realităţile terestre, adică pe prelungirea platourilor continentale, concepţie încălcată de linia punctată istorică a Chinei, zisă şi limba vacii. Ministrul de Externe chinez, Yang Jiechi, a numit remarcile doamnei Clinton „practic, un atac împotriva Chinei” Oficialităţile americane, în esenţă, au ridicat din umeri la comentariile lui Yang. Probabil că nu a existat un semnal mai bun, pentru cât de mult s-au apropiat Statele Unite de Vietnam, decât iniţializarea, cu trei luni mai devreme, a unui program vizând producţia de energie nucleară în scopuri civile, care, teoretic, le va îngădui firmelor americane să sprijine construirea unor centrale producătoare de energie atomică în Vietnam.

Adevărul este că niciuna dintre ţări nu este la fel de ameninţată ca Vietnamul de ascensiunea Chinei. Să luăm, de exemplu, poziţia vietnameză în legătură cu ASEAN. Cu toate că le-ar plăcea o asociaţie ASEAN mai puternică, vietnamezii sunt realişti, din câte mi-au spus. Ei ştiu că însăşi forţa naţionalismului din Asia – spre deosebire de postnaţionalism, timp de multe decenii, în Europa – împiedică integrarea statelor membre ASEAN. Un oficial vietnamez mi-a spus: „ASEAN nu e nici măcar o uniune vamală, ceea ce face să fie, din punct de vedere comercial, un bloc de nivel foarte scăzut”. În ambianţa elegantă, cu perne învelite în pluş roşu, a Ministerului de Externe vietnamez, cu serviciile lui de ceai sclipitoare şi decorul orientalo-francez, mi-a fost explicată în repetate

rânduri marea strategie chineză, care constă, potrivit gazdelor mele vietnameze, în a tot amâna discuţiile multilaterale, în cadrul ASEAN, pe marginea disputelor din Marea Chinei de Sud, câtă vreme Beijingul îşi consolidează puterea militară, până atunci smulgând concesii de la fiecare naţiune din Asia de Sud-Est luată individual, prin negocieri bilaterale – adică dezbină şi cucereşte. Marina Militară chineză, mi-au spus oficialii vietnamezi din domeniul apărării, este mai mare încă de pe-acum faţă de flotele reunite ale tuturor ţărilor membre ale asociaţiei ASEAN.

Ceea ce nu înseamnă câtuşi de puţin că Vietnamul s-a înstrăinat cu totul de China şi s-a refugiat în braţele Statelor Unite. Vietnamul este mult prea dependent de China (şi, de asemenea, interconectat cu ea), ca să procedeze astfel. Expertul australian Carlyle Thayer afirmă că legăturile militare dintre vietnamezi şi chinezi s-au dezvoltat în paralel cu cele dintre vietnamezi şi americani.1 în vreme ce Statele Unite sunt cea mai mare piaţă de export pentru produsele vietnameze, Vietnamul importă din China mai multe bunuri decât din oricare altă ţară – bumbac, maşini, îngrăşăminte, pesticide, aparatură electronică, piele, o mulţime de bunuri de consum de tot felul. Economia vietnameză, pur şi simplu, n-ar putea funcţiona fără China, chiar dacă, inundând Vietnamul cu produse ieftine, aceasta împiedică, propriu-zis, dezvoltarea producţiei locale. Mai mult decât atât, oficialităţile vietnameze sunt impresionate de asimetria geografică a situaţiei lor şi spun că „o apă îndepărtată nu poate stinge un foc apropiat” Proximitatea Chinei şi faptul că Statele Unite se găsesc de partea cealaltă a planetei obligă Vietnamul să accepte o umilinţă de genul distrugerii mediului înconjurător provocate de exploatările chinezeşti de bauxită din Podişul Central vietnamez luxuriant, un

proiect care, la fel ca şi altele de prin ţară, foloseşte muncitori chinezi, în loc de vietnamezi. „Nu putem să ne mutăm; statistic vorbind, suntem o provincie de-a Chinei”, mi-a spus Nguyan Tam Chien, fost ministru-adjunct de Externe.

Din cauza faptului că Uniunea Sovietică a renunţat să mai ajute Vietnamul în 1979, vietnamezii nu vor mai avea niciodată încredere pe deplin într-o putere aflată la depărtare de ei. Lăsând la o parte geografia, vietnamezii, la un anumit nivel fundamental, nu au încredere în Statele Unite. Un oficial mi-a spus, pur şi simplu, că Statele Unite se află în declin, situaţie înrăutăţită, în opinia lui, de faptul că Washingtonul a făcut o fixaţie în privinţa Orientului Mijlociu, în loc să se preocupe de ascensiunea Chinei în Asia de Est. Cu toate că o asemenea analiză este subiectivă, se poate ca ea să fie totuşi adevărată – sau măcar în parte adevărată. Pe urmă, există şi temerea că Statele Unite ar putea vinde Vietnamul, de dragul unei relaţii mai calde cu China: Xuan, vicepreşedintele Comisiei pentru Relaţii Externe, mi-a pomenit în mod specific deschiderea lui Nixon faţă de China ca fiind răspunzătoare de contextul geostrategic în care Vietnamul a fost invadat de chinezi. „Se poate întâmpla din nou”, a zis el, şi a scuturat din cap a frustrare. În mod paradoxal, vietnamezii şi-ar dori ca Statele Unite să se comporte ca un actor cu sânge rece, realist, în relaţiile internaţionale, aşa cum sunt ei înşişi. „Elefantul din încăpere, din timpul discuţiilor noastre cu americanii, erau democraţia şi drepturile omului”, mi-a spus un oficial al guvernului comunist. Vietnamezii trăiesc temându-se că, din cauza Congresului, a mass-mediei şi a diverselor grupuri de presiune de la Washington, americanii ar putea, într-o bună zi, să-i vândă pe ei, aşa cum au mai procedat, în alte momente, cu alte naţiuni autocrate şi înclinate spre lovituri de stat, cum ar fi

Thailanda, Uzbekistanul şi Nepalul. Vietnamezii au în vedere fosta reţinere a Statelor Unite, timp de câteva decenii, de a contracara China în Birmania, din cauza situaţiei drepturilor omului şi a durităţii regimului de la Rangoon. „Accentul cel mai puternic ar trebui să cadă pe solidaritatea şi pe independenţa naţionale. Naţiunea, şi nu individul, te face să fii liber", mi-a spus Le Chi Dzung, un director general adjunct din Ministerul de Externe vietnamez, încercând să-mi explice filosofia politică a ţării sale.

De fapt, supravieţuirea conducerii comuniste în faţa capitalismului nestăpânit din Vietnam este explicată parţial de reuşitele naţionaliste ale partidului, care a condus ţara în timpul războaielor împotriva Franţei, Statelor Unite şi Chinei. Mai mult decât atât, aşa cum s-a întâmplat şi cu Tito1 în Iugoslavia, şi cu Enver Hogea[82] în Albania, Ho-Şi-Min a fost un conducător crescut în ţară, şi nu impus de o armată invadatoare, spre deosebire de mulţi alţi lideri comunişti. În plus, comuniştii vietnamezi au subliniat întotdeauna similitudinile dintre gândirea lui Ho-Şi-Min şi confucianism, cu marele ei respect pentru familie şi autoritate. „Naţionalismul se naşte din confucianism", zicea Le Chi Dzung, de la Ministerul de Externe. Neil Jamieson scrie despre „acea calitate comună vietnameză care este «absolutismul»", o prezumţie că „există o anumită ordine subiacentă, determinantă din punct de vedere moral, în lume"[83]. Aceasta, la rândul ei, este legată de ideea de *chinh nghia*, care s-ar putea traduce, în linii mari, ca fiind obligaţia socială a cuiva către propria familie şi către un grup de solidaritate mai larg.

82 Iosip Broz, supranumit Tito (1892-1980), conducător al partizanilor iugoslavi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, apoi prim-ministru (1944-1963) şi preşedinte (1963-1980) al Republicii Socialiste Federative Iugoslavia, (n.trad.)

83 Jamieson, 1993, p. 235

Totuşi, un alt motiv pentru care comunismul persistă în această ţară este tocmai acela că însăşi substanţa lui se risipeşte, aşa încât o revoltă nu e necesară deocamdată; deşi se plăteşte un preţ, bineînţeles, pentru o reformare insuficientă. Vietnamul se află într-o situaţie similară cu cea a Chinei: este guvernat de un partid comunist care aproape că a renunţat cu desăvârşire la comunism şi are un contract social implicit cu populaţia, prin care partidul garantează nişte niveluri de venit mai înalte sau măcar susţinute, iar cetăţenii sunt de acord să nu protesteze prea zgomotos. (Vietnamul nu se poate înstrăina de China, la urma urmei, pentru că amândouă ţările sunt angajate într-unul şi acelaşi unic experiment: să creeze avuţii capitaliste în ţări conduse de partide comuniste.)

Dacă ne gândim bine, avem de-a face cu o societate care a trecut de la cartelele de raţionalizare la unul dintre cele mai mari

I

surplusuri din lume la producţia de orez, numai într-un sfert de secol. Vietnamul a promovat recent, în termeni statistici, la categoria ţărilor cu venit mediu-scăzut, având un PIB *per capita* de 1 100 de dolari americani. În locul unei singure personalităţi pe care s-o urăşti şi a cărei figură să apară pe toate panourile, cum a fost cazul în Tunisia, Egipt, Siria şi alte ţări arabe, în Vietnam există un triumvirat de lideri fără chip – preşedintele partidului, preşedintele ţării şi prim-ministrul –, care a făcut posibil să existe o creştere medie a PIB-ului ţării de 7% pe an între 2002 şi 2012. Chiar şi în toiul Marii Recesiuni din 2009, economia vietnameză tot a crescut cu 5, 5%. „Este unul dintre cele mai impresionante recorduri în materie de combatere a sărăciei din istoria omenirii”, afirma un diplomat occidental. „Au trecut de la biciclete la motociclete”. Poate că asta e democraţia la ei. Şi, chiar

dacă nu este, se poate spune că autocraţii din China şi din Vietnam nu şi-au privat popoarele respective de o anumită demnitate, aşa cum au făcut cei din Orientul Mijlociu. „Conducătorii din Orientul Mijlociu au rămas la putere prea mult şi au menţinut stările de urgenţă timp de zeci de ani, ceea ce nu s-a întâmplat la noi”, mi-a spus un fost lider politic vietnamez de rang înalt. „În schimb, problemele de corupţie, de uriaşe găuri în venituri şi de şomaj masiv în rândurile tinerilor, pe acestea le avem şi noi, ca şi ţările din Orientul Mijlociu” Ceea ce înspăimântă partidul comunist vietnamez nu este atât spectrul Primăverii Arabe, cât acela al revoltelor studenţeşti din 1989 din China, într-o vreme când inflaţia era la fel de mare în China cât a fost şi în Vietnam până de curând, şi când corupţia şi nepotismul erau percepute de populaţie ca fiind scăpate de sub orice control; o dată în plus, la fel ca în Vietnam. Şi totuşi, oficialii partidului se tem şi de faptul că reformele politice i-ar putea conduce şi pe ei pe calea pe care o luase la vale Vietnamul de Sud înainte de 1975, când guvernările slabe şi divizate în facţiuni s-au făcut vinovate integral de prăbuşirea statului; sau de cazul Chinei la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX, când autoritatea centrală era slabă, ceea ce a condus la dominaţia străină. De aceea, oficialii vietnamezi admiră făţiş statul Singapore: un stat ca o companie privată, al unui partid unic dominant, care emană disciplină şi o guvernare curată, până la care mai este încă o cale lungă pentru regimul sfâşiat de corupţie din Vietnam.

*

Modelul singaporez mi-a devenit clar la Parcul Industrial Vietnam-Singapore, aflat la 30 de kilometri în afara metropolei Ho-Şi-Min City, fostul Saigon, cum îi spune în continuare toată lumea, cu excepţia oficialităţilor guvernamentale. Am avut ocazia să văd o lume futuristă,

cu străzi în unghiuri drepte, perfect întreţinute şi curăţate, într-un mediu înconjurător controlat, în care 240 de firme producătoare din Singapore, Malaezia, Taiwan, Coreea de Sud, Europa şi Statele Unite furnizau crose de golf de lux, microcipuri, produse farmaceutice, încălţăminte de calitate, aparatură electronică pentru domeniul aerospaţial etc. în etapa următoare de dezvoltare, planul prevedea să fie construite la faţa locului apartamente de lux pentru muncitorii străini care aveau să locuiască şi să lucreze acolo. Un director de uzină american din acel parc mi-a spus că firma lui alesese Vietnamul pentru a-şi amplasa producţia de înaltă tehnologie, în urma unui proces de eliminare: „Aveam nevoie de costuri scăzute cu mâna de lucru. N-am vrut să ne ducem în Europa de Est sau în Africa [unde nu există o etică a muncii ca în Asia]. În China, salariile au început deja să crească. Indonezia şi Malaezia sunt musulmane, aşa că ne-am temut de ele. Thailanda este oarecum instabilă, în ultima vreme. Aşa că ne-a surâs Vietnamul: este precum China în urmă cu două decenii, se pregăteşte să explodeze” Apoi a mai spus: „Angajaţilor noştri vietnamezi le dăm să rezolve teste de inteligenţă standard. Obţin scoruri mai bune decât angajaţii noştri din Statele Unite”.

Mai există alte trei Parcuri Industriale Vietnam-Singapore în restul ţării, al căror scop este acela de a importa modelul de dezvoltare singaporez, corporatist, perfect curat, controlat şi *verde*, din punctul de vedere al mediului înconjurător, în Vietnam. De-a lungul şi de-a latul Vietnamului, de la nord până la sud, există în jur de patru sute de parcuri industriale, care toate, într-o măsură mai mare sau mai mică, promovează aceleaşi valori ale dezvoltării şi eficienţei de tip occidental. Megalopolisurile existente, Saigonul şi coridorul Hanoi-Haiphong, nu pot renaşte întru totul, problemele lor nu pot fi rezolvate

integral; viitorul este al unor noi oraşe, care să uşureze presiunea demografică exercitată asupra celor vechi. Adevărata modernitate înseamnă să dezvolţi zonele rurale în aşa fel încât din ce în ce mai puţini oameni să-şi dorească să migreze către marile oraşe. Aceste parcuri industriale, în care modelul de urmat este cel singaporez, sunt cele care vor contribui la schimbarea zonelor rurale vietnameze. De vreme ce scopul lor primordial este acela de a-şi fi suficiente lor însele, infrastructura de genul alimentării cu electricitate şi cu apă curentă le va urma, la fel ca marile magazine, de la care îşi vor face cumpărăturile firmele străine doritoare de autorizaţii guvernamentale.

Dacă Vietnamul s-a reunificat politic atunci când regimul comunist nord-vietnamez a cucerit Saigonul şi l-a redenumit Ho-Şi-Min City, în 1975, abia acum, prin aceste parcuri industriale şi alte asemenea mijloace de dezvoltare, Vietnamul ajunge să se unifice şi economic şi cultural, standardele globale de producţie făcând conexiunea între Hanoi şi Saigon. Pentru că această ultimă etapă a dezvoltării presupune inserţii directe din alte economii asiatice aflate în plin avânt, Vietnamul devine tot mai mult integrat întregii regiuni şi, deci, ajunge să se simtă mai puţin ameninţat de o parţială eroziune a suveranităţii, pe care i-ar putea-o provoca o viitoare asociaţie ASEAN mai robustă.

„Naţionalismul vietnamez este agresiv numai faţă de China, inamicul istoric, nu şi în relaţiile cu vreun alt stat din regiune”, mi-a spus Dang Thanh Tam, un antreprenor de frunte din Saigon. Tam, aşezat la un birou gol şi manevrând aproape în acelaşi timp două telefoane inteligente, este întruchiparea noului Saigon, care, încetând să mai fie o capitală politică în 1975, s-a dedicat întru totul afacerilor, de atunci încoace. Dacă Hanoiul este

Ankara Vietnamului, Saigonul este Istanbulul vietnamez. Grupul de Investiţii din Saigon al lui Tam reprezintă un capital de mai bine de un miliard de dolari americani investiţi în parcuri industriale, telecomunicaţii, producţie şi minerit. Tam a pus bazele a 25 de parcuri industriale de-a lungul întregului coridor nord-sud al ţării. „Viitorul – îmi spunea el – înseamnă descentralizare, combinată cu o guvernare mai flexibilă, în condiţiile unei rate a natalităţii care este în continuare înaltă faţă de cea a populaţiilor îmbătrânite din China, Japonia şi Coreea de Sud”.

El mai spune: „Transparenţa şi responsabilitatea sunt soluţiile-cheie prin care Vietnamul va deveni o putere de nivel mediu”, echivalentul maritim al Turciei şi Braziliei, după cum precizează. „Iar acest lucru, înainte de toate, înseamnă o îmbunătăţire dramatică a codului legislativ”. (Într-adevăr, pentru ca Vietnamul să depăşească stagnarea economică prin care trece în ultima vreme – după decenii întregi de creştere –, este necesară o reformare dramatică la toate nivelurile.)

Dacă la Hanoi ţi se spune obsesiv cum speră Vietnamul să devină o putere la nivel regional şi un stat-pivot, la Saigon ţi se şi demonstrează aceste lucruri. Totul este la o scară mai mare decât la Hanoi: străzi mai late, pe care se aliniază magazinele de firmă cu vitrine strălucitoare, vânzătorii de maşini de lux, turnurile de oţel şi sticlă. Există vinării elegante şi baruri de fiţe, care păstrează acea vitalitate vag insolentă, de origine franceză, a vechiului oraş colonial francez. Hotelul Continental, decorul unei mari părţi a romanului din 1955 al lui Graham Greene, *Americanul liniştit*, şi un loc asiduu frecventat de corespondenţii de presă străini, în timpul „războiului cu americanii”, este – cu toată aura lui de spaţiu vast pentru nunţile cu torturi albe şi coloanele lui neoclasice, care sugerează eleganţa şi evocă trecutul –,

pur şi simplu, sufocat de hotelurile înalte, la care te orbesc reclamele şi te uimesc firmele de renume.

Saigonul soldaţilor americani din urmă cu aproape o jumătate de secol avea 2, 5 milioane de locuitori şi un PIB *per capita* de 180 de dolari americani. În prezent, cu opt milioane de locuitori şi un PIB *per capita* de 2 900 de dolari, Saigonul deţine o treime din PIB-ul întregii ţări, la o populaţie de numai a noua parte. O sută de miliarde de dolari vor fi cheltuiţi aici în cele din urmă, pe un nou centru urban, proiectat de o firmă din Boston, care ar urma să aibă o clădire de o sută de etaje şi cinci noi poduri şi tuneluri. O firmă japoneză construieşte un sistem de metrou subteran cu şase linii. Oficialităţi de la Institutul de Studii pentru Dezvoltare din Saigon mi-au spus că susţin o dezvoltare „sustenabilă”: un model „verde” înăuntrul unui sistem „global-regional” Urmează a se introduce o zonare strictă, precum şi limitări ale utilizării motoretelor şi maşinilor particulare în diversele centre urbane vechi şi noi. Şi totuşi, o dată în plus, este invocată firma Singapore, Inc. În discuţiile despre o metropolă „de clasă mondială”, din punct de vedere estetic sterilă, cu un aeroport nou şi un nucleu al transportului aerian de mărfuri pentru Asia de Sud-Est, plus un port maritim de mai mare capacitate.

Când spui Hanoi, te gândeşti la pretenţii geopolitice şi militare; când spui Saigon, la prosperitatea capitalistă, fără de care pretenţiile respective n-ar putea fi niciodată înfăptuite. Saigonul Mare trebuie să devină o donă a metropolei Singapore, pentru ca Vietnamul să-şi poată menţine poziţia faţă de China, rivala şi asupritoarea sa istorică. Acesta e mesajul desprins de aici.

*

Desigur, Saigonul Mare mai are încă un drum lung de parcurs, până să atingă un asemenea statut. Vietnamul se află, în prezent, în ghearele unei crize economice similare

cu cea din China: deşi ambele partide comuniste au creat, pentru popoarele respective, condiţii de trai incomparabil mai bune în ultimele decenii, continuarea pe calea progresului necesită reforme profunde şi, din punct de vedere politic, o liberalizare care va da naştere unor provocări mai mari ca niciodată.

Între timp, liderii comunişti vietnamezi se bazează pe prusianismul lor, pe politicile lor economice capitaliste nemiloase şi pe controlul politic ferm, pentru a menţine independenţa năbădăioasă a ţării lor faţă de China. Ei ştiu că, spre deosebire de ţările Primăverii Arabe, naţiunea lor se confruntă cu un adversar extern autentic (deşi înrudit ideologic), ceea ce i-ar putea ajuta să tempereze năzuinţele politice ale poporului pe care-l conduc. Dar, la fel ca India, sunt refractari la ideea unui aranjament formal, stipulat într-un tratat, cu Statele Unite. Cu siguranţă, dacă se va ivi vreodată necesitatea unui tratat de apărare cu Statele Unite, va însemna că situaţia de securitate din zona Mării Chinei de Sud e, de fapt, mult mai instabilă decât în prezent. În orice caz, soarta Vietnamului şi abilitatea sa de a nu se lăsa finlandizat de China vor spune la fel de mult despre capacitatea Statelor Unite de a-şi proiecta puterea în zona Pacificului în secolul XXI, pe cât a spus în secolul XX soarta Vietnamului.

Capitolul 4

Un concert de civilizaţii?

Un oraş de senzaţie, rezultat al veniturilor din petrol şi gaze, ţâşneşte din verdeaţa comprimată; sticlă colorată şi curbe îndrăzneţe de oţel definesc nişte clădiri care sunt, precum rampele de lansare ale rachetelor, situate în apropierea unor lacuri cu apele de culoarea algelor şi-a

mâlului. Sorb dintr-un cocteil roz, la marginea piscinei de pe un acoperiş, luminată strălucitor în toiul nopţii – baloane incandescente plutesc pe oglinda apei –, şi privesc de sus peisajul urban. Îmi vin în minte futurismul benzilor desenate cu Batman şi metropola Gotham City. Palmierii se unesc peste pasajele rutiere. În ciuda nesfârşitelor grămezi de clădiri înalte, există o impresie de goliciune, o calitate gen „abia aştept să mă umplu”, a peisajului cu munţi ascuţiţi, verzi-albaştri, şi cu râuri şerpuitoare, acolo unde, cu o sută de ani în urmă, începea extracţia de cauciuc şi staniu în cantităţi mari. Aceea era o vreme în care capitala Kuala Lumpur nu depăşise cu mult stadiul de „confluenţă noroioasă” de la care îşi trage numele. Un arhipelag de puncte comerciale şi guri de râuri, se presupune că Malaezia – şi lumea malaezã în general – evocă prozele scurte ale lui William Somerset Maugham. Nu le mai evocă. Marile întinderi de junglă nesfârşită, sufocantă ale lui Maugham, cu dramele lor de familie, intime şi sfâşietoare, desfăşurate pe cine ştie ce plantaţie colonială, s-au dus de mult. Şi totuşi, există o fecunditate apăsătoare în tot ceea ce văd. Dar sunt alţi autori acum, cei la care trebuie să mă refer, dată fiind panorama ultramodernă care mi se întinde în faţa ochilor.

Într-adevăr, mall-urile luxoase din Kuala Lumpur, dedicate fetişurilor şi fanteziei, ridică de fapt consumerismul la statut de ideologie. Observând mulţimea care se înghesuie şi exotismul dens al unui mall din incinta Turnurilor Petronas – femei malaeze musulmane, cu părul ascuns de *tudong*-uri în toate culorile primare, femei indiene în sariuri la fel de ameţitoare, chinezoaice în ţinute occidentale –, vârtejul de gânduri mă duce, unul după altul, la Thorstein Veblen, V.S. Naipaul, Ernest Gellner, Clifford Geertz şi Samuel P. Huntington, cu toţii filosofi, chiar dacă niciunul dintre ei n-a fost catalogat astfel.

În cartea sa, *Teoria clasei de lux*, apărută în urmă cu mai bine de un secol, Veblen, unul dintre cei mai străluciţi şi neobişnuiţi critici sociali din America, scria despre foamea consumeristă după produse inutile, denumiri de firme şi stimă de sine prin cumpărături frenetice. Probabil că el a şi formulat sintagma „consum strident", pe care a identificat-o cu locuitorii oraşelor, pentru că oamenii aflaţi în contact strâns cu mase mari de alţi oameni au tendinţa să consume mai mult, ca să-şi afirme prestigiul.1 Mă gândeam că simplul fapt că malaezii musulmani contemporani se conformează generalizărilor lui Veblen, făcute la începutul secolului XX despre americani, demonstrează că musulmanii sunt oameni la fel ca toată lumea, cu nimic diferiţi de noi, ceilalţi. Nu există, cu alte cuvinte, o alteritate a civilizaţiei islamice. Desigur, acest lucru vine în contradicţie cu cele scrise de V.S. Naipaul, romancier şi autor de relatări de călătorie, în cartea sa din 1981, *Printre credincioşi*. *O călătorie în ţări islamicey* în care nota „delăsarea malaezilor" şi „energia chinezilor [...] Diferenţa dintre cei vechi şi cei noi era diferenţa dintre malaezi şi chinezi".[84] Poate să fie adevărat şi astăzi, dar cu certitudine mult mai puţin acum decât pe vremea când a făcut Naipaul aceste observaţii (aşa cum Naipaul însuşi menţionează în trecere, în urmarea din 1998 a cărţii, *Dincolo de credinţă*. *Excursii în ţări islamice*, *printre popoarele convertite*).[85] Mai este şi Ernest Gellner, antropologul social franco-ceh, care a studiat cultura musulmană ca la microscop. Gellner observă că islamul, spre deosebire de creştinism, nu s-a născut „în mijlocul unui imperiu", cel roman, ci „în exteriorul a două imperii, dintre care pe unul [Roma de Răsărit, adică Bizanţul] l-a cotropit îndată, iar pe celălalt [Persia sasanidă] a sfârşit

84 Veblen, 1899/2007, pp. xix-xx, 24, 59, 60-61, 75
85 Naipaul, 1998, p. 365

prin a-l cuceri”. Iar ca o civilizaţie, „completă şi finală”, islamul oferă – într-o măsură mult mai mare decât iudaismul şi creştinismul – un proiect de ordine socială de necontrazis.1 Dar, dacă este adevărat şi astăzi, cum se face că Veblen a venit cu aceleaşi observaţii despre americanii anilor 1890, pe care le făceam şi eu acum despre musulmanii malaezi? Oare acea *alteritate* civilizaţională nu cumva se manifesta într-un fel oarecare tocmai la mail? Ce se schimbase la toţi malaezii de acolo? mă întrebam.

Am fost ajutat să-mi găsesc răspunsul de un pasaj din cartea răposatului antropolog american Clifford Geertz, *Interpretarea culturilor*; în care afirmă că realitatea unei culturi străine nu e doar o idee preconceptă venită din partea observatorului, ci, în acelaşi timp, există ceva ce se numeşte „unitate fundamentală a omenirii”[8687]. Adică un accent exagerat pus pe cultură şi civilizaţie ar putea eclipsa realitatea naturii umane înseşi. Iar ceea ce vedeam eu la mall-ul acela era chiar natura umană dezlănţuită, sub forma unui materialism pur şi dur.

Chiar şi aşa, în ciuda imagisticii sclipitoare, de lume aparte, a mall-ului, tot se întâlneau acolo civilizaţii şi rase diferite. Geertz însuşi observa că amestecul de civilizaţii din Malaezia conţine populaţii care, cel puţin în trecutul recent, au fost mânate de „o suspiciune şi o ostilitate [reciproce] care ar fi făcut ca până şi Imperiul Habsburgic să pară un fel de Danemarca ori Australia”[88]. Acest lucru ar putea fi o exagerare, dar Malaezia chiar este un experiment – mai cu seamă în legătură cu acceptarea etnicilor chinezi în această ţară predominant musulmană; un experiment care, dacă se dovedeşte reuşit, ar putea

86 Gellner, 1981, pp. 1-2, 4
87 Geertz, 1973, p. 36
88 Geertz, 1973, p. 283

constitui cel puţin o probă împotriva teoriei „ciocnirii civilizaţiilor”, a lui Samuel Huntington.[89] Mall-ul, fie şi la un nivel de bază, părea să risipească preocupările fostului profesor de la Harvard.

Desigur, nimeni nu putea şti la ce se gândeau cumpărătorii. Pentru că procesul însuşi de modernizare, după cum au teoretizat Huntington şi alţii, poate conduce inclusiv la conflicte etnice, dacă anumite grupuri anterior izolate vin în contact unele cu altele, ca rezultat al urbanizării, consolidând rivalităţile dintre ele; şi cu atât mai mult, dacă unele grupuri avansează mai rapid faţă de altele. De exemplu, în timp ce creşterea economică din Malaezia s-a ridicat la 25% între sfârşitul anilor 1950 şi anul 1970, veniturile chinezilor şi cele ale indienilor au crescut mai mult decât ale malaezilor, unul dintre motivele răzmeriţelor intercomunitare din acea perioadă.1

Dar eu, care am fost prieten cu Huntington, ştiam cât de fascinat ar fi fost el de spectacolul acela. Pentru că simpla vedere a maselor de musulmani, chinezi şi indieni amestecate semnala poziţia Malaeziei „în inima reţelelor comerciale mondiale”, între Orientul Mijlociu şi China, un loc unde, în secolul XIX, s-ar fi ajuns după trei zile de navigat din China şi după trei săptămâni de navigat din Arabia. Malaezia, care se întinde atât în peninsula Malaya, cât şi în partea de nord-vest a insulei Borneo, funcţionează ca o pâlnie pentru căile comerciale care duc dinspre Marea Chinei de Sud spre Oceanul Indian. Portul ei comercial Malacca, odinioară în plin avânt, se găseşte la confluenţa a două mari sisteme musonice: musonul de sud-vest aducea corăbiile din Orientul Mijlociu şi din subcontinentul indian către Orientul îndepărtat, iar musonul de nord-est aducea corăbiile din Orientul îndepărtat către Orientul Mijlociu şi

89 Huntington, 1996

subcontinentul indian.[90] „Pâlnia” malaeză se găsea la punctul de întâlnire dintre aceste rute comerciale şi civilizaţiile indicate de ele.[91] Ca atare, Malaezia este unul dintre puţinele locuri din lume în care ceramică din China, monede din lumea islamică şi bronzuri din India pot fi găsite în aceleaşi situri arheologice. Mall-ul era o demonstraţie de secol XXI a acestui fapt istoric, amplasarea Malaeziei în chiar centrul nervos al lumii aflate în dezvoltare. Aceasta era inima Asiei – şi a lumii, într-un anume fel. Mall-ul era manifestarea prosperităţii postindustriale, proaspăt câştigate, a fostei Lumi a Treia, care nu l-ar fi surprins câtuşi de puţin pe Huntington, de vreme ce el a scris că „schimbările fundamentale” din „echilibrul de putere dintre civilizaţii” însemnau că puterea Occidentului „continua să scadă” în termeni relativi.1

*

Malaezia, într-adevăr, este un microcosmos vibrant, demografic şi economic vorbind, al Asiei maritime, o succesoare meritorie a reginei antrepozitelor, Malacca medievală şi din prima parte a modernităţii, situată în sud-vestul peninsulei Malaya. Din cei 28 de milioane de locuitori ai Malaeziei, 60% sunt malaezi musulmani şi *bumiputras* (populaţii indigene, care nu sunt malaeze şi nu sunt musulmane, din partea malaeză a insulei Borneo, de exemplu ibani, muraţi şi kadazani). Etnicii chinezi, mai ales *hokkien* din Fujian şi alte părţi ale Chinei sud-estice, care au venit aici ca lucrători contractuali, se ridică la 23% din populaţie. Indienii, mai ales tamili din sud-estul Indiei, reprezintă alte 9 procente. Pe urmă, există câteva milioane de migranţi şi rezidenţi ilegali, care provin din zonele lovite de sărăcie ale Indoneziei şi Bangladesh-ului. Pentru că Malaezia este cel mai prosper stat mare din Asia

90 Crouch, 1996, pp. 20-21, 23

91 Ricklefs, Lockhart, Lau, Reyes şi Aung-Thwin, 2010, p. 110

de Sud-Est, potrivit Indicelui de Dezvoltare Umană al Organizaţiei Naţiunilor Unite pe 2011. Numai stătuleţe precum Singapore şi Brunei o depăşesc: primul este o enclavă dominată de chinezii de peste mări; al doilea, produsul bogăţiei petroliere.

Bogăţia se traduce în urbanizare şi *embourgeoisemgnt*[9293], iar asta înseamnă, mai apoi, nu numai consumerism, ci şi o „tensiune bine stabilită" între grupurile etnice, afirmă Rita Sim, de la Centrul de Implicare Strategică din Kuala Lumpur. Goana către marile oraşe nu numai c-a adus aceste grupuri diferite la un loc, pe post de participante la o cultură globală materialistă unică, dar le-a şi făcut cunoscute fenomene precum globalizarea islamului, ceea ce-i deosebeşte pe malaezii musulmani de celelalte grupuri etnice. Mustrarea vizuală adusă lui Huntington, pe care am trăit-o la mall, a fost însă doar o primă impresie. Pe măsură ce mi-am petrecut câteva săptămâni în Malaezia, întâlnindu-mă cu oameni de cultură şi alţi experţi, aceştia mi-au dezvăluit o imagine mai complexă şi mai amestecată a relaţiilor intercomunitare, care, de fapt, confirma teza lui Huntington – cel puţin forma ei mai elaborată din cartea care a urmat celebrului articol[94] din *Foreign Affairs*.

Proximitatea va fi adus o anumită măsură a reciprocei înţelegeri între comunităţi, dar nu neapărat şi armonia. Cu siguranţă că naţionalismul se poate naşte dintr-un cosmopolitism multietnic, într-un spaţiu geografic definit; dar Malaezia, după cum am aflat de la toţi cei cu care m-am întâlnit acolo, nu a ajuns încă la nivelul respectiv, aşa că diversele ei populaţii poate că nu vor ajunge niciodată să trăiască un adevărat patriotism. Poate

---

92 Huntington, 1996, p. 82

93 „îmburghezire" (fr., n.trad.)

94 Huntington, 1993

că Malaezia s-a dovedit prea variată din punctul de vedere al geografiei şi comunităţilor, pentru a prezenta o coeziune psihologică – altfel spus, pentru a constitui un singur grup de solidaritate. Au existat oraşul-insulă Penang, dominat de chinezi, din partea de nord-vest a peninsulei, şi Kelantan, un adevărat stat islamic, în partea de nord-est (care, date fiind obiceiurile sale neconforme, îngăduia jocurile de noroc şi prostituţia). Ca să nu mai vorbim de indigenii nemaiaezi *bumiputras*, care trăiau în regiuni izolate, ca statele Sarawak şi Sabah de pe insula Borneo. Adevărul este că tensiunile intercomunitare din această ţară ambiguă, cu o geografie profund ambiguă şi ea – formată din peninsula Malaya şi partea de nord-vest a insulei Borneo –, au împiedicat evoluţia unui naţionalism malaez, ceea ce face, pur şi simplu, ca resentimentele faţă de chinezi, foarte vizibile, de exemplu, în Vietnamul ultranaţionalist şi unietnic, să nu existe aici.

Atunci când îşi explică atitudinea relativ prietenoasă faţă de chinezi, de multe ori malaezii vorbesc despre acele relaţii apropiate care au existat între dinastia chineză Ming şi portul Malacca, din Evul Mediu până la începuturile epocii moderne. Dar adevărul mai profund este că această ţară e mult prea subsumată propriilor contradicţii, ca să se concentreze pe o ameninţare venită din afară, mai ales dacă e vorba de una destul de vagă. O Chină în ascensiune le convine malaezilor de origine chineză, la fel cum o Indie în ascensiune le convine celor de origine indiană, între timp, cea mai mare parte a malaezilor, dată fiind o anumită nesiguranţă legată de China în ascensiune, s-au orientat din ce în ce mai mult către o lume arabo-musulmană mai vastă. Cu alte cuvinte, au fugit de problema chineză.

Acest sentiment difuz, neconcentrat al identităţii naţionale este ajutat de faptul că Malaezia peninsulară,

lăsând la o parte provinciile Sabah şi Sarawak din Borneo, n-a fost unită nici măcar sub dominaţia britanică. La sfârşitul secolului XIX, britanicii au stăpânit Statele Malaeze Federate Selangor, Perak, Sembilan şi Pahang. În 1946, acestora li s-a adăugat Colonia Aşezărilor Strâmtorilor: Malacca, Penang, Dinding şi Singapore. Şi cele nouă sultanate malaeze din arhipelag nici n-au intrat la socoteală aici. Fiecare punct geografic îşi avea propria ogradă, aşa cum observa Chandra Muzaffar, şeful unei organizaţii neguvernamentale din Malaezia. Identitatea era centrată în jurul satelor şi oraşelor mici. Abia reacţia militară britanică faţă de o gherilă insurgenţă comunistă a făcut ca aparatul de stat să devină centralizat, în primele decenii de independenţă din perioada de început a Războiului Rece.

Dar miezul poveştii malaeze, aceea care este în prezent, îl constituie mutarea în oraşele mari, mi-a spus un membru al Parlamentului, Liew Chin Tong. În anii 1950, diferitele comunităţi etnice ocupau zone rurale separate. Membrii unui grup rareori se întâlneau cu membrii altui grup. Politica le era delegată elitelor din sate şi oraşele mici, adeseori cu educaţie britanică, implicate în aranjamentele politice de la Kuala Lumpur. Compromisurile se făceau la vârf, aşarcă zonele rurale, care au durat până în deceniul 1970, au constituit un sistem clientelar clasic. În 1969, mi-a spus Tong, Kuala Lumpur era o metropolă a etnicilor chinezi; malaezii, aflaţi încă într-un stadiu rural, aveau să afluiască mai târziu, pe măsură ce s-a desfăşurat o formă de acţiune de afirmare. Malaezii care locuiau pe atunci în Kuala Lumpur ocupau, cel mai adesea, mahalalele, departe de ochii clasei mijlocii chinezeşti. Dar, până la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului XXI, 70% din populaţia Malaeziei devenise deja urbană, 50% erau tineri sub vârsta de 25 de

ani şi Malaezia se lăuda cu unul dintre cele mai mari procentaje de utilizatori de Facebook din lume. Jumătate din ţară se situa de-acum la nivelul clasei de mijloc, din restul de jumătate, 40% fiind la nivelul, ori imediat sub, ori peste acest nivel, potrivit Băncii Asiatice de Dezvoltare.

Transformarea socială a ţării s-a concentrat în jurul majorităţii reprezentate de malaezi. A fi de etnie malaeză în perioada colonială târzie ajunsese să fie o situaţie asociată cu viaţa rurală de *kampung*, adică sat, chiar dacă această prejudecată simplă masca faptul că mulţi malaezi erau, în realitate, negustori şi artizani.1 Totuşi, idealul malaez rămânea puternic. După istoricul australian Anthony Milner, acesta evoca imagini cu piraţi care străbăteau arhipelagul, cu textile *songket* şi cu „locuinţele răzleţe (plus omniprezenţii cocotieri)" într-un *kampung*. Era o regiune „fragmentată şi fluidă", fără o structură centrală în politică, până la transformarea în metropolă a capitalei Kuala Lumpur, în ultimele decenii ale secolului XX, dând naştere unei ambiguităţi legate de cea privitoare la naţionalismul malaez de mai târziu.[95] Malaezii aveau sumedenie de tradiţii, datorită situării lor într-un arhipelag, la confluenţa lumilor chineză şi indiană, chiar dacă le lipsea – ori, mai degrabă, nu-i împovăra – uriaşa acumulare de cultură materială de inspiraţie nautică, pe care în Java din vecini o simboliza marele monument budist de la Borobudur.[96]

În studiul său fundamental asupra lumii malaeze, intitulat *Frunze ale aceluiaşi arboret* Leonard Andaya, istoric la Universitatea din Hawaii şi specialist în această zonă, scrie că termenul *malayu* este folosit numai atunci

95 Kahn, 2006, p. 55

96 Malaezii şi indonezienii vorbeau, în esenţă, aceeaşi limbă, deşi cultura din Java era mai bogat înzestrată, din punct de vedere material.

când se confruntă cu o alteritate distinctă, cum ar fi javaienii, siamezii sau portughezii. În toate celelalte cazuri, explică el, malaezii „sunt asociaţi” numai unei specificităţi locale, cum ar fi „oameni din Melaka” sau „oameni din Johor” O identitate malaeză comună s-a format, în viziunea lui Andaya, mai puţin prin sânge şi mai mult printr-un „model de interacţiune”, de-a lungul unui „coridor de trecere” care se întindea peste Asia de Sud-Est maritimă.1 Identitatea malaeză, chiar aşa nediferenţiată şi flexibilă cum era, s-a dovedit astfel pregătită pentru integrarea sa în islam.

Negustorii musulmani indieni, care au sosit pe mare în secolele XII şi XIII, sunt cei despre care se crede că au adus iniţial islamul în peninsula Malaya. „Relaţia dintre etnicitate şi religie – scrie istoricul Joseph Chinyong Liow – este atât de strânsă, încât formula cea mai răspândită pentru convertirea la islam, *masuk melayu*, înseamnă «a fi devenit malaez»”. Poate mai mult decât oricare alt factor luat separat, comerţul maritim viguros pe care l-a întreţinut Malay Aceh, din extremitatea nordică a Sumatrei, cu regatele islamice din India şi Orientul Mijlociu extins, în secolele XVI şi XVII, aducând în regiune cărturari musulmani, a cimentat identitatea islamică a malaezilor cu mult înainte să se fi gândit măcar cineva la Malaezia modernă. [97]Şi, cum diversele sultanate din peninsulă nu se mai bucură astăzi de ponderea pe care o aveau mai demult, „rolul islamului ca miez al identităţii malaeze este mai predominant ca niciodată”.[98]

Schimbarea socială imensă legată de migraţia urbană a însemnat o întâlnire atât cu ideile occidentale liberale, cât şi cu islamul în ipostaza lui globală. Iar întâlnirea cu cele dintâi a fost de natură să-i încurajeze pe

97 Andaya, 2008, pp. 18-19, 80-81
98 Liow, 2009, pp. xi, 192

malaezi să se refugieze în cel de-al doilea. Mai ales la Kuala Lumpur, cu cei 1, 5 milioane de locuitori ai săi, mai multe femei au adoptat o vestimentaţie conservatoare, inclusiv *tudong*-ul. În anii 1970, bărbaţii au început să poarte robe şi turbane arabe. Vocabularul arab a prins şi el rădăcini, mai ales în saluturile formale, de tip *as-salamu alaykum1*. Mişcarea *dakwak* (de revitalizare islamică) s-a răspândit. Dacă moscheile mai vechi erau construite în stil local malaez, influenţat la rându-i de subcontinentul indian, cele mai recente ilustrau arhitectura Orientului Mijlociu. Islamul *hadari* („civilizaţional") a devenit un termen care căuta să reunească dezvoltarea economică şi islamizarea.[99][100]

Malaezii de astăzi merg în străinătate să studieze legea islamică, în instituţii conservatoare din Orientul Mijlociu, cum ar fi Universitatea Al-Azhar de la Cairo, iar Universitatea Islamică Internaţională din Malaezia oferă cursuri de drept şi economie atât în limba arabă, cât şi în engleză, pentru că arabii şi iranienii se înghesuie deopotrivă în Malaezia. Saifuddin Abdullah, ministru adjunct al învăţământului Superior, mi-a explicat că Malaezia reprezintă destinaţia perfectă pentru musulmanii din Orientul Mijlociu. „Aici capătă o educaţie modernă în limba engleză. Mâncarea de aici e *halal* [acceptabilă după legea islamică]. Malaezia nu este foarte scumpă, iar clima este una plăcută. Noi suntem multiculturali şi progresişti faţă de cei din Orientul Mijlociu. Majoritatea arabilor şi iranienilor îşi doresc versiuni mai liberale ale propriilor ţări şi le găsesc la noi, aici".

Profesorul Abdullah al-Ahsan, prodecan al Institutului

---

99 Textual: „Pacea fie cu tine" (ar.), formulă de salut folosită la întâlnire şi la despărţire, echivalentă cu „bună ziua" din limbile europene, (n.trad.)

100 Milner, 2008, pp. 14, 216, 219

Internaţional de Gândire şi Civilizaţie Islamică, observa că Malaezia este singura ţară musulmană în care alegerile se desfăşoară în mod regulat încă din 1957, chiar dacă a fost un stat monopartit, dominat de Organizaţia Naţională a Malaezilor Uniţi (UMNO). „Malaezia exercită o influenţă. Este o ţară-model în lumea musulmană. Din institutul nostru, oamenii pleacă în funcţii înalte în tot Orientul Mijlociu". Cel mai celebru student al profesorului Al-Ahsan a fost, poate, actualul ministru al Afacerilor Externe al Turciei, Ahmet Davutoglu[101], care a studiat în Malaezia, în prima jumătate a anilor 1990. Politica sa externă inovativă în raport cu lumea islamică l-a transformat pe Davutoglu în creierul aflat în spatele deşteptării Turciei ca putere de nivel mediu, care nu mai este ferm ancorată de Occident. „Malaezia i-a dat lui Davutoglu ocazia să vadă lumea exterioară * – sau, mai degrabă, o versiune a ei, deopotrivă cosmopolită şi islamică. În felul acesta, Davutoglu a reuşit să prevadă posibilităţi similare pentru Turcia lui natală.

Este important de ţinut cont de faptul că islamul civilizaţional malaez are rădăcini care predatează năvala către oraşele în curs de modernizare. Khaldun Malek, un intelectual musulman din Penang, mi-a explicat că legăturile organice dintre Malaezia şi Orientul Mijlociu merg înapoi în timp către perioada medievală, când vânturile musonice predictibile, favorabile velierelor maritime, îngăduiau o unitate culturală în zona Oceanului Indian, care n-a fost nevoită să aştepte vremea navelor cu aburi. Navele cu aburi, în realitate, n-au făcut decât să intensifice panislamismul, aşa încât modernismul islamic de la sfârşitul secolului XIX, al persanului Jamal ad-Din al-Afghani şi al egipteanului Muhammad Abduh, cu accentul

---

101 In prezent (2016), Ahmet Davutoglu este prim-ministru al Turciei, sub preşedinţia lui Recep Tayyip Erdogan. (n.trad.)

pe care-l punea pe reacţia la provocările unui Occident aflat în ascensiune din punct de vedere tehnologic, prin găsirea unor principii universaliste în chiar interiorul islamului, şi-a găsit drumul spre arhipelagul malaez cu mult înaintea urbanizării din epoca noastră. Malaezia, prin toate aceste evoluţii, a înflorit ca un altoi al Orientului Mijlociu pe trunchiul asiatic. Ceea ce particularizează islamul aici, furnizându-i moderaţie, pe de-o parte, şi nesiguranţă, pe de altă parte, este faptul unic de a evolua într-o societate care este musulmană în proporţie de 60% – nu de 80 – 90%. Iar celelalte patruzeci de procente ale populaţiei sunt compuse într-o proporţie copleşitoare din civilizaţii viguroase, de sine stătătoare.

Civilizaţia sinică, în primul rând, reprezintă o provocare pentru dominaţia islamică. Comunitatea chineză din Malaezia este, fără îndoială, cea mai autentică din lume, fără acea dezrădăcinare care a însoţit Marea Revoluţie Culturală Proletară1 din China propriu-zisă şi fără occidentalizarea feroce la care se dedă comunitatea chineză din Singapore. Mai mult decât atât, deşi comunitatea chineză din Malaezia se caracteriza, la un moment dat, prin diversitate, numărând chinezi vorbitori de dialect *hokkien*, din provincia Fujian din sudul Chinei, şi chinezi malaezi născuţi în zonă, denumiţi *peranakan*, în prezent, o identitate chineză monocromă şi, prin urmare, cu potenţial naţionalist a prins rădăcini în marile metropole malaeze – o altă consecinţă a globalizării. Aceasta din urmă este comparabilă cu hinduismul monocrom, care a prins rădăcini în India în ultimele decenii, înlocuind varietatea de culte regionale şi săteşti de demult. Acest hinduism monocrom s-a constituit în fundament al naţionalismului hindus. Totuşi, chinezii din Malaezia sunt diferiţi, fiind o minoritate de intermediari cu aplecare spre comerţ, fără acea chemare către măreţie naţională a

hinduşilor, în ciuda identificării lor cu anumite partide politice. Dar potenţialul de autoidentificare mai specifică a chinezilor malaezi în termeni etnici există, aceştia confruntându-se cu ceea ce ziarul *The Economist* numeşte „trasarea mai apăsată a liniilor de despărţire etnice şi religioase” din regiune.[102][103]

„Când eram copil – mi-a spus un istoric chinez din Kuala Lumpur –, musulmanii veneau tot timpul la mine acasă. Acum, rar se întâmplă ca musulmanii să viziteze casa unui chinez. Chiar dacă vesela şi argintăria ta sunt curate, încă mai conţin reziduuri de carne de porc şi, deci, nu sunt *halal*, ceea ce-ţi contaminează toată casa, în ochii musulmanilor”. Am auzit variaţiuni ale acestei poveşti pe toată durata sejurului meu în Malaezia. Dar un învăţat musulman pe care-l cunosc mi-a spus că observaţia este corectă numai până la un punct: în trecut, mi-a explicat el, elitele nu aveau de-a face decât cu elitele, drept care musulmanii mergeau în vizite la chinezi numai fiindcă toţi făceau parte din aceleaşi cercuri cosmopolite. Dar acum, chinezii din noua clasă de mijloc au de-a face cu musulmani din noua clasă de mijloc, iar aceia sunt neînduplecaţi când vine vorba de restricţiile alimentare.

Chinezii şi indienii vorbesc malaeza, dar malaezii, a căror fervoare islamică se simte mai ales în marile oraşe, nu vorbesc nici chineză, nici hindi. Malaezii, de asemenea, sunt sinonimi cu sărăcimea urbană – problema tipică a Malaeziei, aceeaşi cu care se confruntă atâtea ţări aflate în curs de dezvoltare. Tensiunile abundă, cu alte cuvinte, şi sunt ţinute în frâu de un consumerism alimentat de veniturile din petrol şi gaze, de o pletoră de organizaţii

102 Denumire dată unei mişcări socio-politice de epurare ideologică dură, care a funcţionat în China comunistă din 1966 până la moartea lui Mao Zedong, în 1976, având ca scop declarat păstrarea ideologiei comuniste „adevărate“, (n.trad.)

103 Banyan, 2011

care se ocupă cu bunăstarea socială şi de o rată a şomajului care este foarte scăzută faţă de standardele lumii în dezvoltare – de 4%, după anumite estimări. Lucru esenţial, n-au mai existat răzmeriţe etnice de peste patru decenii şi, chiar dacă diferitele comunităţi etnice trăiesc separat unele de altele, ca în Sri Lanka sau Fiji, aici nu au avut loc războaie şi insurecţii cu motivaţii etnice, cum au fost acolo.

Aşa încât Malaezia, cu toate divizările ei, constituie o experienţă postcolonială relativ reuşită, în care milioane de oameni – nu trebuie uitat – au fost salvaţi de la sărăcie şi mobilitatea socială este cuvântul de ordine.

*

Panorama strălucitoare a dinamismului economic şi tehnologic din Malaezia de astăzi nu a survenit din întâmplare. Într-o măsură semnificativă, este rezultatul activităţii unui singur om: Mahathir bin Mohamad, un doctor care a fost prim-ministru din 1981 până în 2003. Fiind cel mai mic dintr-o familie cu nouă copii, Mahathir s-a născut în 1925, într-o mahala semirurală din Alor Setar, în nord-vestul statului Kedah, cu ecourile sale de islamism, şi avea să devină prim-ministru abia la vârsta de 56 de ani. Încă din tinereţe, pentru el banii au fost mereu o problemă. Pe scurt, a avut dificultăţi în a-şi asigura o educaţie şi, până să ajungă la putere, decenii întregi a trebuit să se ridice prin talmeş-balmeşul politicii locale (cu toată discriminarea împotriva celor marginalizaţi socioeconomic, aşa cum era şi el), astfel încât, odată ajuns la putere, a hotărât să întreprindă ceva dramatic în legătură cu acea discriminare. Cert este că şi-a construit viziunea de guvernare pe baza propriei experienţe. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, văzând cruzimea cu ochii săi – cum un soldat britanic a fost înjunghiat cu baionetele de trupele japoneze –, şi-a format o impresie

generală de „înapoiere şi incompetenţă” a malaezilor, în condiţiile ocupaţiei japoneze. La scurt timp după război, aflându-se în statul Singapore de astăzi, lipsa completă a oricărui rafinament al conaţionalilor săi i s-a fixat şi mai adânc în memorie, în timp ce-i observa prin comparaţie cu chinezii şi indienii, mai moderni şi mai urbanizaţi. Această sensibilitate de „câine care adulmecă”, în privinţa banalităţii vieţii de zi cu zi a malaezilor, i-a îngăduit să remarce existenţa unui „butoi cu pulbere al resentimentelor” dintre malaezi, chinezi şi indieni, înaintea răzmeriţelor intercomunitare din 1969, când sute de oameni au murit de rănile provocate cu pumnale, macete şi drugi de fier.

Ascensiunea în politică a lui Mahathir este atribuită capacităţii sale de a utiliza resentimentele malaezilor faţă de celelalte grupuri etnice, mai avantajate. Spre deosebire de chinezi şi indieni, care aveau ţări-mamă uriaşe, unde se puteau întoarce, malaezii nu aveau unde să se ducă; şi totuşi, aceşti *bumiputras*, sau „copii ai pământului”, fie malaezi, fie nu, se simţeau deposedaţi în propria ţară, chiar dacă ei alcătuiau în jur de 60% din populaţie, în cartea sa din 1970, *Malaezii şi dilema lor*, Mahathir îi proclama pe malaezii musulmani indigeni din strâmtoarea Malacca şi de pe coastele sudice ale Mării Chinei de Sud „stirpea definitivă”, a cărei limbă imigranţii nemaiaezi, precum chinezii şi indienii, urmau să fie nevoiţi, pur şi simplu, s-o înveţe. Malaezii musulmani urmau să deţină controlul asupra birocraţiei, forţelor armate, poliţiei, justiţiei şi a celorlalţi piloni ai statului, ca şi asupra diverselor sultanate locale. Altfel spus, avea să funcţioneze o tiranie a majorităţii, ceva ce-l făcea pe John Stuart Mill, filosoful englez din secolul XIX, să se îngrijoreze în privinţa noilor democraţii.[104]

---

104 Mill, 1859/1974, p. 34; Mill, 1861, p. 162

Într-adevăr, soluţia lui Mahathir la înapoierea malaezilor a fost o „protecţie constructivă”, un fel de acţiune afirmativă în favoarea malaezilor, scopul fiind acela de a-i ridica la nivelul de dezvoltare al celorlalte grupuri etnice. Malaezii aveau să beneficieze de privilegii sociale şi economice distincte, dar nu atât de multe încât să se lenevească.[105]

Mahathir a vorbit deschis despre lenevia, pasivitatea şi atitudinile negative ale malaezilor faţă de timp, bani şi proprietate. El avea să transforme cultura malaeză într-o măsură similară cu aceea în care Mustafa Kemal Atatürk a transformat cultura turcă – atâta doar că, în timp ce Atatürk a căutat să-i secularizeze pe turci, Mahathir a optat pentru islamizare. Aşadar, într-un fel, mai mare a fost realizarea lui Mahathir: venind la putere în anul în care V.S. Naipaul şi-a publicat cartea, el a dovedit că Naipaul greşea, demonstrând că islamul nu era incompatibil cu dinamismul economic şi energia socială. Sub conducerea lui Mahathir, chemarea la rugăciune a început să fie transmisă la posturile de radio şi televiziune ale statului, iar femeile malaeze – în sens opus faţă de kemalism – au început să se acopere cu „diferite versiuni ale vălului”, în acelaşi timp în care el se folosea de standardele etice stricte ale islamului pentru a elimina favoritismele şi corupţia. Prin abilitatea sa de a combina religiozitatea şi pioşenia cu ştiinţa şi tehnologia, Mahathir a făcut din Malaezia, situată la periferia îndepărtată a lumii musulmane, tocmai în Asia de Sud-Est, un centru al dezbaterilor despre valorile din Orientul Mijlociu.

Dacă omul forte din Singapore, Lee Kuan Yew, a impulsionat patriotismul local sprijinindu-se pe secularism, Mahathir a impulsionat patriotismul malaez sprijinindu-se

---

105 Wain, 2009, pp. 3-4, 8, 10-11, 25-26, 29; Crouch, 1996, pp. 156-157; Mahathir, 1970/2008

pe islam, a cărui atracţie s-a limitat la populaţia malaeză dominantă. Saifuddin Abdullah, ministrul adjunct al Educaţiei, mi-a spus că Mahathir „a definit islamul moderat pentru lumea întreagă, edificând o ţară modernă cu tehnocraţi musulmani. Mahathir a ştiut cum să fie modern, fără a fi occidental – uitându-se către Japonia şi Coreea de Sud, nu numai către Occident”, mi-a punctat el. Mahathir, prin propria-i persoană, a semnalat ascensiunea puterilor de nivel mediu şi a „restului” neoccidental al globului.

Arabii şi iranienii deopotrivă l-au venerat pe Mahathir pentru sprijinul acordat de el palestinienilor şi pentru atacurile împotriva evreilor şi a Occidentului, care au venit ca nişte consecinţe logice. Mahathir a fost un adept declarat al Bosniei musulmane şi un adversar declarat al invaziei americane în Irak. Politica lui externă, islamistă şi militantă, a fost o încercare de a da Malaeziei, în mai mare măsură, o identitate naţională. Problema era că tocmai accentul pus de el pe islamul pios a inflamat relaţiile interetnice dintre malaezii musulmani şi chinezii şi indienii nemusulmani.[106]

Înălţarea propriului său grup etnic la un statut superior a constituit numai o parte din agenda cuprinzătoare a lui Mahathir. El şi-a făcut cunoscute ambiţiile, anunţându-şi eroii: pe lângă Atatürk, îi admira pe ţarul Rusiei, Petru cel Mare, şi pe preşedintele sud-coreean Park Chung Hee, amândoi mari creatori de state, în cei 22 de ani în care Mahathir a fost prim-ministru, economia a crescut cu o medie de 6, 1% anual, ceea ce a făcut din Malaezia una dintre ţările cu cele mai înalte ritmuri de dezvoltare din lume în acea perioadă. Accentul pus pe bunurile de larg consum a dat frâu liber producţiei de mărfuri, care au ajuns, în scurt timp, să reprezinte 70% din

106 Wain, 2009, pp. 86-87, 217, 219-220, 227, 236-237, 243

totalul exporturilor ţării. Guvernul său a băgat bani cu nemiluita în aeroporturi, autostrăzi, poduri, zgârie-nori, porturi cu terminale de containere, baraje şi reţele cibernetice. Mahathir, cu simţul său practic, a înţeles că transporturile şi infrastructura de comunicaţii aveau să se dovedească esenţiale, pentru ca o naţiune să aibă succes în secolul XXI. Regretatul Barry Wain, fost redactor-şef al ediţiei pentru Asia a ziarului *The Wall Street Journal*, scrie în *Rebelul malaezian*, biografia scrupulos de obiectivă pe care i-a dedicat-o lui Mahathir bin Mohamad: „Cu o combinaţie de lipsă de scrupule şi dexteritate", cât a fost prim-ministru, Mahathir „a încurajat pacea socială şi a susţinut creşterea economică, aducând un număr tot mai mare de malaezi la confortul clasei de mijloc, în acelaşi timp în care un număr semnificativ de nemusulmani (mai cu seamă chinezi) au preferat să emigreze. Pentru că, având opinii critice, puţini erau dispuşi să-şi pericliteze nivelul de trai ascendent, să rişte să fie ostracizaţi sau chiar mai rău". După cum nota un comentator malaez: „Unul dintre succesele remarcabile ale lui Mahathir a fost acela de a convinge societatea malaeză că «mai puţină politică» şi «mai multă economie», «mai puţină democraţie» şi «mai multă stabilitate» erau garanţiile unei prosperităţi durabile" Chandra Muzaffar, şeful unui ONG local, care a fost băgat la închisoare, la un moment dat, de Mahathir, mi-a spus că „de-acum, existau doctori şi avocaţi malaezi şi o adevărată clasă de mijloc malaezã, care s-o concureze pe cea chineză. Asta s-a făcut fără violenţă şi printr-o democraţie funcţională", a precizat el. Şi totuşi, stilul de guvernare al lui Mahathir era cel al unui lider autoritar tradiţional. Îi închidea în egală măsură pe oponenţii săi politici şi pe activiştii societăţii civile, neîngăduind nimănui să-i pună la îndoială viziunea legată de o Malaezie modernă, industrializată şi înalt-

tehnologizată.[107]

Conducerea lui Mahathir a combinat o atenţie pentru detalii cu elemente care ţineau de grandios. Era pedant şi vizionar în acelaşi timp, tratându-şi ţara de parcă ar fi fost şi acum doctor şi ar fi avut în faţa lui un pacient suferind. Personal conducea verificările canalelor şi ale toaletelor publice şi-şi nota neajunsurile într-un carneţel. Insista ca funcţionarii publici să poarte la piept ecusoane cu numele lor, pentru identificare în cazul unor plângeri. Chiar şi aşa, capacitatea lui de a gândi la dimensiuni mari, combinată cu un simţ rafinat al esteticii, l-a determinat să construiască un aeroport uriaş, postmodern, proiectat de japonezi, pentru Kuala Lumpur – una dintre cele mai mari şi mai frumoase asemenea instalaţii din lumea întreagă. Purtajaya, oraşul-capitală nou-nouţ pe care l-a construit Mahathir în apropiere de Kuala Lumpur, cu arhitectura sa combinată persano-mogulo-malaeză, culorile sale bogate, în nuanţe de turcoaz, şi cupolele sale de basm, este mult mai plăcut ochiului decât Islamabadul, capitala politică a Pakistanului, ridicat de la zero, cu structurile sale bombastice, stalinisto-mogule. Diferenţa dintre Purtajaya şi Islamabad demonstrează, în termeni estetici, diferenţa dintre Malaezia şi Pakistan, dintre o societate sănătoasă, dominată de musulmani, şi o alta, nesănătoasă, exclusiv musulmană. Turnurile gemene Petronas din Kuala Lumpur, cu cele 88 de etaje ale lor, construite de gigantul petrolier malaez şi proiectate de răposatul arhitect argentino-american César Palii, au fost, pentru o vreme, cele mai înalte clădiri din lume, modelate de la vârf în jos, ca stelele islamice – detaliu pentru care a insistat Mahathir, urmărind lucrările îndeaproape, ca întotdeauna. Sclipirile de oţel şi sticlă ale turnurilor şi spectacolul de lumini multicolore intermitente, pe care-l oferă noaptea, demonstrează

107 Wain, 2009, pp. 54, 85, 341; Hooker, 2003, p. 272

ambiţie şi inspiraţie la o scară epică.

Energia lui Mahathir s-a vădit prin faptul că dispreţuia golful, jocul esenţialmente rezervat liderilor mondiali, considerându-l o pierdere de vreme. Trăsăturile lui negative au fost profunde: a permis formarea unui cult al personalităţii în jurul său, a creat un sistem care dădea pe dinafară de obedienţă, dar ducea lipsă de integritate, în ciuda eforturilor de a-i face pe funcţionarii publici să acţioneze responsabil, şi şi-a distrus rivalii politici, de exemplu pe vice-premierul Anwar Ibrahim, prin campanii de asasinare a personalităţii. Atacurile sale împotriva etnicilor chinezi, în anii 1960, şi a evreimii mondiale, în timpul crizei economice asiatice din anii 1997 – 1998, au mirosit rău de tot a prejudecăţi şi antisemitism. A întreţinut rivalităţile etnice, în loc să încerce să le atenueze. Din partea lui, acestea au fost rezultatele dubioase ale unor calcule politice: ştia că asemenea atacuri aveau să dea bine printre votanţii săi. Conştient că ocuparea Palestinei de către israelieni era un subiect esenţial pentru musulmanii malaezi, s-a dovedit în mod deliberat un senzaţionalist, care a jucat pe degete mass-media la nivel global, pentru efecte locale.

Mahathir putea fi atât rău şi meschin, cât şi extraordinar de nesigur. După ce a preluat puterea, a confiscat o proprietate uluitoare situată pe un vârf de deal, aşa-numita Carcosa Seri Negara, construită în 1904, care servea drept sediu al înaltului Comisariat

Britanic. Edificiul avea o semnificaţie aparte pentru britanici, de vreme ce era casa din care feldmareşalul Sir Gerald Templer comandase fabuloasa campanie contrainsurecţională împotriva gherilelor comuniste în anii 1950, care rămăsese celebră în tradiţia militară britanică. Dar Mahathir nu voia ca nişte „oameni albi să se uite literalmente la noi de sus”, aşa încât le-a luat, pur şi

simplu, clădirea britanicilor.

Mass-media occidentală îşi doreşte eroi pe care să-i poată aplauda sau ticăloşi pe care să-i poată demoniza. Lumea reală e diferită. Nu există o unitate a bunătăţii. Un mare conducător poate arăta şi defecte sinistre. Aceasta e lecţia de învăţat de la Mahathir. El a fost cel care a pus pe hartă Malaezia dominată de musulmani, conferindu-i acestui stat oarecum artificial conceput o identitate naţională, mai cu seamă în interiorul lumii musulmane, şi una dintre consecinţe a fost aceea că i-a pus o stavilă Occidentului. Dinamismul aparte al Malaeziei aflate sub conducerea lui a constituit o parte a poveştii epice din spatele declinului relativ al Occidentului.

*

Stilul de conducere al lui Mahathir a demonstrat că, aşa cum se exprima savantul australian Harold Crouch, „dihotomia precisă dintre «democraţie» şi «autoritarism» nu pare să fie aplicabilă” Iar acest regim în mod evident amestecat sau „ambiguu” a condus la „un grad de coerenţă care a furnizat bazele unei ordini politice remarcabil de stabile”, în ciuda clivajelor etnice şi civilizaţionale din Malaezia şi a tulburărilor politice recente. Reflectând o categorie proprie numai lui, regimul lui Mahathir a devenit deopotrivă „mai represiv şi mai sensibil la nevoile oamenilor, cărora le rezolva problemele chiar în timp ce băga pumnul în gura opoziţiei. Sistemul electoral favoriza guvernul în mod brutal în dauna opoziţiei, în condiţiile în care alegerile erau contestate viguros şi membri ai regimului aveau de purtat lupte grele, pentru a-şi păstra funcţiile. Mahathir a redus la jumătate sărăcia în timpul mandatelor sale. Dar, din cauza unor „clivaje comunitare întretăiate”, care ameninţau stabilitatea, evoluţia unei clase de mijloc modern structurate, eliberatoare prin sine, nu a condus la o

democraţie deplină. Dilema regimului a fost aceea că noua clasă de mijloc rămânea ferm divizată pe criterii etnice.1 O dată în plus, nu exista o unitate a bunătăţii.

Au existat legi marţiale, detenţii fără proces, restricţii aplicate presei şi sindicatelor. Cu toate acestea, după cum scria Crouch în 1996, „într-o societate în care posibilitatea folosirii violenţei este omniprezentă, elitele, atât cele malaeze, cât şi cele nemaiaeze, precum şi o mare parte a populaţiei au tendinţa de a pune mai mare valoare pe stabilitate, decât pe o democratizare şi mai profundă”[108][109]. (Divizările politice din interiorul societăţii etnice malaeze, între elementele seculare şi cele mai puţin seculare, pledează contra violenţei interetnice.) Pentru că, dincolo de clivajele comunitare, există amintirea tulburătoare a societăţii musulmane malaeze împărţite între nouă sultanate, ca să nu mai vorbim de fosta Colonie a Aşezărilor Strâmtorilor, Malacca şi Penang, şi statele răsăritene Sabah şi Saarawak, din Borneo – adică o structură instabilă din punct de vedere politic, care a îngreunat mişcarea de independenţă a ţării sale împotriva britanicilor şi-şi găseşte expresia în sistemul profund federalizat din ziua de astăzi.

Astfel, Malaezia este societatea postmodernă prin excelenţă. „Din punct de vedere politic, nu avem o identitate malaeză, fiindcă suntem prea divizaţi de comunitarism”, explica fostul ministru Zaid Ibrahim. „Când politicienii declară că avem, în realitate, o asemenea identitate, acest simplu fapt este un semn de nesiguranţă. Suntem doar nişte comunităţi care trăiesc paşnic şi separat”. Malaezia, în opinia lui, se află deja dincolo de naţionalism, fără să-l fi trăit vreodată cu adevărat. Iar explozia de şcoli islamice şi de alte orientări, dublată de

---

108 Crouch, 1996, pp. vii, 4-7, 56, 75,150-151,189,192

109 Crouch, 1996, p. 246

predarea limbii engleze, creează m şi mai mare măsură aici o societate globală.

Modernizarea militară pe care şi-a asigurat-o Malaezia este mai puţin o expresie a naţionalismului, cât a „încercării de a nu rămâne mai prejos” în raport cu Singapore, potrivit unui oficial malaez din domeniul apărării. „Achiziţiile de arme din Singapore le-au inspirat pe ale noastre”. Malaezii se tem că, în cazul unui eventual război, superioritatea aeriană a statului Singapore ar determina capitularea Malaeziei într-un interval de „şase până la zece ore” Desigur, dacă-i întrebi pe oamenii de aici care ar fi motivul unei asemenea agresiuni singaporeze, nu ştiu ce să-ţi răspundă. Nu există un asemenea motiv, şi malaezii ştiu asta. Ei nu se simt ameninţaţi nicicum. Iar acest lucru le diluează la rându-i sentimentele naţionaliste.

Componenta militară a societăţii divizează şi ea opinia publică malaeză. Gradele militare sunt acordate aproape exclusiv malaezilor, drept care serviciile militarizate sunt mai puţin bine văzute în comunităţile chineză şi indiană. Totodată, forţele militare malaeze îşi găsesc sprijin la nivelul instituţiilor politice care guvernează ţara, dar sunt mult mai puţin apreciate la nivelul opoziţiei politice, care este formată în mare majoritate din chinezi şi indieni.

Malaezia, spre deosebire de ultranaţionalistul Vietnam, nu vrea să ştie de vreun conflict cu China, cu atât mai mult cu cât este protejată implicit, împotriva puterii chineze, de cincizeci de vizite pe an ale navelor de război americane, de la şase, câte aveau loc în 2003; şi de cele 280 de vizite ale navelor de război americane, pe an, în toată Asia de Sud-Est. Submarinele cu propulsie nucleară americane au vizitat porturile malaeze din Borneo. Forţele americane s-au antrenat cu malaezii, iar Pentagonul a furnizat Malaeziei echipamente radar în

valoare de zeci de milioane de dolari, pentru a fi folosite în Marea Chinei de Sud, sub pretextul războiului global împotriva terorismului. Legăturile militare bilaterale dintre Malaezia şi Statele Unite ale Americii sunt extrem de apropiate, în realitate. Ultimii trei comandanţi ai flotei militare malaeze au fost absolvenţi ai Colegiului Naval de Război din Statele Unite, de la Newport, statul Rhode Island. „Ne înţelegem foarte bine cu China, fiindcă ştim că Statele Unite sunt prezente în regiune şi o menţin sigură”, mi-a spus acelaşi oficial din domeniul apărării. Astfel, America sprijină Malaezia în luxul de a se menţine la o stare de ambiguitate naţională.

După Singapore, Malaezia postnaţională, cu toate pretenţiile ei de ţară islamică, este aliatul cel mai de nădejde – şi cel mai liniştit – al Americii din zona Mării Chinei de Sud (deşi Vietnamul ar putea depăşi Malaezia în curând, în această privinţă). Malaezia şi-a amplasat în mod strategic cele două submarine de producţie franco-spaniolă în baza navală Teluk Sepanggar din Sabah, aproape de arhipelagul Spratly, pentru a ţine China la respect. Forţele armate malaeze, mai ales cele aeriene, întreprind mai multe exerciţii în prezent, pentru cazuri de forţă majoră, în Borneo, pentru a-şi apăra garnizoanele din arhipelagul Spratly. (Malaezia emite pretenţii asupra unui număr de douăsprezece puncte strategice din insulele Spratly, pe cinci dintre aceste insuliţe menţinându-şi prezenţa militară şi având inclusiv o pistă de aterizare pentru avioane Hercules C-130 pe Reciful Swallow.[110]) „Noi punem accentul pe descurajare şi pregătire vizavi de China – nu ne dorim confruntarea”, spunea Dzirhan Mahadzir, un consultant specializat în chestiuni legate de apărare. Şi totuşi, oficialităţile militare malaeze încă n-au

110 Celelalte insuliţe pe care se menţine prezenţa militară malaezăsunt recifele Mariveles, Ardasier, Erica şi Investigator.

uitat sprijinul acordat de China mai cu seamă insurgenţilor comunişti care erau etnici chinezi, în jungla din partea de nord a peninsulei Malaya, de-a lungul întregului deceniu 1970.

Dar mai ales în rândurile militarilor care se ocupă de apărare şi securitate, naţionalismul malaez este cel mai vibrant. Chiar dacă provocările interne şi complicaţiile intercomunitare îi lasă, probabil, prea puţină energie pentru a se angaja în conflicte externe, Malaezia poate contribui totuşi la diminuarea semnificativă a rivalităţilor militare din zona Mării Chinei de Sud.

„Statul-naţiune este un fenomen foarte recent aici, ăsta-i adevărul”, prin comparaţie cu comunitatea malaeză răspândită la nivelul unui întreg arhipelag şi care se întinde peste mai multe ţări, mi-a spus intelectualul musulman Khaldun Malek. Într-adevăr.

Malaezia este rezultatul alăturării unor piese disparate din regiunea peninsulei Malaya şi a insulei Borneo, administrate de Marea Britanie, o zonă aflată la sud de regatul Thailandei şi la nord şi vest de Indiile de Est olandeze, care au devenit Indonezia. Malaezia nu este un stat cu o istorie, în aceeaşi măsură în care sunt China, Thailanda, Vietnamul şi chiar Birmania, cu toate problemele ei legate de miliţiile etnice. Iată de ce, în opinia lui Khaldun, islamul a reuşit să ia locul naţionalismului, fie şi parţial.

Asemenea slăbiciuni interne favorizează fragilitatea politică a ţării. „Pentru că nu mai e posibil ca ţara să fie condusă paternalist”, cum a procedat Mahathir, afirma Zaid Ibrahim. Partidul conducător, UMNO, aflat la putere de mai bine de o jumătate de secol, ar putea foarte bine să piardă alegerile următoare. Principalii competitori, mai zicea el, vor fi UMNO şi PAS (*Parţi Islam se-Malaysia*, sau Partidul Malaez Panislamic). Într-adevăr, partidul islamic,

văzut ca fiind lipsit de corupţie, va căpăta o platformă tot mai vastă în politica malaeză, pe măsură ce majorităţile aflate la guvernare vor deveni tot mai fragile, într-o epocă post – UMNO viitoare. „Zilele majorităţilor de două treimi obţinute de UMNO [care i-au oferit lui Mahathir suficient spaţiu politic, pentru a dezvolta ţara din punct de vedere economic] s-au dus”. Toate acestea, în condiţiile în care populaţia e tot mai greu de mulţumit, fiindcă oamenii au acum, graţie mass-mediei globale, o bază de comparaţie cu alte popoare. Puterea trebuie să treacă, la un moment dat, la opoziţia de azi. Iar această tranziţie, dacă se va face paşnic, departe de a discredita conducerea lui Mahathir, aşa cum vor pretinde, fără îndoială, experţii şi dinăuntrul, şi din afara Malaeziei, va răzbuna, într-un sens istoric anume, realizările lui parţial revoltătoare.

*

Toate aceste „tensiuni negociate” au fost puse într-o nouă perspectivă de vizita mea la Penang. La sfârşitul secolului XVIII şi în secolul XIX, arabii, armenii, chinezii *hokkien*, indienii din Gujarat şi malaezii din Aceh, de pe insula Sumatra, se simţeau atraşi pe această insulă aflată în largul părţii de nord-vest a peninsulei Malaya, datorită politicii de comerţ liber a britanicilor, dublată de securitatea oferită de Marea Britanie. Căile comerciale maritime, care porneau din Penang, duceau către Siam şi Birmania, dincolo de Golful Bengal, şi către Fujian, în sud-estul Chinei, de partea cealaltă a Mării Chinei de Sud. Aceşti comercianţi din tot Răsăritul, care se adunau la Penang, au ajutat la finanţarea minelor de cositor incipiente din peninsula Malaya, la începutul secolului XX. Totuşi, Penangul era o afacere preponderent chinezească. Iar în ultimele decenii, guvernul musulman malaez, suspicios faţă de chinezi şi căutând să centralizeze puterea economică la Kuala Lumpur, ca o stavilă împotriva

tendinţelor separatiste din alte regiuni, a marginalizat Penangul într-adins, astfel încât, în zilele noastre, comerţul portuar local provine preponderent dinăuntrul Malaeziei.

Încercând să regăsesc ambianţa cosmopolită pierdută a deceniilor şi secolelor anterioare, m-am dus în cartierul vechi al Penangului, care e dominat de un turn cu ceas orbitor de alb, înalt de douăzeci de metri şi având în vârf o cupolă maură – turn ridicat în 1897, în onoarea jubileului de diamant al Reginei Victoria. Turnul se avântă spre cer, cu toate că este, pur şi simplu, pitic prin comparaţie cu imenşii zgârie-nori care se înalţă în depărtări. Tot aşa, fortul Cornwallis de lângă el, datând de la începutul secolului XIX şi din care britanicii au condus Penangul, este în egală măsură de dimensiuni miniaturale. Dar străzile comerciale din vechiul Penang, mărginite de case cu obloane şi balcoane, dărăpănate şi mizere, de câte unul, maximum două niveluri, cu ghivecele lor cu flori şi cablurile electrice întinse la vedere, te fac să realizezi cum arătau lucrurile pe-atunci, la o scară mult mai mică şi mai intimă. Nu mi-a trebuit decât puţin peste o jumătate de oră, ca să parcurg pe jos vechiul cartier din Penang, de la un capăt la celălalt. Nu era nevoie de tehnologie, aşa cum o ştim noi, care să aducă unitate în acest oraş stăpânit de britanici, care avea locuitori în majoritate chinezi, deci nu exista nimic virtual în această comunitate: ce vedeai era în întregime real. Dar, aşa cum demonstrează limpede clădirile înalte aflate la o anumită distanţă, politicienii din Malaezia s-au văzut obligaţi să dea satisfacţie unor mase largi de străini care locuiau în blocuri de apartamente atât de mici, încât erau de-a dreptul inumane. Şi, pentru că politica de aici a devenit mai puţin personală – mai puţin detailistă –, ea necesită un simbolism ceva mai puternic, prezentând riscul de a se scufunda în ideologie. Astfel, în viitor, nu va mai putea fi exclusă apariţia extremismului,

indiferent dacă va emana din Orientul Mijlociu sau de altundeva, primejdie care-i lipsea colonialismului, aşa cum era el, eminamente practic şi adeseori crud.

Cum poţi fi o democraţie de mase într-o epocă a tehnologiilor avansate, situându-te, în acelaşi timp, la răscrucea instabilă a unor civilizaţii diferite? Malaezia s-ar putea dovedi, în termenii evoluţiei sale politice, una dintre cele mai revelatoare ţări din lume.

Capitolul 5
Bunul autocrat

În inima oraşului Singapore, pe malul fluviului cu acelaşi nume şi în apropierea modelului de proiectare inginerească perfectă care este Muzeul Civilizaţiilor Asiatice, se înalţă un monument miniatural şi elegant, dedicat fostului lider chinez Deng Xiaoping. Deng s-a numărat, fără îndoială, printre cei mai importanţi oameni ai secolului XX, de vreme ce a ridicat dramatic standardele nivelului de trai pentru aproape un miliard de oameni din toată Asia de Est, introducând o versiune de capitalism în economia chineză. Nimeni altcineva, în toată istoria, nu a îmbunătăţit calitatea vieţii pentru mai mulţi oameni într-un timp mai scurt, decât a făcut-o Deng. Şi totuşi, Deng Xiaoping provoacă sentimente împărţite în Occident. A fost un lider autoritar nemilos, decidentul aflat în spatele masacrării câtorva mii de studenţi protestatari în Piaţa Tienanmen din Beijing, în 1989. Numai în Singapore poate fi onorat atât de făţiş – la un nivel atât de precis evaluat şi pentru motivele corecte. „În Singapore, pragmatismul s-a ridicat la rang de filosofie”, îmi explica Tommy Koh, un diplomat singaporez ieşit la pensie, care a venit cu ideea ridicării monumentului dedicat lui Deng. Singapore, mi-a

spus el, se ridică împotriva frumuseţii în materie de idei şi în favoarea celor care funcţionează.

Stând lângă monumentul lui Deng, mă uitam la centrul oraşului Singapore: un parc de tip corporatist, în care culorile dominante erau cenuşiul tern şi albastrul plăcilor de ardezie, construit la scara unei metropole, produs al unei minţi meticuloase, cu zgârie-nori ca nişte cuburi bine definite, potrivindu-se toate perfect unele cu altele, înnebunitoare în logica lor matematică. Cel care a lucrat aici a fost geniul abstract al chinezilor, care înţeleg utilitatea conceptuală a spaţiilor goale, spre deosebire de mintea indianizată a malaezilor, care se simte mai confortabil în lumea unor textile bogat colorate şi minunat amestecate, cu modelele lor florale şi geometrice (evidenţiate în exponatele de la muzeul din apropiere). Ar fi însă o judecată de valoare prea impersonală şi simplistă. Pentru că verdeaţa civilizatoare se găseşte peste tot, începând cu splendidele tufe de bougainvillea, care se înşiră de-o parte şi de alta, pe drumul dinspre aeroport. Singapore este singurul loc din zona indo-pacifică, în afară de Japonia, în care circulaţia maşinilor se opreşte voluntar, ca să lase pietonii să traverseze.

Când istoria se sfârşeşte, urmează somnolenţa – iată lecţia statului Singapore. Pragmatismul dus până la extrem poate că nu inspiră mintea umanistă occidentală, dar a reprezentat unica modalitate prin care Singapore a putut supravieţui ca oraş-stat cât un fir de praf, situat la vârful sudic al peninsulei Malaya, într-un loc jinduit de marile puteri. Logica internă a statului Singapore este rezultatul vulnerabilităţii sale geografice.

*

Singapore ocupă un port natural, cu apă adâncă, în punctul cel mai îngust al pâlniei care e strâmtoarea Malacca – cea mai importantă gâtuire maritimă din lume.

De-a lungul întregii sale istorii, această insuliţă a fost şi cotropită, şi râvnită. Strămoşii singaporezilor aparţineau unor grupuri etnice şi tribale care trăiau de pe urma întinderilor marine, în special a pirateriei – chinezi, indieni, siamezi, javanezi şi malaezi. Singapore a aparţinut întotdeauna imperiului sau regatului altcuiva. Este unic în istorie faptul că, din ultima treime a secolului XX, a devenit un oraş-stat independent.

Potrivit unui înalt funcţionar public de acolo, Singapore s-a transformat într-un stat asediat pur şi simplu din motive de ordin filosofic. A fost exclus, în anii 1960, dintr-o federaţie dominată de Malaezia, pentru că liderii singaporezi insistau pe o meritocratic multietnică. Drept care Singapore s-a trezit singur în mijlocul unei Malaezii nou-constituite şi ostile, care-i controla căile de acces la apa dulce, cu o matahală demografică procomunistă ca Indonezia respirându-i în ceafă.[111] Singapore era la fel de mic şi de singur în regiunea sa, cum este Israelul într-a lui; aşa că nu-i de mirare că Israelul a jucat un rol major în antrenarea forţelor armate singaporeze. Modelul afacerilor desfăşurate în Singapore avea să devină, după câteva decenii, un argument în favoarea puterii soft, chiar dacă unii oficiali singaporezi dispreţuiesc termenul. Unul după altul, aceşti singaporezi mi-au spus: „Puterea soft nu devine relevantă decât după ce ţi-ai dezvoltat puterea hard”. Israelienii concură aici.

În timp ce, în Occident, conceptul de echilibru de putere este adeseori privit ca un termen cinic, duhnind a realism nemilos, aşa cum adeseori pare a fi, singaporezii pun semnul egalităţii între echilibrul de putere şi libertatea însăşi. Din cauza tuturor marilor puteri din jur, numai un

111 Singaporezii şi-au redus, între timp, considerabil dependenţa de Malaezia pentru apa de băut, prin proiecte de desalinizare, de reciclare a apei menajere şi de colectare a apei de ploaie.

echilibru corespunzător de putere între aceste state mai mari îngăduie independenţa unui stat atât de mic precum Singapore, cu atât mai mult cu cât acesta, spre deosebire de Brunei, nu are petrol.

„Nu avem ape suverane, pe motiv că suntem aşezaţi în cel mai critic punct de gâtuire navală de pe glob”, mi-a spus un diplomat în activitate. „Liniile de comunicaţie navală independente şi sigure sunt o cerinţă existenţială pentru noi”. Într-adevăr, libertatea de navigaţie în Marea Chinei de Sud înseamnă că valoarea totală de 750 de miliarde de dolari anual a comerţului maritim e totuna cu de trei ori PIB-ul statului Singapore, dar cu numai o treime din PIB-urile statelor învecinate.

Dar Singapore se confruntă cu o provocare deosebită, rezumată cel mai bine în limbajul ştiinţei politice: în timp ce China este o realitate geografică, Statele Unite nu sunt, cel puţin în Asia, decât un concept geopolitic. Traducere: China este apropiată şi, prin urmare, ameninţătoare, în timp ce Statele Unite nu trebuie să fie neapărat prezente în regiune, în măsura în care sunt, dacă politica lor externă ajunge să sufere o mutaţie fundamentală.

„China e mare, noi suntem mici”, mi-a spus un oficial militar de rang înalt. „China spune că este o putere a statu-quo-ului. Dar creşterea ei economică şi militară, timp de zeci de ani, modifică acel statu-quo”. O altă lecţie care se cunoaşte bine în Singapore este aceea că e util să fii puţin paranoid.

Şi totuşi, oficialităţile din Singapore sunt ajutate de amintirile lor din vremuri de demult. Nu le îngrijorează propriu-zis faptul că Statele Unite şi-ar putea reduce forţele din Asia, în ciuda văicărelilor bugetare de la Washington. Îşi amintesc de vremuri mult mai sumbre: sfârşitul Războiului din Vietnam, când un cvasi-izolaţionism

al Statelor Unite cu privire la Asia devenise o posibilitate concretă, şi preşedinţia lui Jimmy Carter, când s-a făcut o încercare de a retrage forţele americane din Coreea de Sud, idee care singaporezilor li s-a părut – eufemistic vorbind – mai mult decât naivă.

Adevărul este că, dintre politicile externe şi elitele de securitate din lume, nu mi s-a părut să fie vreuna mai cu sânge rece decât cele din Singapore. Exemplu: cu toate că Filipinele, ca şi statul Singapore, privesc entuziast contracararea puterii chineze, filipinezii, în viziunea singaporezilor, „sunt emotivi şi nestatornici, motiv pentru care îşi complică şi mai mult situaţia de securitate". Singaporezii se simt mai bine ştiind că au nişte adversari serioşi, decât în relaţie cu nişte prieteni neserioşi. Un singaporez a rezumat situaţia în felul următor: „La urma urmelor, contează forţa militară şi prezenţa navală – nu discuţiile pline de pasiune şi de bune intenţii". Lucru tipic, toţi cei eu m-am întâlnit în diversele ministere singaporeze au insistat ca discuţiile sincere să fie şi neoficiale: în viziunea lor, diplomaţia publică e supraestimată şi nu-şi fac absolut deloc iluzii în privinţa ei.

*

Independenţa statului Singapore a plecat mai puţin de la o declaraţie în acest sens, cât de la construirea unei forţe armate extraordinare. „Spiderman are nevoie de un costum, ca să fie mare şi tare; nouă ne trebuie nişte forţe armate supradimensionate", îmi explica un oficial din domeniul apărării. Având numai 3, 3 milioane de cetăţeni, Singapore se laudă cu forţe aeriene la fel de mari precum cele ale Australiei, a cărei populaţie ajunge la 23 de milioane de locuitori. „La fel ca israelienii, singaporezii cred în superioritatea aeriană. Îşi plătesc bine piloţii. Au şi avioane AWACS", mi-a spus un oficial din domeniul apărării, dintr-o ţară vecină, în plus faţă de cele circa o

sută de avioane supersonice de luptă, statul Singapore deţine douăzeci de nave purtătoare de rachete, şase fregate şi, lucrul cel mai notabil, şase submarine – extraordinar de multe, dacă ne gândim că ţări de departe mult mai populate din regiune, ca Indonezia, Malaezia şi Vietnamul, au mai puţine fiecare. „Nimeni nu ne poate sugruma printr-o blocadă”.

Nu este suficient însă că Singapore deţine aceste platforme aeriene şi navale. Căci micul stat vorbeşte foarte serios când spune că este gata să le folosească efectiv. Pentru că-i lipseşte spaţiul necesar pentru instrucţia militară, există în mod regulat patru escadroane aeriene care se antrenează în Statele Unite, trupe terestre care se antrenează în Taiwan şi echipaje de elicoptere care se antrenează în Australia. 65 de zile pe an sunt alocate manevrelor cu tancuri-leopard. „Nu vrem să ne înconjoare vecinii”. Apoi, în Singapore, armata se bazează pe recrutare. Acelaşi oficial din domeniul apărării spunea: „Numai trei ţări dezvoltate din lume iau stagiul militar foarte serios: Coreea de Sud, Israelul şi noi” Dar imensa putere latentă a Chinei tot îi nelinişteşte pe singaporezi – în aşa măsură, încât li se pare că n-au de ales şi trebuie să se bazeze nemijlocit pe Statele Unite. Un alt diplomat mi-a spus: „Noi vedem puterea coercitivă a Statelor Unite ca fiind una benignă. Marina Militară americană apără globalizarea, protejând rutele maritime, de pe urma cărora noi beneficiem, poate mai mult decât oricare alt popor. În viziunea noastră, nu există nimic sumbru şi conspirativ în privinţa Statelor Unite şi a imensului lor potenţial de securitate”.

În 1998, singaporezii au construit baza navală din Changi, exclusiv pentru a găzdui portavioane şi submarine americane cu propulsie nucleară. „Am proiectat cheiurile în aşa fel, încât să se potrivească dimensiunilor navelor de

luptă americane – mi-a spus un cadru militar de rang înalt de acolo ca să atragem platformele navale americane în apele singaporeze. Asta-i ca şi cum, dacă le serveşti oamenilor ceai şi cafea bune, îi faci să vină la tine". Într-adevăr, în 2011, 150 de nave de război americane se aflau în vizită la Singapore. Apoi, au fost cele trei nave de luptă de litoral americane, despre care s-a anunţat tot în 2011 că urmau să fie staţionate în Singapore.

În cele din urmă, dincolo de puterea militară, există puterea diplomaţiei. Statul Singapore îşi externalizează securitatea nu numai prin forţele navale şi aeriene americane, ci şi printr-o alianţă precum Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est. ASEAN are rolul de a sprijini „socializarea altor state în jurul unui set de valori fundamentale". Respectivele valori fundamentale se învârt în jurul independenţei unor state de dimensiuni mici şi medii, care se unesc în faţa unei mari puteri în ascensiune, cum este China, deşi nu se va găsi niciodată un diplomat din regiune care să spună aşa ceva în mod oficial.

Ori de câte ori m-am întâlnit cu funcţionari publici cu experienţă din Singapore, aceştia au venit însoţiţi de colegi mai tineri, care au rămas de faţă pe toată durata discuţiilor. Asta, mi s-a spus, pentru ca tânăra generaţie să poată învăţa din „filosofia noastră de guvernare" şi, astfel, „să ducă tradiţia mai departe". De fapt, cu cât mai multe vizite făceam la Singapore, cu atât mai mult realizam că, în ciuda diferenţelor şi a inegalităţilor persistente dintre ele, diferitele grupuri etnice din acest oraş-stat – chinezi, indieni şi malaezi – vorbeau şi se comportau la fel, de parcă un principiu filosofic ar fi putut eradica diferenţele etnice. Ei bine, iată că putea. Pentru că era exact aceeaşi situaţie ca şi cea din Statele Unite, cu crezul lor protestant la care subscriu americanii catolici, evrei şi ceilalţi. Poate fiindcă Singapore e un stat mic, manifestarea unuia şi

aceluiaşi fenomen era mult mai intensă şi mai observabilă aici. Era ca şi cum aş fi ajuns într-o versiune a Republicii lui Platon, unde ar fi domnit un rege filosof.

Ba chiar domnea un rege filosof, pe care toţi acei diplomaţi şi oficiali din domeniul apărării îl tot menţionau şi-l citau – iar acum trebuie să-l prezint şi eu. Era versiunea singaporeză a lui Deng Xiaoping. Adevărul este că de la el şi-a luat Deng, fie şi parţial, viziunea de modernizare a Chinei.

*

Să ne gândim: în trei decenii, Singapore s-a transformat dintr-o văgăună bântuită de malarie şi mirosuri înfiorătoare, cu canale poluate şi nocive pentru drenarea apelor musonice, într-un dinam economic global, aflat în capul listelor oamenilor de afaceri în privinţa eficienţei şi a calităţii vieţii. Vechiul Singapore era locul ideal pentru mahalale, şobolani, gunoaie şi câini vagabonzi. Noul Singapore e, dimpotrivă, atât de curat, de steril şi de uşor de locuit, încât mi s-a părut un fel de Asie a începătorului. La începutul anilor 1960, Singapore era la fel de pauper ca multe ţări din Africa subsahariană; până în deceniul 1990, acest oraş-stat, cu o suprafaţă cât o cincime din statul american Rhode Island, ajunsese la un nivel de trai mai înalt decât cel al Australiei. Creditul pentru miracol i se datora unui singur om: un avocat de origine chineză şi cu educaţie engleză, Harry Lee, care, când a hotărât să intre în politică, şi-a schimbat numele la loc în forma sa tradiţională, Lee Kuan Yew.

În anii 1990, ori de câte ori am discutat cu figuri influente din ţările arabe şi foste comuniste, am pus aceeaşi întrebare: Cine a fost cel mai mare om de rangul doi al secolului XX – nu cineva de calibrul unui Churchill sau Roosevelt, ci de la un etaj de mai jos –, genul de om de care ţara respectivă, la un moment dat, avea nevoie?

Nu mi s-a răspuns niciodată Nelson Mandela sau Vădav Havel, ci, invariabil, Lee Kuan Yew. Unii jurnalişti şi intelectuali, care nu aruncaseră niciodată responsabilitatea pe umerii unor grupuri mari de oameni şi care propovăduiau absoluturi morale de pe margine, îl displăceau. Dar liderii occidentali – Gerald Ford, George H.W. Bush sau Margaret Thatcher, ca să numesc doar câţiva, fiecare înţelegând necesitatea unui compromis moral în faţa unor forţe implacabile şi violente –, pe bună dreptate, îl ţineau la mare preţ. Doamna Thatcher observa: „Când eram în funcţie, citeam şi analizam fiecare discurs al lui Harry. Avea un fel propriu de a penetra ceaţa propagandei... Nu greşea niciodată".1

În cea mai bună scurtă analiză a carierei lui Lee, editorul şi intelectualul australian Owen Harries scrie că filosofia politică a lui Lee era produsul experienţelor sale din anii 1940: în prima jumătate a deceniului respectiv, a cunoscut brutalitatea ocupaţiei japoneze; în a doua jumătate, când şi-a făcut studiile la Cambridge, a trăit experienţa unei societăţi civile caracteristice statului de drept.[112] „Cei trei ani şi jumătate de ocupaţie japoneză au fost cei mai importanţi ai vieţii mele", scrie Lee în volumul întâi al memoriilor sale, *Povestea statului Singapore*. „Mi-au prilejuit incursiuni intense în comportamentul fiinţelor umane şi al societăţilor umane, în motivaţiile şi impulsurile lor [...] Japonezii pretindeau o ascultare totală şi asta au şi obţinut [...] Pedepsele erau atât de dure, încât delictele erau foarte rare [...] Prin urmare, nu i-am crezut niciodată pe cei care susţin o abordare blândă a delictului şi pedepsei, motivând că pedeapsa nu reduce delincvenţa. Nu asta a fost experienţa mea în Singapore". Lee spune că a învăţat mai mult din ocupaţia japoneză „decât m-ar fi putut învăţa oricare dintre universităţi" Totuşi, după

112 Kaplan, 2007, pp. 96, 98

război, şi la universitate a învăţat mult. El şi colegii săi singaporezi şi malaezi studenţi la Cambridge „îşi arătau entuziasmul faţă de maturitatea sistemului britanic, în care tradiţia constituţională şi toleranţa îngăduiau ca mutaţii fundamentale de putere şi avere să aibă loc paşnic”[113].

Lee a temperat aplecarea fasciştilor japonezi către ordine prin intermediul domniei legii impuse de britanici, pentru a obţine un miracol în materie de dezvoltare pe această mică insulă care se întinde pe 550 km² la reflux. El însuşi ne spune cum a reuşit acest lucru, în două volume groase de memorii, care se citesc pe nerăsuflate. Cele mai multe memorii politice sunt lecturi plictisitoare ale unor compilaţii făcute de scribi de profesie şi nu reprezintă decât nişte însăilări de justificări banale. Dar setul de două volume ale lui Lee, *Povestea statului Singapore* şi *De la Lumea a Treia la Lumea întâi*. *Singapore şi explozia economică din Asia*[114]*y* pot să concureze foarte bine pentru includerea autorului lor în opera de la începutul secolului II d.Hr. a lui Plutarh, *Vieţile paralele*. Cărţile lui Lee spun o poveste care pune la îndoială temeiurile filosofice ale elitelor intelectuale occidentale, pentru că sugerează că virtutea nu este complet interconectată cu democraţia şi că o cvasi-autocraţie meritocratică poate obţine rezultate economice într-o ţară săracă, mai repede în comparaţie cu un sistem parlamentar slab şi haotic.

Lee Kuan Yew din Singapore constituie un model mai bun de conducător decât Mahathir bin Mohamad din Malaezia. Aceşti doi bărbaţi de stat şi-au impus propriile stiluri autoritare de conducere asupra unor sisteme democratice nou-apărute. Dar Lee nu avea prejudecăţile şi meschinăriile mărunte absolut detestabile ale lui Mahathir,

---

113 Lee, 1998, pp. 74, 77,131

114 Lee, 2000

totodată promovând o viziune strategică mai precisă, care, spre deosebire de cea a lui Mahathir, a depăşit cu mult lumea islamică. Mahathir este cu capul şi umerii deasupra celor mai mulţi dintre ceilalţi lideri musulmani, pe când Lee, aşa cum arătam, este cu capul şi umerii deasupra celor mai mulţi dintre ceilalţi lideri din lumea întreagă a secolului XX.

La începutul primului său volum de memorii, Lee descrie situaţia în care a găsit statul Singapore în anii 1950, pe vremea când a întemeiat Partidul Acţiunii Populare, combinând o elită vorbitoare de limbă engleză cu o largă bază de mase din clasa muncitoare. Deşi era situat „în inima Imperiului Britanic din Asia de Sud-Est", odată cu declinul şi disoluţia imperiului, Lee s-a temut că Singapore avea să devină „o inimă fără trup". După cum explică el, cheltuielile de apărare ale britanicilor reprezentau 20% din PIB-ul oraşului-stat şi creau locuri de muncă pentru 10% din populaţia activă. Astfel, sfârşitul Imperiului Britanic avea să marcheze cea mai mare criză internă de când fusese creată zona de antrepozite, în 1819, în vârful cel mai de sud, ultrastrategic, al Asiei continentale, cu porturi de apă adâncă şi dane de ancorare adăpostite, care domină strâmtoarea Malacca – unde Oceanul Indian se sfârşeşte şi Pacificul de Vest începe, sub forma Mării Chinei de Sud. 75% din populaţia de două milioane de locuitori a statului Singapore de atunci erau etnici chinezi, înconjuraţi de 100 de milioane de musulmani malaezi şi indieni. „Cum am reuşit să supravieţuim într-un mediu atât de ostil?", se întreba tânărul politician în devenire.1

Mai mult decât atât, chinezii înşişi din Singapore erau o comunitate feudală divizată după criterii de clan şi dialect, excepţie făcând un grup mic de vorbitori de limbă engleză, din care făcea parte şi familia lui Lee Kuan Yew.

În interiorul comunităţii chineze, forţa politică dominantă era partidul comunist local, a cărui raţiune de-a fi o reprezenta „animozitatea latentă” resimţită de populaţia chineză faţă de conducătorii ei albi, ceea ce a condus, în ultimă instanţă, la o strategie a comuniştilor de a provoca o confruntare cu britanicii. Erau, apoi, minorităţile indiană şi malaeză din statul Singapore însuşi (Singapore, sau *Singapura*, însemnând „Oraşul leului” în malaeză). Cultura malaeză, explică Owen Harries, era una „ierarhizată, deferentă şi caracterizată printr-un nepotism indolent, care a degenerat în corupţie” şi mai era Indonezia, vecină cu Singapore şi cu peninsula Malaya, unde Sukarno, liderul cel mai antioccidental din Lumea a Treia, se pregătea s-o ia razna prin manipularea celui mai mare partid comunist din afara Tratatului de la Varşovia[115][116]. Lui Harry Lee, care se pregătea să devină Lee Kuan Yew, îi venea greu să fie optimist.[117] Singura manieră în care putea să supravieţuiască politic şi să creeze o structură politică modernă era să exercite presiuni indirecte şi să manevreze printre forţe ostile lui ani la rând, în special când venea vorba de comunişti.

Etnicii chinezi din Singapore se arătau foarte mândri, în primii ani, înainte să iasă la iveală crimele din perioada Marelui Salt înainte[118] şi a Marii Revoluţii Culturale

115 Lee, 1998, p. 23

116 Tratatul de Prietenie, Cooperare şi Asistenţă Mutuală, încheiat la Varşovia, în 1955, între Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, Republica Democrată Germană, Polonia, România, Ungaria şi Uniunea Sovietică şi desfiinţat în 1991, după dezmembrarea blocului comunist est-european. (n.trad.)

117 Lee, 1998, pp. 202-203; Harries, 1999; Kaplan, 2007, p. 97

118 Denumire dată campaniei socio-economice declanşate de comuniştii chinezi, sub conducerea lui Mao Zedong, în anii 1958-1961, sub pretextul transformării economiei agrare chineze, printr-o industrializare şi cooperativizare accelerate, ceea ce a declanşat o Mare Foamete în China, la începutul anilor 1960, în urma căreia au

Proletare, de China roşie a lui Mao Zedong – dispreţuind, în acelaşi timp, colonialismul occidental, întruchipat de ocupanţii lor britanici, aceiaşi ocupanţi care le furnizau locuri de muncă singaporezilor, după cum era foarte conştient Lee. Şomajul cronicizat din Singapore a inspirat mişcarea sindicală, iar mişcarea sindicală a inspirat comunismul. Lee ştia că ameninţarea comunistă, atât în Singapore, cât şi în peninsula Malaya, îi motiva pe britanici în a opta pentru varianta „mai puţin plăcută" de a transfera puterea, în Singapore, către Partidul Acţiunii Populare, condus de el, şi către forţa moderată şi tradiţională reprezentată de *Tunku* (Prinţul) Abdul Rahman în peninsula Malaya.

„În India dinainte de război, unde nu exista o ameninţare comunistă, metodele rezistenţei pasive au funcţionat abia după zeci de ani", scrie Lee, într-un stil cu adevărat machiavelic. Într-adevăr, cum atât în China, cât şi în Indonezia, se aflau la putere comunişti sau spirite înrudite cu aceştia, britanicii, care nu-şi mai permiteau să menţină imperiul, erau disperaţi să predea puterea, în Singapore şi peninsula Malaya, unor conducători locali cu aspiraţii occidentale, pentru a menţine căile maritime deschise în Marea Chinei de Sud şi în strâmtoarea Malacca, extraordinar de importantă. Asta însemna că trebuia ca poziţiile politice reprezentate de Lee şi de *Tunku* să fie consolidate de britanici, pentru că, în primii ani de după al Doilea Război Mondial, un eventual sistem democratic – în Singapore, cel puţin – ar fi adus, cel mai probabil, un guvern procomunist la putere. În istoria Războiului Rece, capacitatea şi dorinţa lui Lee de a se angaja într-un „interminabil frecuş" cu comuniştii locali, „făcând schimb de formulări vitriolante cu ei în presă şi exersându-şi reţinerea în faţa provocărilor pe care le

---

murit între 18 şi 42 de milioane de oameni, (n.trad.)

reprezentau grevele lor”, în acelaşi timp în care se inspira din tehnicile lor de mobilizare a maselor, cum ar fi campaniile de măturat străzile şi organizarea de brigăzi de muncă, au făcut din el o mană cerească pentru Occident.1

Lee, cu elanul, energia şi forţa sa vitală, a fost cel care a modificat istoria în acest teatru de luptă încinsă de pe vremea Războiului Rece, tulburat de insurgenţele comuniste din peninsula Malaya şi Vietnamul vecin. În toiul acelei lupte, prin care voia să-şi consolideze puterea împotriva comuniştilor şi să-şi creeze condiţii de a manevra între peninsula Malaya şi Indonezia, prim-ministrul de nici patruzeci de ani Lee s-a apucat să înveţe o nouă limbă, chineza hokkien.

Lee a hotărât încă de timpuriu că prima sa mutare strategică avea să fie aceea de a-şi identifica partidul politic cu „independenţa prin fuziune” cu peninsula Malaya. Aceasta din urmă, cu vastele ei rezerve de cositor şi cauciuc, îi putea oferi statului Singapore o bază economică şi perspectivele unei pieţe comune, care să susţină procesul de industrializare din Singapore şi să reducă şomajul din micul oraş-stat. Mai mult decât atât, Singapore avea în comun cu peninsula Malaya trecutul colonial britanic şi avea nevoie de el pentru a se proteja împotriva Indoneziei lui Sukarno, acest Goliat demografic musulman. Peninsula Malaya, pe de altă parte, avea nevoie de control asupra statului Singapore, ca să poată ţine mai bine în mână comunismul de acolo, în acelaşi timp în care căuta cu disperare să încorporeze acel dinam comercial incipient. Problema conducătorului malaez, *Tunku* Abdul Rahman, era următoarea: dacă statul Singapore s-ar fi adăugat peninsulei Malaya, atunci balanţa etnică s-ar fi înclinat în favoarea chinezilor. Pentru a o rezolva, populaţiile cu mare pondere malaeză de pe insula Borneo, din provinciile Sabah şi Sarawak, au fost

adăugate federaţiei cu acordul britanicilor, creându-se astfel Malaezia, în 1963.[119][120]

Însăşi crearea federaţiei a generat ameninţări din partea Indoneziei şi Filipinelor, ambele state râvnind la teritoriile Sabah şi Sarawak, din nordul şi nord-vestul insulei Borneo, despre care indonezienii şi filipinezii considerau că britanicii nu aveau câtuşi de puţin dreptul să le cedeze noului stat Malaezia. Mai ales Indonezia lui Sukarno s-a dovedit periculoasă. Sukarno, a cărui economie se destrăma văzând cu ochii, a lansat ameninţări la adresa Marii Britanii şi a Statelor Unite, să plece din Asia de Sud-Est şi din regiunea Mării Chinei de Sud, lăsând liber locul, astfel, pentru axa reprezentată de China roşie, Vietnamul de Nord şi Cambodgia neutră. Apelurile stângist-populiste, cu accente de tipul sânge-şi-pământ, ale lui Sukarno la etnicii malaezi atât din Indonezia, cât şi din Malaezia s-au constituit într-o altă ameninţare. Pentru a-l contracara pe Sukarno, a trebuit ca *Tunku* să adopte o strategie similară, de încurajare a drepturilor şi privilegiilor etnicilor malaezi de pe teritoriul noii federaţii, ceea ce i-a înfuriat pe etnicii chinezi şi indieni, dintre care cei dintâi erau concentraţi în Singapore. Aşa se face că federaţia constituită cu Singapore a început să se scindeze.

Sukarno avea să fie răsturnat de la putere, în 1967, de prooccidentalul Suharto, care a introdus ordine şi stabilitate în Indonezia, educându-şi poporul şi transformând economia indoneziană într-una înfloritoare, dar şi sporind, mai degrabă decât s-o slăbească, prin propria familie, corupţia năvalnică din acea megaţară. Dar, la mijlocul anilor 1960, ostilitatea din noua Malaezie, dintre etnicii malaezi şi cei chinezi, care erau masaţi în

---

119 Lee, 1998, pp. 207, 211, 228, 322, 324, 427

120 Ricklefs, Lockhart, Lau, Reyes şi Aung-Thwin, 2010, p. 337

Singapore, nu a putut fi risipită. Lee a purtat negocieri tensionate cu liderul malaez, *Tunku* Abdul Rahman, din ce în ce mai populist, pentru a proteja drepturile etnicilor chinezi din interiorul federaţiei, cu toate că acelaşi Lee purta bătălii politice cu grupările şovine şi procomuniste chinezeşti din propriul stat, Singapore. Este evident că Lee era mai ambiţios decât dă de înţeles în memoriile sale. Motivul său profund, neprecizat nicăieri, pentru care şi-a dorit unirea cu peninsula Malaya, a fost acela de a putea, într-o bună zi, să conducă el însuşi Malaezia. Statul Singapore era un premiu pur şi simplu prea mic pentru capacitatea şi geniul său.

Înainte de orice, Lee era un om cu viziune. În anii de radicalism 1960, când tinerii occidentali nutreau idei de pace mondială şi puneau semnul egalităţii între puterea centralizată de orice fel şi răul absolut, Lee a înţeles că „teoriile semidigerate ale socialismului şi redistribuirii avuţiei", când se combinau cu „o guvernare mai puţin competentă" din Lumea a Treia, puteau avea „consecinţe înfricoşătoare" în Asia, Africa şi America Latină. Lee a fost un thatcherist şi un reaganist înainte de vreme, ţinând la distanţă forţele comuniste în Asia de Sud-Est, un teren de luptă ideologică şi strategică prin excelenţă în epoca respectivă.1

La nivelul Asiei de Sud-Est însă, Lee, pur şi simplu, nu a reuşit să facă să funcţioneze noua Malaezie. A înţeles că presiunile din interiorul comunităţii etnice a lui *Tunku* însuşi l-ar fi forţat pe acesta să acorde autonomie statului Singapore numai în chestiuni legate de educaţie şi muncă. Iar asta nu i-ar fi mulţumit pe alegătorii lui Lee. Apoi, în 1964, au avut loc răzmeriţele intercomunitare dintre etnicii chinezi şi cei malaezi, în parte provocate de propaganda rasială venită de la Kuala Lumpur, consecinţele fiind zeci de morţi şi sute de răniţi. Pe urmă,

la Kuala Lumpur, un membru al Parlamentului de etnie malaeză, Mahathir bin Mohamad, a denunţat Partidul Acţiunii Populare, al lui Lee, ca fiind „prochinez, de orientare comunistă şi hotărât anti-malaez” Mahathir a acuzat faptul că, în Singapore, este menţinut multilingvismul, în loc să fie adoptată malaeza ca limbă oficială, aşa cum pretindea el c-ar fi trebuit să se întâmple. Pentru Mahathir, Lee reprezenta un tip de chinez „insular, egoist şi arogant”, care nu suporta să fie condus de malaezi, o populaţie oprimată de chinezi atât timp.[121][122]

În cele din urmă, *Tunku*, mai moderat, i-a spus lui Lee: „Mergi tu pe calea ta şi noi mergem pe calea noastră. Atât timp cât eşti legat de noi în orice fel, ne va fi greu să fim prieteni, pentru că noi suntem implicaţi în treburile tale, iar tu vei fi implicat în ale noastre. Mâine, când nu vei mai fi în Malaezia [...] vom fi iarăşi prieteni, şi vom avea nevoie unii de alţii, şi vom coopera.1

Exact aşa s-a întâmplat.

Lee îşi încheie primul volum de memorii din perspectiva anului 1965, spunând: „Dezamăgisem o mulţime de oameni din peninsula Malaya, din Sabah şi Sarawak [...] Acceptând separaţia, îi trădasem. Acest sentiment al vinovăţiei m-a făcut să cedez nervos”.[123][124]

Totul părea sumbru.

*

„Trebuia să ne câştigăm existenţa, să-i convingem pe investitori să-şi bage banii în prelucrarea plantelor şi ce alte afaceri mai erau în Singapore. Trebuia să învăţăm să supravieţuim, fără umbrela militară britanică şi fără un

121 Lee, 1998, p. 539
122 Lee, 1998, pp. 474, 558, 608, 610-611
123 Lee, 1998, p. 640
124 Lee, 1998, p. 649

hinterland”[125]

Aşa începe firul narativ din al doilea volum al memoriilor lui Lee, care aproximează, chiar mai mult decât primul, învăţăturile din *Principele* lui Machiavelli. Lee scrie: „Un popor moale va vota pentru cei care i-au promis o soluţie uşoară”, şi, cum nu exista o soluţie uşoară, Lee a hotărât să pornească la o cursă insulară dură a chinezilor de peste mări, cu minoritatea malaeză şi cea indiană. Numai un popor tare era în stare să construiască un centru industrial, comercial şi de comunicaţii care „să vibreze şi să vâjâie”, aşa cum şi-l imagina el. Avea să construiască o societate dreaptă, nu o societate a dreptăţii sociale.[126]

La fel ca israelienii, Lee a hotărât să „sară capra” din regiunea sa: confruntat cu o Malaezie la început ostilă şi cu Indonezia, ca să nu mai vorbim de regimurile ostile comuniste din China şi Vietnamul de Nord, sub conducerea lui Lee, statul Singapore avea să stabilească legături cu America, Europa şi Japonia, întâmpinând cu căldură corporaţiile multinaţionale, pe care la vremea aceea, în ultimii ani radicali 1960, economiştii „şcolii dependenţei” le condamnau ca fiind semne ale colonialismului occidental deghizat. Lee avea să le acorde multinaţionalelor scutiri de taxe de ani întregi şi să ţină sub control şi sindicatele, pe deasupra, punându-i pe singaporezi, în schimb, să înveţe abilităţile tehnice ale occidentalilor la noile uzine. Mai mult decât atât, avea să stabilească standarde în materie de siguranţă, securitate, infrastructură, servicii, ba chiar şi de estetică – de exemplu, autostrăzi mărginite de tufişuri tunse ordonat –, care să atragă o clasă profesională de ingineri şi antreprenori occidentali, aceştia urmând să facă din Singapore „tabăra lor de bază” din Asia. Corupţia n-ar fi

125 Lee, 2000, p. 47
126 Lee, 2000, pp. 53,106

fost o problemă, ca în alte ţări din Lumea a Treia. Lee avea s-o atace, simplificând procedurile, stabilind anumite linii de conduită clare şi precise în afaceri şi făcând în aşa fel încât simplul fapt de a trăi peste propriile mijloace materiale să constituie probe concrete în instanţă pentru mituire. Limba naţională urma să fie engleza, reducând tensiunile dintre diversele grupuri care vorbeau fiecare altă limbă şi adăugând un alt criteriu de atracţie pentru aducerea în Singapore a băncilor şi companiilor occidentale. Încă din anii 1970, când criza petrolului a lovit Statele Unite şi când spiritul rebel al mişcărilor de tineret din deceniul 1960 se risipea deja în mass-media, au început să apară, în programele de actualităţi, rapoarte înflăcărate pe tema progreselor din Singapore. Tocmai se afla în plin proces de naştere Corporaţia Singapore. Faptul că totul, în Asia secolului XXI, se referă numai la afaceri şi-a avut punctul de pornire în anii 1970, în Singapore.[127]

Mai mult decât Mahathir, Lee era maniac şi meticulos. Cerea să fie întreţinute facilităţile şi a interzis scuipatul, mestecatul de gumă şi reclamele la tutun. Îi critica pe americani, pentru că rămăseseră mult în urmă la capitolul stigmatizării fumatului de ţigări, de vreme ce lobby-ul american al tutunului fusese mult prea puternic, prea mult timp. Corespondenţii străini îşi băteau joc de Singapore, poreclindu-l „statul-dădacă” Lee a replicat că jurnaliştii îşi râdeau de edictele lui numai şi numai fiindcă în Singapore nu le oferea nimeni mari scandaluri, cazuri de corupţie sau delicte grave, despre care să relateze. A criticat mass-media occidentală ca fiind „cinică” în legătură cu autoritatea şi a subliniat că presa liberă din India, Filipine şi Thailanda nu a împiedicat corupţia feroce din acele ţări, în timp ce statul Singapore, cu presa lui controlată, avea puţină corupţie şi o guvernare

127 Lee, 2000, pp. 57-58,159

meritocratică.

Lee era peste măsură de irascibil. Susţinea bătaia cu băţul ca fiind o măsură mai bună, pentru descurajarea delincvenţei, decât pedepsele lungi cu închisoarea. Făcea comparaţie cu perioada ocupaţiei aspre a japonezilor, când oamenii erau pe jumătate muritori de foame, dar nu existau jafuri. Dragostea aspră a lui Lee s-a extins la minoritatea malaeză, ale cărei rezultate slabe la testele de matematici şi de ştiinţe le ataca frontal, colaborând cu liderii comunităţii malaeze şi cu mass-media, pentru a-i încuraja pe elevi să înveţe mai mult.1

În cele din urmă, relaţiile cu Malaezia s-au ameliorat dramatic, Lee punând acest lucru pe seama hotărârii lui Mahathir de a depăşi prejudecăţile politice fundamentale din ţara lui. Lee, eternul pragmatic, i-a trecut cu vederea lui Mahathir excesele rasiste antichinezeşti de la început. Realitatea este că oricărei naţiuni iubitoare de libertate i-ar fi fost imposibil să-i găsească vreun cusur politicii externe a lui Lee. Când indonezienii l-au abordat cu calm, în 1972, susţinând c-ar fi trebuit ca naţiunile cu ieşire la strâmtoarea Malacca – Indonezia, Singapore şi Malaezia – să preia controlul asupra ei, Lee a obiectat că aceasta fusese timp de secole o cale maritimă internaţională şi că pe această realitate se baza supravieţuirea statului Singapore şi, pe cale de consecinţă, întregul sistem global. După cum remarca doamna Thatcher, Lee era capabil să vadă prin ceaţa propagandei şi dincolo de gândirea convenţională a epocii sale. Lee scrie că numai fiindcă „americanii erau în mod hotărât anticomunişti şi pregătiţi să li se opună [regimurilor comuniste], unii ca Nehru[128][129],

---

128 Lee, 2000, pp. 166,173-174,182-183,185, 213

129 Pandit („învăţatul“) Jawaharlal Nehru (1889-1964), cel dintâi prim-ministru al Indiei independente, din 1947 până la moartea sa, considerat creatorul Indiei moderne ca stat-naţiune. (n.trad.)

Nasser[130] şi Sukarno îşi permiteau să fie nealiniaţi1... Acesta era un lux pentru care plăteau americanii.[131] Mai era, pe urmă, şi respingerea totală de către Lee a noua-apărutei înţelepciuni din Statele Unite, în privinţa Războiului din Vietnam:

Cu toate că intervenţia americană din Vietnam a eşuat, ea le-a câştigat timp celorlalte ţări din Asia de Sud-Est. În 1965, când forţele militare americane s-au mutat masiv în Vietnamul de Sud, Thailanda, Malaezia şi Filipinele s-au văzut confruntate cu ameninţări interne din partea insurgenţelor comuniste armate, iar mişcarea subversivă comunistă din Singapore era în continuare activă. Indonezia [stângistă], răvăşită de o lovitură de stat comunistă, purta [...] un război nedeclarat împotriva Malaeziei şi statului Singapore [...] Nivelul de trai era scăzut, iar creşterea economică, înceată. Intervenţia americană le-a oferit ocazia ţărilor necomuniste din Asia de Sud-Est să-şi pună în ordine propriile case. Până în 1975, ajunseseră într-o formă suficient de bună, pentru a le opune rezistenţă comunişţilor [...] Economiile de piaţă emergente şi prospere ale ţărilor membre ASEAN s-au format în anii Războiului din Vietnam.[132]

Strategul australian Hugh White scria: „Multă lume din Asia de Sud-Est ar subscrie acum” acestei linii de gândire.[133]

Opiniile lui Lee le-ar putea părea multora greu de

---

130 Gamal Abdel Nasser Hussein (1918-1970), al doilea preşedinte al Egiptului independent, din 1956 până la moartea sa (n.trad.)

131 Mişcarea de Nealiniere este un grup de state care nu sunt in mod oficial nici alături de oricare dintre blocurile militare existente, nici împotriva vreunuia dintre ele. A fost întemeiată la Belgrad, in 1961, de şase lideri mondiali şi cuprinde astăzi 120 de state şi 17 ţări cu statut de observator, (n.trad.)

132 Lee, 2000, p. 467

133 H. White, 2012, p. 12

înghiţit, deşi nu la fel de greu ca unele dintre afirmaţiile făcute de Mahathir de-a lungul deceniilor. Cert este că realitatea din zona Mării Chinei de Sud e diferită de cea din Orientul Mijlociu: aici a existat cu adevărat ceva ce s-ar fi putut numi autoritarism luminat, care a reuşit să construiască nu numai nişte simple societăţi civile, ci dintr-acelea care sunt motoare economice şi, deci, au avut toate şansele de a deveni democraţii robuste.

*

Poveştile de viaţă ale lui Lee şi Mahathir n-ar mai părea chiar atât de stranii faţă de gândirea liberală occidentală, dacă ne-am întoarce la unii dintre cei mai liberali gânditori occidentali din vremurile moderne, care au scris, într-adevăr, despre evoluţia politică. Pentru că scrierile proprii, chiar dacă nu-i exonerează pe de-a întregul pe Lee şi Mahathir pentru tendinţele lor autoritariste, ne conduc totuşi pe un drum care lămureşte cum de regimurile celor doi au adus progresul şi stabilitatea, ba chiar, da, şi nişte bugete militare solide, în Asia.

În studiul său extins intitulat *Despre libertatey* publicat în 1859, filosoful englez John Stuart Mill face o afirmaţie celebră: „Singurul scop în care puterea poate fi exercitată cu tot dreptul asupra oricărui membru al unei comunităţi civilizate, în contra voinţei sale, este acela de a preveni un rău provocat celorlalţi”[134]. Respingerea irevocabilă a tiraniei de către Mill îl conduce pe acesta la ceea ce mie unuia mi s-a părut întotdeauna unul dintre cele mai emoţionante pasaje din literatură, în care el îi preamăreşte virtuţile morale lui Marc Aureliu, pentru ca la sfârşit să înregistreze şi supremul cusur al marelui împărat roman. Mill scrie:

Dacă vreun deţinător al puterii a avut vreodată

134 Mill, 1859/1974, p. 68

motive să se considere cel mai bun şi mai luminat dintre contemporanii săi, acela a fost împăratul Marc Aureliu. Monarh absolut al întregii lumi civilizate, el şi-a păstrat de-a lungul vieţii nu numai cel mai fără de cusur simţ ai dreptăţii, ci şi un lucru mai puţin de aşteptat din partea unuia cu educaţie stoică, şi anume inima cea mai iubitoare. Cele câteva slăbiciuni care-i sunt atribuite aveau de-a face toate cu indulgenţa, în timp ce scrierile sale, cel mai înalt produs etic al minţii antice, diferă abia perceptibil – dacă diferă câtuşi de puţin – de cele mai caracteristice învăţături ale lui Hristos.1

Şi totuşi, se lamentează Mill, acest „intelect neîncătuşat", acest umanist exemplar după standardele secolului II d.Hr., i-a persecutat pe creştini. Oricât de deplorabilă ca stat ar fi fost societatea vremii sale, Marc Aureliu a presupus că factorul care o ţinea laolaltă şi o împiedica să devină şi mai rea era tocmai acceptarea divinităţilor existente, ceea ce adepţii creştinismului ameninţau să demoleze. împăratul nu putea pur şi simplu anticipa o lume ţinută laolaltă de legături noi şi mai bune. „Nu există creştin – scria Mill – care să creadă mai ferm că ateismul este fals şi că tinde să dizolve societatea, decât credea Marc Aureliu aceleaşi lucruri despre creştinism."[135][136]

Dacă un asemenea conducător, cum a fost Marc Aureliu, a putut greşi atât de monumental, atunci s-ar părea că nu există dictator, indiferent cât de binevoitor ar fi, în care să poţi avea încredere. De aici urmează că persecutarea unei idei sau a unor idealuri în numele ordinii existente nu poate fi niciodată justificată. Şi, de vreme ce nu putem şti niciodată, despre o autoritate, dacă are sau nu dreptate, chiar dacă anarhia trebuie ocolită, singura

135 Mill, 1859/1974, pp. 86-87
136 Mill, 1859/1974, pp. 86-87

soluţie, pentru societate, rămâne aceea de a-şi alege şi înlocui periodic liderii veşnic imperfecţi.

Pentru Mill însă, dată fiind complexitatea gândirii sale, nu e niciodată chiar atât de simplu. Deşi celebru pentru liberalismul său, Mill era dureros de conştient de neajunsurile democraţiei. (Principala sa temere avea de-a face cu tirania majorităţii.) Aşa că există, într-adevăr, un clenci. După cum admitea mai devreme în studiul său: „Libertatea, ca principiu, nu se aplică vreunei stări de lucruri anterioare acelei vremi în care oamenii au devenit capabili să fie mai buni printr-o discuţie liberă şi egală. Până atunci, nu a existat nimic altceva [...] decât ascultare implicită faţă de vreun Akbar1 sau Carol cel Mare[137][138], dacă aveau atâta noroc, încât să se găsească vreunul”.[139] Mill ştia că trebuie mai întâi creată autoritatea, pentru a putea trece apoi la limitarea ei. Ordinea, scria el în *Consideraţii asupra guvernării reprezentative*, carte publicată în 1861, este o condiţie premergătoare Progresului. Explica după aceea: „Ordinea înseamnă menţinerea păcii prin încetarea violenţei private”[140].

Pentru că, fără autoritate, oricât de dictatorială ar fi ea, se instalează un gol înfricoşător, aşa cum prea bine ştim din Irak, din anii ’2006 – 2007. Iar Lee şi Mahathir au impus ordinea, fiecare în ţara lui, fără să se apropie măcar de nivelul de represiune practicat de Saddam Hussein. Ba chiar, fie şi a vorbi despre omul forte din Irak în aceiaşi termeni ca despre cei doi lideri din Malaezia şi Singapore

---

137 Akbar („Cel Mare“) I, împărat al Indiei (1556-1605) din dinastia Mogulilor (n.trad.)

138 Carol cel Mare sau Carol I, rege al francilor (din 768 d.C.), rege al Italiei (din 774 d.C.) şi primul Sfânt împărat Roman (800-814 d.C.) recunoscut în Europa Occidentală după căderea Imperiului Roman în secolul V d.C. (n.trad.)

139 Mill, 1859/1974, p. 69

140 Mill, 1861, p. 121

ar fi în sine un sacrilegiu.

În realitate, un mare susţinător din secolul XX al libertăţii individuale de talia lui Isaiah Berlin observa, în introducerea la *Patru eseuri despre libertate*: „Oamenilor care trăiesc în asemenea condiţii, încât duc lipsă de hrană, căldură, adăpost şi de un grad minim de siguranţă personală, nu li se poate cere să fie preocupaţi de libertatea conştiinţei sau de cea a presei”[141]. În *Două concepţii asupra libertăţii*, Berlin concede că: „Priorităţile sunt cele care sunt, există situaţii [...] în care ghetele sunt mai presus de operele lui Shakespeare; libertatea individuală nu reprezintă nevoia primară a tuturor”. Complicând lucrurile şi mai mult, Berlin notează că „nu există neapărat o legătură între libertatea individuală şi o conducere democratică”. Se poate să existe un despot care „să le lase supuşilor săi o marjă amplă de libertate”, dar căruia să-i pese „prea puţin de ordine, sau virtute, sau cunoaştere” 1. Mill precizează: în anumite cazuri, „o guvernare civilizată [...] va fi nevoită să se comporte într-o măsură considerabilă despotic” Pentru că un popor „poate fi nepregătit pentru nişte instituţii bune; dar a-i stârni dorinţa de a le avea poate constitui o parte necesară a pregătirii”[142][143]. Exact asta au şi făcut Lee şi Mahathir.

Cu siguranţă, aşa cum există conducători buni şi răi aleşi democratic, aşa există autocraţi buni şi răi. Iar zona Mării Chinei de Sud a cunoscut, cu siguranţă, câţiva buni. Când a părăsit postul de prim-ministru, în 1990, predându-i puterea unui succesor ales de propriul său partid, Lee Kuan Yew fusese ales şi reales de şapte ori, ceea ce-l făcea să fie cel mai longeviv în funcţie prim-ministru din întreaga lume. Democraţia cultivată de el a fost una

141 Berlin, 1969, p. xlii
142 Berlin, 1969, pp. 124,129-130
143 Mill, 1861, pp. 116,118

limitată, cu o puternică vână autoritară. Dar a funcţionat şi i-a pregătit poporul pentru ceva mai bun.

*

Faptul esenţial din Orientul Mijlociu, în primii ani ai aşa-numitei Primăveri Arabe, a fost acela că, în majoritatea cazurilor, ea s-a circumscris prea puţin subtilităţilor şi contradicţiilor aparente care sunt atât de caracteristice Asiei. Societăţile din Orientul Mijlociu trecuseră de mult de nivelul necesităţilor de bază, care sunt hrana şi siguranţa personală, până acolo, încât se puteau gândi la libertatea individuală. Cert este că, în ultima jumătate de secol, toţi arabii, din Maghreb până la Golful Persic, au trăit nişte transformări sociale, economice, tehnologice şi demografice epocale; singură politica rămăsese în urmă. Şi, cu toate că nu duceau lipsă de autocraţi luminaţi, modelul predominant era cel al unor regimuri obsedate de siguranţa naţională, sterile şi decadente, profund corupte şi cu tendinţe sultaniste, care căutau să-şi perpetueze puterea prin progenituri – fii care nu crescuseră în armată sau în alte sisteme birocratice şi, deci, nu aveau legitimitate. Una era Marc Aureliu, şi cu totul alta erau

Zâne el-Abidine Ben Ali din Tunisia, Hosni Mubarak din Egipt şi Bashar al-Assad din Siria. Cu siguranţă, Primăvara Arabă a demonstrat multe: că în ţările respective nu există alternativă la civilizaţia arabă şi musulmană, că arabii tânjesc după valori universale în aceeaşi măsură ca şi membrii altor civilizaţii – ceea ce am constatat şi eu, văzându-i pe musulmanii malaezi la mall-ul din Kuala Lumpur. Dar, în privinţa unor chestiuni dificile, cum ar fi evoluţia ordinii politice şi a democraţiei, fazele timpurii ale Primăverii Arabe au demonstrat foarte puţin. N-au fost răsturnaţi autocraţii buni. Regimurile care au căzut aveau prea puţine motive salvatoare de mândrie în

oricare sens mai larg, moral sau filosofic, şi de mare mirare este că au reuşit să se menţină la putere atât de mult, chiar dacă prăbuşirea lor tumultuoasă a fost atât de bruscă şi de neaşteptată la vremea respectivă.

Şi totuşi, chestiunile tratate cu atâta pasiune de John Stuart Mill şi Isaiah Berlin au rămas încă nerezolvate. Amândoi au înţeles că asemenea lucruri nu sunt simple: deşi fiecare din ei era adeptul guvernării reprezentative, sensibilităţile lor nuanţate vin în opoziţie cu strigătele ipocrite ale unor comentatori din Occident, care ar vrea să-i vadă răsturnaţi pe toţi autocraţii, şi asta uite-acum, indiferent de circumstanţe. Pentru că, în unele locuri din lumea arabă, mai cu seamă în Asia, au existat autocraţi care pot fi menţionaţi, acesta-i adevărul, în aceiaşi termeni ca şi Marc Aureliu. Aşadar, în ce moment este corect sau practic să fie înlăturaţi aceşti oameni? După cum presupune Berlin, nu este inevitabil ca orice ar veni după domnia lor să încurajeze cauza libertăţii individuale şi a bunăstării. Trebuie avut grijă. În absenţa unor violări neobosite, pe scară largă, ale drepturilor omului, înlăturarea blândă a regimurilor nedemocratice este întotdeauna preferabilă unei răsturnări brutale, chiar dacă procesul durează ceva timp. Se poate aduce obiecţia de ordin moral că nişte monştri precum Muammar Gaddafi din Libia şi Kim Jong-il din Coreea de Nord se cuvine să fie răsturnaţi de la putere pe orice cale, cât mai curând posibil, indiferent de riscul instalării pe termen scurt a haosului.

Dar acest argument îşi pierde rapid atractivitatea, când e vorba de dictatori în mai mică măsură nocivi. Şi, chiar dacă nu sunt în mai

mică măsură nocivi, cum a fost cazul lui Saddam Hussein în Irak, obiecţia morală a înlăturării lor cât mai

rapide se ciocneşte în continuare de dificultăţi, de vreme ce, cu cât e dictatorul mai rău, cu atât va fi mai rău şi haosul pe care-l va lăsa în urmă. Acest lucru se întâmplă pentru că un dictator dintre cei răi eviscerează instituţiile intermediare situate între regimul de la vârf şi familia extinsă ori tribul de la bază – asociaţiile profesionale, organizaţiile comunitare, grupările politice etc., adică tocmai materia din care se constituie societatea civilă. Dictatorul bun, încurajând creşterea economică, printre alte lucruri, face societatea mai complexă, ceea ce conduce la înmulţirea grupărilor din societatea civilă şi la diviziuni politice bazate pe interesele economice, care sunt prin definiţie mai benigne decât cele bazate pe criterii tribale sau de grupare sectară ori etnică. Un dictator bun poate fi definit drept acela care face ca înlăturarea sa de la putere să comporte mai puţine riscuri, pregătindu-şi poporul pentru o guvernare reprezentativă. Exact aceste lucruri le-au înfăptuit Lee şi Mahathir. Afirmaţiile lui Mill din *Consideraţii asupra guvernării reprezentative*, precum că „prima lecţie a civilizaţiei" este „ascultarea" şi că libertatea „se prăbuşeşte cu totul" fără o „administraţie priceputǎ", sunt chiar lecţiile pe care Lee Kuan Yew le-a învăţat din loviturile dure ale tinereţii sale.[144]

Dacă una dintre concluziile logice ale eseului semnat de J.S. Mill este aceea de a-i refuza tiraniei orice drept moral, faptul că el admite necesitatea supunerii faţă de un Akbar sau Carol cel Mare, la niveluri primitive de dezvoltare socială, naşte întrebarea unde şi când, mai exact, se află acel punct de tranziţie la care s-ar cuveni ca societatea să-l dea la o parte pe autocrat. Pentru că există o mare diferenţă chiar şi între conducerea unui individ înţelept şi luminat, cum a fost împăratul mogul Akbar cel Mare, din a doua parte a secolului XVI, şi condiţiile politice

144 Mill, 1861, pp. 143,161

în care omul ajunge să fie oprimat împotriva voinţei sale, când se iveşte obligaţia de a preveni un rău direct, nemijlocit, provocat celorlalţi: această diferenţă este atât de mare, încât propunerea lui Mill rămâne teoretică şi poate foarte bine să nu se aplice niciodată, pentru că până şi guvernările democratice trebuie să-şi forţeze cetăţenii, dintr-o varietate întreagă de motive. Şi totuşi, cu siguranţă, conducătorul care-şi duce societatea la un stadiu mai avansat de dezvoltare este nu numai bun, ci poate chiar cel mai necesar dintre actorii istorici – în măsura în care istoria este determinată de indivizi prin liberul-arbitru personal, ca şi de forţe superioare, geografice şi economice. Iar bunul autocrat, în opinia mea, nu este o contradicţie în termeni; el se află mai curând în miezul chestiunilor politice cu care ne confruntăm şi vom continua să ne confruntăm. Dovada este regiunea din jurul Mării Chinei de Sud.

*

De fapt, există destul de mulţi autocraţi buni. De exemplu, în Orientul Mijlociu, monarhiile au găsit o metodă, de-a lungul deceniilor şi secolelor, de a-şi făuri o legitimitate politică proprie, îngăduindu-le unor lideri precum regele Mohammed VI al Marocului, regele Abdullah II al Iordaniei şi sultanul Qaboos bin Said al-Said al Omanului să le ofere supuşilor o paletă largă de libertăţi individuale, fără să se teamă că ar putea fi răsturnaţi de la putere. Nu numai că o relativă libertate este permisă, dar politicile şi ideologiile extremiste nu sunt necesare în aceste ţări. Numai în dictaturile modernizante, precum Siria şi Libia, care în termeni istorici şi geografici sunt nişte construcţii artificiale şi ai căror conducători sunt în mod inerent nelegitimi, forţa brută şi radicalismul s-au dovedit necesare pentru a menţine unite statele respective.

Ce-i drept, Mubarak în Egipt şi Ben Ali în Tunisia nu

au condus nişte state poliţieneşti de o anvergură atât de terifiantă precum Gaddafi în Libia şi Assad în Siria, chiar dacă politicile lor economice erau mai luminate. Dar şi dacă Mubarak şi Ben Ali şi-au lăsat

y y ţările în condiţii mai potrivite pentru emergenţa unor democraţii stabile, prea puţine merite pot fi atribuite respectivelor domnii. Ţările lor sunt stabile şi nu sunt lipsite de instituţii, dar asta din motive care datează de secole: Egiptul şi Tunisia sunt entităţi statale, într-o formă sau alta, încă din Antichitate. Liberalizările economice din perioada recentă, orchestrate de Mubarak şi Ben Ali, au fost mai degrabă făcute la întâmplare, decât planificat. Mai mult decât atât, cei doi au promovat sisteme de corupţie venale, bazate pe accesul personal la propriile cercuri conducătoare. Iar Mubarak, în loc să mişte societatea înainte pe calea democraţiei, căuta s-o mişte înapoi, instalându-şi la putere fiul. Mubarak şi Ben Ali au fost oameni mărginiţi, dar menţinuţi la putere de mahării din serviciile de securitate. Cei doi, spre deosebire de Mahathir şi Lee, nu au avut nimic de-a face cu genul de conducători la care se gândeau Mill şi Berlin. De fapt, adevărata poveste din Orientul Mijlociu, dacă lăsăm la o parte răsturnarea tuturor acestor regimuri perimate, este posibila emergenţă a unor monarhii constituţionale autentice în ţări cum ar fi Marocul sau Omanul. În asemenea locuri abia începe Orientul Mijlociu să semene cu zona Mării Chinei de Sud.

Nici Marocul, nici Omanul, aflate la cele două extremităţi ale lumii arabe, nu au fost ocolite de manifestaţii. Dar, în ambele cazuri, manifestanţii au cerut în mod explicit reforme şi democraţie în cadrul sistemului monarhic şi i-au sprijinit pe liderii existenţi. Regele Mohammed şi sultanul Qaboos au făcut amândoi mişcări viguroase şi au venit în întâmpinarea revendicărilor

populare de a-şi reforma propriile sisteme, în loc să-şi demită, pur şi simplu, cabinetele. Ba chiar, pe parcursul anilor, au devenit ei înşişi, la fel ca Lee şi Mahathir, campionii drepturilor femeilor, ai mediului înconjurător, ai construirii pe scară largă de şcoli şi ai altor cauze progresiste. Mai ales Qaboos este un fel de om al Renaşterii, care cântă la lăută şi iubeşte muzica occidentală clasică şi care a evitat cultul personalităţii – cel puţin până la festivităţile din 2010, care au marcat cei patruzeci de ani ai săi de domnie.

Dar asemenea conducători sunt rari în Orientul Mijlociu. Acesta-i adevărul: autocraţia binevoitoare şi-a înfipt rădăcinile profund şi sistematic în Asia. Orice discuţie pe tema dacă şi cum poate fi democraţia implementată cu succes ar putea începe cu Orientul Mijlociu, date fiind titlurile de astăzi din ziare, dar soluţiile, acelea care sunt, vor sfârşi, totuşi, prin a se fixa în Asia.

În ţări precum China, Singapore, Malaezia şi Vietnam dictatorii buni au produs miracole economice, care, la rându-le, au condus la crearea unor palete ample de libertăţi personale, chiar dacă respectivii lideri şi-au constrâns popoarele pe scară uriaşă, împotriva voinţei lor. Aristotel vorbeşte despre un regim „la jumătatea drumului” între oligarhie şi democraţie, numind, totodată, democraţia cel mai „moderat” regim către care se cuvine să tindem. Lee şi Mahathir au guvernat, probabil, în spiritul definit de Aristotel, construindu-şi regimuri mixte, care au bătătorit drumul spre domnia democraţiei.

Ideologia după care autocraţii asiatici îi provoacă şi-i susţin deopotrivă pe cei precum Mili şi Berlin poate fi denumită vag folosind termenul de confucianism. Confucianismul este mai mult o sensibilitate, decât o doctrină politică. Până şi Mahathir, cu toate pretenţiile lui islamice, a preluat elemente din el. Confucianismul pune

accentul pe autoritatea tradiţională, mai cu seamă pe cea a familiei, ca fiind cea care oferă liniştea politică *sine qua non*. Bunăstarea comunităţii devine preponderentă faţă de cea a individului. Moralitatea este inseparabilă de obligaţia socială a individului faţă de grupul din care face parte şi de puterile existente. Tendinţa occidentală – cu precădere americană – este aceea de a suspecta orice formă de putere şi autoritate centrală; în schimb, tendinţa din Asia este aceea de a evita dezordinea. Astfel, în Asia mult mai mult decât în Orientul Mijlociu, autocraţia poate să aplice conceptul occidental de libertate în modul cel mai eficient. Faptul că o democraţie, chiar şi haotică, tot e mai bună decât domnia unui Gaddafi sau Assad nu dovedeşte nimic. Dar este oare o democraţie haotică din Orientul Mijlociu mai bună decât domnia unor autocraţi chinezi, singaporezi, malaezi şi vietnamezi, care au asigurat, în ţările respective, rate de creştere ale PIB-urilor de 10% anual în intervale de timp semnificative în ultimele trei decenii? Aici, dezbaterea devine interesantă.

Într-adevăr, aşa cum afirmam la începutul acestui capitol, poate că una dintre cele mai frustrante conştientizări din domeniul politicii internaţionale este aceea că Deng Xiaoping, care a făcut să sporească atât de dramatic nivelul de trai a sute de milioane de chinezi într-un interval de timp foarte scurt – ceea ce a condus, mai departe, la o explozie neprevăzută a libertăţilor personale (chiar dacă nu şi politice) peste tot în China –, s-a dovedit a fi, cu toate atrocităţile din Piaţa Tienanmen, pe care le-a încurajat, unul dintre oameni mari ai secolului XX. Succesorii lui Deng de la Beijing, oricât de represiv s-au manifestat faţă de drepturile politice, i-au continuat strategia măreaţă de căutare a resurselor naturale oriunde în lume le puteau găsi, fără să-şi pună problema cu ce despot făceau afaceri, cu scopul de a spori în continuare

nivelul de trai al conaţionalilor. Aceşti autocraţi chinezi guvernează în mod colegial, printre ei numărându-se nu puţini ingineri sau alţi tehnocraţi: acest lucru e departe de a se compara cu monarhul din Arabia Saudită1 şi cu liderul faraonic răsturnat al Egiptului[145][146], amândoi nişte octogenari adormiţi, ale căror capacităţi de a crea societăţi moderne centrate în jurul clasei de mijloc sunt în cea mai mare măsură inexistente.

Lee Kuan Yew, în principal, ilustrează posibilitatea care unei minţi luminate occidentale i se pare de-a dreptul eretică, şi anume că democraţia poate să nu reprezinte ultimul cuvânt în privinţa dezvoltării politice omeneşti. Ceea ce a construit el în Singapore este un regim hibrid: e capitalist, chiar dacă se poartă şi azi consultări între diversele facţiuni, dar totul se petrece într-o atmosferă cvasi-autoritară. De câteva decenii se ţin alegeri, dar nu există dubii în privinţa rezultatelor acestora. Abia recent singaporezii şi-au exprimat nemulţumirea la urne faţă de Partidul Acţiunii Populare.

Desigur, Singapore este un oraş-stat, fără un *hinterland*. Şi un *hinterland* – unul de dimensiuni continentale, precum în cazul Chinei – creează condiţii locale radical diferite, cu care trebuie să-şi măsoare puterile autoritatea centrală. Iar o asemenea măsurare a puterilor pune presiune asupra unui regim, să le asigure mai multe drepturi supuşilor săi trăitori la mari depărtări; sau, dacă rezistă la presiunile respective, atunci să devină, încetul cu încetul, tot mai autoritar. Lee nu s-a confruntat

---

145 Trimitere la regele Abdullah, care domnea în Arabia Saudită la data scrierii acestui text. între timp, acesta a murit în ianuarie 2015, la vârsta de 90 de ani. (n.trad.)

146 Este vorba de Muhammad Hosni Mubarak (n. 1928), preşedintele Egiptului timp de treizeci de ani (1981-2011), alungat de la putere în urma demonstraţiilor din timpul aşa-numitei „Primăveri Arabe“, (n.trad.)

niciodată cu această alternativă. Astfel încât Singapore va rămâne o ciudăţenie. Prin alte zone ale Asiei, confucianismul politic este mai păgubos.

Iată dilema. Da, există un fel de contract social între aceste popoare şi regimurile care le conduc: în schimbul ritmurilor de creştere economică impresionante, oamenii se declară de acord să renunţe la dorinţa lor firească de a-şi înlocui conducătorii. Dar, dacă ritmurile de creştere se menţin la niveluri înalte – ca să nu mai vorbim de situaţia în care se prăbuşesc sau mai coboară puţin, cum se întâmplă în ultima vreme –, asemenea contracte sociale nu au cum să nu devină caduce. Pentru că, pe măsură ce oamenii ajung la nivelul de trai al clasei de mijloc, ei capătă acces la cultura şi tendinţele globale, ceea ce le trezeşte dorinţa ca libertăţile lor politice să meargă mână-n mână cu cele personale. Iată de ce capitalismul autoritar poate fi doar o fază, şi nu o soluţie viabilă alternativă la democraţia occidentală. De vreme ce Singapore este o ciudăţenie, va trebui să aşteptăm ca rata de creştere a PIB-ului Chinei să scadă timp de mai mulţi ani consecutiv sau, dacă nu, să se menţină la nivelul la care se află în prezent, până când suficient de mulţi chinezi vor căpăta acces la cultura globală: numai atunci vom putea formula răspunsuri la întrebarea dacă democraţia reprezintă sau nu supremul triumf al raţiunii în politică.

„Progresul include Ordinea – scrie J.S. Mill –, în schimb, Ordinea nu include Progresul”. 1 De cele mai multe ori, despoţii din Orientul Mijlociu s-au mulţumit cu Ordinea; însă cei din Asia s-au implicat, ca să aducă şi Progresul. Leo Strauss, filosof politic la Universitatea din Chicago pe la mijlocul secolului XX, în analiza pe care o făcea textului lui Xenofon *Hieron sau despre tiranie*, scria că tiranul e conştient că toţi oamenii îi sunt inamici, că tiranul este lipsit de adevărata onoare şi că tiranul nu

poate abdica, de frica pedepsei.[147] În timp ce descrierea lui se potriveşte în cazul despoţilor din Orientul Mijlociu, ea dă greş în cazul unora ca Lee şi Mahathir – faţă de care populaţia nu era ostilă şi pentru care părăsirea funcţiilor prezenta prea puţine riscuri. Dar Mill mai notează şi că despotismele cele mai bune sunt bune numai dacă sunt şi temporare. Astfel că viitorul politic al societăţilor din zona Mării Chinei de Sud va fi cel care se va constitui în moşteniri finale pentru o întreagă generaţie de autocraţi luminaţi. Dacă Singapore şi Malaezia vor evolua cu adevărat către o democraţie stabilă, în care partidele de guvernământ istorice vor ceda puterea nesilite de nimeni opoziţiilor democratice din cele două ţări, acest lucru va însemna triumful, în cele din urmă, al lui Mahathir bin Mohamad şi Lee Kuan Yew.

Capitolul 6
Povara colonială a Americii

Ori de câte ori mă gândesc la Filipine, revăd în faţa ochilor *şalul de Manila*, tabloul pictat de Henri Matisse în 1911, la întoarcerea artistului francez dintr-o călătorie de două luni în Spania. Matisse cumpărase şalul de la Sevilla şi-l înfăşurase în jurul unui model, o femeie pe care a pictat-o în ipostaza de *bailaora* – dansatoare – de flamenco. Şalurile de mătase brodate erau nişte frumuseţi aduse în Europa de galioanele spaniole care porneau din Filipine, traversau Pacificul către Noua Spanie (Mexic), iar de-acolo ajungeau cu alte corăbii în Spania propriu-zisă. Arătos, ţipător, cu pete sclipitoare de vopsea de ulei roşii, portocalii şi verzi în modele florale, *Şalul* lui Matisse este imaginea pe care o asociez cu măreţia tropicală şi

147 Mill, 1861, p. 124

senzualitatea insulelor Filipine şi cu ocupaţia lor spaniolă, prin intermediul Mexicului, care a durat aproape trei secole şi jumătate, începând cu anul 1556.

Pentru că Filipinele sunt împovărate nu numai de secolele de colonialism spaniol, care, cu implicaţiile sale profund romano-catolice din perioada premergătoare a Reformei, a adus mai puţin dinamism decât variantele britanică, olandeză şi japoneză, experimentate prin alte locuri din Primul Lanţ de Insule, ci sunt dublu împovărate de amprenta colonizatorilor mexicani, care au reprezentat un standard şi mai de jos al conştiinţei instituţionale moderne faţă de cei spanioli.

De unde şocul pe care-l resimte vizitatorul când soseşte aici, după ce a călătorit prin alte părţi ale Asiei de Est – un şoc pe care nu l-am depăşit nici eu, după ce am făcut patru vizite prelungite în Filipine pe parcursul unui deceniu. În locul bulevardelor strălucitoare, luminate ca o scenă, cu o arhitectură modernă, de secol XXI, care sunt monedă curentă în Malaezia, Singapore, Taiwan şi în zona de coastă a Chinei (ca să nu mai vorbim de Japonia şi Coreea de Sud), în locul ritmului de stup de albine al activităţii umane, care este evident în Vietnam, ai cărui colonizatori francezi au zăbovit acolo mai puţin de o sută de ani (şi au mai şi lăsat în urma lor educaţie şi dezvoltare), peisajul urban al capitalei Filipinelor, Manila, este, prin comparaţie, unul al devastării estetice şi materiale.

Drumuri proaste, bălţoace uriaşe de apă de ploaie, din cauza canalizării deficiente, cerşetori la semafoare, firme de cluburi de noapte cu litere lipsă, construcţii mizerabile cu aerul unor cutii mari dărăpănate, lipsite de orice stil arhitectonic şi fără să se potrivească măcar unele cu altele, aparate vechi de aer condiţionat care tronează ici şi colo la câte o fereastră ca nişte ochi negri, snopuri de

cabluri electrice care se îmbârligă printre palmierii şi aşa răsuciţi – acestea sunt realităţile vizuale care te întâmpină când ajungi acolo. În lumina vioaie, dar apoasă a soarelui, care se prevede prin pâcla iscată de norii musonici, ceea ce vezi este o lipsă aproape totală a oricărei estetici care să confere o identitate. Fie că e vorba de tipicele vehicule *jeepney*[148] cromate, cu modele ca din cărţile de benzi desenate, fie că e vorba de faţadele decolorate de soare ale clădirilor, printre care mai sunt şi unele vopsite în culori ţipătoare, aproape totul pare amatoristic, abia înjghebat, de parcă întreaga panoramă a oraşului – excepţie făcând vechiul Cartier Spaniol şi mall-urile cu pretenţii – este o butaforie. În comparaţie cu oraşele vietnameze (care au şi ele problemele lor economice), care pulsează de-o viaţă frenetică, Manila, cu toată densitatea ei de populaţie, pare somnolentă şi dezinteresată. Predominante sunt aici buruienile şi zidăriile care stau să se prăbuşească. Toată extinderea urbană de dincolo de centrul oraşului nu e dată deloc de ansambluri rezidenţiale, ci de mahalale cu acoperişuri de tablă înnegrită şi munţi de gunoaie.

Agenţi de securitate aparţinând unor firme private, ai căror epoleţi şi însemne îmi amintesc de cei asemenea lor din Mexic, păzesc holurile hotelurilor de cinci stele şi restaurantele fast-food cu câini special dresaţi şi puşti de asalt cu ţevile retezate. Interioarele clădirilor guvernamentale te deprimă, din cauza luminii moarte a tuburilor fluorescente. Sigur, există şi o întreagă amestecătură suficientă sieşi de centre comerciale şi restaurante fiţoase în vogă şi destinate clasei de mijloc.

148 E vorba de un tip de vehicule construite chiar în Filipine şi utilizate numai acolo, de fapt nişte foste vehicule militare adaptate uzului civil, un fel de microbuze care servesc la transportul în comun. Cuvântul jeepney este un termen-valiză, format din cuvintele jeep şi jitney, acestea din urmă fiind un fel de autobuze mici. (n.trad.)

Dar ceea ce realizezi, după câteva zile, este că, spre deosebire de ce pretind ghidurile de călătorie, nu există cu adevărat o bucătărie filipineză distinctă, în afară de nişte porc, peşte şi orez pregătite cum o fi. Este o cultură de împrumut, fără acele sedimente de bogăţie civilizaţională care sunt evidente în siturile arheologice din ţări ca Vietnamul şi Indonezia, ca să nu mai vorbim de China sau India. Şi, bineînţeles, într-o asemenea cultură, predomină comunităţile împrejmuite, luxoase, în incintele cărora bogaţii pot scăpa de mediul înconjurător inadecvat, prin intermediul unor sisteme de asigurare a vieţii normale.

Dinamismul asiatic, născut în anii 1970, este ceva într-atât de palpabil, încât se simte în orişice, de la trenurile-glonţ chinezeşti şi taiwaneze, la explozia aproape obsedantă a construcţiilor în Vietnam şi Malaezia, la gardurile vii tunse perfect care mărginesc drumurile singaporeze. Dar, până la finalul acestui prim deceniu al secolului XXI, dinamismul asiatic a ocolit, cel puţin deocamdată, Filipinele.

„Aici mai avem încă o economie latino-americană proastă, nicidecum asiatică”, mi-a spus un economist occidental care lucra la Manila. „Este adevărat că Filipinele n-au fost afectate prea mult de recesiunea globală din 2008, dar asta numai pentru că, de fapt, nici n-au fost vreodată integrate în economia globală, în realitate”, a continuat el, creşterea economică aşa-zis constantă, de peste 6% pe an în ultima vreme, a fost subminată de sporul demografic de 1, 7%, cum nu s-a întâmplat nicăieri altundeva în economiile zonelor costiere ale Pacificului, care au ţinut-o bătută cu aproape o treime mai sus de atât, şi asta decenii la rând, fără creşterile corespunzătoare de populaţie. Esenţial este că un procent „uluitor” de 76, 5% din acea creştere de PIB din ultimii ani s-a dus la cele patruzeci de familii cele mai bogate din

Filipine.1 Vechea poveste dintotdeauna: elita de la Manila se îmbogăţeşte pe spinarea oricui altcuiva.

În timp ce tigrii economici[149] din Asia se bazează pe industrii producătoare puternice, mizând, aşadar, foarte mult pe exporturi, în Filipine, exporturile vizează numai 25% din activitatea economică, în contrast cu procentul-standard asiatic de 75%. Iar acele 25% constau mai ales în componente electronice de valoare scăzută, banane şi nuci de cocos. Economistul a scos o fiţuică şi a început să turuie statistici: Filipinele se situau pe locul 129 dintr-un total de 182 de ţări, după un clasament alcătuit de *Transparency International*, fiind astfel cea mai coruptă economie importantă din Asia, mai coruptă chiar şi decât cea din Indonezia; potrivit indicatorului de uşurinţă a desfăşurării afacerilor, alcătuit de Banca Mondială, Filipinele se situau pe locul 136 din 183 de ţări; pe fiecare listă şi la fiecare categorie, Filipinele – având a douăsprezecea populaţie a lumii după dimensiuni – erau cea mai neperformantă dintre marile economii asiatice.

Nu poate nimeni să nege faptul că situaţia se ameliorează. Forumul Economic Mondial ţinut recent în Elveţia, la Davos, a mutat Filipinele în jumătatea superioară a clasamentului pe care-l întocmeşte, în privinţa competitivităţii globale.[150] Chiar şi aşa, corupţia, restricţiile în materie de proprietate străină şi nesfârşita birocraţie fac din Filipine cea mai ostilă ţară din Asia maritimă pentru investitorul străin. Nu există ţară din Asia, eventual cu excepţia Myanmarului, Cambodgiei şi Indoneziei, în care instituţiile să fie mai slabe şi mai ineficace. Filipinele sunt locul unde o realitate obiectivă, statistică se înregistrează în primele impresii, subiective, ale călătorului.

---

149 Keenan, 2013

150 Keenan, 2013

Poate că nu există o altă ţară mare din lume care să fi beneficiat de asemenea investiţii politice, militare şi economice din partea Statelor Unite, în decursul unor decenii întregi. Poate că nicăieri altundeva influenţa lor nu a fost atât de puţin semnificativă.

*

America şi-a început pătrunderea în Filipine în zorii zilei de 1 mai 1898, când nouă nave aflate sub comanda comodorului George Dewey, după ce au trecut de insula Corregidor, din largul peninsulei Bataan, sub protecţia întunericului, au pătruns în golful Manila şi au distrus o flotilă spaniolă mai mare. Ca multe alte episoade esenţiale din istorie, victoria lui Dewey a fost, în acelaşi timp, şi punctul culminant al exercitării unor ample forţe politice şi economice, şi o acumulare accidentală de circumstanţe, care ar fi putut foarte bine să nu concure, pentru că nu au fost provocate de evenimente din zona Pacificului, ci de altele, din zona Caraibelor, unde represiunea spaniolă din Cuba l-a determinat pe preşedintele William McKinley – împins de expansionişti, inclusiv de Secretarul Marinei, Theodore Roosevelt – să declare război Imperiului Spaniol.

Invazia din Filipine a marcat şi primul caz în care Statele Unite au pornit în mod deliberat la cucerirea unui teritoriu de mari dimensiuni de peste mări şi au sfârşit prin a-l ocupa. Nu avea să se mai întâmple aşa ceva până la invadarea Irakului, după mai bine de un secol. Deşi a început cu deschiderea glorioasă a comodorului Dewey, cel dintâi conflict major pentru Statele Unite, în afara propriilor limite continentale, a degenerat, după câteva luni, într-un coşmar din punct de vedere militar şi într-o atât de amplă traumă internă, cum nu avea să se mai repete până la Războiul din Vietnam.[151]

În urma pătrunderii victorioase a lui Dewey în golful

---

151 Karnow, 1989, pp. 12,119

Manila, trupele americane i-au ajutat pe insurgenţii filipinezi să-şi recucerească arhipelagul aflat sub dominaţie spaniolă. Dar, aşa cum s-a întâmplat şi în Irak, şi prin alte părţi, americanii s-au înşelat crezând că, de vreme ce localnicii îi întâmpinaseră favorabil pe cei veniţi să îndepărteze un regim despotic, ei aveau să rămână prietenoşi automat şi după ce respectivul regim era îndepărtat. După înfrângerea spaniolilor, tensiunile s-au acumulat între noul guvern filipinez, condus de un tânăr de etnie tagalogă, Emilio Aguinaldo, şi eliberatorii americani, chiar dacă Aguinaldo avea din ce în ce mai puţin control asupra forţelor sale divizate în facţiuni. Până în februarie 1899, anarhia filipineză şi obişnuitul idealism american greşit orientat au aprins fitilul unui război în toată regula între militarii americani şi o sumedenie de miliţii de gherilă indigene.1

La 4 iulie 1902, când preşedintele Roosevelt a proclamat finalul Războiului Filipinez, 4 234 de soldaţi americani fuseseră ucişi în acel conflict şi 2 818, răniţi.[152] în total, au murit 200.000 de oameni, mai ales civili filipinezi.[153] Luptele din sudul musulman al Filipinelor aveau să mai continue mulţi ani. Se poate foarte bine argumenta că totul a fost inutil de la bun început, o gafă politică de o magnitudine uriaşă comisă de Administraţia McKinley, în care America, din cauza idealismului şi naivităţii ei, a luat-o pe un drum al distrugerii şi brutalităţii.[154]

Victoria militară, oricât de sângeroasă şi brutală, a fost urmată de multe decenii de stăpânire americană, pe care jurnalistul şi istoricul Stanley Karnow o numeşte „un model iluminist”, prin comparaţie cu colonialismul

152 Kaplan, 2005, pp. 136-137
153 Karnow, 1989, p. 140
154 Kaplan, 2005, p. 139

european.[155] Samuel Tan, un istoric filipinez critic faţă de politicile americane în alte privinţe, este de acord cu această caracterizare şi descrie şi el stăpânirea americană ca pe un motor istoric, datorită căruia masele de filipinezi au cunoscut un minimum de modernitate.[156]

Americanii s-au abţinut să cumpere suprafeţe mari de teren. Au evitat scheme precum monopolurile opiului. Le-au redistribuit ţăranilor pământurile unor moşii bisericeşti bogate şi au construit drumuri, căi ferate, porturi, baraje şi sisteme de irigaţii. Cheltuielile americane pe sănătate şi educaţie au condus la dublarea populaţiei Filipinelor din 1900 până în 1920 şi la un spor de alfabetizare a acesteia de la 20 la 50% în intervalul unei singure generaţii.1

La rândul lor, Filipinele au afectat destinul Americii din secolul XX într-o asemenea măsură, cum puţine alte ţări îndepărtate au reuşit. Pe judecătorul din Ohio William Howard Taft, conducerea Comisiei pentru Filipine l-a propulsat la preşedinţia Statelor Unite. Căpitanul de infanterie John „Black Jack” [„Jack cel Negru”] Pershing, care avea să conducă expediţia din Mexic împotriva lui Pancho Villa şi să comande forţele americane în Primul Război Mondial, a fost avansat la gradul de general de brigadă înaintea unor alţi nouă sute de ofiţeri, după ce s-a remarcat strălucit în fruntea trupelor sale, în lupta împotriva insurgenţilor musulmani din sudul Filipinelor. Douglas MacArthur, fiul generalului de infanterie Arthur MacArthur[157][158], a venit în Filipine să comande o brigadă

155 Karnow, 1989, p. 197

156 Tan, 2002, p. 256

157 Tan, 2002, p. 256

158 Douglas MacArthur (1880-1964), General de Armată (cu 5 stele) american şi feldmareşal al armatei filipineze, comandant suprem al Forţelor Aliate din Japonia, după capitularea japonezilor, care a pus capăt celui de-al Doilea Război Mondial, (n.trad.)

americană şi s-a întors într-o a doua misiune, în calitate de consilier militar al guvernului indigen. Unul dintre aghiotanţii lui Douglas MacArhur de la Manila era un maior trecut de prima tinereţe, Dwight D. Eisenhower, care şi-a şlefuit acolo capacităţile analitice pentru viitorul al Doilea Război Mondial, încercând să organizeze o armată naţională filipineză. Victoria japoneză asupra forţelor generalului Douglas MacArthur din Filipine, ultima rezistenţă a lui MacArthur pe insula Corregidor din golful Manila, înainte de a se retrage în Australia, atrocităţile comise de japonezi ulterior împotriva prizonierilor de război atât americani, cât şi filipinezi, în timpul Marşului Morţii din peninsula vecină Bataan şi revenirea triumfală a lui MacArthur în Filipine, în bătălia din golful Leyte – toate acestea au constituit legenda homerică din al Doilea Război Mondial, care i-a unit pe americani de militarii lor şi le-au furnizat popoarelor american şi filipinez o moştenire comună la nivelul istoriei.1

Ca să nu mai vorbim de profunda implicare a decidenţilor politici americani în susţinerea guvernelor filipineze, prin ajutoare şi sfaturi, de la cel de-al Doilea Război Mondial încoace, mai cu seamă rolul esenţial pe care l-au jucat americanii în răsturnarea paşnică de la putere, în 1986, a dictatorului Ferdinand Marcos. Şi n-a fost vorba numai de faptul că ofiţerii şi diplomaţii americani s-au luat la trântă cu dictatura lui Marcos de la mijlocul anilor 1960 până în anii 1980, pentru că a urmat misiunea de sprijinire a guvernării de la Manila împotriva insurecţiilor comuniste şi islamice, chiar până în prezent.

Într-adevăr, cine pune la îndoială faptul că Statele Unite sunt – ori au fost – o putere imperială ar trebui să meargă în Filipine, unde clădirea albă şi impunătoare a misiunii diplomatice americane tronează în golful Manila, ocupând cea mai frumoasă proprietate imobiliară din

centrul oraşului, la fel ca înaltele comisii sau ambasadele britanice şi franceze din fostele colonii respective; unde americanii au propriile reşedinţe, ca să se retragă mai la răcoare, la fel cum au britanicii în India; unde ofiţerii din armată, afaceriştii şi politicienii de frunte locali sunt absolvenţi ai academiei militare de la West Point, aşa cum personajele de frunte ale fostelor colonii britanice au absolvit academia militară de la Sandhurst, şi unde eroul romantic al întregii ţări nu este un filipinez, ci figura proteică a lui Douglas MacArthur, care, în mintea filipinezilor, le-a salvat ţara de măcelurile ocupanţilor japonezi.[159][160]

Să ne imaginăm doar Irakul, după nouă decenii, dacă Statele Unite şi-ar păstra profunda implicare în problemele acelei ţări, ca o putere din afară, dar conducătoare. Ar fi totuna cu Filipinele. În cea mai mare parte a secolului XX, Filipinele au fost o colonie americană din toate punctele de vedere, mai puţin cu numele, unde politica de apărare şi cea diplomatică americane au fost considerate ca de la Sine înţelese prea mult timp.

Dată fiind această moştenire, destinul Filipinelor, dacă se poate spune astfel, şi întrebarea dacă ele vor deveni un fel de Finlandă a Chinei ar putea spune mai mult despre traiectoria Americii ca mare putere decât soarta Irakului şi întrebarea dacă acesta din urmă va merge mai departe în siajul Iranului. Să fim realişti: Filipinele deţin o poziţie crucială: domină partea de est a Mării Chinei de Sud în aceeaşi măsură în care Vietnamul domină partea de vest, iar China – partea de nord. Cu populaţia lor de aproape 100 de milioane de locuitori, Filipinele depăşesc până şi Vietnamul.

Şi totuşi, în ciuda unui secol aproape întreg de

159 Kaplan, 2005, p. 140
160 Kaplan, 2005, pp. 140-141

cheltuieli anuale vaste, sub formă de ajutor american, Filipinele au rămas una dintre cele mai corupte, mai nefuncţionale, nefrecventabile şi chinuite de sărăcie societăţi din Asia maritimă, cu mahalale imunde, precum în Africa, şi cu o gândire fatalistă şi o împărţire pe clase, precum în America Latină. Ba mai mult, Filipinele au fost descrise ca fiind o „republică de jocuri de noroc", unde politicienii „deţin puterea fără virtute" şi-şi păstrează dominaţia prin intermediul „capitalului" şi al „criminalităţii"[161].

*

Filipinele de la începutul secolului XXI, măcinate cum sunt de corupţie, constituie, într-o măsură semnificativă, moştenirea unui singur om, Ferdinand Marcos, care în mod evident a reprezentat opusul lui Lee Kuan Yew şi, poate ceva mai puţin, opusul lui Mahathir bin Mohamad şi al lui Chiang Kai-shek. Ceilalţi bărbaţi de stat au lăsat în urma lor nişte state funcţionale, cu instituţii în linii mari curate, numai bune să primească nişte democraţii perfect funcţionale şi acelea; Marcos, în schimb, a lăsat în urma lui mită, nepotism şi ruină. Marcos şi Filipinele lui, spre deosebire de Singapore, Taiwan şi Malaezia (deşi aceasta din urmă într-o mai mică măsură), nu s-au lăsat deloc însufleţiţi de valorile confucianiste. Ceilalţi bărbaţi de stat menţionaţi au făcut şi mai

9 9 9 9 9

complexă gândirea marilor filosofi politici, dovedind că un autoritarism ţinut în frâu poate conduce, în unele cazuri, la calitate în politică; Marcos a ilustrat marea majoritate a cazurilor în care autoritarismul conduce la – ce altceva, decât – criminalitate şi decădere politică. Fiecare dintre ceilalţi trei a fost extraordinar în felul său> iar anii lor de tinereţe i-au adus cu precădere în contact cu

161 Kreuzer, 2009

adevărurile neplăcute privitoare la propriile societăţi, cele care necesitau corecţii. Cu toţii au străpuns miasma judecăţilor convenabile şi au privit fără echivoc realitatea dură cu care se confruntau – mai cu seamă Lee şi Mahathir, mai puţin Chiang. În asta a rezidat geniul lor inconfundabil; în schimb, Marcos a creat o lume a autoamăgirii. Lee şi Mahathir au fost doi administratori eficienţi, în stil corporatist; Chiang s-a străduit şi el să devină un astfel de conducător în Taiwan, spre sfârşitul carierei sale. Dar Ferdinand Marcos a răsturnat cu fundul în sus toate aceste valori. Iată cum prezintă lucrurile Stanley Karnow, care pe bună dreptate poate fi numit cel mai mare gazetar istoric american în ceea ce priveşte Asia de Sud-Est a ultimei părţi a secolului XX:

Izolat în palatul său etanşeizat, Marcos a pierdut contactul cu realitatea, în ultimă instanţă. Administraţia lui coruptă era deja total discreditată în 1985 şi totuşi încrederea oarbă în propria invincibilitate l-a împins de la spate să organizeze alegerile [...] care l-au dus la pierzanie [...] S-a prăbuşit sub simpla greutate a greşelilor şi venalităţii sale flagrante, care aduseseră ţara la faliment. Rivalizând cu legendarii conducători khmeri, ale căror capete sculptate privesc de la înălţimea templelor de la Angkor, a pus ca bustul să-i fie cioplit într-o coastă de deal din centrul Luzonului. A născocit o cavalcadă întreagă de strămoşi nobili, războinici, cultivatori de pământ, creatori de artă, colonizatori şi naţionalişti, ca şi cum spiritul colectiv al acelora s-ar fi întrupat în el.[162]

Marcos şi soţia sa, Imelda, nu au furat sute de milioane de dolari în răstimpul de mai bine de două decenii, cât s-au aflat la putere: au furat, literalmente, miliarde. Geniu cultural este atunci când un conducător delimitează cele mai puternice atribute ale unei culturi

162 Karnow, 1989, p. 366

date, cu scopul de a înălţa societatea la un nivel superior. Aşa a procedat Lee în cazul culturii chineze de peste mări; aşa a procedat Mahathir în cazul culturii malaeze, contopind-o cu atributele de disciplină ale islamului global. Marcos, în schimb, a reprezentat ce-a fost mai rău în moştenirea spaniolă: absolutismul, fatalismul şi mentalitatea dinaintea Reformei, nefăcând astfel nimic revelator sau interesant cu Filipinele, decât, eventual, să amâne ziua în care şi această ţară ar putea deveni unul dintre „tigrii" economici din Asia.

Şi totuşi, Marcos nu mai e detestat chiar de toată lumea în Filipine, dată fiind stagnarea lipsită de direcţie a erei post-Marcos. „În primii ani ai dictaturii lui Marcos, visam în tablouri măreţe", mi-a spus un avocat filipinez de prestigiu. „Cu Marcos, am avut o şansă reală de a schimba cultura, posibilităţile nu lipseau. Dar el a înţeles puterea ca în Java: credea că puterea se întrupase în persoana lui fizică. Nu era un simţ al puterii machiavelic, în care virtutea nu are de-a face cu charisma, ci cu faptele şi opţiunile dure ale liderului". De la Marcos încoace, a mai zis avocatul, „democraţia noastră n-a făcut decât să democratizeze corupţia. Nu există la noi confucianism", aşa cum stă la baza unor societăţi puternice, care se autoreglează, într-o mare parte din restul Asiei de Est; după cum nu există nici „disciplina islamică" pe care se reazemă popoarele din Malaezia şi Indonezia. „Noi suntem o cultură a minimei rezistenţe, nu ne punem în situaţii jenante unii pe alţii: decât să pedepsim, preferăm să ne adaptăm şi să privim în altă parte. Asta-i tragedia noastră". Şi tot această lipsă a disciplinei – mi-au spus un grup de jurnalişti filipinezi – dă naştere unui anume scepticism în legătură cu capacitatea Filipinelor de a menţine un front puternic şi unit împotriva Chinei.

Cu siguranţă că asemenea caracteristici culturale se

pot schimba, şi anume se pot schimba dramatic. Dar e nevoie de menţinerea unor politici pozitive, iar asta necesită, la rându-i, o calitate excepţională a conducerii.

*

Lăsându-l pe Marcos la o parte, dilema centrală a Filipinelor e de ordin geografic. Înaintea sosirii navigatorului portughez Ferdinand Magellan pe insula Cebu, în 1521, arhipelagul filipinez nu exista ca entitate coerentă din punct de vedere politic. Nici nu poate fi mai acut contrastul cu o ţară ca Vietnamul, al cărei simţ al naţiunii s-a născut cu câteva milenii în urmă. Arhipelagul filipinez constă, în linii mari, în trei grupuri de insule care aveau prea puţine în comun anterior sosirii lui Magellan: Luzon, în partea de nord, este locuit mai ales de vorbitori de *tagalog*, care-şi au rădăcinile în Asia de Sud-Est. În sud, se află Mindanao şi arhipelagul Sulu, ocupate de etnici *moro* musulmani, care, din punct de vedere cultural şi etnic, au mult mai multe în comun cu popoarele din Malaezia şi Indonezia, decât au cu locuitorii din Luzon. Acest lucru a condus la terorism şi la insurgenţe islamice, întâmpinate una câte una de o campanie de contra-insurgenţă organizată cu ajutor nemijlocit din partea Statelor Unite. Luzon în nord şi Mindanao în sud sunt prea slab conectate de un grup de insule împrăştiate, Visaya, printre care se numără şi Cebu. Protejarea celor 35.000 de kilometri de coastă, îngreunată de ameninţări interne care sunt, la rându-le, produse ale diversităţii etnice şi religioase, face ca Filipinele să fie deosebit de vulnerabile în faţa penetrării de către o putere exterioară, cum ar fi China. Filipinele sunt mai puţin o ţară şi mai degrabă un imperiu gata-gata să se destrame, condus de pe insula Luzon. Într-adevăr, faptul că, deşi e vorba de o naţiune care ocupă mai multe arhipelaguri, armata terestră filipineză are de trei ori mai mulţi militari decât flota de

război dovedeşte cât de nesigură este, pe plan intern, această ţară. Aşa că, în ultimă instanţă, din cauza geografiei, Filipinele n-au de ales şi trebuie să caute patronajul Statelor Unite, împotriva Chinei.[163]

Este adevărat că Filipinele au închis baza navală americană din golful Subic în 1992, după care aerodromul Clark (tot de pe insula Luzon) s-a închis în acelaşi an. Dar asta s-a întâmplat înainte ca puterea navală a Chinei să devină cu adevărat demonstrabilă.

După numai doi ani, China urma să ocupe recifele din arhipelagul Spratly, care se aflau sub control filipinez, iar de la mijlocul anilor 1990, a declanşat o vastă expansiune a forţelor sale aeriene şi navale, însoţită de o atitudine mult mai agresivă în Marea Chinei de Sud. Influenţa geopolitică din ce în ce mai puternică a Chinei asupra Filipinelor este încurajată de faptul că, pentru autorităţile de la Manila, China este al treilea partener economic, după criteriul volumului tranzacţiilor comerciale. Şi mai sunt şi extrema bogăţie şi influenţă a comunităţii de imigranţi chinezi din Filipine.

De fapt, naţionalismul ţâfnos al filipinezilor ca răspuns la ascensiunea militară chineză este, în alte moduri, o expresie a vulnerabilităţii sale geografice. Marea este frânghia de salvare economică a ţării din toate punctele de vedere, de la pescuit până la explorarea resurselor de energie. Filipinele importă pe mare tot ţiţeiul de care au nevoie, în vreme ce tot necesarul de gaze naturale provine dintr-un câmp de exploatare aflat în largul golfului Manila. Prin urmare, o eventuală pierdere a accesului la noi rezerve de hidrocarburi în zonele din Marea Chinei de Sud, cum sunt insulele Spratly şi reciful Scarborough, ca şi o pierdere a accesului la locurile de pescuit existente, din cauza unei schimbări în echilibrul de

163 Minnich, 2012

putere maritim, ar constitui un coşmar în materie de securitate naţională pentru guvernul de la Manila.[164]

Vulnerabilitatea unui stat cvasi-eşuat în faţa privirilor Chinei coborâte asupra lui era exploatată de Washington, pe vremea călătoriei mele în Filipine, pentru a resuscita sub o formă diferită platforma strategică pe care au avut-o americanii acolo, pe latura estică a Mării Chinei de Sud, timp de aproape un secol, din 1899 până la sfârşitul Războiului Rece.

*

Cea mai recentă vizită a mea în Filipine, din vara lui 2012, a survenit într-o perioadă a tensiunilor navale din Marea Chinei de Sud, care în jurnalele de ştiri mondiale au fost umbrite doar de războiul civil din Siria şi de criza datoriilor europene. Adevărul este că impasul ivit între navele filipineze şi cele chineze în primăvara lui 2012, în jurul recifului Scarborough, situat la 120 de mile marine vest de Luzon, a demonstrat încrederea în sine a Chinei, ca de „băţ mic" 1, în momentul în care s-a confruntat cu un adversar slab şi disperat, cum erau Filipinele.[165] în loc să trimită nave de război serioase, Beijingul a desfăşurat în zona de conflict, pe parcursul câtorva săptămâni, peste douăzeci de vase de sprijin maritim uşoare şi neînarmate, echivalentul unor nave ale pazei de coastă. În felul acesta, China a vrut să semnaleze că privea puterea maritimă ca fiind un „registru" bazat pe o paletă largă de opţiuni, pentru că şi vasele comerciale, şi cele de pescuit pot amplasa mine şi monitoriza evoluţia navelor străine. (De fapt, China, după cum susţin profesorii James Holmes şi Toshi Yoshihara de la Colegiul Naval de Război din Statele

164 Minnich, 2012 168

165 Aluzie la diplomaţia „bâtei" (big stick) a preşedintelui american Theodore Roosevelt (1901-1909): „Vorbeşte-le blând şi ai grijă să ai la tine o bâtă" (n.trad.)

Unite, produce „pe bandă rulantă” şalupe de ultimă generaţie ale pazei de coastă, iar serviciile chineze de sprijin maritim nemilitar preiau în folosinţă nave scoase din uz de marina militară.) Utilizând vase de la capătul slab al registrului, Beijingul şi-a întărit mesajul că nu făcea decât să patruleze în apele pe care deja le deţinea şi nu ridica pretenţii asupra altor ape, intrând în competiţie cu alte flote militare. Dar nu trebuie să se amăgească nimeni crezând că Beijingul n-ar fi avut posibilitatea să-şi consolideze rapid puterea maritimă din vecinătate. Vasele nemilitare ale Chinei s-au înfruntat cu mândria Marinei Militare filipineze, o navă luată la mâna a doua de la Paza de Coastă a Statelor Unite şi rebotezată *Gregorio del Pilar*[166]. Usturătoare a fost nepotrivirea de calibre între puterea în ascensiune a Chinei şi eşecul abject care era statul filipinez modern, cu o lipsă de capacitate navală de luptă rezultată din eşecul mai mare, social şi economic. Cert este că reacţia intensă, emoţională a filipinezilor împotriva Chinei s-a datorat conştientizării faptului că, în prezenţa navală chineză de la reciful Scarborough, a existat o mare doză de condescendenţă, profund umilitoare.

*

Chestiunea recifului Scarborough le-a demonstrat filipinezilor – dacă nu le era deja evident – că aveau nevoie de o alianţă militară substanţială cu Statele Unite. Acest lucru ar fi fost în consonanţă cu peste un secol de istorie recentă, dar era ceva nou, dacă este avută în vedere înstrăinarea dintre cele două ţări din i perioada de după Războiul Rece. La fel cum, în condiţii umilitoare, Marina Militară a Statelor Unite a părăsit golful Cam Ranh din Vietnam, în anii 1970, iar acum era invitată să revină,

166f ilipineze din perioada Revoluţiei Filipineze şi a Războiului Americano-Filipinez. (n.trad.)

aceeaşi Marină Militară a Statelor Unite a părăsit golful Subic din Luzon la începutul anilor 1990, iar acum era invitată să revină. „Singurul atu pe care-l avem este alianţa cu Statele Unite, iar această alianţă e tot asimetrică, în avantajul americanilor”, observa profesoara Aileen Baviera, de la Universitatea din Filipine. Alte ţări din regiune ajungeau şi ele la concluzii similare.

Din punctul de vedere al americanilor, preşedintele de acum al Filipinelor, Benigno Simeón Aquíno III, a reprezentat o fereastră de oportunitate. Este fiul lui Benigno Simeón Aquíno Jr., un politician de mare popularitate, a cărui asasinare, în 1983, a fost scânteia care a stârnit revolta împotriva lui Marcos. Spre deosebire de ceilalţi preşedinţi filipinezi de după debarcarea lui Marcos, Aquíno cel tânăr era perceput ca nefiind nici corupt, nici ineficient. Era un naţionalist, care-şi propunea stârpirea corupţiei şi diminuarea sărăciei cu ajutorul veniturilor din petrolul şi gazele extrase din Marea Chinei de Sud. *Îţi urăm noroc*, i s-ar fi putut spune. Cu toate acestea, oficialităţile americane au simţit că era cazul să exploateze atitudinea lui, pentru că *nu se ştie ce alt escroc i-ar putea lua locul*. „Să oficializăm o nouă relaţie, câtă vreme este el la putere”, mi-a spus un oficial american.

Cercurile militare americane, în ciuda faptului că bazele moştenite de pe vremea Războiului Rece, Clark şi golful Subic, au fost închise, îşi intensificaseră deja legăturile cu forţele armate filipineze, în urma atentatelor de la 11 septembrie 2001. Arhipelagul Sulu, din partea de sud a Filipinelor, fiind un loc de refugiu pentru o serie de reţele teroriste islamice mai mult sau mai puţin afiliate organizaţiei Al-Qaida, câteva sute de membri ai Forţelor Speciale Operative americane au fost desfăşurate în zonă şi în sudul insulei Mindanao în 2002, punând în funcţiune o strategie care, în timp, a redus grupările Jemaah Islamiyah

(„Congregaţia Islamică”) şi Abu Sayyaf la statutul unor delincvenţe iritante, şi atât. Provocarea s-a schimbat apoi: să faci un guvern romano-catolic slab şi corupt din partea de nord, de la Manila (adică de pe insula Luzon), să canalizezi asistenţă financiară pentru dezvoltare şi către zonele sale periferice musulmane, adeseori uitate, din apropiere de Borneo. Această lipsă de voinţă şi capacitate a guvernării filipineze a generat şi acele insurgenţe prelungite, cronicizate, care sunt Frontul de Eliberare Islamică al Populaţiei Moro din sudul insulei Mindanao şi Noua Armată Populară, comunistă, din alte părţi, muntoase, ale arhipelagului. Dar, cum insulele Sulu rămâneau fragile din punct de vedere politic şi militar, deşi numărul agenţilor operativi americani fusese redus de la 600 la 350, iar numărul teroriştilor transnaţionali clasificaţi drept ţinte majore scăzuse şi el la doar o mână de oameni, Washingtonul s-a văzut nevoit să convingă oficialităţile militare filipineze să-şi repoziţioneze forţele armate în aşa fel, încât să nu mai privească preponderent către interior, ci să se concentreze pe constituirea unei „conştiinţe a domeniului maritim”, pentru a putea contracara China. „Insurgenţele ne-au consumat 90% din eforturile de apărare, timp de mulţi ani, şi tot nu au fost lichidate”, spunea Raymund José Quilop, adjunctul secretarului de stat pentru evaluare strategică de la Manila.

Cu accentul pus în aşa măsură pe forţele terestre, rămâneau prea puţine opţiuni în privinţa forţelor aeriene şi maritime. De exemplu, repetând ce am mai spus, dat fiind că puterea aeriană nu poate fi detaşată de puterea maritimă, Filipinele aveau doar unul sau două avioane de transport Hercules C-130 care chiar puteau zbura, şi vreo şapte avioane OV-IO, un tip de aeronavă de sprijin aerian pe distanţe scurte, care erau cu adevărat străvechi. Să fi avut filipinezii şi vreo patru avioane supersonice

operaţionale. Din perspectiva militară americană, Filipinele se aflau la stadiul cel mai de jos. Mai mult decât atât, americanii nu puteau transfera o tehnologie de apărare suficient de modernă la Manila, pentru că acolo nu se putea vorbi de o securitate cibernetică sau operaţională. De aceea, cuvântul de ordine, printre experţii americani în cazul Filipinelor devenise „apărare de minimă credibilitate” Un ofiţer american mi-a spus: „N-au ei nevoie să se calce pe bombeuri cu China. Filipinezilor le trebuie cel mult un câine şi un gard în faţa curţii casei lor, ca să-i facă pe chinezi să ezite înainte de a le călca în picioare grădina. Când americanii s-au grăbit să convertească şalupa din anii 1960 a Gărzii de Coastă a Statelor Unite, scoasă din uz, în mândria flotei militare filipineze, o mare parte din lume a râs. Dar ei vorbeau al naibii de serios. Cineva mi-a spus: „Tocmai le-am înnoit filipinezilor flota, de la nivelul din al Doilea Război Mondial la cel din anii 1960. Asta înseamnă progres”. Americanii se gândiseră să le vândă filipinezilor o fregată de la sfârşitul anilor 1980, dar care avea un motor cu turbină, considerat prea complex pentru a-i putea fi asigurată mentenanţa în Filipine. Astfel că Washingtonul încuraja Manila să investească în fregate mai puţin sofisticate, construite în Italia, şi în şalupe de patrulare mici, de producţie japoneză (pe care filipinezii le-au şi primit). Flotele militare şi aeriene moderne, date fiind expertiza tehnologică, precauţiile ce ţin de securitate şi cheltuielile propriu-zise pe care le necesită, sunt ca nişte probe cu hârtie de turnesol pentru nivelul de dezvoltare a unor culturi naţionale, iar nivelul atins de Filipine era unul prea jos. Şi totuşi, guvernul de la Manila vorbea şi el serios că urmărea să schimbe această percepţie, dovadă recenta suplimentare cu 1, 8 miliarde de dolari a bugetului apărării, o sumă semnificativă pentru o ţară de asemenea

dimensiuni.

Aşa încât americanii suplimentau şi ei modestele ameliorări ale capacităţii navale de luptă a Filipinelor prin vizitele efectuate în golful Subic şi în alte porturi filipineze de către o sută de nave de război, inclusiv submarine, şi nave militare de aprovizionare ale Statelor Unite, în fiecare an. Filipinele, pe de altă parte, şi-au modernizat capacităţile portuare de reparaţii, pentru a încuraja şi mai multe asemenea vizite navale americane. Mai mult decât atât, preşedintele Comitetului Reunit al Şefilor de Stat-Major american[167], comandantul flotei militare americane din Pacific, şeful Comandamentului din Pacific şi al Forţelor Navale din zona Pacificului, cu toţii au efectuat vizite oficiale, de la Washington şi Honolulu la Manila. Pe partea civilă, o cohortă de miniştri-adjuncţi din Cabinetul de la Washington au trecut şi ei pe la Manila. Ideea era de a le oferi Filipinelor suficientă greutate politică şi militară pentru ca ţara să nu ajungă pentru China, după cum se exprima un oficial american, precum Etiopia, în 1936, pentru Italia: numai bună de violat. Golful Subic, la fel ca şi golful Cam Ranh din Vietnam, nu era programat să redevină o bază militară americană în toată puterea cuvântului; mai degrabă, americanii aveau intenţia să asigure o prezenţă regulată, dar „prin rotaţie” a forţelor navale americane în porturile filipineze (şi vietnameze). În acelaşi timp, au existat discuţii despre o eventuală dragare a golfului Ulugan, de pe insula Palawan din vestul Filipinelor – cu ieşire la Marea Chinei de Sud şi aproape de insulele Spratly – ca viitoare bază navală.

În ciuda tuturor acestor mutări, au existat prea puţine semne din partea Chinei c-ar fi dat înapoi. În timpul

---

167 Echivalentul Şefului Marelui Stat-Major din alte armate: acest comitet reuneşte şefii de Stat-Major ai diferitelor componente ale forţelor armate americane, (n.trad.)

uneia dintre vizitele mele, chinezii chiar şi-au anunţat intenţia de a construi o pistă de aterizare-decolare pe reciful Subi, la numai câteva mile marine distanţă de elementele geografice controlate de filipinezi în vecinătatea insulelor Spratly, chiar dacă Subi este sub apă în perioada fluxului. Adevărul este că tratarea dispreţuitoare a Filipinelor servea unui scop în cercurile naţionaliste de la Beijing, scop ce nu se regăsea şi în felul dispreţuitor în care era tratat Vietnamul. A detesta Vietnamul era o emoţie resimţită din principiu în China, drept care nu adăuga nimic bunei-credinţe naţionaliste a vreunei oficialităţi politice sau personalităţi militare chineze; pe când Filipinele aveau cu Statele Unite un tratat formal de alianţă, aşa încât provocarea neîntreruptă a Filipinelor transmitea mesajul de respingere a Statelor Unite de către China. Iar acest lucru era uşor de făcut, datorită lipsei de capacităţi a forţelor militare filipineze. Consolidând relaţia militară bilaterală cu Manila, Washingtonul sporea miza – cu alte cuvinte, îşi intensifica lupta împotriva Chinei.

*

Toate aceste adevăruri dure, greu de acceptat au constituit baza discuţiilor mele de la Ministerul de Externe de la Manila, unde, pe fundalul zgomotului produs de nişte aparate nesigure de aer condiţionat, şi al luminii reci a tuburilor de neon, şi al glasurilor cu accente suave ale oficialităţilor filipineze care purtau *barong*[168]-uri albe şi călcate, cu broderie, am auzit argumente realiste şi sfidătoare, chiar dacă demonstrau slăbiciune. Legea îi apără pe cei slabi, fiind nepărtinitoare, dar sistemul internaţional era de inspiraţie hobbesiană, în sensul că nu

168 Sau barong tagalog, denumire dată unor bluzoane bărbăteşti lungi, cu broderie pe piept, care se poartă încheiate la gât şi peste pantaloni, considerate veşmântul naţional filipinez. (n.trad.)

exista un Leviatan care să-i pedepsească pe nedrepţi; drept care legislaţia internaţională venea, în momentul respectiv, pe locul al doilea, după realităţile geopolitice. Oficialii filipinezi cărora le luam interviu înţelegeau toate acestea.

„Adevărata problemă aici este expansiunea perfidă a puterii navale a Chinei”, a început prin a-mi spune Henry P. Bensurto Jr., secretarul general al Comisiei pentru Afaceri Maritime, în timp ce-mi sublinia toate activităţile chinezilor pe multitudinea de recife şi atoluri din arhipelagul Spratly lărgit, apropiate de insulele filipineze principale. Chinezii, afirma el, sondau, amplasau balize şi plănuiau să semene garnizoane pe orice palmă de uscat pe care ar fi putut-o găsi în ceea ce el numea „Marea Filipinelor de Vest” Denumiri precum insula Woody, platoul Reed, platoul Douglas, bancul Sabina şi Bajo de Masinloc (reciful Scarborough) îi condimentau întruna vorbirea. „China – spunea el – va continua să provoace tensiuni, apoi le va reduce pe cale diplomatică, apoi le va spori din nou, în aşa fel, încât, la finele zilei, vei constata că ţi-au mâncat toată mâna: chinezii vor dezvoltare în comun prin locuri în care pretenţiile lor sunt lipsite de orice bază”. Spre sfârşitul prezentării în Power Point pe care mi-a făcut-o, a zis: „China, cu cât îşi sporeşte capacităţile militare, cu atât mai puţin flexibilă va fi” în timp ce atât Statele Unite, cât şi China priveau Filipinele ca fiind o zonă strategică, din punctul de vedere al propriei lui ţări, geografia se dovedea o calamitate. Filipinezii au de apărat 7 100 de insule care fac parte din arhipelagurile lor, 70% dintre oraşe aflându-se aproape de coaste. Marea însemna totul acolo, iar Marea Chinei de Sud era dorită de China în aceeaşi măsură în care „Marea Neagră e râvnită de Rusia” Tehnologia nu avea cum să fie de mare ajutor: din cauza costurilor transportului aerian, zeci de mii de nave ar fi

continuat să treacă prin „Marea Filipinelor de Vest” [Marea Chinei de Sud] în deceniile următoare, făcând ca prin aceste ape să viermuiască navele de război şi să nu se mai termine jocurile de-a războiul. Omul a încheiat făcând un apel la legislaţia internaţională – demonstraţia supremă de slăbiciune.

Gilberto G.B. Asuque, asistentul secretarului pentru probleme oceanice, a fost mai direct: „Noi avem un platou continental, iar ei vor ţiţeiul şi gazele noastre, e foarte simplu. Trebuie să arătăm lumii că nu se poate: China nu poate să bage totul în buzunar”. Dincolo de o asemenea manieră emoţională de a vorbi, cu totul necaracteristică diplomaţilor, se simţea o vulnerabilitate gravă. Filipinele aveau puţine rezerve proprii de ţâţei şi gaze naturale. Săpaseră 263 de puţuri în ultimii treizeci de ani, în timp ce Malaezia şi Indonezia săpaseră fiecare câte patru sute de puţuri în fiecare an din aceeaşi perioadă. Firma Exxon renunţase la drepturile sale din Marea Sulu, pentru că hidrocarburile de acolo erau insuficiente. Câmpul de gaze naturale din apropierea golfului Manila era destul de mic. În 2011, Filipinele lansaseră cincisprezece secţiuni de explorare pentru surse de energie la patruzeci de mile marine vest de Palawan – adică la 575 de mile marine sud-est de China şi la 450 de mile marine est de Vietnam. Şi totuşi, aceste secţiuni cădeau toate în interiorul liniei punctate istorice, formate din nouă liniuţe, a Chinei, iar China revendica două dintre cele cincisprezece secţiuni ca fiind deja ale ei. „Suntem aproape o sută de milioane de oameni, şi rezervele noastre de energie sunt insuficient explorate, dar contestate”, mi s-a plâns un oficial.

Subsecretarul Edilberto P. Adan, director executiv al Comisiei prezidenţiale pentru acordurile asupra forţelor militare aflate în vizită, mi-a vorbit încet şi trist despre cum s-au deteriorat relaţiile militare americano-filipineze

în ultimele decenii şi cât a costat acest lucru Filipinele. Pe vremea când aerodromul Clark şi golful Subic erau baze permanente americane, Filipinele primeau câte 200 de milioane de dolari pe an sub formă de asistenţă militară din partea Washingtonului. După închiderea celor două baze, suma respectivă a scăzut la zero. La mijlocul anilor 1990, China şi-a început „incursiunile perfide" în Marea Chinei de Sud, iar în 1999, un nou acord al statutului forţelor le aducea militarilor filipinezi 35 de milioane de dolari sub formă de ajutor anual din partea Washingtonului. „Ne dorim o relaţie de apărare mai profundă cu Statele Unite şi ne-am stabilit un buget militar de 1, 5 miliarde de dolari, chiar dacă această sumă e cu mult mai mică decât costurile unui singur submarin de-al vostru". Mi-a spus că, tocmai în timpul vizitei mele, ţara sa aprobase un acord privind statutul forţelor militare cu Australia – o evoluţie majoră, pentru că demonstra că Manila era dispusă de-acum să permită ca forţe ale unei alte ţări din zona Pacificului să circule în mod regulat prin apele sale teritoriale. O dată în plus, totul avea de-a face cu China.

„Din 1995, când chinezii au ocupat Reciful Mischief[169], intenţiile lor nu s-au schimbat – atâta doar că acum au şi muşchii necesari

9 9

pentru a-şi le îndeplini. Noi avem nevoie – a continuat Adan – de forţe navale americane aici, care să se aprovizioneze, să-şi facă plinul şi să se fâţâie prin apele noastre. Modelul e dat de Singapore [şi de Vietnam]: dacă

169 Reciful Mischief a fost descoperit în 1791 de Henry Spratly şi numit astfel după unul dintre marinarii săi, germanul Herbert Mischief [probabil datorită rimei din limba engleză: Mischief Reef, ceea ce s-ar traduce prin Reciful nebuniilor - n.trad.]. Curios lucru, Henry Spratly nu era deloc înrudit cu navigatorul britanic din secolul XIX Richard Spratly, după care au fost denumite insulele de la vest de Filipine.

le construieşti americanilor facilităţi, ei vin”. A subliniat că, în ciuda tuturor disfuncţionalităţilor ţării sale, naţionalismul avea rădăcini adânci: filipinezii luptaseră cu Statele Unite într-un război dur şi neregulat, la începutul secolului XX, după care luptaseră la fel de dur alături de Statele Unite împotriva ocupantului japonez, în al Doilea Război Mondial.

În condiţiile în care China încheia socotelile, în sfârşit, cu aproape două secole de tulburări interne şi se desfăşura către exterior în Asia maritimă, Filipinele aveau nevoie, după toate aparenţele, să-i atragă pe americani încă o dată la ei acasă. Exista o şcoală de gândire printre oficialităţile locale filipineze – atât civile, cât şi militare –, potrivit căreia politica de marginea prăpastiei, în domeniul naval, din partea Filipinelor avea să forţeze Statele Unite la o atitudine mai belicoasă faţă de China, în beneficiul strategic al Manilei. Dar Administraţia Obama a lansat, în 2012, către filipinezi un avertisment specific împotriva unei abordări de felul acesta. Desigur, dominaţia chineză asupra Mării Chinei de Sud nu era în interesul americanilor. Dar în egală măsură nu era în interesul americanilor, date fiind multele conexiuni financiare şi de alte naturi ale lor cu Beijingul, să fie atraşi într-un conflict cu China din cauza naţionalismelor înfierbântate şi inflamabile ale unor ţări precum Filipine şi Vietnam. Fostul şef de Stat-Major, generalul Benjamin Defensor, mi-a spus că, tocmai din acest motiv, „Statele Unite nu vor veni în ajutorul nostru”, dincolo de o anumită limită. Filipinele ar fi făcut mai bine să dovedească reţinere şi să apeleze la opinia publică internaţională – spuneau şi el, şi alţii fie şi numai pentru că noua ameninţare din partea Chinei nu ştersese cu buretele provocările de securitate internă cu care Manila se confrunta mai departe, în special în sudul musulman al ţării.

Mi-a fost clar că oficialităţile filipineze din domeniile

apărării şi securităţii se simţeau asediate: de chinezi, de puzderia de mărunte rebeliuni interne şi, într-un sens mai amplu, chiar dacă şi mai vag, de inflexibilitatea culturală a propriei lor ţări.

De fapt, această inflexibilitate se întindea până la eşaloanele politice de la cel mai înalt nivel. Carolina G. Hernandez, expertă în ştiinţe politice de la Universitatea din Filipine, mi-a spus: „Puţini lideri au avut Filipinele, care să fi gândit strategic. Democraţia, cu mandatul ei prezidenţial de şase ani şi unic, n-a fost de folos. Conducătorii noştri, pur şi simplu, nu sunt în stare să gândească dincolo de acest orizont de timp. Colonialismul [americanilor], care creează dependenţă, inhibă, totodată, orice gândire strategică. Să vorbim cinstit – a mai spus ea –, nu avem capacităţi de apărare externe. De la înfrângerea insurgenţilor [comunişti] *huk*, la începutul anilor 1950, până la formarea Noii Armate Populare [comuniste] la sfârşitul anilor 1960, am avut la dispoziţie un interval de timp, în care să ne construim o apărare credibilă. Nu s-a făcut nimic”.

Aşadar, după 115 ani, experienţa legată de filipinezi a americanilor se rezuma la una şi aceeaşi provocare de toată jena: cum să stabilizeze şi să se pregătească să apere o ţară mare şi foarte populată, care nu e-n stare, practic, să aibă grijă de ea însăşi.

*

Această provocare mi s-a înfăţişat în termeni elocvenţi în timpul vizitei pe care am făcut-o la Puerto Princesa, principalul oraş din Palawan, insula foarte lungă şi subţire, în formă de suliţă, din vestul Filipinelor, care parcă se înfige în Marea Chinei de Sud, în apropierea insulelor Spratly. Acest din urmă arhipelag a fost denumit astfel în 1843, după Richard Spratly, căpitan al balenierei britanice *Cyrus South Seaman*, între anii 1836 şi 1844.

Dar filipinezii îi spun Kalayaan, adică „Pământul Libertăţii”, aceluiaşi grup de insule, denumire dată tuturor acelor atoli şi alte palme de uscat de către aventurierul filipinez, magnat al pescuitului, Tomás Ciorna în 1956, după ce el şi câteva zeci de oameni ai săi le-au luat în posesiune şi au pus bazele unei micronaţiuni acolo. Deşi „Pământul Libertăţii” este, în linii mari, nelocuibil şi e greu de ajuns până la el, există un primar de Kalayaan, Eugenio Bitoonon, al cărui birou se află în Puerto Princesa.

Puerto Princesa este un sat crescut prea mare: o adunătură îmbârligată de barăci din tablă ondulată, care oferă de toate, de la fructe la piese de maşini, şi care sparge puţin monotonia unui covor gros de verdeaţă de o culoare ca de broccoli, dar mai închisă – dominată de cocotieri, bananieri şi alţi arbori plini de flori –, cotropită de ploi grele timp de mai multe luni pe an. Biroul primarului se afla în spatele uneia dintre pieţe, într-o clădire dărăpănată, cu un grilaj de fier. Cămăruţa lui era plină de grafice care aveau legătură cu proviziile pe care le aşteptau cei cam o sută de locuitori ai Pagasei, altfel spus insula Thitu, cea mai mare palmă de uscat din arhipelagul Spratly. Marele motiv de laudă al celor din Pagasa este o pistă de aterizare lungă de un kilometru şi jumătate, care ţâşneşte din acea insulă pe un teritoriu revendicat de ocupanţii japonezi în al Doilea Război Mondial. Reşedinţa primarului este la Puerto Princesa, pentru că Pagasa este izolată de musoni şi taifunuri, uneori chiar şi mai multe săptămâni, dacă nu luni. Mai mult decât atât, mi-a spus el, pista de aterizare e plină de gropi, şi-i poate lua zile întregi să ajungă până acolo, dacă marea este agitată, cu bărcuţele pe care le are la dispoziţie.

Primarul m-a dus cu maşina prin pădure, pe nişte drumuri pline de noroaie, la cartierul-general al Comandamentului Vestic al Forţelor Armate filipineze,

amplasat lângă nişte mlaştini cu mangrove, la ţărmul Mării Sulu. Ca toate bazele militare din toată lumea care se află în curs de dezvoltare, şi aceasta era de departe mai ordonată şi mai curată decât aproape orice altă locuire din zonă, cu şiruri drepte de palmieri bine întreţinuţi, cu spaţii de birouri pline, la fel ca şi cel al primarului, cu teancuri întregi de hârţogăraie aparent bine organizată.

„Avem nevoie de avioane americane pentru orice vreme", l-am auzit spunând pe un ofiţer filipinez, de cum am intrat într-un birou. Vorbea cu un sublocotenent de marină american de la Gulfport, din Mississippi, care venise acolo ca să ajute la pregătirea unui exerciţiu militar comun al celor două ţări, ce urma să aibă loc după câteva luni. Am fost imediat introdus la şeful Comandamentului Vestic al Marinei Militare filipineze, generalul-locotenent Juancho Sabban. Acesta mi-a spus că nu numai comunicaţiile erau dificile, chiar şi cu acel grup de insule pe care forţele lui se presupunea că le apărau, dar mările din jur erau necartografiate în multe zone, ceea ce însemna că mulţi căpitani navigau mai mult orbeşte. Probabil că dintr-un asemenea motiv eşuase o fregată militară chineză pe bancul Hasa-Hasa, la numai şaizeci de mile marine vest de extremitatea sudică a insulei Palawan, cu puţin înaintea vizitei mele. „Vremea rea şi condiţiile primitive ne oferă un uşor avantaj faţă de chinezi, care în apele astea nu-şi pot folosi cu eficienţă calităţile navale superioare". Într-o informare ulterioară, el şi alţi ofiţeri mi-au enumerat o lungă listă de violări teritoriale imputabile chinezilor, „în Kalayaan, în Marea Filipinelor de Vest": trei avioane de vânătoare pătrundeau în spaţiul aerian filipinez aici, o navă militară se aventura ilegal dincolo. Modelul, îmi spuneau acei oameni, era creşterea în frecvenţă a unor încălcări mărunte, din ce în ce mai aproape de insula Palawan însăşi. Şi-apoi, ca un refren:

„Avem nevoie de mai multe avioane şi vase”;

„Avem nevoie de mai multe piste de aterizare”;

„Avem nevoie de mai multe capacităţi cibernetice”.

Un tânăr ofiţer mi-a spus: „Cel mai important lucru pe care-l avem de făcut, ca naţiune, este să forăm după ţâţei şi gaze în Marea Filipinelor de Vest, pentru că suntem ţara cea mai săracă din zona Pacificului de Vest”.

Iar un alt ofiţer, tot tânăr: „China construieşte în masă tancuri de dimensiuni medii, pe care să le transporte cu navele maritime, ca să invadeze Palawanul [adică teritoriul filipinez propriu-zis]”.

Era multă paranoia în ce-mi spuneau, plus umilinţa generată de faptul că partea chineză tocmai plasase insulele Spratly, la care se adăugau insulele Paracel şi bancul Macdesfield, sub o nouă jurisdicţie civilă, numită Sansha, care avea propriul primar. Aşa încât existau doi primari pentru insulele Spratly sau Kalayaan – iar cel chinez dispunea de mai multe resurse.

După un drum cu maşina de o oră prin jungla unei zone muntoase, am ajuns de pe coasta Mării Sulu a insulei Palawan la coasta Mării Chinei de Sud. În faţa ochilor mi se întindea golful Ulugan: o mare agitată, de un albastru-cenuşiu, mărginită de păduri virgine şi de unele dintre cele mai proaste drumuri pe care am circulat vreodată, oriunde în lumea aşa-zisă în curs de dezvoltare. Singurul zgomot era cel de frunze care se mişcau leneş în bătaia vântului. Terminalul naval însemna doar câteva clădiri văruite cu alb, într-o poiană. Forţele Navale Filipineze, aripa de Vest, se mutaseră acolo de un an şi încă-şi mai amenajau mediul înconjurător. După unele opinii, acela era un paradis al ecoturismului. După altele, era un loc de parcare pentru navale de război ale Statelor Unite. „Golful Ulugan – ăsta-i viitorul”, l-am auzit spunând, cu un aer serios, pe un ofiţer american de rang înalt. Aveam în faţă o

suprafaţă de apă care era şi întinsă, şi protejată, parte din Marea Chinei de Sud, la o distanţă de 36 de ore pe mare de insulele Spratly, adică jumătate cât până la golful Subic. Era deja portul de reşedinţă pentru *Gregorio del Pilar*, fosta şalupă a Gărzii de Coastă americane din anii 1960, devenită nava-amiral a flotei militare filipineze. Din motive de mediu, dragarea nu era permisă – dragare necesară, dacă s-ar întâmpla, să zicem, ca distrugătoare sau portavioane americane să se aglomereze acolo şi să desfigureze peisajul paradiziac din faţa mea. Nu era imposibil ca golful Ulugan să reprezinte o asemenea oportunitate pentru planificatorii militari, cu o valoare strategică atât de mare, încât să nu fie lăsat în mâinile activiştilor de mediu. Competiţia războinică şi militară nu era numai nefericită, ci în egală măsură inestetică.

Singura care ar fi putut salva golful Ulugan era lipsa de bani, din câte am realizat. Dragarea şi dezvoltarea portuară sunt înfricoşător de scumpe, iar Filipinelor, cu siguranţă, le lipseau fondurile.

Dar îi lipseau şi Pentagonului, dată fiind criza bugetară actuală de la Washington.

Tot ce înseamnă instinct uman mă făcea să sper că acea minunăţie de coastă avea să rămână exact aşa cum era în momentul acela. Dar asta depindea şi de China. Pentru moment, prosperitatea de neoprit a Chinei conducea, cum era şi firesc, la dorinţa de expansiune militară. Dar economia chineză oare avea să crească fără întrerupere? Pentru că expansiunea militară chineză împingea mai ales Marina Militară a Statelor Unite într-o mai strânsă îmbrăţişare cu Filipinele. Dependenţa de tip colonial supravieţuia.

Capitolul 7
Berlinul Asiei

f„Sunt mări înguste, mările chinezeşti de la nord şi sud”, scria Joseph Conrad. „Sunt mări pline de realităţi elocvente, cotidiene, precum insule, bancuri de nisip, recife, curenţi repezi şi schimbători – toate, realităţi care-i vorbesc însă unui marinar într-o limbă clară şi bine definită.”[170]

Insulele Pratas, un atol format din trei insuliţe, dintre care numai una se află deasupra apei, reprezintă asemenea realităţi elocvente. Numită Dongsha de către chinezi, adică Insula „de Nisip de Est”, singura locuibilă dintre cele trei este un spârc de pământ în formă de cleşte, cu mult sub trei kilometri lungime şi opt sute de metri lăţime, ceea ce include şi laguna. De fapt, este doar o pistă de aterizare/decolare de 1, 5 kilometri, cu puţin mai sus de suprafaţa apei, care păzeşte intrarea nordică în Marea Chinei de Sud, la distanţe aproape egale de Taiwan şi de China continentală; şi totuşi este cea mai mare dintre insulele din Marea Chinei de Sud. Pista de aterizare şi două pontoane de acostare au, în total, un personal de vreo două sute de militari de la paza de coastă taiwaneză şi tehnicienii asociaţi cu ei. Mai sunt şi câţiva ecologişti. Hibiscuşi, pandanus, cocotieri scunzi, arbori de mătase şi ierburi de mare – toate ţinând piept oceanului fără margini – exprimă acea claritate morală care constituie registrul frumuseţii naturale extreme. Măcar dacă oamenii ar fi lipsiţi de instinctul de a se lupta pentru orice palmă de pământ.

Se spune că împăratul Wu, din epoca dinastiei Han, a stabilit în urmă cu două mii de ani suveranitatea chineză asupra tuturor insulelor din Marea Chinei de Sud. Insulele Pratas au fost menţionate în mod specific în epoca dinastiei Jin, cu mai bine de o mie de ani în urmă, de unde

170 Conrad, 1902

avem, pe cale de consecinţă, pretenţia teritorială chineză. Pentru că Taiwanul şi China continentală încă mai sunt în dispută legat de cine anume reprezintă adevărata Chină, insulele Pratas, ca şi alte grupuri de insuliţe din Marea Chinei de Sud Ga care se adaugă bancul Macdesfield şi reciful Scarborough), sunt chestiuni litigioase între cele două. Limba-vacii, sau linia punctată în formă de U, a reprezentat un concept al Guomindang-ului, drept care succesorii lui Chiang Kai-shek din Taiwan o susţin.1 Iniţial, avea unsprezece liniuţe. Ulterior, când China continentală a semnat un acord cu Vietnamul asupra golfului Tonkin, cele două liniuţe din dreptul acelui golf au fost înlăturate şi a rămas o linie cu nouă liniuţe. Fiecare dintre liniuţe, după cum susţin deopotrivă chinezii şi taiwanezii, reprezintă linia mediană dintre insulele aflate în Marea Chinei de Sud şi marile mase terestre care cuprind zonele de coastă ale acelei mări.[171] Scopul pentru care au fost trasate liniuţele, spune profesorul Kuan-Hsiung Wang de la National Taiwan Normal University, este acela de afirmare a posesiunii asupra insulelor şi apelor costiere care le înconjoară, în interiorul limbii-vacii, şi nu, propriu-zis, a posesiunii asupra întregii Mări a Chinei de Sud. Insulele Pratas reprezintă un exemplu perfect al pretenţiilor formulate în paralel de chinezii din partea continentală şi de cei din Taiwan.

Insulele Pratas au fost ocupate de japonezi în al Doilea Război Mondial. În 1946, forţele navale aflate sub comanda generalului Chiang Kai-shek, reprezentând Republica China – lucrurile se petreceau înaintea victoriei comuniştilor conduşi de Mao Zedong în partea continentală –, au debarcat pe insulele Pratas şi le-au revendicat juridic în anul următor. Taiwanul administrează

171 Taiwanul nu numai că ridică aceleaşi pretenţii teritoriale pe care le ridică şi China continentală, dar emite pretenţii şi asupra Mongoliei, cu care ţara continentală are încheiat un tratat de pace.

de atunci singura dintre cele trei insule care rămâne deasupra apei şi la nivelul maxim de flux, iar în anii 1980 a construit instalaţiile actuale, făcând astfel ca realităţile din teren să devină palpabile.

Eu am ajuns acolo ca pasager al unuia dintre zborurile militare taiwaneze periodice. Am coborât din zgomotul asurzitor şi din penumbra urât mirositoare a unui vechi avion Hercules C-130, cu model de camuflaj, după 65 de minute de zbor şi m-am trezit brusc în lumina intensă, orbitoare a soarelui şi în liniştea religioasă care sunt elementele definitorii ale tuturor peticelor de pământ din Marea Chinei de Sud. Abundenţa tropicală m-a uimit: sunt 211 specii de plante, 231 de specii de păsări şi 577 de specii de peşti acolo. Nu vedeai decât flori, verdeaţă şi întinderile oceanului în toate direcţiile.

Comandantul local de la garda de coastă mi-a organizat un tur al insulei. Am văzut staţia radar şi pe cea meteorologică, am văzut cele două pontoane cu şalupele de douăzeci de tone cu care patrula garda de coastă, cele patru unităţi de desalinizare a apei şi cele patru generatoare care huruiau de zor, alimentate cu combustibil diesel adus la fiecare 25 de zile de câte o navă de aprovizionare din Taiwan. O statuie a lui Chiang Kai-shek, înfăţişat cu baston şi pălărie cu boruri largi, păzea ca o santinelă flora înconjurătoare. Taiwanezii au construit acolo templul Da Wang în 1948, în acele nuanţe de roşu profund şi ţipător pentru care sunt celebre templele chinezeşti. L-au dedicat unui general din epoca dinastiei Han, din plină Antichitate, cunoscut pentru hotărârea şi pentru abilităţile sale de luptător. În cele din urmă, am fost dus la o coloană mare pe care scria, cu litere chinezeşti, „Apărarea Mării Chinei de Sud”. În mai puţin de un ceas, am văzut tot ce era de văzut pe acea insulă.

Ocupaţia taiwaneză era concentrată în jurul pistei de

aterizare, unde se înghesuia mai tot ce se afla pe insulă. Pista îi oferea Taiwanului o anumită penetrare strategică, în defavoarea Chinei continentale. Nu e clar cât de mult ţâţei şi ce cantitate de gaze naturale se află sub fundul mării în această regiune anume din partea nordică a Mării Chinei de Sud, aşa încât ocupaţia taiwaneză, deocamdată, era menită să apere abundenţa de rezerve de peşte din împrejurimi. Oare putea să izbucnească un război pentru aşa ceva? Mă îndoiam. Viitorul războiului, cel puţin din perspectiva Mării Chinei de Sud, se concretiza, pentru moment, mai degrabă într-o atitudine naţionalistă adoptată într-o sală de întruniri globală şi zgomotoasă, decât într-o luptă reală – cu spectatorii de pe toată planeta în stare de expectativă, graţie mijloacelor electronice de comunicare. Toate naţiunile din zonă îşi doresc nave de război noi-nouţe, dar nici măcar una dintre ele nu-şi doreşte să vadă conflictul escaladând şi lupte propriu-zise, dincolo de altercaţiile ocazionale.

„Paza de coastă e mai-mare peste insulă – mi-a explicat comandantul local – şi e pregătită să alunge vasele de pescuit chinezeşti şi vietnameze din apele costiere. [Acelaşi lucru e valabil şi pentru Itu Aba, cea mai mare dintre insulele Spratly, ocupată tot de Taiwan, cu 140 de oameni, personal aparţinând gărzii de coastă.[172]] Dar avem unii legiuitori, şi nu puţini, la Taipei, care vor să desfăşoare aici puşcaşi marini şi flotă, ca să arate că Taiwanul vorbeşte serios”.

Într-adevăr, tocmai pentru că Taiwanul vorbeşte serios când ridică pretenţii asupra insulelor Pratas – şi, deci, vrea să comunice lucrul acesta şi restului lumii –, am primit eu aprobare, în cele din urmă, să vin pe insulă. De două încercări fusese nevoie şi de multe e-mailuri

172 Taiwanezii şi-au impus jurisdicţia şi asupra recifului coralier Sand, apropiat de insula lor, care ţine tot de arhipelagul Spratly.

schimbate între ministerele de la Taipei, ca să ajung până acolo. Cu alte cuvinte, jurnaliştii se flatează singuri că ei aduc mărturii pentru istorie, dar asta e adevărat mai mult în cazul războaielor terestre, unde mass-media poate ajunge mai uşor. Dacă în Marea Chinei de Sud ar avea loc incidente sau ostilităţi în apele adânci sau pe aşchiile de uscat din mijlocul acestora, s-ar putea ca mass-media să nu afle ce se întâmplă acolo decât din rapoartele făcute publice de ministerele din capitalele respective.

Mi-a trecut prin minte că, tocmai pentru că nu era nimic pe acea insulă, aşa-numitele puncte geografice chiar asta şi erau – nişte bucăţele microscopice de uscat, cu prea puţină istorie în spate şi pe care, în esenţă, nu exista o locuire civilă. De aceea, erau libere să devină simboluri supreme ale patriotismului, mai puternice tocmai datorită faptului că erau pustii şi, prin urmare, puteau deveni abstracţiuni inerente: ba chiar, deveniseră logosuri naţionaliste într-o epocă a mass-mediei globalizate. Căutarea primordială de statut încă mai era determinantă pentru sistemul internaţional. Insulele Spratly, de exemplu, nu prezentau, în ultimă instanţă, o valoare strategică din punctul de vedere al chinezilor, care puteau astfel să lase la fezandat controversa legată de ele. Între timp, o stâncă pustie, precum reciful Scarborough, căpăta o semnificaţie totemică în ochii filipinezilor, care au pus la cale, în mai 2012, demonstraţii peste tot în lume, în sprijinul pretenţiilor pe care le ridicau asupra lui, în situaţia în care vase filipineze şi chinezeşti declanşaseră o înfruntare tensionată în apele din jurul recifului. Insulele Pratas nu reprezentau nimic în sine şi pentru sine, atâta doar, că erau ocupate de taiwanezi. Acelaşi lucru era valabil şi pentru Itu Aba şi Sand Cay, dintre insulele Spratly. Dar taiwanezii se băteau cu pumnii în piept pentru ele.

*

Şi ajungem astfel în Taiwan, această realitate încăpăţânată, neconvenabilă, care tulbură liniştea întregii Asii. Cum nu se întâmplă în Coreea de Nord, în Taiwan, democraţia şi societatea civilă sunt în perfectă sincronizare cu valorile secolului XXI. Nimeni nu se aşteaptă ca Taiwanul să se prăbuşească sau să dispară, cum se pune problema în cazul Coreei de Nord. Şi totuşi, China continentală e de neclintit în dorinţa ei de a încorpora Taiwanul în marele stat chinez, indiferent cât va mai trece până atunci. Avem, astfel, conflictul cel mai dur din zona Pacificului de Vest.

Taiwanul e dopul din gâtul sticlei care este Marea Chinei de Sud, controlând calea de acces dintre Asia de Sud-Est şi Asia de Nord-Est, cele două sisteme de securitate şi confruntare de pe coasta Pacificului.[173] Dar Asia de Nord-Est e dependentă de Marea Chinei de Sud, în condiţiile în care cea mai mare parte din energie ajunge în acea zonă pe căile maritime de comunicare. Fostul asistent pentru Asia de Est al Secretarului de Stat şi multă vreme negociator pentru Asia, Paul Wolfowitz, mi-a spus odată că Taiwanul este „Berlinul Asiei” La fel ca metropola din perioada Războiului Rece, Taiwanul reprezintă deopotrivă un avanpost de libertate prin comparaţie cu China continentală şi un model de urmat pentru toate situaţiile politico-militare din toată regiunea Pacificului de Vest. Dacă independenţa *de facto* a Taiwantilui ar fi vreodată compromisă grav de China, aliaţii americanilor, din Japonia până în Australia – inclusiv toate ţările din jurul Mării Chinei de Sud –, şi-ar evalua mai bine atitudinile în

---

173 îmi spunea James R. Holmes, profesor asociat de strategie la Colegiul Naval de Război din Statele Unite, într-o conversaţie purtată în 2011 la Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, din Washington, D.C.

materie de securitate şi s-ar acomoda, mai mult ca sigur, ascendenţei chineze. Alte riscuri pentru Taiwan, decât soarta insulei propriu-zise şi a celor 23 de milioane de locuitori ai săi.

Iar Taiwanul, ca şi Berlinul de Vest din perioada Războiului Rece, este arţăgos, fără îndoială, după cum a dovedit ocuparea insulelor Pratas şi Ita Abu.

*

Totuşi, în capitala Taipei, ca şi la Singapore, am fost lovit de un acces de disonanţă cognitivă. Mă uitam la un peisaj urban antiseptic, geometric – zgârie-norii înălţându-se ca nişte beţe de bambus –, de unde am luat un tren de mare viteză, sclipitor, cu o locomotivă a cărei putere o simţeam chiar în şalele mele, îndreptându-mă către sudul insulei. Peste tot erau magazine de lux şi ecrane cu cristale lichide, pe care se rostogoleau caractere chinezeşti – o dată în plus, consumerismul şi eficienţa erau ridicate la rangul de crez întemeietor. Intelectual vorbind, ştiam că o asemenea opulenţă, de multe ori, a fost prima care să alimenteze o explozie a producţiei de armament. Dar instinctul îmi spunea că aici greşeam: nişte oameni atât de prosperi, pur şi simplu, nu se apucă de război. Ar avea prea multe de pierdut.

Şi totuşi, cele două realităţi cu care m-am întâlnit peste tot în regiune erau marile mall-uri comerciale şi submarinele. Mall-urile gem de cumpărători, de la Taipei până la Kuala Lumpur, chiar dacă, aşa cum îmi spunea un analist de la Singapore, „submarinele sunt ultima fiţă” din punctul de vedere al ministerelor apărării din regiune.

Ni s-au servit cafeaua şi fursecurile „din partea casei”; un asemenea serviciu nu se cunoaşte în trenurile americane. Nici n-am terminat bine, că o mână mi-a luat din faţă paharul de hârtie şi ambalajul. Eficienţa din Asia li s-a părut adeseori extremă occidentalilor. Să ne imaginăm

o asemenea eficienţă aplicată pe timp de război, m-am gândit. Acolo, un război pe scară largă ar fi îngrozitor, pentru c-ar fi o excrescenţă tocmai a dinamismului Asiei confucianiste, luat *en-gros*.

Mă-ndreptam spre sudul Taiwanului, pentru a vedea un reper istoric al taiwanezilor. Iată fundalul întregii poveşti:

Sute de ani, Taiwanul a fost mai bine cunoscut sub denumirea de Formosa, prescurtat de la *Ilha Formosa*, ceea ce înseamnă „Insula Frumoasa4 în portugheză. În primele două decenii ale secolului XVI, navigatorii portughezi au întreprins numeroase incursiuni în zona Indo-Pacificului. Printre cele mai notabile a fost expediţia negustorului Tomé Pires, trimis de viceregele din Malacca să deschidă comerţul cu China. Într-una dintre aceste multe expediţii, poate în cursul celei conduse de Fernio Mendès Pinto, portughezii au navigat de-a lungul coastei apusene luxuriante a insulei. Denumirea „Taiwan”, scrisă în multe variante, însemna „străini”, se pare, în limba localnicilor băştinaşi, iar coloniştii olandezi au preluat-o, în deceniul trei al secolul XVII, fiindcă li s-a părut un cuvânt care se repeta constant în vorbirea localnicilor. Prin venele a 70% dintre taiwanezii moderni curge sânge aborigen, care la origine, din punct de vedere etnic, este malaez. Taiwanul, pe lângă faptul că reprezintă o extindere maritimă a Chinei continentale şi cea mai sudică verigă a lanţului de insule japoneze Ryūkyū, reprezintă şi cea mai nordică extindere a Asiei de Sud-Est, aşadar, o legătură cu Malaezia.1 în termeni geografici, lăsându-i la o parte pe cei politici, Taiwanul este elementul de legătură şi principiul organizator al zonei Pacificului de Vest. Taiwanul a jucat un rol central în chestiunile de securitate de la sfârşitul secolului XIX, din Indochina franceză, independenţa lui *de facto* fiind esenţială pentru

integritatea strâmtorii Taiwan, care-i garantează Japoniei căile comerciale. Reintegrarea Taiwanului de către Beijing este necesară pentru a pune capăt unui secol de umilire a Chinei continentale de către puterile străine. Taiwanul influenţează toate celelalte subteatre din Asia.

În Antichitate şi Evul Mediu, contactele Chinei continentale cu Taiwanul erau intermitente, sub forma expediţiilor întreprinse acolo sub dinastiile Wu, Sui şi Tang. Cum drama geografică a istoriei chineze se desfăşura pe uscat – în sensul că leagănul agricol al civilizaţiei chineze era într-o continuă luptă pentru supunerea şi administrarea platourilor pastorale dinspre nord, vest şi sud-vest –, energiile naţionale întorceau spatele mării, dacă se poate spune aşa. Totuşi, această realitate nu a împiedicat activităţile maritime, sub forma pirateriei şi pescuitului, să se desfăşoare în strâmtoarea Taiwan şi nici dezvoltarea unei flote de largul mării, în secolul IX, nu a împiedicat-o. Exploratorul Zheng He, de la începuturile dinastiei Ming, este bine cunoscut pentru călătoriile sale în Oceanul Indian, dar unele dintre corăbiile lui Zheng He vor fi ajuns şi în Taiwan. Un războinic-pirat pe nume Cheng Chih-lung, trimis de împăratul din dinastia Ming să-i ţină la respect pe olandezi în zona strâmtorii Taiwan (pentru ca forţele imperiale să se poată concentra pe lupta împotriva invadatorilor manciurieni din câmpiile nordice), a colonizat pe insulă mii de refugiaţi din provincia chineză Fujian, lovită de foamete. Astfel a început legătura organică dintre China continentală şi Taiwan.

Dar fiul lui Cheng, Cheng-kung, sau Koxinga, s-a dovedit factorul cu adevărat determinant al interacţiunii istorice dintre partea continentală şi cea insulară. Educat în literatura clasicilor chinezi şi protector al culturii înalte, Koxinga era un general războinic şi amiral extraordinar, capabil să reziste presiunilor exercitate atât de dinastia

muribundă Ming, cât şi de dinastiile Qing-manciuriene emergente. El a venit în Taiwan, din provincia continentală Fujian, cu patru sute de corăbii şi 25.000 de soldaţi, în 1662, după ce i-a învins, asediindu-i, pe olandezii din Fortul Zeelandia, de pe coasta de sud-vest a Taiwanului, Koxinga le-a îngăduit acestora să plece în Indonezia, la Batavia (sau Jakarta), cu toate bunurile lor, „cu tobele bătând, cu drapelele fluturând, cu tunurile încărcate şi cu fitilele aprinse”. Atât era de înţelept şi generos. Koxinga, fiindcă a murit de tânăr, la vârsta de 39 de ani, înainte să apuce să fie corupt de puterea absolută, este „zeificat” şi în China continentală, şi în Taiwan, drept „prinţul chinez ideal”, dovadă că un prinţ războinic putea fi, pe-atunci, mai luminat şi mai educat decât un şef de stat propriu-zis. În China continentală, este venerat ca un erou naţionalist, care i-a gonit pe colonialiştii occidentali şi a fundamentat pe vecie pretenţiile Chinei-mamă asupra Taiwanului, guvernând pe ambele ţărmuri ale strâmtorii Taiwan. Pe insulă, în schimb, Koxinga este văzut ca „strămoşul originar”, care a forjat statutul independent al insulei. Şaizeci de temple sunt dedicate venerării lui. În condiţiile evoluţiei democratice a insulei şi ale unei jumătăţi de secol de ocupaţie japoneză, din 1895 până în 1945, faptul că prinţul Koxinga era totuna cu progresul şi că mai avea şi o mamă japoneză este o dovadă în plus acolo că el aparţinea spiritual unui Taiwan liber.1

Lui Koxinga i-a urmat la tron fiul său, Cheng Ching, care a domnit în aceeaşi manieră luminată a tatălui său, aducându-i Taiwanului mulţi ani de prosperitate în comerţ şi agricultură. Dar totul s-a dovedit a fi de scurtă durată, fiindcă la moartea lui Cheng s-a declanşat o luptă pentru succesiune, iar Taiwanul a rămas undeva în siajul imperiului dinastiei Qing în următorii două sute de ani. „Taiwanul nu e nimic altceva, decât o insulă izolată în

largul mării, departe de China. De multă vreme, este o vizuină a piraţilor, a condamnaţilor evadaţi, a dezertorilor şi bandiţilor, aşa încât nu e nimic de câştigat din păstrarea ei", afirma un raport adresat împăratului din dinastia Qing. Dar împăratul a hotărât altfel, anexând Taiwanul, pentru a-l împiedica să ajungă iarăşi în mâinile olandezilor. Istoricul Jonathan Manthorpe scria că Taiwanul a devenit parte a imperiului în 1684, dar era tratat ca o regiune „fără importanţă"[174][175].

Dinastia Qing s-a extins, apoi s-a contractat, luând-o pe panta unui declin accentuat la mijlocul secolului XIX, cam ca Turcia otomană în aceeaşi perioadă. În 1895, o Japonie dinamică, pregătită la nivel intern de Restauraţia Meiji, a debarcat în Taiwan, văzând în el un cap de pod către Asia de Sud-Est şi Marea Chinei de Sud şi un punct-cheie pentru controlul asupra mărilor Galbenă şi a Chinei de Est. Cu toate că japonezii au ocupat Taiwanul timp de cincizeci de ani, ei n-au fost detestaţi ulterior pe insulă, aşa cum au fost în alte părţi ale Asiei de Sud-Est care au căzut sub dominaţia Japoniei fasciste în anii 1930 – 1940, pentru că înregimentarea şi demonstraţiile de superioritate rasială au fost dublate de o guvernare cinstită şi de punerea bazelor unor instituţii care au contribuit la modelarea identităţii taiwaneze moderne şi au făcut din taiwanezi poporul cu educaţia cea mai înaltă din toată Asia. În comparaţie cu decrepitudinea fazei târzii a dinastiei Qing şi cu jafurile şi brutalităţile Guomindang-ului condus de Chiang Kai-shek, cel puţin la începuturile sale, experienţa trăită cu japonezii s-a dovedit mai mult decât tolerabilă. Japonezii au adus acolo medicină, agricultură, drumuri şi căi ferate – altfel spus, ordine şi modernitate.

Taiwanul a fost singura ţară din Asia unde

174 Manthorpe, 2005, pp. 80,83-96
175 Manthorpe, 2005, pp. 111-112

înfrângerea fasciştilor japonezi nu a condus neapărat, pe termen scurt, la o guvernare mai bună. Regimul instaurat de Chiang Kai-shek a fost atât de represiv la început, încât americanii l-ar fi abandonat, dacă n-ar fi avut de purtat războaiele din Coreea şi Vietnam, într-o perioadă în care Washingtonul se temea că Taiwanul ar fi putut cădea în mâinile comuniştilor chinezi; plus că Taiwanul s-a dovedit a fi o bază strategică aşezată convenabil, din punct de vedere geografic, pentru bombardarea Vietnamului de Nord, precum şi o bază de odihnă şi recreere pentru soldaţii americani. Rezultatul a fost acela că, începând cu anii 1950, Statele Unite au furnizat un ajutor economic masiv Taiwanului, dublat de un program de reforme agrare încununat de succes, care a determinat o mică revoluţie industrială, fermierii taiwanezi având acum suficienţi bani de investit în făbricuţe. Nivelul înalt de educaţie, rod al ocupaţiei japoneze, în combinaţie cu banii americani şi un regim care, deşi nedemocratic, nu era nici comunist, nici totalitar, a dat amestecul vital care avea să asigure, în ultimă instanţă, una dintre cele mai de succes democraţii din Lumea a Treia, începând cu anii 1990. Odată cu dezvoltarea dinamică, a venit taiwanizarea – înflorirea distinctă a unei culturi insulare în arte, mass-media şi universităţi, care au încurajat folosirea unui dialect local, *minnan*, şi renunţarea la chineza mandarină, pe care Guomindang-ul o adusese din China continentală.

Alegerile prezidenţiale din Taiwan din 1996 s-au dovedit a fi un fel de petrecere de ieşire în lume, nu numai pentru democraţia de acolo, ci şi pentru afirmarea fără echivoc a puterii militare americane. În perioada premergătoare alegerilor, regimul din China continentală a recurs la teste de lansare de rachete şi la un exerciţiu de invadare a zonei din strâmtoarea Taiwan, ca demonstraţie de forţă – nu cumva taiwanezilor, aflaţi în toiul întregii

nebunii care este o campanie prezidenţială, să le vină ideea să-şi declare independenţa! Preşedintele Bill Clinton a răspuns desfăşurând nu unul, ci două grupuri de luptă ale unor portavioane – *Independence* şi *Nimitz* – în apele din apropiere. Dintr-odată, Beijingul a părut neputincios şi a înţeles c-ar fi avut nevoie să construiască un sistem de apărare masiv, dacă vreodată s-ar fi pus în calea hegemoniei aeriene şi navale americane din zona Pacificului de Vest. Iată de ce a început China să achiziţioneze rapid submarine, avioane de luptă, rachete de croazieră antiaeriene şi antinavă, precum şi posturi de ascultare electronică – astfel, China urmând să împiedice accesul Marinei Militare americane în zonele de coastă ale Asiei, fără să aibă propriile portavioane. Reacţia americanilor a fost una de netăgăduit. Dacă în trecut 60% din forţele lor navale erau orientate către Atlantic, până în 2005, 60% fuseseră deja orientate către Pacific.1

Confruntarea va continua, pe termen lung. Pentru că, pur şi simplu, China va rămâne fermă în hotărârea ei. Conducătorii de la Beijing ştiu că Japonia a colonizat Taiwanul în aceeaşi perioadă în care Marea Britanie a pus mâna pe Hong Kong, Portugalia – pe Macao, iar alte puteri occidentale şi Rusia – pe Porturile din Tratate[176] şi pe alte pământuri chinezeşti. Mai târziu, la încheierea războiului civil chinez, Chiang Kai-shek a pus bazele Republicii China în Taiwan, care s-a proclamat rivală în guvernare cu tot ceea ce însemna Regatul de Mijloc şi a fost recunoscută ca atare de Statele Unite şi de multe alte ţări, în condiţiile diplomaţiei lui Nixon şi Kissinger din 1972. De aceea, în ochii Beijingului, revenirea Taiwanului la matcă este esenţială pentru a şterge cu buretele această întreagă istorie umilitoare.1

Dar acolo, în sudul insulei, există o istorie locală

176 Manthorpe, 2005, p. 225

distinctă de cea din China continentală, care-i asigură Taiwanului un mit fondator. Fortul Zeelandia – pe care venisem să-l văd, acesta era scopul călătoriei mele cu trenul – constă din trei niveluri de zidărie făcută dintr-o cărămidă pe care olandezii au adus-o din Indonezia, de la Batavia – Jakarta de azi. Cărămizile şi calcarul sunt pătate de vreme şi ornamentate cu tufe de frangipani şi smochini banian cu coroanele tunse, care cresc de-a lungul zidurilor, printre tunurile de bronz olandeze. Ramurile smochinilor se caţără pe zidurile fortului, creând o frumoasă caligrafie. Fortul a fost, în realitate, refăcut de forţele de ocupaţie japoneze, în onoarea mamei japoneze a cuceritorului său, Koxinga. Statuile lui Koxinga sunt omniprezente acolo, în Tainan City, unde aerul dens, umed, şi ambianţa moleşită sunt caracteristice Asiei de Sud-Est. După multele statui ale lui Chiang Kai-shek, e clar că liderul Guomindang-ului se considera noul Koxinga, originar tot din China continentală, ca şi predecesorul său.

Fortul Zeelandia nu mai face de pază, ca o santinelă, pe ţărmul mării, ci este înconjurat de străduţe urbane înguste, rezultate din asanările terenurilor, aşa încât farmecul i s-a pierdut în mare parte. Şi totuşi, după cohortele de taiwanezi, tineri şi bătrâni, care se perindă prin bastioanele sale, fortul îşi menţine forţa de simbol al istoriei unice a insulei. Te face să-ţi pui întrebarea: Cât de puternică este acum identitatea taiwaneză? Dată fiind prosperitatea la care au ajuns, ar fi, oare, taiwanezii dispuşi să lupte şi să facă sacrificii pentru independenţa lor faţă de China continentală, dacă s-ar ajunge vreodată până acolo? Sau, din contră, s-ar lăsa ei subjugaţi de Beijing, dacă numai libertatea le-ar fi compromisă, şi nu nivelul de trai? Diplomaţii şi oficialităţile din domeniul apărării, cu care m-am întâlnit la Taipei, caută să definească o strategie prin care să nu trebuiască niciodată

să răspundă la aceste întrebări.

*

Henry C.K. Liu este director-general adjunct al Consiliului de Securitate Naţională din Taiwan. Fiind un funcţionar public de nivel mediu-înalt, la nivelul său se desfăşoară cu adevărat munca şi gândirea oricărei administraţii – ştiam asta de la Washington. „Cu cât mai mult supravieţuim – spunea el –, cu atât este mai probabil să se petreacă schimbări politice în China continentală însăşi”. *Putem câştiga timp*, *e vorba de cum joci bine o mână slabă* – am auzit acest lucru peste tot la Taipei. Între timp, spunea Liu, „trebuie să încercăm, pe cât posibil, să menţinem statu-quo-ul”, printr-o diplomaţie creatoare şi o putere militară dură. „Putem încerca doar, prin capacităţile noastre defensive, să-i facem pe cei din partea continentală să priceapă că folosirea forţei militare e de neconceput”. L-a citat pe Sun Tzu, marele filosof chinez din Antichitate, care a spus că „strategia cea mai bună este să nu trebuiască niciodată să lupţi”.

Liu îşi făcea griji. Cât de multă bază se poate pune pe Statele Unite, pe termen lung? Războaiele din Irak şi Afghanistan au şocat oficialităţile taiwaneze. Cu toate că oficial au susţinut eforturile militare americane, au fost şi înfioraţi, văzând cât de mult le-au distras evenimentele din Orientul Mijlociu atenţia Statelor Unite de la responsabilităţile care le revin în Asia. Pe urmă, este şi marşul inexorabil în care a pornit puterea militară chineză, care este capabilă, printr-o combinaţie de atuuri precum rachete lansate de la sol, submarine, sisteme de supraveghere din spaţiu, atacuri cibernetice, radare cu rază lungă de acţiune, vehicule aeriene fără pilot şi nave de mici dimensiuni deghizate în vase comerciale, să creeze o reţea anti-acces, care să complice şi mai mult posibilităţile forţelor armate americane de a se apropia de

China continentală, inclusiv de strâmtoarea Taiwan.1 în sfârşit, există concepţia potrivit căreia trei decenii de linişte şi predictibilitate la Beijing – de când puterea de acolo a fost consolidată de către Deng Xiaoping – vor lăsa locul unui tumult politic mai mare în China continentală. Într-adevăr, lucrurile sunt pe cale de a deveni mai interesante pentru Taiwan.

E posibil chiar ca, în ciuda speranţelor de a vedea survenind

O liberalizare politică la Beijing, actuala grupare de tehnocraţi comunişti de elită să constituie cea mai prietenoasă guvernare de pe continent de care Taiwanul ar putea avea parte, cel puţin pe termen scurt. Profesorul Szu-yin Ho, de la Universitatea Naţională Chengehi din Taipei, mi-a explicat: „Se spune că democraţiile nu se luptă între ele, dar asta poate să nu fie adevărat şi în cazul unei ţări aflate în fazele timpurii ale democratizării” Pentru că slăbirea controlului central de la Beijing ar putea dezlănţui forţe mai degrabă nesupuse şi naţionaliste, fiecare partid sau facţiune concurând pentru statutul de cine este cel mai mare patriot. Acesta e coşmarul Taiwanului. „Perioada calmă de pe continent s-ar putea încheia”, zicea profesorul Ho.

De fapt, susţinea el, structurile Partidului Comunist de la Beijing au nevoie de Taiwan pentru propriile politici economice. Republica Populară Chineză îşi măsoară forţele cu Taiwanul exact în acelaşi fel în care Malaezia îşi măsoară forţele cu Singapore. Concurenţa oferită de modelul economic taiwanez îi împinge de la spate pe conducătorii de la Beijing, să vrea să amelioreze şi ei nivelul de trai pentru cei pe care-i conduc.

Adevărata primejdie pentru Taiwan, i-am sugerat profesorului Ho, e finlandizarea sa de către China. Combinaţia dintre cele

1.500 de rachete cu lansare de la sol, îndreptate împotriva Taiwanului de partea continentală chineză, şi sutele de zboruri comerciale care leagă săptămânal China continentală de insulă sugerează că Taiwanul poate fi capturat în linişte de China, fără nevoia unei invazii propriu-zise. Dar el s-a arătat ferm în dezacord. Mi-a subliniat că independenţa Finlandei a fost grav compromisă de Uniunea Sovietică pe parcursul Războiului Rece, pentru că era vorba de două naţiuni care împărţeau o linie lungă de frontieră, ceea ce le permitea sovieticilor să aplice intimidarea. Vietnamul împarte şi el o lungă linie de frontieră cu China, drept care poate fi supus finlandizării. „Dar noi avem strâmtoarea Taiwan", mi-a explicat el, care, oricât ar fi de îngustă, e totuşi de cinci ori mai lată decât Canalul Mânecii. Şi Ho, şi eu am evocat apoi teoria profesorului John Mearsheimer, de la Universitatea din Chicago, despre „puterea opritoare a apei" 1. Flotele pot acosta în capete de pod, scria Mearsheimer, dar este foarte dificil să desfăşori forţe terestre în interiorul unei ţări, pentru ocuparea permanentă a unei populaţii cucerite de peste mare. Aşa încât forţele armate chineze urmează să se mărească şi perfecţioneze cu submarine, nave de război de suprafaţă şi avioane de luptă supersonice din ce în ce mai multe şi mai bune – şi cu echipajele lor din ce în ce mai bine antrenate. Ar putea veni chiar o zi, într-un viitor previzibil, în care Marina Militară şi Forţele Aeriene ale Statelor Unite nu vor mai putea descuraja un atac împotriva Taiwanului. Dar Beijingul tot ar avea problema ocupării insulei. Iar această problemă ar putea persista şi în situaţia unei noi corelaţii de forţe în zona Pacificului de Vest, în care unipolaritatea militară americană ar lăsa locul unei ordini bipolare americano-chineze.

Ar putea Taiwanul să ajungă în situaţia Hong Kongului, adică să fie o parte componentă a Chinei, căreia

i s-ar lăsa totuşi o marjă largă de autoguvernare, inclusiv o identitate singulară? O dată în plus, răspunsul este: nu. Ho mi-a explicat că, dincolo de geografia sa insulară, Taiwanul mai are un avantaj care-i lipsea Hong Kongului: „simbolismul politic”, produs al unui mit specific, edificator de naţiune. Guomindang-ul a purtat o luptă epică împotriva comuniştilor lui Mao şi a pierdut, pe urmă s-a retras peste mare, în Taiwan, unde a edificat o societate dinamică, în ciuda faptului că orice speranţă părea pierdută. Hong Kongul nu a fost decât un avanpost comercial, lipsit de o asemenea istorie, care să inspire apărarea locală.

În ultimă instanţă, Taiwanul a supravieţuit printr-o diplomaţie febrilă, novatoare. Ar fi putut avea relaţii diplomatice numai cu vreo douăzeci de ţări, din cauza intimidării practicate de chinezi, în aşa fel încât mulţi diplomaţi străini aflaţi în activitate peste tot în lume să evite insula cu totul, vrând-nevrând. Însă Taiwanul cultivă cu asiduitate foşti şi viitori diplomaţi din multe ţări, ştiind că se bucură de influenţă în respectivele capitale. Invită în mod constant jurnalişti ca mine în vizite cu ocazia cărora le sunt oferite runde intense de discuţii unu-la-unu. Deşi mai izolaţi decât israelienii, taiwanezii sunt mai puţin încrâncenaţi ca ei. Nimeni de la Taipei nu e mereu cu capsa pusă. Ce vezi acolo, îţi face plăcere instantaneu. Iar taiwanezii sunt vicleni: tot acest farmec face parte din strategia lor.

„În dialogul acesta melian – mi-a spus Ho, parafrazându-l pe Tucidide –, *cei puternici fac tot ce au de făcut*, *iar cei slabi suportă ce trebuie să suporte*. Dar această lege brutală a naturii nu operează în egală măsură într-o lume globalizată, de intensă interconectivitate, în care Taiwanul nu este singur şi, prin urmare, nici la fel de vulnerabil ca Milosul”.

*

Şi totuşi, în ciuda zâmbetelor, a curtoaziei, a micilor daruri care mi s-au făcut şi a discuţiilor despre „puterea soft a persuasiunii”, exista o latură dură, inflexibilă, oţelită a politicii taiwaneze.1 Andrew Yang, ministrul adjunct al Apărării Naţionale, avea o hartă uriaşă pe peretele biroului său, cu Taiwanul, strâmtoarea Taiwan şi China continentală din apropiere. A trasat un semicerc amplu, care pătrundea până departe în masa continentală şi reprezenta zona de identificare şi protecţie aeriană pe care Taiwanul o supraveghează 24 de ore din 24. „Facem asta de câteva decenii. Mantra noastră este apărarea aeriană şi controlul maritim. Nu vor exista blocade sau debarcări întreprinse în detrimentul nostru. Dacă ne bombardează pistele de aterizare şi decolare, avioanele noastre de luptă vor folosi autostrăzile”. Unul dintre asistenţii lui mi-a arătat pe hartă cele câteva puncte – puteau fi numărate pe degetele de la o singură mână – de pe coastele taiwaneze unde chinezii din partea continentală ar putea încerca să-şi debarce amfibiile. „Au puţine opţiuni, din cauza geografiei. Dacă ar încerca, s-ar alege cu aceeaşi experienţă oribilă prin care au trecut puşcaşii marini americani când au luat cu asalt insulele controlate de japonezi în Pacific, în al Doilea Război Mondial. Noi vom fi apărătorii, şi avantajul este al apărătorilor”.

Referindu-se la un studiu din 2009 al Corporaţiei RÂND, care afirmă că, până în anul 2020, Statele Unite ar putea să nu mai fie capabile să apere Taiwanul din punct de vedere militar, Yang spunea că raportul conţine „prea multă aritmetică”. Nu ia în considerare factori intangibili, de exemplu de ce ar fi nevoie pentru a cuceri o insulă ca Taiwanul. Pe urmă, există în el şi o referinţă la Mearsheimer: a menţine un cap de pod şi a desfăşura

trupe masive în interiorul unei ţări este, pur şi simplu, dificil. Mai e şi factorul nord-core. can, despre care puţini vorbesc făcând legătură cu Taiwanul. E vorba de Războiul din Coreea, din anii 1950 – 1953, şi de implicarea militară epică a chinezilor în el, care a făcut ca Taiwanul să scape de o invazie din partea Chinei continentale, într-o perioadă în care noul regim al lui Chiang Kai-shek era cel mai vulnerabil. Dacă, în următorul sfert de secol, regimul de la Phenian s-ar prăbuşi, dintr-un motiv sau altul, China s-ar găsi mult prea împovărată de problemele peninsulei Coreea ca să se mai gândească măcar să invadeze Taiwanul.

Desigur, există multe alte scenarii – până la cel al unei invazii propriu-zise –, prin care China poate îngenunchea Taiwanul, forţând astfel o capitulare politică, sub o formă oarecare, a regimului de la Taipei. De exemplu, o campanie extinsă de război cibernetic, prin care chinezii ar ţinti reţelele de energie electrică şi alte elemente de infrastructură ale Taiwanului, ar fi de natură să le submineze moralul insularilor. Yang înţelegea toate aceste lucruri, dar continua să vorbească despre apărarea aeriană indigenă, despre bateriile de rachete *Patriot*, despre nevoia disperată a Taiwanului ca Statele Unite să-i reechipeze avioanele de luptă supersonice F-16A/B, ba chiar să vândă Taiwanului avioane model F-1 bl/D, mai puternice. Mi-a spus: ceea ce doreşte Taiwanul cu adevărat e să aibă avioane cu decolare verticală F-35B, cu care ar submina strategia Chinei de a bombarda pistele de aterizare de pe insulă. El şi alţi oficiali mi s-au plâns de avioanele vechi de 35 de ani, model F-5, pe care le au şi care sunt literalmente bune de pus la muzeu.

Cifrele sunt descurajante, forţele armate ale Chinei continentale depăşindu-le din ce în ce mai mult pe cele taiwaneze. Insularii au 430 de avioane de luptă, iar China

continentală câteva mii, dintre care şapte sute se află în zonele de coastă din dreptul Taiwanului. Dar, cum economia taiwaneză înregistrează o creştere de numai 3 – 5% pe an în ultima perioadă, guvernul de la Taipei se confruntă oricum cu dificultăţi în a plăti pentru achiziţiile de armament – asta presupunând că reuşeşte să încheie asemenea contracte. Cele mai multe ţări ar stârni mânia Beijingului dacă ar vinde arme Taiwanului şi ar transfera tehnologie militară de ultimă oră guvernului de la Taipei. Până şi Statele Unite au de făcut nişte calcule diplomatice foarte complicate: cât anume poate Washingtonul să le vândă celor de la Taipei şi de ce calitate pot fi aparatura şi tehnologia livrate forţelor militare taiwaneze, fără să dăuneze astfel dramatic relaţiilor cu Beijingul, cu care au mult mai multe lucruri de împărţit.

Yang mi-a spus că taiwanezii au nevoie şi de mai multe mine subacvatice, pentru a descuraja navele maritime chinezeşti care s-ar apropia de insula lor, şi de submarine noi, cu care să le înlocuiască pe cele de producţie olandeză din anii 1970. Dar cine le vinde aşa ceva? Statele Unite construiesc numai submarine cu propulsie nucleară, nu şi din cele diesel-electrice, ultrasilenţioase, de care Taiwanul ar fi interesat. În privinţa unor terţe state, iarăşi există problema riscului de a stârni furia Beijingului. Între timp, legislativul taiwanez tocmai alocase fonduri pentru furnizarea unei flotile de şalupe de patrulare de tip Hsun Hai, de mare viteză, care se ascunde în peşteri şi alte adăposturi naturale aflate de-a lungul coastelor abrupte ale Taiwanului, pentru a declanşa operaţiuni punctuale „în haită” împotriva navelor inamice.1 Hotărât lucru, tabloul de ansamblu e unul amestecat, chiar dezamăgitor, în privinţa capacităţilor de apărare taiwaneze. Ceea ce-şi doreşte şi ce are Taiwanul sunt două lucruri cu totul diferite. Dar mesajul care mi-a

fost transmis, dincolo de toate amănuntele, a fost acela că Taiwanul va rămâne, din punct de vedere militar, exact atât de periculos cât să facă puţin probabilă orice intervenţie militară a Chinei continentale împotriva sa.

Şi totuşi, rămâne întrebarea: în faţa dezvoltării aparent inexorabile a forţelor navale şi aeriene ale Beijingului în zona Pacificului de Vest, se întrevede vreo variantă în care Taiwanul – chiar dacă, din punct de vedere geografic, nu e la fel de vulnerabil ca Finlanda în timpul Războiului Rece – tot ar fi obligat să se plieze politic după China continentală, mai mult decât face deja lucrul acesta? Ar putea chinezii, pe viitor, să exercite un veto invizibil în privinţa cui ar fi ales la conducerea Taiwanului? Ar putea unii potenţiali candidaţi şi eventuali miniştri să fie daţi la o parte, pentru c-ar fi consideraţi prea ostili Chinei? Altfel spus, dacă Beijingul ar putea avea un rol din ce în ce mai mare în viitoarele alegeri taiwaneze. Statele Unite au descurajat încercarea de intimidare a Chinei din timpul alegerilor taiwaneze din 1996, făcând o demonstraţie de forţă. Dar capacităţile militare în creştere ale Chinei vor descuraja ele însele, pe viitor, o asemenea atitudine. Cu cele 40% din exporturile taiwaneze îndreptate către China continentală, nu cumva independenţa *de facto* a Taiwanului e deja în pierdere de teren? 1 Preşedintele taiwanez Ma Ying-jeou menţine deocamdată statu-quo-ul prin poziţia sa oficială: nici unificare cu China continentală, nici declaraţie de independenţă a Taiwanului. Dar China, cu puterea ei militară tot mai mare, s-ar mulţumi, oare, întotdeauna cu această atitudine?

*

Simbolul cel mai viu al mândriei naţionale şi culturale de la Taipei este Muzeul Palatului Naţional. Miile de obiecte de acolo reprezintă moştenirea materială a dinastiilor chineze, mergând înapoi în timp către

Antichitatea cea mai veche. În 1948, când Guomindang-ul condus de Chiang Kai-shek a înţeles că urma să fie învins de comuniştii lui Mao, piese din Muzeul Palatului de la Beijing, o serie de cărţi rare de la Biblioteca Centrală din Beijing şi artefacte ale Institutului de Istorie şi Filologie din cadrul Academiei Chineze au fost selectate spre a fi transportate pe cale aeriană şi maritimă în Taiwan. Până în 1949, aproape un sfert de milion de obiecte ajunseseră deja pe insulă în lăzi. Nu reprezentau decât în jur de o cincime din capodoperele de la Beijing, dar erau, în tot cazul, „crema colecţiilor” 1. Inventarul a fost încheiat abia în 1954, un nou muzeu fiind construit ca o cazemată ascunsă în verdeaţa compactă a unui versant de munte şi definitivat în 1965. Faptul că posedă o bună parte a moştenirii materiale a unei întregi civilizaţii – oricât de strigătoare la cer ar fi fost sustragerea obiectelor de pe continent –, dublată de realitatea esenţială a democraţiei taiwaneze, îi conferă Taiwanului o anumită legitimitate, pe care lipsa relaţiilor diplomatice cu cea mai mare parte a lumii nu reuşeşte să i-o dezmintă.

Oricât ai călători prin China continentală, nu ai parte de o incursiune atât de comprimată şi de cuprinzătoare în ceea ce reprezintă China din punct de vedere estetic, precum în acest muzeu din Taiwan. Autocare întregi de turişti de pe continent se înghesuie să vadă ce minuni a realizat propria lor cultură.

Stăteam şi mă uitam la succesiunea temporală a dinastiilor chinezeşti, care se întinde până în Epoca Bronzului: Shang, Zhou, Han, cele Trei Regate, Qin, Sui, Tang, Sung de Nord şi de Sud, Yuan, Ming, Qing – multiple faze de fragmentare, cu perioade intermitente de unitate. Am remarcat magnificele vase de bronz din epoca dinastiei Shang, care sugerează admiraţie şi veneraţie faţă de zei şi strămoşi; animalele, dragonii şi fenicşii de jad ai

împăraţilor dinastiei Han; figurinele dinastiei Tang; simplitatea matematică a vaselor de lut ale dinastiei Sung, în care câteva linii simple reuşesc să creeze o aură de măreţie; bogăţia portretelor imperiale din epoca dinastiei Yuan, care evocă originile nomade ale acelor mongoli; vazele de cobalt, albastru-cu-alb, ale dinastiei Ming şi eleganţa discretă, uşoară a picturii peisagiste din aceeaşi epocă; vasele cu motive indiene din timpul dinastiei Qing, mărturii ale imensităţii teritoriale a imperiului respectiv. Am aflat acolo că puţine lucruri egalează frumuseţea unei cutii chinezeşti cu intarsii de coral, jad şi turcoaze; sau a unui vas cu o sută de căprioare pictate pe el; sau a unui simplu lighean smălţuit, de culoare verde-gri; sau a picturii cu cerneală pe mătase.

Muzeul e ca o declaraţie politică: în virtutea faptului că posedăm aceste obiecte, noi, cei din Taiwan, suntem adevărata Chină şi vom schimba China continentală, înainte ca ea să ne schimbe pe noi.

*

Taiwanul începe şi se termină cu moştenirea lui Chiang Kai-shek, cel care, împreună cu fiul său, Chiang Ching-kuo, a iniţiat şi orchestrat acest imens transfer de moştenire culturală materială. Chiang Kai-shek este la fel de important pentru Taiwan cum a fost Lee Kuan Yew pentru Singapore şi chiar mai mult decât a fost Mahathir bin Mohamad pentru Malaezia.

Dar Chiang este o figură mult mai problematică decât Lee şi mult mai hotărâtoare în ceea ce priveşte istoria secolului XX. În timp ce Lee a construit micul stat Singapore, Chiang a pierdut China în confruntarea cu Mao. Refugierea forţelor lui Chiang în Taiwan şi construirea ulterioară a unei noi ordini politice pe insulă au decurs din această realitate indiscutabilă. Complexul memorial Chiang Kai-shek din Taipei, cu sala lui de aducere-aminte

înaltă de şaptezeci de metri, construită din marmură albă şi acoperită de o cupolă inversată, smălţuită cu albastru, în stilul tradiţional chinezesc, având două scări de câte 89 de trepte care coboară către nişte grădini vaste, cu porţi ornamentale înalte şi pavilioane de dimensiuni gargantueşti – toate acestea ţin de o măsură a vanităţii şi grandorii, greu de asociat cu imaginea de corporatist şi om de afaceri a lui Lee. Santinele din gărzile de onoare păzesc o statuie uriaşă a lui Chiang, mare cât a lui Lincoln[177], cu toate că moştenirea lui a cam pălit chiar şi în Taiwan, pe măsură ce insula evoluează către ceva ce nu mai seamănă cu trecutul naţionalist al Chinei continentale. Însuşi fiul lui Chiang, Ching-kuo, a jucat un rol poate chiar mai important decât al tatălui său în transformarea Taiwanului într-o democraţie prosperă.

Totuşi, Chiang Kai-shek rămâne o figură totemică, atunci când vine vorba de Marea Chinei de Sud. Pentru că Marea Chinei de Sud înseamnă mai mult decât simpla concurenţă pentru porţiunile albastre de pe hartă, care poate că au, poate că nu au foarte mult ţâţei şi multe gaze naturale pentru extracţie. Marea Chinei de Sud are de-a face, în primul rând, cu destinul Chinei, fiind balamaua în jurul căreia pivotează războiul sau pacea din regiune. Nu a existat o figură, în afară de Mao Zedong însuşi, care să fi fost în egală măsură determinantă pentru destinul Chinei în secolul XX, cum a fost Chiang Kai-shek. Mao capătă o imagine din ce în ce mai proastă din perspectiva celui de-al doilea deceniu al secolului XXI, date fiind zecile de milioane de morţi care au rezultat în urma politicilor sale (ca şi datorită conştientizării, după Războiul Rece, a faptului că un rău la fel de mare ca fascismul a fost şi

177 Statuia lui Abraham Lincoln de la Memorialul Lincoln din Washington, D.C., inaugurat în 1922. Fostul preşedinte american are, stând aşezat, o înălţime de 5,8 metri, (n.trad.)

comunismul). Dar, în ultimii ani, reputaţia lui Chiang în rândurile istoricilor s-a îmbunătăţit întrucâtva. Iar această abordare de tip revizionist a figurii lui Chiang este semnificativă în legătură cu viitorul Chinei.

Chiang Kai-shek şi felul în care am devenit interesat de el constituie şi o lecţie despre surprizele apărute în urma călătoriilor. Surprinderea izvorăşte nu numai din ceea ce vezi, ci şi din ceea ce-ţi trezeşte interesul de moment, intelectual vorbind, şi te face, după aceea, să citeşti şi să reciteşti cărţi la care nici nu te-ai fi gândit să te întorci. Aşa mi s-a întâmplat şi mie cu cărţile despre Chiang Kai-shek, urmare a fascinaţiei cu care m-am întors din Taiwan şi care m-a făcut să mă îndrept către nişte istorici cutezători.

*

În 2003, Jonathan Fenby, fost redactor la ziarul londonez *The Observer* şi la cel din Hong Kong, *South China Morning Post*, a publicat o biografie mai curând revizionistă, intitulată *Chiang Kai-shek*. *Generalisimul Chinei şi naţiunea pe care a pierdut-o*. Fenby pune la îndoială, oarecum, ceea ce se ştia despre Chiang, şi anume c-ar fi fost un conducător corupt şi incapabil, care abia s-a mişcat în lupta împotriva japonezilor, cu tot ajutorul pe care l-a primit din partea Statelor Unite în al Doilea Război Mondial, şi care a pierdut China în faţa lui Mao, pentru că era un lider mai slab. Fenby notează în trecere că, dacă n-ar fi fost răpit pentru câteva zile în 1936, Chiang s-ar fi aflat în situaţia politică de a lansa un atac împotriva comuniştilor acolo unde şi atunci când erau încă slabi, şi poate că istoria întregului secol XX chinezesc ar fi fost diferită.1

Pe urmă, în 2009, Jay Taylor, fost expert al zonei China la Departamentul de Stat al Statelor Unite şi apoi cercetător-asociat la Centrul Fairbank de Studii Chinezeşti

de la Universitatea Harvard, a venit cu o şi mai puternică biografie revizionistă a lui Chiang: *Generalisimul*. *Chiang Kai-shek şi lupta pentru China modernă*, care, şi mai mult decât cartea lui Fenby, spulberă multe dintre ideile preconcepute legate de fondatorul Taiwanului. Ambii autori, dar Taylor în mod special, pun imaginea nemeritat-negativă a lui Chiang pe seama jurnaliştilor şi funcţionarilor din serviciile externe ale Departamentului de Stat care s-au ocupat de China în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Personajul-cheie, în această poveste, a fost comandantul militar american din China, de pe vremea războiului, generalul-locotenent de infanterie Joseph W. Stilwell. Acesta, pur şi simplu, îl detesta pe Chiank, îi spunea pe la spate „Cap-sec" şi i-a molipsit de fierea lui şi pe jurnaliştii şi funcţionarii serviciilor externe, care, curtaţi de Stilwell, sigur că s-au poziţionat de partea generalului american. Taylor îi menţionează, în această privinţă, pe Theodore H. White de la *Time*, Harold Isaacs de la *Newsweek* şi Brooks Atkinson de la *New York Times*. Aceştia trei, mai ales, au creat o legendă care i-a otrăvit reputaţia lui Chiang pentru generaţiile următoare.

De exemplu, Theodore White scria, în memoriile sale, că Stilwell „insista să ştim că, din ziua aceea de la Pearl Harbor[178][179], «nenorocitul ăsta ignorant n-a vrut niciodată să lupte cu Japonia [...] Fiecare greşeală majoră din acest război duce direct la Chiang Kai-shek»" De fapt, ceea ce l-a întors pe White împotriva lui Chiang a fost faptul că a documentat foametea din provincia Honan, din 1943, când a văzut cum soldaţii lui Chiang colectau grâne pe post de taxe, condamnând, practic, masele de ţărani să moară de

178 Fenby, 2003, pp. 12-13

179 7 decembrie 1941, când avioane japoneze au atacat portul hawaiian american, practic fără declaraţie de război, determinând intrarea Statelor Unite în al Doilea Război Mondial, (n.trad.)

foame. Un alt factor l-au constituit rapoartele fulminante pe care le înaintau jurnaliştii, precum White, despre comunişti, inclusiv despre Mao şi despre numărul său doi, „suavul, minunatul” Ciu En-lai, cu care White însuşi recunoştea că „se împrietenise”. „Vinul prieteniei a curs în valuri”, îşi amintea White despre relaţiile dintre el şi Ciu En-lai. White admitea, din perspectiva anului 1978 – la trei decenii şi jumătate după război –, că, în prezenţa lui Ciu En-lai, „aproape totalmente mi se suspenda neîncrederea sau judecata precaută [...] îl văd acum pe Ciu, aşa cum a fost: un om cu mult mai strălucit şi nemilos decât toţi cei pe care i-a scos în faţă mişcarea comunistă în acest secol”. A mai fost şi experienţa îmbătătoare de a-l întâlni pe însuşi Mao în bârlogul său din nordul Chinei, de la Yanan, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. „Ceea ce mi-a rămas întipărit în minte a fost calmul său [al lui Mao]”, scria White. „Nu-şi bâţâia genunchiul, precum Chiang Kai-shek [...] Impresia de neşters a fost [...] a unui om al cugetului, capabil să folosească armele, a cărui minte ar fi putut obliga istoria să se muleze pe ideile sale”. Despre Chiang, White scria că avea „o moralitate rigidă [...] o perfidie de animal, o cruzime de tiran războinic şi o inefabilă ignoranţă în privinţa necesităţilor unui stat modern” Ar fi fost mai bine dacă Chiang era înlăturat din conducerea chineză încă din prima parte a războiului, afirma White.[180]

Istoricii Jay Taylor şi Jonathan Fenby fac paşi importanţi pe calea demontării viziunii lui White şi a colegilor săi.

Cartea lui Taylor, publicată de Harvard University Press, e tranşantă cu asupra de măsură, date fiind cele ştiute de noi, în Occident, despre Chiang. Tocmai fiindcă

---

180 Th. White, 1978, pp. 116, 118, 150, 159, 176-177, 179, 182, 195-197; J. Taylor, 2009, p. 31

Taylor Ga fel ca şi Fenby) nu se angajează într-o albire a personajului, după ce termini de citit de cartea lui (şi pe a lui Fenby), simţi că-l *cunoşti* pe Chiang dinăuntru, mai degrabă decât printr-o prismă jurnalistică nemeritat influenţată de Stilwell.

Taylor admite că, spre deosebire de Mao, Chiang „avea puţină charismă şi, în general, nu le era plăcut apropiaţilor săi [...] Era un om inhibat [...] un individ serios, aparent fără umor, care avea un temperament cumplit". Cel mai important era însă că din fragedă tinereţe, ca rezultat al studiilor sale, Chiang a fost în mod conştient un confucianist, cu o viziune asupra lumii care punea preţ pe ordine, pe respectul pentru familie şi ierarhie şi pe o stabilitate conservatoare. Acest sistem de credinţe a triumfat, în cele din urmă – indiferent dacă se recunoaşte sau nu –, în cea mai mare parte a Asiei de Est şi în China însăşi, justificând prosperitatea regiunii din ultimele decenii, comunismul profeţit de Mao Zedong şi Ciu En-lai fiind, în acelaşi timp, absolut discreditat.[181]

Pe lângă o gândire confucianistă, Chiang a mai fost profund influenţat, în tinereţea sa, de cultura Japoniei, care pentru el întruchipa „eficienţa disciplinată", de la sistemul de căi ferate, trecând prin educaţie şi ajungând până la industria prelucrătoare. Modernismul feroce al Japoniei l-a molipsit pe Chiang de nevoia de a combate corupţia. Dar aici s-a lovit de o rezistenţă acerbă, de exemplu atunci când comandanţii militari naţionalişti au respins apelurile lui Chiang de a centraliza finanţarea sectorului militar. După Taylor, Chiang „şi-a dat seama curând că trebuia să dea luptei împotriva corupţiei mult mai puţină prioritate decât aceleia de menţinere a coeziunii şi loialităţii în rândurile diferiţilor săi sprijinitori [...] atât civili, cât şi militari. Nu avea ce face" Chiang a fost acuzat adeseori că

181 J. Taylor, 2009, pp. 2,12,14

a tolerat corupţia, dar varianta alternativă, în lumea despoţilor militari în care a lucrat el, ar fi fost să devină un ideolog extremist, la fel ca Mao. Chiang n-a fost nici pe departe perfect; dar nici atât de plin de cusururi n-a fost, cum îl arătau detractorii săi, aplicând standardele Occidentului unei Chine haotice, de la începutul secolului XX. „Viclenia şi suspiciunea sunt mărcile tipice ale conducătorilor politici de succes, în condiţiile în care a acţionat Chiang", explică Taylor. Fără îndoială, numeroşii ani de război din deceniul 1920 şi de la începutul deceniului 1930 i-au conferit lui Chiang statutul de comandant militar excepţional, care a manevrat mai multe corpuri de armată pe fronturi de mii de kilometri, fără tancuri, hărţi şi camioane, numai cu câteva căi ferate, adeseori demonstrându-şi bravura personală. S-a folosit de mite şi de tactici de genul dezbină-şi-cucereşte împotriva adversarilor, în acelaşi timp, „ca o expresie a cultivării de sine tipic neoconfucianiste", Chiang plângându-se în jurnalul său de propriile defecte personale.1

O hartă a Chinei din această perioadă stabileşte circumstanţele ieşite din comun cu care s-a confruntat Chiang, la fel şi realizările sale considerabile: tot ce însemna China centrală şi de coastă era împărţit în fiefuri masive, controlate de o mulţime de tirani războinici, printre care Chiang şi-a stabilit încet, cu mari eforturi, un primat de o tenacitate absolută. Şi a făcut asta fără ajutor străin, spre deosebire de comuniştii lui Mao. Plătea pentru armele şi consultanţa furnizate din Germania, chiar dacă nu există probe, nici în afirmaţiile, nici în jurnalul său, c-ar fi subscris vreodată la ideologia fascistă a lui Hitler – este concluzia lui Taylor. Sub conducerea lui Chiang, spune acesta, puterea şi autoritatea guvernului central erau mai mari decât în oricare alt moment, de la mijlocul secolului XIX până atunci, iar procentul de analfabeţi din rândurile

trupelor guvernamentale a scăzut, în timpul conducerii sale, de la 70 la 30%. Fenby confirmă, arătând că ascendentul naţionalist al lui Chiang, în unele părţi ale ţării, „a fost o vreme a modernizării, aşa cum nu mai văzuse niciodată China [...] a fost o înflorire a gândirii, a literaturii, artelor şi cinematografului", iar nivelul de represiune la care s-a ridicat regimul nici nu s-a comparat cu ceea ce aveau să dezlănţuie comuniştii mai târziu. Fără Chiang, scrie Fenby, „tiranii războinici şi-ar fi continuat, mai mult ca sigur, dominaţia şi China ar fi rămas fragmentată în fiefuri aflate într-un etern conflict unele cu altele" Chiang a fost cel care a ţinut sub observaţie elementele pro-japoneze din administraţia sa, care, lăsate în legea lor, ar fi putut alia China cu Japonia, declanşând un atac împotriva Uniunii Sovietice dinspre est, în timp ce Hitler o ataca dinspre vest. După căderea Nanjingului în mâinile japonezilor, în 1937, scrie Taylor, „Chiang Kai-shek a lansat o proclamaţie la fel de entuziasmantă precum cea pe care Churchill1 avea s-o rostească după un an şi nouă luni şi cu nişte metafore destul de asemănătoare"[182][183].

Stilwell ignora toate acestea. „În mintea lui Stilwell – scrie Taylor Chiang nu avea calităţi deloc: nu se pricepea să guverneze, nici să comande trupele; nu era interesat cu adevărat de modernizarea şi bunăstarea Chinei [...] nu avea nici măcar vreo calitate umană demnă de a fi menţionată [...] Pentru Stilwell, viaţa era categorizată, iar nuanţe nu existau". În timp ce oficialităţile americane, influenţate de Stilwell, credeau despre Chiang că evita să lupte cu japonezii ca să-şi pună armele la adăpost pentru o

182 Trimitere la apelul făcut de Winston Churchill din Camera Comunelor a Parlamentului de la Londra, în august 1939, către societatea americană, de a se ridica împotriva fascismului germano-italian, care amenința să declanşeze un al doileă război de anvergură, (n.trad.)

183 Fenby, 2003, pp. 501, 503; J. Taylor, 2009, p. 152

viitoare luptă împotriva comuniştilor, în campania din Birmania, din anii 1941 – 1942, trupele lui Chiang au suferit pierderi care s-au ridicat la 80.000 de morţi şi răniţi, pe când pierderile americane totale, de peste tot în lume, se ridicau, în acel moment la 3.000. La sfârşitul a 14 ani de război cu Japonia, China urma să contabilizeze trei milioane de pierderi în personal militar, dintre care 90% erau trupe ale lui Chiang Kai-shek. Între timp, comuniştii lui Mao se foloseau de aceeaşi strategie de care era acuzat Chiang: evitau ciocnirile militare majore cu japonezii, ca să-şi conserve puterile pentru lupta de mai târziu cu naţionaliştii. Dar asta nu i-a împiedicat pe funcţionarii din serviciile externe, precum John Paton Davies şi John Stewart Service, care lucrau pentru Stilwell, să-i descrie pe comuniştii lui Mao ca fiind nişte „democraţi agrarieni" şi „mai mult americani decât ruşi, în forma şi spiritul lor" Mao avea să omoare, în continuare, zeci de milioane de oameni – poate chiar şaizeci de milioane –, prin înfometarea indusă de guvernanţi şi prin alte atrocităţi care, în termeni absoluţi – şi făcând referire la cuceririle mongole din secolul XIII –, trec drept al doilea mare carnagiu făcut de mâna omului de-a lungul istoriei, după al Doilea Război Mondial.[184] Ce omiteau aceşti funcţionari din serviciile externe şi jurnalişti era faptul că talentul lui Mao de a crea organizaţii de masă – exact lucrul în care Chiang nu avea încredere, potrivit lui Fenby – făcea ca mişcarea lui Mao să le pară mai dinamică şi mai impresionantă vizitatorilor occidentali, dar şi mai periculoasă, în eventualitatea că respectiva mişcare de masă ar fi pivotat într-o direcţie totalitară.1

Afirmaţia lui Chiang, făcută spre sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial, s-a dovedit corectă, şi anume că, mai degrabă decât nişte democraţi agrarieni, adepţii lui

184 Pinker, 2011, p. 195

Mao aveau să fie „mai comunişti decât comuniştii ruşi” într-adevăr, atât Marele Salt înainte, cât şi Marea Revoluţie Culturală Proletară aveau să se producă la mai puţin de un sfert de secol de când a fost făcută afirmaţia respectivă. Şi totuşi, armata Guomindang-ului condus de Chiang a eşuat lamentabil în a răspunde aşteptărilor lui Stilwell şi a rămas o forţă coruptă, ineficientă, până la urmă învinsă de forţele lui Mao. Barbara Tuchman, biografa cea înţelegătoare a lui Stilwell, a prins poate cel mai bine imperfecţiunile lui Chiang, etichetându-l drept un maestru al „comploturilor”, care „a guvernat pentru supravieţuire”, şi nu pentru o schimbare socială, chiar dacă nu era, în rândurile naţionaliştilor – după cum s-a exprimat un universitar chinez –, nimeni mai breaz decât el” Aparenta „scandaloasă lipsă de conştiinţă” a lui Chiang din ochii americanilor a fost, în parte – afirmă Tuchman –, o consecinţă a resentimentelor lui Chiang faţă de felul cum era tratată China, ca un teatru minor de război, cea mai mare parte a sprijinului şi atenţiei fiind îndreptate către Europa.[185][186]

Tuchman surprinde ceea ce Stilwell n-a observat: „Structura militară a Guomindang-ului nu putea fi reformată, fără să fi fost reformat în prealabil sistemul din care ea izvora”, dar China nu era „un lut în mâinile Occidentului”. Sau, cum spune Fenby, Stilwell „se comporta ca şi cum s-ar fi aflat într-o democraţie stabilă, unde o armată profesionistă răspunde în faţa unui guvern ales şi este oprită să se amestece în politică”. Nimeni n-a înţeles tragedia

Chinei lui Chiang, aşa cum a înţeles-o Chiang însuşi. În ceea ce Taylor numeşte afirmaţia sa „remarcabil de

185 J. Taylor, 2009, pp. 7, 192, 213-214, 220, 297; Pinker, 2011, p. 195; Fenby, 2003, p. 253

186 Tuchman, 1970, pp. 93, 322, 379,412, 464

candida*, notată în ianuarie 1949, după ce comuniştii preluaseră controlul asupra părţii continentale a Chinei, Chiang scria că „suntem într-o perioadă de tranziţie, în care vechiul sistem a fost abolit, dar noul sistem încă n-a fost edificat”. Implică faptul că vina trebuie căutată în sistemul incoerent şi fragmentat, pe care-l condusese el însuşi, la rându-i un produs al epocii tiranilor războinici.1

*

Ajungând în sud-vestul Taiwanului în iulie 1949, Chiang Kai-shek a proclamat o reorganizare a partidului său, punând accent pe un autoritarism luminat, adică pe o dictatură dublată de o guvernare bună, simţitoare. Fostele sale servicii naţionaliste chineze de securitate, pe care le avusese în partea continentală, au arestat zece mii de indigeni taiwanezi şi au executat peste o mie, în cadrul unei ample represiuni, care a caracterizat primii ani ai regimului său. În acelaşi timp, toate chestiunile financiare au fost centralizate în mâinile militarilor, eliminându-se astfel multe forme de mituire. Pentru a descuraja corupţia şi mai mult, Chiang a ordonat ca băncile să le furnizeze autorităţilor fiscale informaţii despre toate conturile individuale şi corporatiste. Chiang a promulgat şi legislaţia aferentă unui amplu program de reforme agrare, axat pe o reducere drastică a rentelor din agricultură, ceea ce a venit imediat în beneficiul taiwanezilor. Aceasta era doar o parte din trecerea către nişte politici progresiste, care includeau şi numiri politice reformiste. Politicile lui Chiang au fost adeseori crude şi dure, însă, combinate cu multele exemple de guvernare progresistă, şi-au câştigat sprijinul politic al Statelor Unite, care au protejat Taiwanul de o invazie comunistă dinspre China continentală, mai ales în situaţia în care programul de reforme agrare al lui Chiang contrasta clar cu confiscările revoluţionare de pământuri, practicate de Mao, care au provocat peste un milion de

morţi numai la începutul anilor 1950 – înainte chiar şi de Marele Salt înainte. În această perioadă, s-a văzut cu adevărat uriaşa prăpastie dintre teoriile marxist-leniniste utopice ale lui Mao şi preceptele confucianiste ale lui Chiang – rar s-a dovedit mai largă prăpastia dintre o formă de dictatură şi alta.1

Chiang a avut un motiv pentru această combinaţie de disciplină, guvernare cu mână de fier şi politici sociale şi economice luminate, şi anume să pregătească Taiwanul pentru o posibilă invazie a comuniştilor din China continentală, pe de-o parte, şi să menţină sprijinul american pentru Taiwan, pe de altă parte. Chiang a răsuflat uşurat în momentul în care a primit vestea din iunie 1950, că trupele nord-coreene trecuseră peste paralela 38° şi invadaseră Coreea de Sud, decizia fiind sprijinită de China continentală. Chiang ştia că, de vreme ce Mao îşi îndreptase atenţia către peninsula Coreea, Taiwanul era, probabil, în afara pericolului. Avea dreptate. Războiul din Coreea l-a convins pe preşedintele american Harry Truman să considere că apărarea Taiwanului reprezenta un interes de căpătâi al Statelor Unite în Pacific.

Calea urmată de Taiwan de atunci înainte a fost una către prosperitate şi, în cele din urmă, spre democraţie. Între timp, China de astăzi devine din ce în ce mai puţin autocrată şi mai puţin centralizată, marxism-leninismul maoist nemaifiind continuat astăzi decât cu numele. Mao a supravieţuit numai ca o icoană a naţionalismului. Dacă şi China continuă să meargă în aceeaşi direcţie liberală şi stabileşte legături economice şi culturale şi mai strânse cu Taiwanul, Chiang Kai-shek s-ar putea dovedi o figură istorică mai importantă decât Mao Zedong.

Capitolul 8

Starea naturală

Mă aflu pe malul unui lac îngheţat şi în depărtare, prin smogul Beijingului, se zăresc pagode cenuşii, cu acoperişurile parcă răsturnate cu josul în sus. Miroase greţos şi dulceag, a foc de cărbuni. Intru într-o ceainărie tradiţională, ticsită de porţelanuri, picturi pe hârtie de orez, mobilă din lemn de tei, cu un imens covor turcesc roşu. Cu alte cuvinte, mă aflu într-o lume elegantă prin estetica ei tradiţională, o lume în care se simt bine elitele globale rafinate. Iată China văzută prin paginile unui album scump. Îmi ţin companie membri ai unui institut de politică externă din Beijing, de renume internaţional. Atmosfera este una convivială. Vorbim unii cu alţii peste o linie de demarcaţie geopolitică, dar nu şi peste una culturală, de vreme ce suntem cu toţii asemănător educaţi, ne vizităm frecvent unii altora ţările şi cu toţii, pe cale de consecinţă, căutăm să ajungem la compromisuri. Toată lumea de faţă este în egală măsură îngrijorată de stabilitatea regimului din Coreea de Nord şi de direcţia în care se îndreaptă economiile americană şi chineză. Se încinge o discuţie despre cum ar putea fi făcute să coopereze mai bine între ele flotele militare ale celor două ţări. Întrevederea îmi reaminteşte cât de bogate şi dezvoltate sunt relaţiile dintre Statele Unite şi China. Milioane de americani şi chinezi au vizitat deja unii ţara celorlalţi, zeci de mii de oameni de afaceri americani au trecut prin Beijing şi Shanghai. Elitele politice chinezeşti îşi trimit copiii să studieze la universităţi americane. Nu mai e ca pe vremea Războiului Rece dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică – pe-atunci, eram un american singuratic prin capitalele est-europene. Îmi spun că „restricţionare”[187] era un cuvânt dintr-o epocă revolută,

187 Containment, în limbajul politic. Se referea la faptul de a

care a devenit, pur şi simplu, inaplicabil în abordarea de astăzi a Chinei de către Statele Unite.

Dar, în aceeaşi seară, sunt în altă parte, în capitala chineză. Nu mai sunt pe un tărâm al eleganţei liniştite, ci într-un hotel nou, zgomotos şi viu colorat, sub lumini puternice, orbitoare, în jurul meu, sunt o mulţime de lucruri din plastic sau din imitaţie de aur. Iau cina cu doi membri ai unui grup consultativ de politică externă al Partidului Comunist. Sunt îmbrăcaţi prost şi vorbesc printr-un interpret. Caracterul naţional japonez, îmi spun ei, nu s-a schimbat cu nimic de la Pearl Harbor încoace. Iau apărarea liniei punctate cu nouă liniuţe care afirmă pretenţiile Chinei asupra întregii Mări a Chinei de Sud, practic. Afirmă şi ei dreptul flotei militare chineze de a-şi proteja liniile de comunicaţie maritime, care traversează Oceanul Indian, către Orientul Mijlociu. Îmi spun că vietnamezii nu sunt rezonabili. Se mai deschid puţin către mine, dar numai după ce le servesc un expozeu despre cât de conştient sunt de încălcările teritoriale impuse Chinei de Occident şi de Japonia la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX. Aici, da, parcă m-aş fi întors în Europa Răsăriteană, pe vremea Războiului Rece.

Oricât de diferită ar fi relaţia de acum dintre America şi China, faţă de cea dintre America şi Uniunea Sovietică din vremea Războiului Rece, rămâne faptul că Statele Unite şi China sunt două mari puteri cu interese concurente în zona Pacificului de Vest şi, cu toate că specialiştii cu care te întâlneşti la universităţile şi institutele din Beijing par liniştitor de flexibili – ca nişte membri ai elitei globale ce sunt –, nu aceştia sunt la putere; iar cei de la putere nu sunt atât de flexibili. Sigur că situaţia este însă mult mai complicată decât atât. Chiar

---

„conţine“ fostul bloc răsăritean comunist, ca să nu se răspândească şi mai mult. (n.trad.)

şi în rândurile Marinei Militare chineze, există voci importante care susţin moderaţia, în paralel cu anumite afirmaţii mai dure.1 Beijingul abundă, ce-i drept, în diferenţe de opinie. Dar peste tot, la Beijing, oamenii sunt obsedaţi de reţeta: *China doar apără*, *Statele Unite cuceresc*. Marea Chinei de Sud este nuca tare a chestiunii. Atât adepţii liniei hard, cât şi cei ai liniei mai soft de la Beijing – profund afectaţi, în sinea lor, de cât a suferit China, în trecutul recent, din cauza puterilor occidentale – văd Marea Chinei de Sud ca pe o problemă internă, o extindere în largul mării a teritorialităţii Chinei. Într-o seară, la un seminar pe care l-am ţinut pentru studenţi chinezi, un tânăr timid şi care tremura tot a răbufnit: „De ce răspund Statele Unite armoniei şi bunăvoinţei noastre cu hegemonie? Hegemonia Statelor Unite va duce la haos, în condiţiile ascensiunii Chinei!”

Este o mentalitate vag asemănătoare cu cea din Regatul de Mijloc, din vremea în care China trebuia să se apere de barbari. Ba chiar, Marea Chinei de Sud şi împrejurimile ei sunt proximităţi ale Chinei, care-şi reafirmă statu-quo-ul în aceste regiuni, într-un chip armonios, după ce a supravieţuit asaltului îndreptat împotriva ei de puterile occidentale. Dar, de vreme ce Statele Unite au venit acolo tocmai de pe partea cealaltă a planetei, ca să-şi exercite mai departe influenţa în Marea Chinei de Sud, cum ar putea fi altfel decât hegemonice? La fel şi în Oceanul Indian, unde China îşi exercită interesele comerciale şi geopolitice legitime, în schimb interesele americane sunt, o dată în plus, numai şi numai hegemonice. Statele Unite, acesta-i raţionamentul la Beijing, „caută să menţină Asia la degetul lor mic şi-şi proiectează cu aroganţă puterea militară masivă în această parte a lumii” Fiindcă Washingtonul este văzut ca fiind „agitatorul” din toate disputele cu privire la Marea

Chinei de Sud, Statele Unite, şi nu China trebuie „descurajate” 1. La urma urmelor, China a patronat un sistem tributar bazat pe valori confucianiste, care a definit relaţiile internaţionale din Asia de Est multe secole, rezultatele fiind mai multă armonie şi mai puţine războaie decât a reuşit să asigure sistemul echilibrului de putere din Europa. Drept care Occidentul şi Statele Unite nu au lecţii de dat Chinei în legătură cu păstrarea păcii.[188][189]

Acestea sunt concepţii despre lume diferite, pe care le generează puncte de referinţă geografice diferite. Se poate foarte bine ca ele să fie veşnic ireconciliabile.

Aşa încât ne întoarcem la restricţionare, acel cuvânt greşit, care, din păcate, ascunde un mare adevăr: China ocupând o poziţie fundamentală din punct de vedere geografic în Asia, puterea ei militară şi economică trebuie încorsetată, pentru a putea menţine independenţa unor state mai mici din Asia, care sunt aliaţii Statelor Unite. Iar aceasta, mai simplu spus, este o formă de restricţionare. Un oficial cu alură de om de afaceri, foarte încrezător în sine, de la Ministerul de Externe de la Beijing înţelegea perfect dilema, fiindcă mi-a spus pe un ton de avertisment: „Nu vă lăsaţi manipulaţi de ţărişoarele astea [Vietnamul, Filipinele...]” China înţelege puterea, prin urmare înţelege puterea Statelor Unite. Dar nu tolerează o coaliţie de puteri mai mici, aliate cu Statele Unite împotriva ei: aşa ceva este inacceptabil, dată fiind experienţa istorică a chinezilor din ultimii două sute de ani. Cât despre linia punctată formată din nouă liniuţe, un profesor universitar de la Beijing mi-a spus: oamenii cu o gândire complexă din guvern şi de la institutele de politici externe şi de apărare de aici recunosc nevoia unui compromis undeva, pe parcurs, dar au nevoie de o

188 Holslag, 2011 (a)
189 Kang, 2010, pp. 2, 4, 8,10,11

strategie politică prin care să prezinte un asemenea compromis opiniei publice interne, care mai este încă deţinătoarea unor imense rezerve de naţionalism. Între timp, chinezii şi-au trasat şi mai apăsat linia punctată, constituind o prefectură care cuprinde două sute de insuliţe de pe o suprafaţă totală de două milioane de kilometri pătraţi din întinderea Mării Chinei de Sud, prefectură administrată de 45 de legiuitori.

S-ar putea, de fapt, ca naţionalismul manifestat de cei doi membri ai Partidului Comunist cu care m-am întâlnit la hotel să fi fost o variantă săracă în calorii, a ceea ce e de aşteptat să se întâmple în China, dacă partidul în întregime ar slăbi ori s-ar fractura în faţa unui proces nestăpânit de democratizare şi prefacere socio-economică, agravat de o economie internă supraîncălzită şi măcinată de datorii. Nu poate nimeni să prezică viitorul, dar fazele timpurii ale tranziţiei la democraţie aduc de multe ori la suprafaţă naţionalismul, excepţie făcând situaţia în care democratizarea vine după consolidarea premergătoare a tradiţiilor burgheze, cum s-a întâmplat în ţările Tratatului de la Varşovia, din

Europa Centrală; sau după înfrângerea definitivă şi ocuparea, pe cale de consecinţă, a unei ţări – şi delegitimarea naţionalismului extremist –, cum s-a întâmplat după al Doilea Război Mondial cu Germania şi Japonia. Ideea potrivit căreia China, dintr-odată, ar putea deveni mai puţin naţionalistă, cu condiţia să devină şi mai puţin autocrată, cunoaşte prea puţine precedente istorice. Actuala recoltă de lideri de partid de la Beijing, mărginiţi, tehnocraţi şi care nu sunt capabili să lucreze decât în echipă, ar putea constitui cel mai rezonabil regim, în privinţa politicii externe, pe care China să-l aibă o vreme însemnată de aici înainte.

Bineînţeles, China se va afla într-o stare de

permanentă prefacere, fie şi numai pentru că marea expansiune economică supravegheată a Partidului Comunist, din ultimele trei decenii şi jumătate, a creat o societate mai complexă, care necesită atât reforme urgente, cât şi noi instituţii, pe care statul monopartit nu le mai poate oferi. Dar nu trebuie pus neapărat semnul de egalitate între lipsa de armonie din interior şi necazurile economice severe, pe de-o parte, şi o poziţie mai slabă a Chinei în proximitatea maritimă, pe de altă parte. Jurnalistul Gideon Rachman, de la ziarul *Financial Times*, scria că atât optimiştii, cât şi pesimiştii chinezi ar putea să aibă dreptate şi prefacerile interne din China să conducă, în cele din urmă, la întărirea puterii chinezeşti, aproximativ la fel cum Războiul Civil american a produs acele condiţii necesare pentru ca Statele Unite să ajungă să conducă lumea industrializată.1 Mari schimbări se prevăd, cu siguranţă, în China. Icoanele ar putea fi distruse şi înlocuite. Portretul gigantic al lui Mao care tronează în faţa acoperişurilor galbene răsturnate ale Oraşului Interzis a rămas acolo, pentru că, în ciuda celor aproape şaizeci de milioane de chinezi pe care i-a omorât, Mao a şi unificat China, după un secol de decrepitudine imperială şi război civil. Aşa încât el ciupeşte coarda sensibilă a elementului naţionalist din China. Dezbaterea internă legată de Mao rămâne să fie făcută. Dar, indiferent la ce concluzie ar putea duce o asemenea dezbatere în ultimă instanţă, mai mult ca sigur ea va face parte integrantă din evoluţia politică a Chinei pe calea devenirii ca mare putere. Şi, chiar dacă se va integra din ce în ce mai mult în civilizaţia globală a secolului XXI – în mare măsură, ancorată de norme legale –, China nu trebuie să renunţe definitiv la viziunea istorică asupra stăpânirii ei atât de vaste din punct de vedere geografic.

Dovadă: în 1754, regele Javei, aflată cu mult dincolo

de extremitatea sudică a Mării Chinei de Sud, a cerut ca pământurile să-i fie înglobate în cele ale Chinei şi populaţia trăitoare pe ele să fie luată în evidenţele dinastiei Qing. Dar Qianlong, împăratul dinastiei Qing, i-a răspuns că nu era necesar, pentru că – „în ochii lui, cel puţin* – pământurile şi oamenii Javei se aflau „deja în atenţia luminatei noastre guvernări” 1. Astfel, din perspectiva istorică a chinezilor, dominaţia Beijingului asupra Mării Chinei de Sud, şi chiar asupra Mării Java, e ceva firesc.

*

Aristotel scrie despre conflicte, într-o manieră care-l evocă pe Shakespeare, că apar „nu *pentru* lucruri mărunte, ci *din* lucruri mărunte”. Incidentele şi pretenţiile, oricât de neînsemnate li s-ar putea părea celor din afară, dacă sunt conectate la interesele profunde ale celor aflaţi în poziţii de autoritate, pot să ducă la război. Faptul că şi arhivele dinastiei chineze Sung din secolul XII, şi cele ale dinastiei vietnameze Nguyen din secolul XVII menţionează insulele Spratly alimentează pretenţiile atât ale chinezilor, cât şi ale vietnamezilor asupra unor insuliţe pustii, dintre care cele mai multe nici măcar nu au apă dulce – pretenţii pe care, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, cele două naţiuni ar putea fi gata să şi le impună cu forţa. „Războiul e normal”, psalmodiază realistul universitar numărul unu al Americii, regretatul Kenneth N. Waltz de la Universitatea Columbia. Interdependenţa, care e sinonimă cu globalizarea, poate însemna şi mai mult război, crede Waltz, pentru că popoarele foarte asemănătoare, cu interese care se întrepătrund strâns, intră în conflict din când în când. Mai mult decât atât, „în stare naturală, nu există ceva numit război nedrept” 1. Marea Chinei de Sud reflectă o stare naturală, în sensul că pretenţiile de ordin legal sunt în contradicţie unele cu altele şi, deci, există prea puţine baze de cooperare, calculele de putere, legate

parţial de mişcările navelor de război, oferind baza felului în care multe state interacţionează. Ceea ce nu înseamnă

că războiul va izbucni în Marea Chinei de Sud, nici măcar că este probabil ca el să izbucnească. Dar înseamnă că războiul rămâne o posibilitate în această zonă şi că toate puterile regionale trebuie să fie în gardă, în orice moment.

Pentru a îndulci starea naturală, e nevoie de o nouă ordine de securitate. Un mesaj care se desprinde atât din *Principele*, cât şi din *Discursurile asupra primele zece cărţi ale lui Titus Liviu* ale lui Machiavelli este că întemeierea unei noi ordini este cel mai greu lucru de realizat în politică.[190] Adevărul este că vechea ordine a unipolarităţii militare americane, în apele din zona Pacificului de Vest, se află într-o lentă pierdere de teren. Între timp, Statele Unite cer o nouă ordine, construită pe norme de drept internaţional, pe care navele lor de război să continue s-o impună, chiar dacă Washingtonul nu a semnat Convenţia Naţiunilor Unite asupra Dreptului Mării, din 1982. Dar acum, China, în locul unei ordini internaţionale dominate de navele de război americane, cere o altă ordine, regională, pe care ea însăşi, ca putere indigenă dominantă, va face tot ce trebuie pentru a o menţine. Cum puterea navală chineză este în continuă creştere, situaţia este într-o gravă primejdie.

*

Desigur, harta Mării Chinei de Sud este un document clasic de geopolitică, în sensul în care geopolitica se referă la influenţa geografiei asupra divizărilor omeneşti.[191] Este o mare destul de puţin adâncă, în care dificultăţile exploatării surselor de energie sunt mai degrabă politice şi

190 Waltz, 2008, pp. 59,152, 200
191 Kennedy, 2004

mai puţin tehnologice. Dar faptul că reprezintă un simbol cartografic al conflictului nu o împiedică să fie captivantă. Această hartă clarifică un spaţiu dens, cu nave şi căi de navigaţie; şaizeci de mii de vase trec anual prin strâmtoarea Malacca, inclusiv tancuri petroliere care transportă peste 13 miliarde de barili de ţâţei.1 Denumirile date multora dintre locurile disputate derivă de la denumirile unor corăbii naufragiate pe insuliţele, recifele şi bancurile de nisip respective. Cu toate *elementele* ei – insule şi stânci, dintre care pe multe le acoperă apele la nivelul maxim de flux – şi cu toate liniile ei punctate sau neîntrerupte, care denotă tot felul de pretenţii legate de suveranitate, harta Mării Chinei de Sud este ameţitoare prin complexitatea ei. Insulele Spratly, numai ele, reprezintă 150 de elemente, dintre care numai 48 rămân tot timpul deasupra apei.[192] Şi este adevărat că pretenţiile sunt atât de numeroase şi atât de frecvent se suprapun cu alte pretenţii, încât perspectiva unei soluţionări a tuturor păleşte în faţa speranţei mai realiste de a menţine statu-quo-ul existent, în avantajul tuturor, pentru ca toţi să poată presta exploatări de petrol şi gaze naturale, în condiţiile unor creşteri demografice absolute, care ar putea duce la creşterea preţurilor energiei. Dar acest lucru va fi greu de făcut. De exemplu, câmpurile de gaze naturale şi de condensate Malampaya şi Camago, ale Filipinelor, se află în ape revendicate de chinezi. Vietnamului şi Chinei li se suprapun pretenţiile asupra blocurilor energetice nedezvoltate din largul coastelor vietnameze. China a făcut anunţul că o nouă sursă potenţială de gaze naturale – metan îngheţat – a fost descoperită în fundul de mare de lângă insulele Paracel, într-o zonă pe care China o dispută cu Vietnamul. Şi

192 EastAsia and Pacific Economy Update, 2010

pretenţiile o ţin tot aşa.[193]

Desigur, importanţa hidrocarburilor din Marea Chinei de Sud nu trebuie supraestimată. Rezervele de acolo, mai mult ca sigur, nu vor afecta discrepanţa continuă dintre cererea şi producţia internă ale Chinei şi nici nu-i vor îngădui Taiwanului să devină un exportator net. Vietnamul, Malaezia şi Filipinele vor fi şi mai departe importatori de energie, indiferent de cât de mult ţâţei sau ce gaze naturale vor putea extrage din fundul mării. Bruneiul, în schimb, este deja, în mare măsură, un exportator net de ţâţei. Aşa că, în termenii unei dinamici mai ample a energiei în regiune, prea puţin e susceptibil să se schimbe. Marea Chinei de Sud va creşte ca importanţă, dar mai puţin datorită resurselor de hidrocarburi pe care le deţine şi mai mult datorită cantităţilor din ce în ce mai mari de ţâţei şi gaze naturale importate şi transportate pe căile ei maritime.1

Dar nu numai ţiţeiul şi gazele naturale contează. Stocurile de peşte din Marea Chinei de Sud echivalează cu o zecime din cantităţile pescuite şi aduse la ţărm la nivel global.[194] Vasele de pescuit chinezeşti care operează în apele disputate sunt însoţite de vase ale Biroului Chinez al Administraţiei pentru Pescuit, ca să întărească jurisdicţia chineză în Marea Chinei de Sud.[195]

Chiar şi aşa, cu toate aceste complicaţii şi provocări, situaţia juridică a respectivelor ape se poate simplifica, măcar într-o anumită măsură: dacă ne uităm la hartă suficient de mult, se conturează câteva realităţi fundamentale.

Miezul întregii drame se învârte în jurul pretenţiilor istorice asupra celor trei arhipelaguri: la nord, Pratas; la

193 Baker şi Wiencek (editori), 2002
194 Owen şi Schofield, 2011
195 Fravel, 2012

nord-vest, Paracel; la sud-est, Spratly. Insulele Pratas sunt revendicate de China, dar controlate de Taiwan. În tot cazul, nimeni nu contrazice faptul că sunt insule chinezeşti. China şi Taiwanul sunt de acord, în realitate, asupra unei părţi semnificative din Marea Chinei de Sud, cu o precizare: China nu consideră Taiwanul o parte a ecuaţiei, pentru că, din perspectiva Beijingului, Taiwanul nu este un stat aparte; drept care controversa mai puţin are de-a face cu Marea Chinei de Sud, şi mai mult cu viitorul independenţei *de facto* a taiwanezilor faţă de China.

Vietnamezii ridică pretenţii ferme asupra insulelor Paracel, însă partea vestică din arhipelag este ocupată de China, de când Beijingul a preluat controlul asupra ei din mâinile guvernului ca şi prăbuşit de la Saigon în 1974, aproape de finalul Războiului din Vietnam. Chinezii şi vietnamezii şi-au rezolvat, în realitate, disputele în golful Tonkin, ca un tribut parţial adus solidarităţii dintre partidele comuniste ale celor două ţări şi pragmatismului lor. Dar disputa legată de insulele Paracel şi de alte asemenea locuri face din competiţia chino-vietnameză piesa centrală a întregii zone conflictuale care este Marea Chinei de Sud.

Apoi, mai sunt insulele Spratly, care sunt revendicate de Filipine doar din anii 1950 încoace, în interiorul unei linii de formă poligonală, zise Grupul de Insule Kalayaan. În apropiere, se află bancul Reed, complet acoperit de apă, dar zgomotos revendicat de filipinezi, care sunt convinşi că în zonă se află rezerve mari de ţâţei şi gaze naturale. Pretenţiile vietnamezilor asupra insulelor Paracel, în particular, chinezii le respectă şi-şi fac griji pentru ele; în schimb, nu respectă câtuşi de puţin ce afirmă filipinezii despre insulele Spratly. Dacă Vietnamul este un stat războinic dur şi încercat în bătălii, Filipinele, cum

spuneam, constituie o entitate semifalimentară, cu instituţii slabe şi nişte forţe militare extrem de slabe – iar chinezii le ştiu, toate acestea. Chiar şi aşa, China trebuie să-şi amâne agresiunea împotriva Filipinelor, care au un tratat de alianţă încheiat cu Statele Unite.

Vietnamul, Malaezia şi Bruneiul ridică şi ele pretenţii în arhipelagul Spratly, deşi Malaezia nu şi-a publicat hărţile decât în 1979. Până în 2009, toată drama se referea la cine stăpânea insulele. Apoi, Vietnamul şi Malaezia, în comun, au înaintat o propunere către organismele internaţionale, în care-şi fundamentau pretenţiile de dincolo de propriile zone economice exclusive, care, în conformitate cu Convenţia Naţiunilor Unite asupra Dreptului Mării, din 1982, se întind până la o distanţă de două sute de mile marine în largul coastelor. Pentru că tratatul asupra Dreptului Mării se referă, de fapt, la uscat, nu la apă, de vreme ce pretenţiile fiecărui stat, formulate în termenii tratatului, se bazează pe amplasarea liniei de coastă a fiecăruia. Uscatul domină marea – acesta e principiul subiacent dreptului mării. Linia de coastă te scoate la două sute de mile marine în largul oceanului, plus alte câteva, dacă mai este la mijloc şi o platformă continentală, dar o pretenţie teritorială bazată pe proprietatea asupra unei insule te scoate numai până la douăsprezece mile marine în larg. Bruneiul, de exemplu, având o linie de coastă în partea de nord-vest a insulei Borneo, de mai puţin de optzeci de kilometri lungime, revendică reciful Louisa şi bancul Rifleman, aflate aproape la jumătatea distanţei dintre Brunei şi Vietnam, în Marea Chinei de Sud. Vietnamul şi Malaezia au făcut şi ele revendicări bazate pe dreptul mării şi, ce să vezi: au dat China la o parte din arhipelagul Spratly, insule situate în interiorul zonelor economice exclusive ale Vietnamului, respectiv Malaeziei; ca să nu mai vorbim de zonele

economice exclusive ale Filipinelor şi Bruneiului. Dreptul mării nu-i îngăduie Chinei să ajungă decât până la arhipelagurile Pratas şi Paracel, nu şi la insulele Spratly, unde se consideră că se află cele mai mari rezerve de energie. Iar în ceea ce priveşte insulele Paracel, China s-ar putea pricopsi acolo cu o luptă ca din zona crepusculară cu un Vietnam agresiv, care nu este imposibil să aibă o revendicare mai puternică din punct de vedere juridic.

Cu alte cuvinte, odată intrat în joc dreptul mării, „limba-vacii" chinezească – sau linia punctată istorică a Chinei, formată din nouă liniuţe – rămânea dintr-odată cu prea puţină semnificaţie legală sau raţiune de a fi. Din cauza configuraţiei geografice a statelor litorale, zonele economice exclusive ale fiecăruia îi asigură posesia unor zone arhipelagice de mică adâncime, în apropierea unor coaste despre care se crede că ar conţine rezerve de energie, în timp ce zona economică exclusivă a Chinei, care se întinde spre sud faţă de linia ei de coastă, îi asigură prea puţin altceva decât largul frumos şi albastru al oceanului, cu câteva excepţii, printre care insula Pratas, bancul Macclesfield şi reciful Scarborough.

Ei bine, chinezii afirmă că pretenţiile lor teritoriale sunt autentic istorice, în timp ce dreptul mării n-a intrat în vigoare decât în 1982 şi, deci, este numai o parte a întregii poveşti. (Deşi China însăşi a ratificat tratatul asupra dreptului mării în 1996, nu şi aderă la el propriu-zis; pe când Statele Unite aderă la el, dar nu l-au ratificat.) în 2009, pentru prima dată, oficialităţile chineze au făcut publică o hartă cu linia punctată formată din nouă liniuţe şi au început să interfereze cu navele de patrulare ale altor state. În 2011, chinezii au făcut o întâmpinare la Organizaţia Naţiunilor Unite, prin care, de fapt, revendicau o suprafaţă de nici mai mult, nici mai puţin de două sute de mile marine în jurul fiecăreia dintre insulele Spratly.1

Dintr-odată, asemenea pretenţii, combinate cu expansiunea militară chineză aflată în plină desfăşurare, au făcut ca toată lumea să se teamă de puterea în ascensiune a Chinei.

Statele Unite s-au implicat, după toate aparenţele, pentru că au vrut să apere ordinea de drept, bazată pe reguli, care consfinţeşte libertatea de navigaţie şi pe care linia punctată formată din cele nouă liniuţe părea s-o ameninţe. De fapt, adevărata problemă pe care o aveau şi o au americanii cu China era baza ei de submarine, în continuă extindere, de pe insula Hainan, din extremitatea de nord-vest a Mării Chinei de Sud, unde sunt găzduite atât cele mai moderne submarine diesel-electrice, cât şi submarinele cu propulsie nucleară, purtătoare de rachete balistice. În mare măsură din cauza bazei respective şi pentru că tot mai multele submarine desfăşurate de China constituiau o ameninţare pentru proiecţia de putere americană din regiune, Statele Unite au contraatacat sub forma consolidării legăturilor cu statele litorale mai mici, propunându-le, în 2010, să medieze toate acele dispute maritime încâlcite. În 2011, Statele Unite au anunţat o „pivotare” către Pacific din Orientul Mijlociu.[196] Temerile americanilor nu se refereau la achiziţiile navale chinezeşti *per* se nici la punerea în discuţie, de către chinezi, a ordinii de drept *perse*, ci la combinaţia dintre cele două.

Mergând puţin înapoi, un expert juridic din regiune mi-a spus că este posibil de făcut cele mai diverse compromisuri pentru a descâlci puţin toate acele dispute, dacă nu pentru a le rezolva definitiv. De exemplu, s-ar putea să i se acorde Chinei privilegii extinse în privinţa pescuitului în largul adânc al Mării Chinei de Sud, în schimbul unei toleranţe mai mari în chestiunea liniei punctate istorice formate din nouă liniuţe şi, deci, al

196 Dutton, 2012

pretenţiilor legate de zona economică exclusivă. Adevărata problemă este că toate părţile implicate, cu excepţia parţială a Malaeziei, se fac vinovate de manipularea politicii interne prin aceste pretenţii teritoriale. Iar alimentând elementele naţionaliste din fiecare ţară, ajungerea la un compromis devine mai dificilă. Dacă problema legată de Marea Chinei de Sud ar fi lăsată în seama experţilor şi a elitelor din regiune, diversele dispute ar avea şanse mai bune de rezolvare decât dacă sunt implicate în ele, într-un proces democratic, mase largi de populaţie, care sunt mânate de emoţii. Citându-l iarăşi pe Aristotel: „Legea este intelect fără apetit”. De vreme ce masele au „apetit”, pacea este mai susceptibilă să domnească, dacă ele sunt excluse din ecuaţie.

*

Chiar şi cu legislaţia, chiar dacă s-ar instala pacea între China şi Convenţia asupra Dreptului Mării, chiar dacă Statele Unite ar semna şi ele tratatul, aceeaşi pace trebuie menţinută, în ultimă instanţă, printr-un echilibru de putere.

Ar fi mai sănătos pentru relaţia dintre americani şi chinezi – cea mai importantă relaţie bilaterală din lume – dacă statele asiatice însele ar ajuta la echilibrarea balanţei cu puterea militară în ascensiune a Chinei, decât să se bazeze copleşitor de mult pe Statele Unite. Cel mai la îndemână mecanism pentru aşa ceva este o Asociaţie a Naţiunilor din Asia de Sud-Est întărită. ASEAN se află şi ea în ascensiune. ASEAN, cu siguranţă, nu a ajuns la nivelul de integrare al Uniunii Europene, care este unită printr-o formă comună de guvernare – democraţia –, care-i conferă o *raison detre*[197] filosofică şi, de aici, politică. Mai mult decât atât, China îşi păstrează abilitatea de a exploata divizările din interiorul Asociaţiei. Şi totuşi, ASEAN –

197 „Raţiune de-a fi“ (fr. - n.trad.)

democraţiile şi cvasi-democraţiile care o formează – s-a coalizat din ce în ce mai mult, pe parcursul deceniilor, din cauza provocării pe care o reprezintă China tot mai puternică, dar şi pentru că statele ei membre luate individual au devenit, încetul cu încetul, nişte instrumente birocratice mai capabile în sine şi capabile să-şi proiecteze puterea pentru prima dată în istoria fiecăruia dintre ele. Cei şase sute de milioane de locuitori ai statelor membre ASEAN produc împreună un PIB combinat de 1 700 de miliarde de dolari, adică mai mare decât cel al Indiei (care în mai puţin de două decenii va deveni naţiunea cu cea mai mare populaţie din lume).1

ASEAN, mai mult ca sigur, nu va fi niciodată la fel de sudată cum era Uniunea Europeană în perioada ei de vârf în materie de armonie internă şi capacităţi de proiectare a puterii, adică în primele două decenii de după Războiul Rece. Dar nici relaţia dintre Statele Unite şi China nu va fi la fel de tensionată şi de încărcată cu animozităţi ideologice, cum a fost relaţia dintre Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Orientările strategice ale Chinei şi Statelor Unite sunt radical diferite, bineînţeles. Iar faptul că pare a fi în continuare o putere militară în ascensiune poate face din China un partener cu precădere lipsit de scrupule. Chiar şi aşa, putem spera că Asia maritimă, şi mai ales Marea Chinei de Sud, vor demonstra, în secolul XXI, un sistem al echilibrului de putere mult mai nuanţat decât cel din Europa continentală a secolului XX. Şi pentru că, repet, cu excepţia diminuării contingentelor de trupe terestre americane din Japonia şi Coreea de Sud, teatrul de operaţiuni va fi mai curând pe apă decât pe uscat, şansele apariţiei unui conflict armat vor fi oarecum diminuate.

Chiar şi aşa, nu trebuie uitat că o atitudine de forţă sporită a flotelor militare din regiune înseamnă mai multă

activitate pe mare, sporind astfel şi riscul unor incidente care ar putea declanşa un război.

Statele Unite şi ASEAN însă nu vor constitui singurele piedici în calea afirmării militare a Chinei: lor li se vor adăuga o întreagă nouă încrengătură de relaţii bilaterale emergente între ţările asiatice însele, de-a lungul zonei de coastă navigabile a Asiei, din Pacificul de Vest şi Oceanul Indian. Cel puţin nouăsprezece noi acorduri de apărare au fost încheiate în regiune între 2009

şi 2011. Vietnamul, mai ales, a devenit numitorul comun al unui întreg nou set de parteneriate care acum leagă Hanoiul de India.

Coreea de Sud, Japonia, Filipine, Malaezia, Singapore, Indonezia şi Australia.[198] Şi multe dintre aceste ţări au încheiat acorduri simi

tare unele cu altele. Cu cât starea de lucruri din prezent avansează mai mult, cu atât le va fi Statelor Unite mai uşoară povara de a furniza securitate în toată regiunea.

Dar Washingtonul nu trebuie să-şi facă iluzii. Tuturor acestor state, în afară de Coreea de Sud, Japonia şi Australia, le lipseşte capacitatea operaţională de a reprezenta o provocare serioasă pentru forţele armate în creştere şi îmbunătăţire ale Chinei. Şi chiar şi cele trei ţări nu demonstrează nici pe departe o capacitate militară similară celei americane, plus că numai Australia şi Vietnamul au, din ultimele decenii, o experienţă de luptă cât de cât folositoare. Mai mult decât atât, pe măsură ce-şi întăreşte capacitatea militară în aer, pe mare şi în domeniul ciberneticii, China va căuta să-şi „impună mai concret” drepturile afirmate ostentativ, în faţa statelor ei

198 Kagan, 2012

vecine din domeniul maritim.[199][200]

Astfel, ideea că Statele Unite îşi pot reduce nivelul de implicare în zona Pacificului de Vest, ţinându-se deoparte şi lăsând statele indigene să poarte ele însele o povară mai mare în privinţa echilibrului de putere din regiune, ar putea deveni fezabilă pe termen lung, dar nu pe termen scurt. În viitorul apropiat, o implicare americană mai slabă în regiune ar putea provoca o pierdere de avânt din partea statelor periferice Chinei şi alinierea lor în siajul acesteia. Cum ar fi vorba de o evoluţie insidioasă, şi nu de una clar definită şi demonstrabilă, ea s-ar dovedi peste măsură de primejdioasă şi un risc de neasumat. Ţinând cont de faptul că nu numai internaţionaliştii liberali şi neoconservatorii, dar şi realiştii tradiţionali, cum sunt jucătorii la două capete, cred că este important ca Statele Unite să menţină echilibrul de putere în emisfera estică, acceptarea unui *imperium* – putere supremă – asumat de China asupra unei mari părţi din emisferă ar fi de-a dreptul iresponsabilă.

Şi mai este ceva. Presupunând că statul chinez nu face implozie, fie şi parţială, din cauza vreunei crize economice interne, reducerea consistentă a puterii aeriene şi navale americane – cu efectul ei de stabilizare a regiunii – ar putea determina ţări precum China şi India sau China şi Rusia să devină mult mai agresive una faţă de cealaltă. Acest lucru s-ar întâmpla chiar şi dacă ţări precum Japonia, Coreea de Sud şi Vietnamul se vor alinia în siajul Chinei: o situaţie periculoasă oricum ai prezenta-o, care, chiar dacă n-ar conduce în mod nemijlocit la ostilităţi, tot ar avea un impact negativ asupra pieţelor financiare globale. Într-un asemenea scenariu, *lumea creată de America*\ pentru a pirata o formulă a istoricului Robert Kagan, ar avea toate

199 Holslag, 2011 (a)
200 DeLisle, 2012

şansele să se dezmembreze.

De fapt, aşa cum îşi doreşte şi Kagan, opusul este în continuare valabil. Aproximativ jumătate din grupurile de luptă ale portavioanelor americane – care totalizează cam o duzină – sunt cantonate, nominal, în zona Pacificului, deşi, în ultima vreme, două dintre ele patrulează în mod regulat în Golful Persic. Iar dominaţia navală a Chinei de către Statele Unite rămâne uriaşă. Să ne gândim numai: faţă de cele şase grupuri nominale de luptă ale portavioanelor americane din zona Pacificului, China, eventual, are unul. Statele Unite desfăşoară în regiune douăsprezece crucişătoare purtătoare de rachete de croazieră; China, în schimb, nu are niciunul. Statele Unite au acolo 29 de distrugătoare cu sisteme de ghidare a rachetelor, China, doar opt mai avansate. Dar, aşa cum am arătat mai sus în această carte, China vine tare din urmă. Până în a doua jumătate a deceniului următor, va deţine mai multe nave de luptă decât Marina Militară a Statelor Unite în zona Pacificului de Vest. Şi recuperează decalajul acolo unde contează: în pregătirea de război subacvatică, viitorul din ce în ce mai bine conturat al activităţilor navale. Inevitabila paritate dintre China şi Statele Unite la capitolul dimensiuni ale flotei 1 militare submarine comportă două aspecte. Primul, că le va mai trebui chinezilor cel puţin încă o generaţie ca să fie capabili să opereze platforme de luptă subacvatice cu dexteritatea necesară pentru a provoca echipajele americane. Al doilea, venind în contradicţie cu cel dintâi, este „familiaritatea” chinezilor cu apele foarte puţin adânci ale mărilor Chinei de Sud şi Chinei de Est. Jonathan Holslag, un expert de la Bruxelles în această chestiune, scrie: „Straturile termale complexe, zgomotul fluxului şi aportul de apă al râurilor fac foarte dificilă detectarea submarinelor prepoziţionate. Submarinele diesel-electrice

convenţionale – de genul celor pe care le are China, precizează el – sunt ideale pentru navigarea în asemenea medii şi, cu excepţia celor din clasa nouă *Virginia*, submarinele mai vechi americane sau japoneze sunt lipsite de capacităţi de detecţie sofisticată, care sunt necesare pentru a putea opera în aceste zone". Mai mult decât atât, China este susceptibilă să desfăşoare submarine în combinaţie cu folosirea pe scară largă a minelor marine, complicând astfel eforturile Marinei Militare a Statelor Unite.1 (Toate acestea, în plus faţă de flota civilă chineză, care acţionează, în realitate, ca un auxiliar al flotei militare. De exemplu, Beijingul va fi adăugat 36 de noi nave serviciului său de supraveghere maritimă numai în anul 2013.[201][202])

Scopul tactic suprem al Chinei este acela de a descuraja Marina Militară americană să pătrundă în strâmtoarea Taiwan în vremuri de război, compromiţând astfel capacitatea Statelor Unite de a apăra Taiwanul. Acest lucru va fi realizat prin desfăşurarea de submarine convenţionale silenţioase în apele puţin adânci din apropierea Taiwanului, precum şi a unei vaste flote de mici vase combatante de suprafaţă.[203] întrebarea care trebuie pusă nu este: va fi China vreodată capabilă să învingă Statele Unite într-un război naval-aerian? Răspunsul este în mod clar că nu într-un viitor previzibil. Mai degrabă, întrebarea este: va fi China vreodată capabilă să desfăşoare asimetric o putere naval-aeriană, care să submineze aura de dominaţie absolută a Statelor Unite în Pacificul de Vest? Răspunsul la această a doua întrebare este: foarte posibil.

---

201 Holslag, 2011 (b), pp. 31-35, 44-45, 48, Sursele lui Holslag sunt: Sung-hyea şi Chu, 2006, şi Erickson, Goldstein şi Murray, 2009.

202 „China enhances its maritime capabilities", 2012

203 Holslag, 2011 (b)

Dar nu va fi doar o chestiune de subtilă asimetrie de înaltă tehnologie pe mare, ci şi de ambiţie destul de convenţională pentru o flotă oceanică de larg. Mai precis, în şase momente, până la sfârşitul anului 2010, flota chineză a trecut de Primul Lanţ de Insule din largul coastelor Asiei şi a pătruns în Oceanul Pacific propriu-zis.1 Într-adevăr, în 2001, când expertul în ştiinţe politice de la Universitatea din Chicago, John Mearsheimer, publica *Tragedia politicii de forţă*, în care afirma, despre China, că urmăreşte statutul de mare putere în domeniile politic şi militar, aşa cum au procedat puterile emergente de-a lungul întregii istorii, capacitatea aeriană şi navală a Chinei era doar o fracţiune a ceea ce a devenit de atunci. O dată în plus, s-ar părea că numai o transformare economică (şi, deci, socială) majoră în China însăşi – de genul celor care stopează creşterea cheltuielilor de apărare – ar putea să mai contrazică viziunea lui Mearsheimer.[204][205]

Şi totuşi, acest lucru nu va duce neapărat la război. Aşa cum explică M. Taylor Firavel, expert în ştiinţe politice de la Institutul de Tehnologie din Massachusetts: însăşi creşterea puterii militare a Chinei înseamnă că, paradoxal, China poate să aştepte şi să nu folosească forţa.[206] Cu fiecare an care trece, poziţia navală a Chinei se întăreşte. Scopul Beijingului nu este războiul, ci o ajustare în corelaţia de forţe, care-i consolidează puterea şi prestigiul geopolitic.

*

Dar dacă o criză economică severă chiar va da naştere unei tendinţe descendente a programului de

---

204 Holslag, 2011 (b), p. 64, hartă şi comentariu

205 Mearsheimer, 2001, p. 401

206 M. Taylor Fravel, într-o discuţie despre Marea Chinei de Sud, la Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, Washington, D.C., 2011

achiziţii militare chineze, sau măcar va mai nivela puţin curba creşterii abrupte din prezent? Acest lucru merită avut în vedere la modul foarte serios!

Fireşte, pentru a stăvili mânia populară faţă de sărăcia continuă şi de lipsa locurilor de muncă, liderii chinezi le-ar putea cere militarilor, de dragul efectului politic, să facă şi ei sacrificii. În timp, o asemenea atitudine ar putea zdruncina fundaţiile ordinii maritime eurasiatice, deşi nu atât de mult cum a zdruncinat prăbuşirea Zidului Berlinului fundaţiile ordinii continentale europene.

O gripare a bugetelor apărării ale Chinei ar avea darul de a revigora o *Pax Americana* de la Marea Japoniei până la Golful Persic, în ciuda calamităţilor care au fost războaiele din Irak şi Afghanistan şi în ciuda tăierilor bugetare din Statele Unite. Marina Militară americană ar domina mările, ca şi cum al Doilea Război Mondial abia s-ar fi încheiat. Japonia, care continuă să-şi modernizeze flotele aeriană şi navală (aceasta din urmă, de câteva ori mai mare decât Marina Regală britanică), s-ar afirma şi ea ca o putere aeriană şi navală consolidată în Asia. La fel se poate spune şi despre o viitoare Coree unificată şi guvernată de la Seul, care, în eventualitatea unei pierderi de viteză a Chinei, ar avea drept principal rival Japonia, Statelor Unite revenindu-le rolul de a menţine pacea între cele două state.

Dacă în China s-ar declanşa dezordine, integrarea economică dintre Taiwan şi China continentală ar fi frânată. Cu atâtea rachete balistice îndreptate spre Taiwan de China continentală şi atâtea zboruri comerciale pe săptămână între cele două Chine, ajutorul militar american oferit guvernului de la Taipei este din ce în ce mai puţin menit să apere Taiwanul, cât să amâne o inevitabilă unificare de cine ştie ce fel. Dar inevitabila unificare de cine ştie ce fel ar putea să nu se producă, în cazul unei

crize economice şi politice prelungite la Beijing. Un scenariu mai probabil ar fi, într-un asemenea caz, ca diferite Chine regionale, democratice într-o mai mare sau mai mică măsură, mai puţin strâns legate de Beijing, să iasă la suprafaţă. Şi aceasta s-ar traduce într-o *Pax Americana* reînnoită, cu condiţia ca tăierile bugetare din domeniul apărării ale Statelor Unite să nu meargă prea departe.

Dar dacă eventuala criză economică nu-i afectează Chinei cu adevărat achiziţiile pentru apărare? Atunci, Marea Chinei de Sud s-ar afla unde se simt cel mai acut efectele declinului treptat al Americii, în sens geopolitic. Poziţia centrală din punct de vedere geografic a Chinei, ponderea ei economică şi forţele ei navale şi aeriene înfloritoare s-ar traduce, într-o oarecare măsură, în finlandizare pentru Vietnam, Malaezia, Filipine şi Singapore, în situaţia unor tăieri zdravene ale bugetelor de apărare ale Statelor Unite. Dar o tulburare internă a Chinei, combinată cu tăieri modeste ale bugetelor de apărare americane, care nu ar afecta fundamental forţele americane din Pacific, ar putea declanşa efectul advers. Încurajate de o prezenţă continuă a Statelor Unite şi cu o forţă militară nu atât de dominantă a Chinei, ţări precum Singapore şi Australia, care deja cheltuie din plin pe armament relativ la dimensiunile populaţiilor fiecăreia dintre ele, s-ar putea transforma în mici Israeluri ale Asiei. Vietnamul, în schimb, având o populaţie mai mare decât a Turciei sau Iranului şi dominând Marea Chinei de Sud în partea platoului ei apusean, ar putea deveni, de unul singur, o putere de nivel mediu în cel mai strict sens al termenului, dacă Beijingul şi-ar pierde influenţa regională, iar Vietnamul însuşi ar fi capabil să-şi pună ordine economică în propria casă.

India, la fel ca Vietnamul şi Taiwanul, ar avea de

câştigat foarte mult dintr-o criză economică şi politică profundă în China, de o asemenea amploare încât să dezlănţuie minorităţile etnice ale Chinei. Dintr-odată, China s-ar dovedi mai vulnerabilă în faţa tulburărilor etnice de pe platoul tibetan, care se învecinează cu subcontinentul indian. Astfel s-ar atenua presiunea chineză asupra zonelor de frontieră nordice ale Indiei, dându-i, totodată, acesteia din urmă o mai mare plajă de manevră diplomatică în relaţiile ei bilaterale cu Nepalul, Bangladeshul, Sri Lanka şi Birmania, toate, foste pretexte pentru marele joc liniştit pe care India l-a jucat cu China. Birmania s-a aflat, de-a lungul istoriei, acolo unde s-au suprapus influenţele culturale şi politice indiene şi chineze. Deşi Chiria s-a dovedit a reprezenta influenţa economică externă dominantă din Birmania ultimelor decenii, înainte de Primul Război Mondial, intermediarii economici indieni reprezentau o forţă majoră în capitala Rangoon. E de prevăzut că rolul Indiei în Birmania se va intensifica dramatic în eventualitatea unei prăbuşiri politice fie şi parţiale a Chinei. Date fiind rezervele masive de gaze naturale, cărbune, cupru, zinc, pietre preţioase, cherestea şi energie hidroelectrică ale Birmaniei, o asemenea evoluţie geopolitică n-ar fi deloc nesemnificativă. I-ar facilita Indiei pătrunderea navală în Marea Chinei de Sud. Zilele glorioase ale civilizaţiei indianizate *champa* din Vietnam şi-ar găsi ecou într-o realitate strategică de secol XXI.

Toate acestea sunt posibile în teorie, cu condiţia ca o formă oarecare de prăbuşire economică să se petreacă în China. Totuşi, acum va trebui să revin la situaţia valabilă în momentul în care scriu această carte.

*

Tucidide scrie că „adevărata cauză” a Războiului Peloponeziac a constituit-o ascensiunea puterii maritime

ateniene şi „îngrijorarea pe care a stârnit-o aceasta în Sparta”[207]. Într-adevăr, adeseori izbucnesc războaie în legătură cu probleme aparent neimportante – de exemplu, pentru nişte insule nelocuite –, deşi cauzele lor subiacente sunt oricum, numai neimportante nu. Astfel, ascensiunea puterii maritime chinezeşti nu trebuie privită cu superficialitate. Atena poate foarte bine să fi fost democratică, iar China poate foarte bine să nu aibă motive de cucerire. Şi totuşi, tulburarea de statu-quo provocată de ascensiunea unei noi puteri a sporit în orice perioadă istorică riscul ostilităţilor. Faptul că întărirea militară a Chinei este întru totul legitimă (China nefiind un stat distructiv, precum Iranul clerical) nu contează foarte mult, dat fiind că achiziţiile aeriene şi navale chinezeşti modifică echilibrul regional de putere, ceea ce în sine şi prin sine are darul să destabilizeze. Desigur, un statu-quo nu este sacrosanct. Istoria, ştim foarte bine, e dinamică. Şi un statu-quo poate fi nedrept şi să merite să fie schimbat. Dar este o realitate faptul că războiul adeseori izbucneşte atunci când se produce o schimbare semnificativă de statu-quo.

Pe măsură ce poziţia navală a Chinei din Pacificul de Vest se întăreşte, modificând statu-quo-ul din ce în ce mai mult, între Statele Unite şi China se va desfăşura „un proces de târguire grandios şi prelungit”, pentru soarta geopolitică a Pacificului de Vest şi a Oceanului Indian vecin, scrie James Kurth, expert în ştiinţe politice la Colegiul Swarthmore. „În cele din urmă, s-ar putea edifica un sistem explicit şi eficient de reciprocă descurajare, bazat pe concepte precum liniile roşii, pragurile clar delimitate şi acţiunea şi reacţiunea de tip «dă ca să-ţi dau».”[208]

---

207 Strassler, 1996, p. 16

208 Kurth, 2012

În ultimii ani, se vede începutul acestui proces. În 2011, secretarul de Stat Hillary Clinton a declarat o „pivotare” către Asia. În acelaşi timp, Leon Panetta, Secretarul Apărării, a declarat că tăierile bugetare de la Pentagon nu vor impieta deloc poziţia de forţă a Statelor Unite în Pacific. Aceste două mesaje au reprezentat indicatori puternici ai hotărârii Statelor Unite de a menţine şi poate chiar de a consolida forţele aeriene şi navale americane în faţa ascensiunii militare chineze. Între timp, anunţul preşedintelui Obama, tot din 2011, că Statele Unite aveau să rotească 2.500 de puşcaşi marini prin bazele din nordul şi vestul Australiei, în apropiere de confluenţa Pacificului de Vest cu Oceanul Indian – dublat de staţionarea unor noi nave de luptă de coastă în apropiere, în Singapore – a demonstrat că americanii preferă să-şi distribuie forţele în apele ambelor oceane, şi nu numai în cele ale unuia singur, în aşa fel, încât sistemele de securitate maritimă din Orientul Mijlociu lărgit şi din Asia de Est să înceapă să se contopească într-o unică şi măreaţă geografie unificatoare a zonei de coastă a sudului Eurasiei. Rezultatul imediat al unui asemenea proces ar fi acela de atragere a Asiei de Sud în sistemul conflictual al cărei centru este Marea Chinei de Sud. Să nu uităm: tehnologia de război din ce în ce mai avansată comprimă distanţele. Prin urmare, termenul *indo-pacific* ar începe să fie folosit din ce în ce mai mult. Istoricul Michael Auslin, de la Institutul American de Iniţiativă, scrie: „Conceptual, acest nou aranjament strategic poate fi înţeles ca un set de «triunghiuri concentrice», având, în linii mari, o acoperire geografică. Triunghiul exterior leagă între ele Japonia, Coreea de Sud, India şi Australia; triunghiul interior leagă între ele Indonezia, Malaezia, statul Singapore şi Vietnamul”.1 între timp, o reţea de putere asiatică emergentă, menită să restabilească

echilibrul cu China, leagă între ele ţări precum India şi Vietnamul într-un „parteneriat strategic robust”[209][210].

Aşadar, să ne imaginăm acum o hartă mai vastă. În 2050, aproape şapte dintre cele nouă miliarde de locuitori ai planetei vor trăi, în general, în Asia de Est, Asia de Sud-Est, Asia de Sud, Orientul Mijlociu şi Africa de Est. Principiul de organizare maritim al acestui nucleu demografic global va fi Oceanul Indian lărgit, dublat de Pacificul de Vest. Va fi o hartă care va uni Eurasia pe mare, presupunând că linia nordică a coastei eurasiatice, aparţinând mai ales Rusiei, va rămâne integral sau parţial blocată de gheţuri cea mai mare parte dintr-un an. De la Cornul Africii peste tot Oceanul Indian, înconjurând arhipelagurile indoneziene până la Marea Japoniei în partea de sus – totul va constitui o singură lume în această viziune. Şi, în timp ce subcontinentul indian, Japonia şi Australia vor constitui zone exterioare pe această hartă, ţările din Marea Chinei de Sud vor constitui zone interioare, ba chiar miezul ei strategic. Marea Chinei de Sud va fi *Mitteleuropa* din secolul XXI.

Marea Chinei de Sud, indiferent dacă pe timp de pace sau de război, îngăduie o viziune asupra lumii aşa cum este sau aşa cum va deveni ea. O lume nervoasă, pe care se aglomerează navele de război sau tancurile petroliere, o lume de jocuri interminabile de-a războiul, fără să se ajungă neapărat la încleştări autentice, o lume în care acţiunile întreprinse de ţări precum Vietnamul, corifeul politic al regiunii Mării Chinei de Sud, pot afecta cele mai înalte decizii de stat luate la Beijing sau la Washington. O lume în care este mai simplu şi mai puţin costisitor să împiedici accesul pe apele mării, decât să ţii marea sub control, astfel încât puteri maritime mai slabe,

---

209 Auslin, 2010

210 Ganguly şi Pardesi, 2012

precum China şi India, sunt în stare să ţină la respect ambiţiile unei puteri mai tari, precum Statele Unite, iar submarinele, minele şi bateriile de rachete amplasate pe uscat se pot combina pentru a opri desfăşurarea de portavioane şi alte nave de război de mare capacitate, de suprafaţă.[211] Este o lume în care, pur şi simplu, nu e suficient ca oficialităţile americane să planifice o dominaţie continuă a unor ape. Ele ar trebui să fie pregătite să permită, într-o oarecare măsură, ca o flotă militară chineză în ascensiune să-şi asume poziţia la care este îndreptăţită, în calitatea ei de reprezentantă a celei mai mari puteri indigene din regiune. Ce-i drept, America trebuie să salvgardeze un sistem maritim de norme ale dreptului internaţional, sprijinit pe un regim favorabil al echilibrului de putere. Dar epoca simplei dominaţii americane, aşa cum a fost ea de-a lungul deceniilor de Război Rece şi în perioada imediat următoare, are toate şansele să fi trecut. Ne aşteaptă o lume mai complicată, mai nerăbdătoare.

Epilog
Mahalalele din Borneo

Păduri de un verde uleios, traversate de râuri mâloase şi sinuoase; creste muntoase cu liziere ghemuite sub norii de ploaie; o mare de un verde sticlos, ca de mucegai, oferind o reflexie tulbure a cerului chinuit de deasupra; un întreg peisaj care semnalează apăsarea. Oraşul Kota Kinabalu, din apropierea vârfului nordic al insulei Borneo – Jesselton, pe vremea colonialismului britanic –, dădea senzaţia că fusese uite-acum decupat din junglă, în ciuda prelungirilor mizere şi-a pasajelor rutiere. Buruienile înghiţeau mai toate trotuarele; pereţii de piatră

211 H. White, 2012, p. 71

erau înnegriţi de-atâtea decenii de ploi; balcoanele ruginite gemeau de butoaie de apă, scaune din plastic turnat şi frânghii de atârnat rufe, care atârnau chiar ele. După postmodernismul sclipitor de la Kuala Lumpur, din Malaezia peninsulară, această capitală a statului malaezian Sabah, cu faţadele ei de prost-gust, din beton vopsit în roz şi crem, răspândea totuşi o aură veştejită, de alb-negru. În timp ce statul Malaezia din peninsula Malaya, cu amestecul lui de grupuri etnice, părea subtil şi dinamic, acolo, hăt-departe, în Malaezia de Est, despărţită de peninsulă de apele teritoriale indoneziene, ideea însăşi de *Malaezia* părea diluată sau disperată.

Mă dusesem în statul malaez Sabah ca să vizitez o bază navală unde erau acostate două submarine diesel-electrice din clasa *Scorpéne*. Cele două se aflau acolo pentru a face cunoscută intenţia Malaeziei de a proteja extremitatea de sud-est a Mării Chinei de Sud împotriva incursiunilor pe mare ale chinezilor, vietnamezilor şi filipinezilor. Cu toate acestea, mi-a fost refuzată permisiunea de a vizita baza.

În loc de asta, cu ajutorul unui prieten malaez, i-am plătit unui tânăr care avea o bărcuţă de lemn cu motor extern echivalentul a 45 de dolari, ca să mă ajute să traversez golful de la Kota

Kinabalu până la un *kampung airf* adică sat acvatic, o prelungire a insulei Gaya. Satul era o vastă mahala pe stâlpi, care se întindea de la ţărmul insulei până departe în largul mării.

Labirinturi de poteci şi cocioabe construite din lemn ieftin şi foi de tablă ondulată stăteau cocoţate pe stâlpi de lemn răsuciţi, înfipţi vertical în apă. Copii pe jumătate despuiaţi erau peste tot, şi s-ar fi zis că fiecare era pe punctul de a cădea peste marginea scândurilor înguste şi uzate, care legau între ele cocioabele. O cupolă de

moschee vopsită auriu, făcută din tablă modelată la ciocan, marca focarul acelei tabere marine în care trăiau cu miile. Oamenii aceia erau, cea mai mare parte, imigranţi musulmani filipinezi ilegali, din arhipelagul Sulu, extremitatea sudică a Filipinelor, sfâşiată de insurgenţele islamice – insurgenţe provocate, în ultimă instanţă, de incapacitatea unei puteri slabe şi corupte, romano-catolice, din capitala Manila, de a guverna eficient propriile regiuni etnice de la periferie.

Oamenii aceştia îşi câştigă existenţa ca pescari, ca lucrători în construcţii şi ca o multitudine de alte meserii pe care, onest vorbind, nu şi le doreşte nici ultimul malaez. Taifunurile şi incendiile au măturat-o şi pe aceasta, şi alte asemenea tabere marine, chiar mai mari. Dar imigranţii şi le reconstruiesc repede, ca să mai vină alţi şi alţi filipinezi săraci lipiţi. Aproape un sfert din populaţia statului Sabah e formată din ilegali. Geografia le creează posibilitatea. Numai şapte minute se fac cu barca cu motor – mi-a spus mai târziu un amiral malaez de la paza de coastă – de la cea mai sudică dintre insulele filipineze până la cea mai nordică dintre cele malaeze.

Amiralul mi-a vorbit apoi despre cealaltă realitate din Marea Chinei de Sud, cea în care satul acvatic e o fereastră către o lume de boli, piraterie şi contrabandă. În timp ce flotele militare din regiune se ocupă cu tabla lor de şah strategic, al unor state puternice de secol XXI, şi cu pretenţiile lor teritoriale suprapuse, asupra unor întinderi de larg de mare, pazele de coastă din aceeaşi regiune au de-a face cu o lume de secol XIX, dinainte să fi luat fiinţă statele moderne, ca din filmul înapoi *în viitor* – o lume în care sudul Filipinelor, Malaezia şi Indonezia formează o masă unitară, insulară, de populaţii musulmane, atât malaeze, cât şi javaneze, care se fâţâie de colo-colo între fostele imperii coloniale, britanic şi olandez, ale Indiilor de

Est. (Dată fiind insurgenţa etnicilor săi malaezi, şi sudul Thailandei face parte din această lume musulmană.)

Ajutat de o geografie convenabilă, islamul global – o formă irefutabilă de globalizare – anulează statul naţional malaez în acea parte nordică a insulei Borneo, chiar în timp ce Malaezia peninsulară, cu instituţiile ei puternice (rezultate ale guvernării autoritare a lui Mahathir bin Mohamad) şi-l edifică. Desigur, Mahathir însuşi reprezenta şi islamul global, în forma sa politică şi ideologică. Întrebarea e cum are să se desfăşoare islamul acolo, până la urmă: ca o forţă edificatoare a statului modern sau ca o forţă a mişcărilor transnaţionale de refugiaţi, care subminează statul modern?

Sabahul e un loc din regiunea Mării Chinei de Sud unde nimeni nu vorbeşte despre ameninţarea navală chineză – în schimb, despre imigranţii ilegali, da. „Ei sunt tata şi mama tuturor necazurilor noastre”, spunea un bumiputra (autohton) creştin, ai cărui strămoşi au fost botezaţi de misionarii romano-catolici, referindu-se la respectivul *kampung ar* musulman de peste golf. Omul acela, un politician local de prim rang, stătea la o masă lungă de lemn cu câţiva dintre colegii lui, toţi membri ai triburilor Kadazan şi Dusun, care, deşi originare din Sabah, de-acum reprezintă un procent mai mic din populaţia totală decât ilegalii, în loc să fie o lume de mall-uri cu pretenţii şi de vitrine cu protecţie solară, ca în Malaezia peninsulară şi într-o mare parte din regiunea Mării Chinei de Sud, acolo vedeam în jurul meu statui banale, reprezentându-i pe Iisus şi pe Fecioara Maria, şi auzeam voci mânioase care strigau prin jungla încâlcită. M-au ţinut la masa de lemn ore întregi, cu încrâncenarea lor, cu amărăciunea obsesivă legată de filipinezii musulmani ilegali şi de peninsularii colonizatori care, în mintea lor, nu au făcut decât să preia ştafeta de la britanici şi să nu mai

ştie ce să facă după aceea cu ea.

La fel s-a întâmplat şi la celelalte întâlniri pe care le-am avut la Kota Kinabalu. „Ah, unde-i Jesselton – păreau să strige toţi într-un glas, aproape nostalgici după Compania Britanică a Insulei Borneo de Nord unde chinezii dominau oraşele, malaezii şi bumiputras dominau kampung-urile, iar indienii, plantaţiile? Cu toţii se înţelegeau bine, pentru că fiecare-şi cunoştea locul sub un drapel european. Aşa că pacea domnea, mai mult sau mai puţin". Dar acum, în ciuda nivelurilor impresionante de căsătorii mixte dintre bumiputras, malaezi, chinezi şi indieni, ca şi dintre creştini, musulmani şi animişti – creându-se astfel identităţi cu mult mai subtile decât cele din peninsulă –, ameninţarea islamizării politice dinspre Malaezia peninsulară şi a islamizării demografice dinspre sudul Filipinelor invită la tot felul de tensiuni etnice şi religioase de sumă nulă – şi la gândire.

*

Se dovedeşte că provocările din Marea Chinei de Sud sunt, cel puţin în parte, provocările postcolonialismului, în care structuri politice nou-formate, care iau naştere din fostele imperii mondiale, trebuie să decidă acum care grup sau facţiune controlează ce anume la nivel intern şi care stat controlează ce anume la nivel extern, în apele din afara lui.

Şi nu-i vorba numai de apele de dincolo de ele, din moment ce, de exemplu, Filipinele au o revendicare latentă asupra statului Sabah însuşi, izvorâtă dintr-o controversă pe marginea subiectului dacă sultanul din Sulu, la sfârşitul secolului XIX, le-a cedat sau numai le-a dat în concesiune britanicilor nordul insulei Borneo. Astfel, aceste *kampung-uri* care proliferează ca o spuzeală pe coastele statului Sabah reprezintă o dilemă mai profundă decât problemele sociale specifice aduse cu ei de înşişi

imigranţii ilegali: reprezintă problema – sau temerea – că Malaezia n-ar fi întru totul legitimă, ci, mai degrabă, o făcătură legalistă, moştenită de la partea britanică din arhipelagul malaez, deci teoretic deschisă oricând revendicării. Pentru că, dacă statul Singapore n-ar fi fost adus în Federaţia Malaeză în 1963, dereglând astfel echilibrul demografic în favoarea chinezilor, Kuala Lumpur n-ar mai fi avut nevoie de la bun început să-i coopteze în federaţie pe malaezii şi alţi bumiputras din partea de nord a insulei Borneo. Crearea

Malaeziei a fost făcută absolut ad-hoc – un produs al relaţiei complicate dintre *Tunku* Abdul Rahman şi Lee Kuan Yew, în aceeaşi măsură ca şi un produs al geografiei şi al delimitărilor teritoriale din Borneo, dintre Marea Britanie şi Regatul Ţărilor de Jos.

„Noi suntem şi acum doar grupuri etnice şi rase, nu suntem încă un stat alcătuit din cetăţeni”, mi-a spus politicianul şef de trib, rezumând esenţa lucrurilor. „Statul islamic al lui Mahathir, din peninsulă, ne oprimă. Imigranţii ilegali filipinezi le convin structurilor de putere musulmane de la Kuala Lumpur, pentru că aceşti ilegali din Sulu modifică echilibrul demografic în favoarea musulmanilor. Sabahul este răspunzător de 60% din ţiţeiul din Malaezia şi primeşte înapoi numai 5% din venitul obţinut în schimb”, mi-a explicat el. „Nu se va întâmpla cât mai trăiesc eu, dar federaţia malaeză, până la urmă, s-ar putea dezmembra”.

Aceste lucruri, le spunea ca pe o speranţă a lui. Pentru că de-acum vorbea despre Sabah pe acelaşi ton pe care ar fi vorbit despre Sudanul de Sud sau fostul Pakistan de Est. Dacă disputele maritime dintre statele nou-încrâncenate din regiune domină prezentul – şi, deci, reprezintă pentru mine ceva despre care am fost nevoit să scriu –, el părea să-mi sugereze că fenomenul însuşi de globalizare ar fi putut încuraja formarea unor microregiuni

distincte în Asia, la fel cum s-a întâmplat deja în Europa.

*

Borneo era, cu adevărat, un atavism: era un loc, precum Champa din Vietnam, care-mi punea mie sub semnul întrebării teoriile despre timpul prezent – despre cum este China realitatea principală; despre cum totul se învârte în jurul navelor de război, al tancurilor petroliere şi al autocraţilor modernizatori. Pentru că doar alături, tot în partea de nord a insulei Borneo, în statul malaez Sarawak, era un ministru-şef, pe nume Abdul Taib Mahmud, membru al tribului minoritar Melanau de bumiputras, aflat la putere din 1981, care guverna ca un despot mărunt, într-o manieră paternalistă premodernă, chiar dacă era democratic ales. Ce vedeam acolo era o lume de nepotisme şi mituiri, care controla totul, de la contractele de exploatare până la gazetele locale. Domnia de treizeci de ani a ministrului-şef lubrifia rotiţele dezvoltării, dar şi menţinea triburile indigene de pe teritoriul său într-o stare de pauperitate şi împiedica naşterea unor instituţii reale. Kuching, capitala somnolentă a statului Sarawak, e copleşit de structurile fanteziste care constituie trofeele domniei lui, cum e clădirea adunării de stat în formă de umbrelă, care a costat 300 de milioane de dolari şi e folosită numai şaisprezece zile pe an, când au sesiune legiuitorii locali.

Sarawak a fost guvernat, în realitate, de o serie de „rajahi albi” britanici, de la mijlocul secolului XIX până la mijlocul secolului XX. Primul a fost James Brooke, cel care, după ce crescuse în India britanică şi călătorise prin Madras, Penang, Malacca şi Singapore, adică în toată regiunea de confluenţă a oceanelor Indian şi Pacific, îşi cumpărase o goeletă dintr-o moştenire şi navigase pe fluviul Sarawak în amonte, sosind la Kuching în 1839. Brooke s-a autoproclamat *Tuan Besar* („Mare Stăpân”) al

acelui teritoriu, implicându-se în războaiele locale, suprimând pirateria, manipulând câte un trib împotriva unui alt trib, toate acestea în timp ce stabilea o administraţie şi un sistem juridic emergente, ca într-un fel de dramă despre care ar fi scris Joseph Conrad. Lui James Brooke i-a urmat nepotul său de frate, Charles Brooke, la rându-i urmat de fiul său, Charles Vyner Brooke, care a domnit până la cel de-al Doilea Război Mondial.[212] Stilul paternalist al ministrului-şef Taib era suficient de asemănător celui al dinastiei Brooke, încât să i se spună „rajahul cafeniu”. La Kuching, în 2013, temerile nu se refereau la China, ci la haosul care ar fi putut urma dispariţiei ministrului-şef şi, eventual, să conducă la o consolidare a implicării Peninsulei în treburile locale.

*

Borneo – chiar şi cele două state malaez relativ dezvoltate, Sabah şi Sarawak, din partea de nord a insulei – reprezintă o fereastră către o lume mai săracă şi mai haotică, marcată de imensitatea revărsată a Indoneziei aflate imediat spre sud.[213] Flotele navale şi aeriene, care deţin poziţii proeminente în competiţia legată de Marea Chinei de Sud şi în această carte, sunt ele însele manifestări ale dezvoltării moderne reuşite şi ale instituţiilor puternice rezultate din ea. Dar această parte a Mării Chinei de Sud – arhipelagul care se întinde între Filipine şi Indonezia – dezvăluie o realitate cu totul diferită.

Iată-mă, deci, la finalul călătoriei mele, cu şi mai multe întrebări. Dar dacă, aşa cum presupuneam în capitolul precedent, în China s-ar petrece, până la urmă, o descentralizare dezordonată de cine ştie ce fel, rezultat al vreunei crize politice şi economice grave potenţiale? Cum ar afecta ea capacitatea Chinei de a-şi spori în continuare

212 Barley, 2002; Baring-Gould şi Bampflyde, (1909) 2007

213 Am scris pe larg despre Indonezia în Kaplan, 2010 (cap. 13).

forţele aeriene şi navale şi de a purta război, intimidându-şi astfel vecinii? Dar dacă, în regiunea Mării Chinei de Sud, viitorul nu se va reduce la nişte state de curând întărite, care să-şi afirme pretenţiile teritoriale, ci se va caracteriza şi printr-un medievalism de tip nou, provocat de o guvernare centrală slăbită şi de islamul globalizat? Bineînţeles, ar putea fi vorba şi de o combinaţie între cele două situaţii: o Chină relativ slăbită, dublată de nişte state precum Malaezia, Filipine şi Indonezia mai descentralizate, care ar putea readuce în actualitate probleme precum pirateria şi fluxurile de refugiaţi, chiar dacă Marina Militară şi Forţele Aeriene ale Statelor Unite îşi menţin deocamdată dominaţia regională. Să nu ne gândim, vreau să spun, că regiunea respectivă ar putea merge neapărat într-o singură direcţie.

Dat fiind că diverse evoluţii viitoare sunt posibile, tot ce am scris în această carte este ca un articol efemer: m-am concentrat pe drama centrală a începutului celui de-al doilea deceniu al secolului XXI – ascensiunea militară a Chinei în zona de confluenţă a Oceanului Indian şi a Pacificului de Vest. Şi totuşi, oricât aş fi auzit vorbindu-mi-se despre submarine peste tot în călătoriile mele, tot nu-mi pot desprinde mintea de taberele mizere pe picioroange înfipte în apă.

Mulţumiri

Revistele *Foreign Policy*, *The Atlantic* şi *The National Interest* au publicat, fiecare, părţi ale acestei cărţi aflate în curs de definitivare, pentru care lucru le mulţumesc editorilor şi redactorilor de la publicaţiile respective. O secţiune de o mie de cuvinte din capitolul despre Filipine este reluată din cartea mea *Imperial Grunts* [*Mârâieli imperiale*], din 2005, aşa cum este menţionat pe pagina

de Copyright.

Ca la toate cărţile mele anterioare, sunt îndatorat Agenţiei Literare Brandt & Hochman din Manhattan, mai ales regretatului Carl D. Brandt şi Mariannei Merola. Ba chiar Carl Brandt, al cărui deces tragic a survenit chiar în timp ce definitivam această carte, mi-a fost cel mai necesar prieten în ultimul sfert de secol. Trebuie să le mulţumesc, de asemenea, lui Gail Hochman şi Henry Thayer. De la editorul Random House, numeroase mulţumiri le datorez editorului meu, Jonathan Jao, şi asistentei lui, Molly Turpin.

Colegii mei de la Stratfor, prea mulţi pentru a fi enumeraţi, m-au ajutat mult cu tot ce înseamnă conţinutul cărţii, dându-mi, în plus, şi libertatea de a o termina. Cu toate acestea, vreau să-i menţionez în mod special pe doi dintre analiştii de la Stratfor pe domeniul Asia, Matt Gertken şi John Minnich, şi pe fondatorul Stratfor-ului, George Friedman, care m-au ajutat cu anumite amănunte din faza manuscrisului. Colegii mei de la Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, iarăşi prea numeroşi pentru a fi numiţi, m-au încurajat să demarez acest proiect şi m-au sprijinit în toate fazele lui. Patrick Cronin, Richard Fontaine şi Robert Work se remarcă printre cei care lucrează acum la CNAS şi care, de-a lungul anilor, m-au învăţat o mulţime de lucruri despre Asia şi despre tot ce ţine de domeniul naval. Fundaţia Smith Richardson s-a dovedit generoasă, o dată în plus, când a fost de acord să mă sprijine în munca mea – pentru care lucru îi mulţumesc Nadiei Schadlow, printre alţii.

La Beijing, Paul Haenle şi colegii săi de la Centrul Carnegie-Tsinghua de Politici Globale m-au găzduit minunat din toate punctele de vedere. La Kuala Lumpur, Sean Foley şi Tang Siew Mun mi-au prezentat Malaezia pentru prima oară, în timp ce Shahriman Lockman mi-a

furnizat contactele de acolo, mi-a făcut rost de logistică şi, mai presus de toate, mi-a oferit darul prieteniei sale peste măsură de plăcute şi strălucite. La Singapore, Peter Beckman, Ian Storey şi regretatul Barry Wain mi-au oferit cu generozitate din experienţa lor. În Filipine, Dante Francis Ang şi echipa lui de la ziarul *The Manila Times* mi-au făcut un program foarte potrivit. La fel mi-a făcut şi Academia Diplomatică de la Hanoi. Guvernul taiwanez mi-a finanţat o călătorie la Taipei şi a furnizat logistica necesară pentru a mă duce într-una dintre insulele disputate din Marea Chinei de Sud. Elizabeth Lockyer, asistenta mea, s-a ocupat de hărţi (cu sprijinul Stratforului) şi de multe alte amănunte ale acestui proiect. Soţia mea, Maria Cabral, a făcut o dată în plus ca totul să fie posibil, suportându-mi îndelungatele absenţe.

Referinţe bibliografice

ANDAYA, Leonard Y.

— Leaves of the Same Tree: Trade and Ethnicity in the Straits of Melaka (Frunze ale aceluiaşi arbore. Comerţ şi etnicitate în strâmtoarea Melaka), University of Hawai-i Press, Honolulu, 2008.

AUSLIN, Michael – Security in the Indo-Pacific Commons: Towards a Regional Strategy (Securitatea în domeniul indo-pacific. Către o strategie regională), Institutul American de Iniţiativă pentru Cercetări de Politici Publice, Washington, D.C., decembrie 2010.

AXE, David – „Relax: China's first aircraft carrier is a piece of junk" („Staţi liniştiţi: Primul portavion chinez este o cutie de conserve"), Wired.com, 1 iunie 2011.

BAKER, John C. şi David C. WIENCEK (editori) – Cooperative Monitoring in the South China Sea: Satellite Imagery, Confidence-Building Measures, and the Spratly

Islands Dispute (Cooperare în monitorizarea Mării Chinei de Sud. Imagini din satelit, măsuri de construire a încrederii şi disputa legată de insulele Spratly), Praeger, Westport (Connecticut), 2002.

BALL, Desmond – „Asia's naval arms race: Myth or reality?" („Cursa înarmărilor navale în Asia. Mit sau realitate?"), la Masa Rotundă Asia-Pacific, desfăşurată la Kuala Lumpur, 30 mai 2011.

BANLAOI, Rommel C. – „Renewed tensions and the continuing maritime security dilema in the South China Sea" („Tensiuni reînnoite şi continuarea dilemei siguranţei maritime în Marea Chinei de Sud"), articol prezentat la Forumul Internaţional asupra Siguranţei Maritime, de la Keelung, Taiwan, aprilie 2010.

BANYAN – „The baze and the malaise: Ethnic politics makes Malaysia's transition to a contested democracy fraught and ugly" („Negura şi stagnarea. Politica etnică face ca tranziţia

Malaeziei către o democraţie contestată să fie agitată şi urâta*), în *The Economist*, Londra, 10 septembrie 2011.

BARING-Gould, S. şi C.A. BAMPFLYDE – A History of Sarawak: Under Its Two White Rajahs, 1839 – 1908 (O istorie a regiunii Sarawak. Sub cei doi rajahi albi, 1839 – 1908), Synergy, Kuala Lumpur, (1909) 2007.

BARLEY, Nigel – White Rajah: A Biography of Sir James Brooke (Rajahul alb. O biografie a lui Sir James Brooke), Little, Brown, Londra, 2002.

BATEMAN, W.S.G.

— Strategic and Political Aspects of the Law of the Sea în East Aslan Seas (Aspecte strategice şi politice ale Legii Mării în mările Asiei de Est), Academia Forţelor Defensive Australiene, Canberra, 2001.

BATEMAN, Sam şi Ralf EMMERS (editori) – Security

and International Politics in the South China Sea: Towards a Cooperative Management Regime (Securitate şi politică internaţională în Marea Chinei de Sud. Către un regim de exploatare în cooperare), Routledge, New York, 2009.

BERLIN, Isaiah – *Four Essays on Liberty* (*Patru eseuri* despre *libertate*), Oxford University Press, New York, 1969.

BITZINGER, Richard A. şi Paul T. MITCHELL – „Chinas new aircraft carrier: Shape of things to come?" („Noul portavion chinezesc. Se conturează şi alte asemenea lucruri?"), în *RSIS Comentaries*, Singapore, 6 mai 2011.

BOOT, Max – *The Savage Wars of Peace*: *Small Wars and the rise of American Power* (*Sălbaticele războaie pentru pace*. *Războaiele mici şi creşterea puterii americane*), Basic Books, New York, 2002. „China starts to claim the seas: The U.S. sends a signal of weakness over the Scarborough Shoal" („China începe să ridice pretenţii asupra mărilor. Statele Unite trimit un mesaj de slăbiciune în problema bancului Scarborough"), în *The Wall Street Journal*, New York, 25 iunie 2012.

BRACKEN, Paul – The Second Nuclear Age: Strategy, Danger, and the New Power Politics (A doua eră nucleară. Strategia, pericolul şi noua politică de putere), Time Books, New York, 2012.

BRENDON, Piers – „China also rises" („China se ridică şi ea"), în *The National Interest*, Washington, D.C., noiembrie/decembrie 2010.

BUSSERT James C. şi Bruce A. ELLEMAN – People's Liberation Army Navy: Combat Sistems Technology, 1949 – 2010 (Marina Militară a Armatei Populare de Eliberare. Tehnologia sistemelor de luptă), Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 2011.

CHANG, Felix K. – „Chinas naval rise and the South China Sea: An operaţional assessment" („Ascensiunea navală a Chinei şi Marea Chinei de Sud. O afirmare

operativă”), în *Orbis*, Philadelphia, iarna 2012.

„China enhances its maritime capabilities” („China îşi sporeşte capacităţile maritime”), www.stratfor.com, Austin (Texas), 12 mai 2012.

„China expanding fleet of warships at a fost clip: Stepped-up construction of amphibious vessels part of drive to be maritime power” („China îşi extinde flota de nave de război într-un ritm alert. Construcţia accelerată de vase amfibii, parte a nevoii de a deveni o putere maritimă”), Reuters, 16 februarie 2012.

„Chinas new naval base triggers US concems” („Noua bază navală chineză provoacă preocupări în Statele Unite”), Space. War. corn, 12 mai 2008.

CLINTON, Hillary – „Asia-s Pacific century” („Secolul pacific al Asiei”), în *Foreign Policy*, Washington, D.C., septembrie-octombrie 2011.

COLLIN, Richard H.

— Theodore Roosevelt’s Caribbean: The Panamá Canal, the Monroe Doctrina, and the Latin American Context (Marea Caraibelor pe vremea lui Theodore Roosevelt. Canalul Panamá, Doctrina Monroe şi contextual latino-american), Louisiana State University Press, Bâton Rouge, 1990.

COLLINS, Gabriel, Michael McGAUVRAN şi Timothy WHITE – Trends în Chinese Aerial Refueling Capacity for Maritime Purposes (Tendinţe în capacitatea chinezilor de realimentare în aer în scopuri navale), în Erickson şi Goldstein (editori), 2011.

CONRAD, Joseph – Taifun, în Typhoon and Other Stories (Taifun şi alte povestiri), G.R. Putnams Sons, New York, 1902.

CROUCH, Harold – Government and Society în Malaysia (Guvernare şi societate în Malaezia), Cornell University Press, Ithaca, New York, 1996.

Current Activities în GEF-UNDP-IMO-PEMSEA Programme Relating to Maritime Safety and Security (Activităţi curente în cadrul programului GEF-UNDP-IMO-PEMSEA, referitor la siguranţa şi securitatea maritime), Regional Program on Partnerships în Environmental Management for the Seas of East Asia (Programul Regional de Parteneriate în Administrarea Mediului înconjurător pentru Mările din Asia de Est).

DELISLE, Jacques – „Chinas claims and the South China Sea" („Pretenţiile Chinei şi Marea Chinei de Sud"), în *Orhisy* Philadelphia, toamna 2012.

DENMARK, Abraham M. şi Brian M. BURTON – „The Future of US alliances în Asia" („Viitorul alianţelor Statelor Unite în Asia"), în *Global Asia*, Seul, decembrie 2010.

DING, Ying – „FTA Driving ASEAN Growth" („FTA [*Free Trade Agreement* – Acordul de Liber Schimb] determină creşterea economică a ţărilor membre ASEAN"), în *Beijing Review*, 22 ianuarie 2011.

DREYER, June Teufel – „The growing Chinese naval capacity" („Capacitatea navală în creştere a Chinei"), în *Topics*, American Chamber of Commerce (Camera de Comerţ Americană), Taipei, 1 august 2011.

DUTTON, Peter A. – Cracks in the Global Foundation. International Law and Instability in the South China Sea (Fisuri în fundaţia globală. Dreptul internaţional şi instabilitatea din Marea Chinei de Sud) y Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, Washington, D.C., 2012.

East Asia and Pacific Economy Update (Asia de Est şi modernizarea economiei din zona Pacificului), Banca Mondială, Washington, D.C., 2010.

ELLEMAN, Bruce A. – Maritime Territorial Disputes and Their Impact on Maritime Strategy: A Historical Perspective (Disputele teritoriale maritime şi impactul lor asupra strategiei maritime. O perspectivă istorică), în

Bateman şi Emmers (editori), 2009.

ELLIOTT, Mark C.

— Emperor Qianlong: Son of Heaven, Man of the World (împăratul Qianlong. Fiu al Cerului, om al lumii), Longman, New York, 2009.

EMMOTT, Bill – Rivals: How the Power Struggle Between China, India, and Japan Will Shape Our Next Decade (Rivali. Cum va modela lupta pentru putere dintre China, India şi Japonia viitorul nostru deceniu), Allen Lane, Londra, 2008.

ERICKSON, Andrew S. – Beijing's Aerospace Revolution: Short-Range Opportunities, Long-Range Challenges (Revoluţia aerospaţială a Beijingului. Oportunităţi pe termen scurt, provocări pe termen lung), în Erickson şi Goldstein (editori), 2011.

ERICKSON, Andrew S" Lyle J. GOLDSTEIN şi William S. MURRAY, „Chinese mine warfare" („Războiul minelor chineze"), în *China Maritime Study* (*Studiu despre China maritimă*), Colegiul de Război Naval din Statele Unite, Newport (Rhode Island), iunie 2009.

ERICKSON, Andrew S. şi David D. YANG – Chinese Analysts Assess the Potenţial for Antiship Ballistic Missiles (Analiştii chinezi evaluează potenţialul rachetelor balistice antinavă), în Erickson şi Goldstein (editori), 2011.

ERICKSON, Andrew S. şi Lyle J. GOLDSTEIN (editori) – Chinese Aerospace Power: Evolving Maritime Roles (Puterea aerospaţială chineză. Evoluţia rolurilor maritime), Naval Institute Press, Annapolis (Maryland), 2011.

FENBY, Jonathan – Chiang Kai-shek: China's Generalissimo and the Nation He Lost (Chiang Kai-shek. Generalisimul Chinei şi naţiunea pe care a pierdut-o), Carroll & Graf, New York, 2003.

FIRAVEL, M. Taylor – Maritime Security in the South China Sea and the Competition over Maritime Rights

(Securitatea maritimă în Marea Chinei de Sud şi concurenţa în domeniul drepturilor *maritime*), Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, Washington, D.C., 2012.

FRIEDBERG, Aaron L.

— A Contest for Supremacy: China, America, and the Struggle for Mastery în Asia (O competiţie pentru supremaţie. China, America şi lupta pentru dominaţie în Asia), W.W. Norton, New York, 2011.

GANGULY, Sumit şi Mânjeet S. PARDESI – „Can China and India râse peacefully?" („Pot să aibă China şi India o ascensiune paşnică?"), în *Orbis*, Philadelphia, vara 2012.

GEERTZ, Clifford – The Interpretation of Cultures (Interpretarea culturilor), Basic Books, New York, 1973.

GELLNER, Ernest – *Muslim Society* (*Societatea musulmană*), Cambridge University Press, New York, 1981.

GOLDSTEIN, Lyle – „Chinese naval strategy in the South China Sea: An abundance of noise and smoke, but little fire" („Strategia navală chineză în Marea Chinei de Sud. O mulţime de zgomot şi fum, dar puţin foc"), în *Contemporary Southeast Asia* (*Asia de Sud-Est contemporană*), Institute of Southeast Asian Studies, Singapore, 2011.

HARRIES, Owen – „Harry Lee's Story" („Povestea lui Harry Lee"), în *The National Interest*, Washington, D.C., iunie 1999.

HEALY, David – Drive to Hegemony: The United States in the Caribbean, 1898 – 1917 (Calea către hegemonie. Statele Unite în zona Caraibelor, 1898 – 1917), University of Wisconsin Press, Madison, 1988.

HELPRIN, Mark – „Farewell to America's China station" („Rămas-bun poziţiei Statelor Unite în China"), în *The Wall Street Journal*, New York, 17 mai 2010.

HIGGINS, Andrew – „În South China Sea, a dispute

over energy" („În Marea Chinei de Sud, o dispută în legătură cu energia"), în *The Washington Post*, *17* septembrie 2011.

HIGMAN, B.W.

— A Concise History of the Caribbean (O istorie concisă a Mării Caraibilor), Cambridge University Press, New York, 2011.

HOLMES, James R.

— Maritime Outreach in the South China Sea (Rază maritimă de acţiune în Marea Chinei de Sud), Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, Washington, D.C., 2011

(a). James R. Holmes, „Monroe Doctrine în Asia?" („Doctrina Monroe în Asia?"), în *The Diplomat*, Tokio, 15 iunie 2011

(b). „Taiwan's navy gets stealthy" („Flota militară a Taiwanului trece la modul nedectabil"), în *The Diplomat*, Tokio, 30 aprilie 2012.

HOLMES, James şi Toshi YOSHIHARA – „Small-stick diplomacy in the South China Sea" („Diplomaţia băţului mic în Marea Chinei de Sud"), www.nationahnterest.org, Washington, D.C., 23 aprilie 2012.

HOLSLAG, Jonathan – Seas of Troubles: China and the New Contest for the Western Pacific (Mările necazurilor. China şi noua competiţie pentru Pacificul de Vest), Institutul de Studii Chineze Contemporane, Bruxelles, 2011 (a). Trapped Giant: China's Military râse (Uriaşul prins în capcană. Ascensiunea militară a Chinei), Routledge Journals, Oxfordshire, 2011 (b).

HOOKER, Virginia Matheson – A Short History of Malaysia: Linking East and West (O scurtă istorie a Malaeziei. Legătura dintre Est şi Vest), Allen & Unwin, Crow's Nest, Australia, 2003.

HUBERT, Jean-François – *The Art of Champa* (*Arta din*

Champa), Parkstone Press, Ho-Şi-Min, 2005.

HUNTINGTON, Samuel P. – „The clash of civilizations?" („Ciocnirea civilizaţiilor?"), în *Foreign Affairs*, New York, iulie-august 1993. *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order* (*Ciocnirea civilizaţiilor şi refacerea ordinii mondiale*), Simon & Schuster, New York, 1996.

JAMIESON, Neil L.

— *Understanding Vietnam*, (*înţelegerea Vietnamului*), University of California Press, Berkeley, 1993.

KAHN, Joel S. – Other Malays: Nationalism and Cosmopolitism in the Modern Malay World (Ceilalţi mălai. Nationalism şi cosmopolitism în lumea modernă malaeză), University of Hawai-i Press, Honolulu, 2006.

KAGAN, Robert – The World America Made (Lumea clădită de America), Alfred A. Knopf, New York, 2012.

KANG, David C.

— East Asia Before the West: Five Centuries of Trade and Tribute (Asia de Est în faţa Occidentului. Cinci secole de comerţ şi tribut), Columbia University Press, New York, 2010

KAPLAN, Robert D. – Imperial Grunts: On the Ground with the American Military, from Mongolia to the Philippines to Iraq and Beyond (Trupeţi imperiali. La sol cu militarii americani, din Mongolia până în Filipine, în Irak şi mai departe), Random House, New York, 2005. Hog Pilots, Blue Water Grunts: The American Military in the air, at Sea, and on the Ground (Piloţi căpcăuni, mârâituri în largul mării. Militarii americani în aer, pe mare şi pe uscat), Random House, New York, 2007. „China's Caribbean" („Marea Caraibelor a Chinei"), în The Washington Post, 26 septembrie 2010 (a). Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power (Musonul. Oceanul Indian şi

viitorul puterii americane), Random House, New York, 2010 (b).

KARNOW, Stanley – În Our Image: America's Empirein the Philippines (După chipul nostru. Imperiul American din Filipine), Random House, New York, 1989.

KEENAN, Jillian – „The grim reality behind the Philippines economic growth" („Realitatea sumbră din spatele creşterii economice a Filipinelor"), www.theatlantic.com, Washington, D.C., 7 mai 2013.

KENNEDY, Paul – „The pivot of history: The U.S. needs to blend democracy ideals with geopolitical wisdom" („Pivotul istoriei. Statele Unite trebuie să amestece idealurile democraţiei şi înţelepciunea geopolitică"), în *The Guardian*, Londra, 19 iunie 2004.

KISSINGER, Henry – *On China* (*Despre China*), Penguin, New York, 2011.

KLEINE-AHLBRANDT, Stephanie – „A dangerous escalation in the East China Sea" („O escaladare periculoasă în Marea Chinei de Est"), în *The Wall Street Journal*, New York, 5 ianuarie 2013.

KREPINEVICH, Andrew E – „Chinas Finlandization strategy in the Pacific" („Strategia de «finlandizare» a Chinei în Pacific"), în *The Wall Street Journal*, New York, 11 septembrie 2010.

KREUZER, P. – „Philippine governance: Merging politics and crime" („Guvernarea filipineză. Contopirea politicii cu criminalitatea"), Peace Research Institute (Institutul de Cercetări pentru Pace), Frankfurt am Main, 2009.

KURTH, James – „Confronting a powerful China with western characteristics" („Confruntarea cu o Chină puternică uzând de caracteristici occidentale"), în *Orbis*, Philadelphia, iarna 2012.

KWONG, Robin şi David PILLING – „Taiwan's trade

link with China set to grow" („Legătura comercială a Taiwanului cu China începe să crească"), în *The Financial Times*, Londra, 7 martie 2011.

LAQUE, David – „Firepower bristles in the South China Sea" („Puterea de foc abundă în Marea Chinei de Sud"), Reuters, 11 iunie 2012.

LAMB, David – Vietnam, Now: A Reporter Returns (Vietnamul acum. Un reporter se întoarce), Public Affairs, New York, 2002.

LEE Kuan Yew – The Singapore Story, Times Editions, Singapore, 1998. From Third World to First: Singapore and the Aslan Economic Boom (De la Lumea a Treia la lumea întâi. Singapore şi explozia economică din Asia), HarperCollins, New York, 2000.

LIOW, Joseph Chinyong – Piety and Politics: Islamism în Contemporary Malaysia (Pioşenie şi politică. Islamismul în Malaezia contemporană), Oxford University Press, New York, 2009.

MAHATHIR Mohamad – *The Malay Dilema* (*Malaezii şi dilema lor*), Marshall Cavendish, Tarrytown (New York), 1970/2008.

MANSFIELD, Harvey şi Nathan TARCOV – introducere la *Discursuri asupra primelor zece cărţi ale lui Tituslivius*, de Niccolò Machiavelli, University of Chicago Press, Chicago, 1996.

MANTHORPE, Jonathan – Forbidden Nation: A History of Taiwan (Naţiunea interzisă. O istorie a Taiwanului), Palgrave Macmillan, New York, 2005.

„Map of nineteenth-century China and conflicts" („Harta Chinei în secolul XIX şi conflictele"), www.fordham.edu/halsall, articol reluat în *Reshaping Economic Geography*, p. 195.

MARSHALL, Andrew – „Military maneuvers" („Manevre militare"), în *Time*, New York, 27 septembrie

2010.

MEARSHEIMER, John J.

— The Tragedy of Great Power Politics CTragedia politicii de forţă), W.W. Norton, New York, 2001.

MILL, John Stuart – *On Liberty* (*Despre libertate*), introducere de Gertrude Himmelfarb, Penguin, New York, 1859/1974. *Considerations on Representative Government* (*Consideraţii asupra guvernării reprezentative*), digireads.com, Lawrence (Kansas), 1861.

MILNER, Anthony – *The Malays* (*Malaezii*), Wiley-Blackwell, Malden (Massachusetts), 2008.

MINGJIANG, Li – „Reconciling assertiveness and cooperation? Chinas changing approach to the South China Sea dispute" („Reconciliere între presiune şi cooperare? Abordarea schimbătoare a Chinei a disputei asupra Mării Chinei de Sud"), în *Security Challenges*, Kingston, Australia, iarna 2010.

MINNICH, John – „The Philippines1 imperatives în a competitive region" („Imperativele Filipinelor într-o regiune competitivă"), www. Stratfor.com, Austin (Texas), 18 iunie 2012.

NAIPAUL, V.S. – Among the Believers: An Islamic Journey (Printre credincioşi. O călătorie în islam), André Deutsch, Londra, 1981. Beyond Belief: Islamic Excursions Among the Converted Peoples (Dincolo de credinţă. Excursii în islam, printre popoarele convertite), Random House, New York, 1998.

NORTON, Leslie P. – „Dragon fire" („Focul dragonului"), în *Barrons*, New York, 27 iunie 2011.

NYE Jr., Joseph S. – Soft Power: The Means to Succes în World Politics (Puterea soft. Mijloacele obţinerii succesului în politica mondială), Public Affairs, New York, 2004.

OTA, Fumio – „The Carrier of Asia-Pacific troubles"

(„Port-necazul din Asia-Pacific”), în *The Wall Street Journal*, ediţia Asia, Hong Kong, 11 august 2011.

OWEN, Nick A. şi Clive H. SCHOFIELD – „Disputed South China Sea hydrocarbons în perspective” („Hidrocarburile disputate din Marea Chinei de Sud în perspectivă”), în *Marine Policy*, 36 (3), mai 2011.

PINKER, Steven – The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined (îngerii mai buni ai firii noastre. De ce a scăzut violenţa), Viking, New York, 2011.

POMFRET, John – „US takes a tougher tone with China” („Statele Unite înăspresc tonul cu China”), în *The Washington Post*, 30 iunie 2010.

RACHMAN, Gideon – „Political crises or civil war will not stop China” („Crizele politice sau războiul civil nu va opri China”), în *Financial Times*, Londra, 20 martie 2012.

Reshaping Economic Geography (Remodelarea geografiei economice), Banca Mondială, Washington, D.C., 2009.

RICKLEFS, M.C., Bruce LOCKHART, Albert L-AU, Porţia REYES şi Maitrii AUNG-THWIN – *A New History of South-East Asia* (*O* nouă *istorie a Asiei de Sud-Est*), Palgrave Macmillan, New York, 2010.

SCHOFIELD, Clive şi Ian STOREY – The South China Sea Dispute: Increasing Stakes and Rising Tensions (Dispute din Marea Chinei de Sud. Sporirea mizelor şi creşterea tensiunilor), Fundaţia Jamestown, Washington, D.C., noiembrie 2009.

SHARMA, Amol, Jeremy PAGE, James HOOKWAY şi Rachel PANNETT, „Asia’s new arms race” („Noua cursă a înarmărilor din Asia”), în *The Wall Street Journaly* New York, 12 – 13 februarie 2011.

Statistical Review of World Energy (Trecere statistică în revistă a energiei mondiale), British Petroleum, Londra, 2011.

South China Sea: *Country Analysis Briefs* (*Marea Chinei de Sud*. *Compendiu de analize de ţară*), Energy Information Administration (Administraţia pentru Informaţii în domeniul Energiei).

South China Sea (The): The First Testing Ground of a Multipolar Age (Marea Chinei de Sud. Primul teren de testare a unei epoci multipolare) t Centrul pentru o Nouă Securitate Americană, Washington, D.C., septembrie 2010.

South China Sea: *Oii and Natural Gas* (*Marea Chinei de Sud*. *Petrol şi gaze naturale*), Administraţia Statelor Unite pentru Informare în Domeniul Energiei, martie 2008.

SPENCE, Jonathan D. – *În Search of Modern China* (*în căutarea Chinei moderne*), W.W. Norton, New York, 1990.

STOREY, Ian – Chinas Diplomatic Engagement in the South China Sea (Angajamentul diplomatic al Chinei în Marea Chinei de Sud) y Institutul de Studii Sud-Est-Asiatice, Singapore, 2011.

STRASSLER, Robert B. (editor) – The Landmark Thucydides: A Comprehensive Guide to the Peloponnesian War (Jalonul Tucidide. Un ghid cuprinzător al Războiului Peloponeziac), Free Press, New York, 1998.

STRAUSS, Leo – On Tyranny: Including the Strauss Kojève Correspondence (Despre tiranie. Inclusiv corespondenţa dintre Strauss şi Kojève) t University of Chicago Press, Chicago, 1961.

SUNG-HYEA, Park şi Peter CHU – „Thermal and haline fronts in the Yellow/East China Sea” („Fronturi temale şi saline în Marea Galbenă/a Chinei de Est”), în *Journal of Oceanography* (*Revista de oceanografie*) *t* 62 (2006), pp. 617 – 638.

SWAINE, Michael D. – America’s Challenge: Engaging a Rising China in the Twenty-First Century (Provocarea Americii. Înfruntarea unei Chine în ascensiune în secolul XXI) f Fundaţia Carnegie pentru Pacea Internaţională,

Washington, D.C., 2011.

TAN, Samuel K.

— The Filipino-American War, 1899 – 1913 (Războiul filipino-american, 1899 – 1913), University of the Philippines Press, Quezon City, 2002.

TAYLOR, Jay – The Generalissimo: Chiang Kai-shek and the Struggle for Modern China (Generalisimul. Chiang Kai-shek şi lupta pentru China modernă), Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts), 2009.

TAYLOR, Keith Weller – *The Birth of Vietnam*, University of California Press, Berkeley, 1983.

TEMPLER, Robert – Shadows and Wind: A View of Modern Vietnam, Penguin, New York, 1998.

THAYER, Carlyle A. – „Vietnam's defensive diplomacy" („Diplomaţia defensivă a Vietnamului"), în *The Wall Street Journal*, ediţia Asia, Hong Kong, 19 august 2010.

TUCHMAN, Barbara W.

— Stilwell and the American Experience în China, 1911 – 1945 (Stilwell şi experienţa americană în China, 1911 – 1945), MacMillan, New York, 1970.

ULM AN, Wayne A. – China's Military Aviation Forces (Forţele aeriene militare ale Chinei), în Erickson şi Goldstein (editori), 2011.

UNGERER, Carl, Ian STOREY şi Sam BATEMAN, *Making Mischiefs*: *The Return of the South China Sea Dispute* (*Producerea de daune*. *Revenirea disputei asupra Mării Chinei de Sud*), Australian Strategic Policy Institute (Institutul Australian de Politici Strategice), Barton, Australia, decembrie 2010.

US ENERGY INFORMATION AGENCY (Agenţia Statelor Unite pentru Informaţii în Domeniul Energiei) şi Scott SNYDER – *The South China Sea Dispute*: *Prospects for Preventive Diplomacy* (*Disputa în jurul Mării Chinei de Sud*.

Perspectivele unei diplomaţii preventive), Institutul pentru Pace al Statelor Unite, august 1996.

VALENCIA, Mark J. – „The South China Sea: Back to the Future?" („Marea Chinei de Sud. Înapoi în viitor?"), în *Global Asia*, Seul, decembrie 2010.

VEBLEN, Thorstein – *The Theory of the Leisure Class* (*Teoria clasei tihnite*), Oxford University Press, New York, 1899/2007.

WAIN, Barry – Malaysian Maverick: Mahathir Mohamad în Turbulent Times (Rebelul malaez. Mahathir Mohamad în vremuri tulburi), Palgrave Macmillan, New York, 2009.

WALTZ, Kenneth N. – Realism and International Politics (Realismul şi politica internaţională), Routledge, New York, 2008.

WANG, Kuan-Hsiung – The ROC's [Republic of China's] Maritime Claims and Practices with Special Reference to the South China Sea (Pretenţiile şi practicile maritime ale Republicii China [Taiwan], cu referire specială la Marea Chinei de Sud), în Ocean Development and International Law (Dezvoltarea oceanică şi legislaţia internaţională), Routledge, Londra, 2010.

WEISS, Stanley A. – „Imagining Eastphalia" („Să ne imaginăm «Estfalia»"), în *Strategic Review*, Jakarta, ianuarie-martie 2012.

WHITE, Hugh-Power Shift: Australia's Future Between Washington and Beijing (Mutarea puterii. Viitorul Australiei între Washington şi Beijing), în Quarterly Essay, Collingwood, Australia, 2010. The China Choice: Why America Should Share Power (Opţiunea chinezească. De ce ar trebui America să împartă puterea), Black, Inc., Collingwood (Australia), 2012.

WHITE, Theodore H.

— În Search of History: A Personal Adventure (în

căutarea istoriei. O aventură personală), Harper & Row, New York, 1978.

WILL, George – „The Blue national soil of China's navy" („«Teritoriul albastru naţional» al Marinei Militare chineze"), în *The Washington Post*, 18 martie 2011.

Indice de nume

A

Abduh, Muhammad 111 Abdullah II (regele Iordaniei) 150 Abdul Rahman (*Tunku*) 136 – 138, 241

Abdul Taib Mahmud 241 Abu Sayyaf 171 Adams, John Quincy 70 Acţiunii Populare (Partidul) *v.* Partidul Acţiunii Populare 134,.136, 139, 153 Afghanistan 43, 52, 195, 231 Afghani, Jamal ad-Din al-111 Africa 33, 63, 96, 132, 139, 164, 235

Aguinaldo, Emilio 161 Ahsan, Abdullah al-110 Akbar cel Mare 149 Al-Azhar (Universitatea) 110 Al-Qaida 171 Albania 94, 135 Alor Setar 113 Amazon (fluviul) 75 Amboyna Cay (insula) 58 *Americanul liniştit*

(Graham Greene) 98 AMI International 58 Amuria 40

Andaya, Leonard 108 – 109, 247 Angkor Wat 11 Antilele Mici 71 antisemitism 118 Anwar, Ibrahim 118 Aquíno, Jr., Benigno Simeon 170 Aquíno III, Benigno Simeon 170 Arabă (Primăvara) *v.* Primăvara Arabă, 148 Arabia Saudită 153 Aristotel 152, 218, 225

Armata Populară de Eliberare (din China) 47

Armată Populară (Noua) 171 *Arta din Champa* (Jean-François Hubert) 13, 253

ASEAN (Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est) 34 46, 79, 91 – 92, 97, 131, 143, 225 – 226, 250 Asia

— De Est 21 – 23, 25 – 26, 33 – 34, 37, 43, 47 – 49, 52, 60 – 61, 89.

93, 126, 187, 215, 234 – 235.

250, 254
— De Nord-Est 25, 64 – 65, 187 – de Sud-Est 12, 25, 28 – 29, 34, 37 – 38, 42, 50, 64, 68, 74, 85.
90, 92, 99, 105, 109, 115, 121, 131, 134, 138, 139, 143, 165, 167, 187, 191, 225, 235, 252 Assad, Bashar al- 148, 150, 152 Asuque, Gilberto G.B. 175 Atatürk, Mustafa Kemal 115 – 116 Atena 36, 42, 44, 233 Atkinson, Brooks 205 Atlantic (Oceanul) 193 Auslin, Michael 234, 247 Australia 17, 49, 51, 55, 57 – 58, 103, 130, 162, 176, 188, 227, 232, 235, 253, 256, 259, 260
B
Bacon, Francis 7 Baker, Rodger 60 Balintang (canalul) 65 Balcani (regiunea) 33, 53 Bail, Desmond 55 – 56, 63, 247 Banca Asiatică de Dezvoltare 108 Banca Mondială 159, 250, 257 Banda 7, 9 (harta)
Bangladesh 105 Bashi (canalul) 65 Bataan (peninsula) 19 (harta), 160, 162
Baviera, Aileen 170 BBC (British Broadcasting Corporation) 84 Bengal (golful) 124 Ben AH, Zâne el-Abidine 148, 150 – 151 Benjamin, Walter 15 Bensurto, Jr., Henry P. 174 Berlin, Isaiah 146 – 148, 151 – 152, 248 Berlinul de Vest 188 Berlinului (Zidul) *v.* Zidul Berlinului 231
Birmania 40, 93, 123 – 124, 209, 232 Bitoonon, Eugenio 179 Bohai (Marea) 25, 39 Borneo (insula) 5, 9, 28, 38 – 39, 104 – 107, 120 – 123, 137 – 138, 171, 223, 237, 239, 240 – 242 Bosnia 116 Bracken, Paul 62, 248 Brendon, Piers 44, 249 Britanic timperiul) 29, 134, 137, 237, 239
Brooke, Charles 242 Brooke, Charles Vyner 242 Brooke, James 248 Brunei 9 (harta), 19 (harta), 30.
105, 128, 223 Buddha 77 budism 13, 16, 108 Bush, George H.W. 132 Bussert, James C. 57, 67 – 68, 249
C
Cairo 110

Cambodgia 22, 66, 78, 80, 86 – 87, 138 Cambridge (Universitatea) 44, 133, 252
Cam Ranh (golful) 18 (harta), 90, 170, 173 Canada 83 – 84 Canalul Mânecii 24, 196 Canberra 49, 82, 248 Carcosa Seri Negara 118
Cârpeaux, Charles 14 Carter, Jimmy 129 Caucaz 53
Cebu 19 (harta), 167 Cecenia 53
Centrul de Război Naval de
Suprafaţă (al Statelor Unite) 57 Centrul de Studii Strategice şi de Apărare (al Universităţii Naţionale din Austra Ha) 55 Centrul pentru Estimări Strategice şi Bugetare 47
Champa 12 – 17, 233, 241, 253 Carol cel Mare 146, 149 Cheng Chih-lung 190 Cheng Ching 191
Chengehi (Universitatea Naţională din Taipei) 196 Chiang Ching-kuo 203 Chiang Kai-shek 41, 164, 184 – 185, 192 – 194, 199, 201, 203, 206, 208 – 209, 211 – 212.
Chiang Kai-shek. *Generalisimul Chinei şi naţiunea pe care a pierdut-o* (Jonathan Fenby) 204 – 205, 251, 259 Chicago (Universitatea din) 24, 69, 154, 197, 230, 255, 258 Chien, Nguyen Duy 87 – 88 Chien, Nguyen Tam 92 Chinei de Est (Marea) 45, 60 – 61, 191, 229, 254, 258 Chinei de Sud (Marea) 4, 11 – 12, 16 – 17, 25 – 33, 35 – 40, 43 – 46, 49 – 50, 52 – 53, 58, 60 – 61, 64 – 72, 74 – 76, 79, 81, 86 – 91, 100, 104, 114, 121 – 122, 124, 128, 135 – 136, 138, 143, 147, 150 – 151, 155, 164, 168, 170, 173, 175 – 178, 181, 183 – 188, 191, 203 – 204, 214 – 216, 218 – 226, 229 – 235, 237 – 240, 243, 246 – 253, 255 – 260 China, Republica v. republica China 4, 7, 12 – 13, 15, 17, 22 – 34, 38 – 41, 43 – 51, 54 – 57, 59 – 71, 73 – 76, 78 – 80, 82 – 85, 87 – 89.
92 – 100, 104, 107, 112, 121 – 123, 128 – 129, 131, 136, 138, 140, 152 – 153, 158, 164, 167 – 169, 171 – 177, 180, 182 – 184, 187 – 196, 198 – 199, 201 – 205, 207 –

235, 241 – 243, 247 – 260 Chineză, Republica Populară *v.* Republica Populară Chineză 4.

7, 12 – 13, 15, 17, 22 – 34, 38 – 41, 43 – 51, 54 – 57, 59 – 71, 73 – 76, 78 – 80, 82 – 85, 87 – 89, 92 – 100, 104, 107, 112, 121 – 123, 128 – 129, 131, 136, 138, 140, 152 – 153, 158, 164, 167 – 169, 171 – 177, 180, 182 – 184, 187 – 196, 198 – 199, 201 – 205, 207 – 235, 241 – 243, 247 – 260 Chola timperiul) 12 Churchill, Winston 132, 209 Cinci Dinastii şi Zece Regate 83 Ciu En-lai 206 – 207 Claremont (Institutul) 47 Clark (aerodromul) 167, 171, 176 Cleveland, Grover 73 Clinton, Bill 32, 91, 193, 224 Clinton, Hillary Rodham 234, 249 Cloma, Tomás 179 Collin, Richard H. 71 – 74, 249 Columbia (tara latino-americană) 73, 75 *

Columbia (Universitatea) 218.

254

Compania Britanică a Insulei Borneo de Nord 240 confucianism 94, 152, 166 „Congregaţia Islamică” *v.* Jemaah Islamiyah 171

Conrad, Joseph 183, 242, 250 Consideraţii asupra guvernării *reprezentative* (John Stuart Mill) 146, 149, 256

Coreea (peninsula) 21, 25, 45, 212 Coreea de Nord 25, 34, 46, 148.

187, 213

Coreea de Sud 24, 46, 57 – 58.

64 – 65, 67, 96, 98, 129 – 130.

156, 159, 212, 226 – 228, 235

Coreei (Războiul) v Războiul Coreei 22 Corneli (Universitatea) 85, 250 Cornwallis (fortul) 124 Corregidor (insula) 160, 162 creştinism 102, 145 Criză Economică (Marea) 43 Crouch, Harold 104, 115.

119 – 120, 250 Cuba 31, 72 – 74, 160 *Cyrus South Seaman*

(balenieră britanică) 178

D

Dai Viet (Regatul) 12 – 13 Da Nang 14 – 15, 18 (hartă)
Davies, John Patón 209 Davutoglu, Ahmet 110 – 111 *De la Lumea a Treia la Lumea întâi*. *Singapore şi explozia economică din Asia* (Lee Kuan Yew) 134, 255 Defensor, Benjamin 177 Demilitarizată (Zona) 14 Deng Xiaoping 25, 50, 86, 126, 132, 152, 195
Departamentul Apărării al Statelor Unite 62 *Despre libertate* (John Stuart Mill) 144, 256
Dewey, George 160 Diaoyu/Senkaku (insulele) 60 Diên Biên Phú (bătălia de la) 78 *Dincolo de credinţă* (V.S. Naipaul)
102, 256
Dinding, 18 (hartă) 107 *Discursuri asupra primei decade a lui Titus Liviu* (Niccoló Machiavelli) 37 Dominicană (Republica) 73 Dong N-ai 13
Două concepţii asupra libertăţii (Isaiah Berlin) 146 dreptul mării 223 drepturile omului 35, 93 Dzirhan Mahadzir 122 Dzung Kim Le 89
E
École Française d'Extrême-Orient 13 economice exclusive (zone) *v*. zone economice exclusive 222 *Economist* (*The*) 55, 112, 158, 248 Egipt 95, 148, 150 Eisenhower, Dwight D. 162 Elleman, Bruce A. 57, 67 – 68, 249, 251
Ellora 15
Emmott, Bill 55, 194, 251 Erickson, Andrew S. 62, 64, 68, 229, 249, 251, 259 Etiopia 43, 173
Europa 21, 23, 34 – 36, 38 – 39, 45, 54, 65, 74, 78, 85, 91, 96, 140, 146, 156, 210, 214 – 215, 217, 226, 235, 241
Europeană (Uniunea) *v*. Uniunea Europeană 34, 54, 79, 225 – 226
F

Fairbank (Centrul – pentru Studii Chinezeşti) 205
fascism 23, 25, 33 – 34, 204, 209 Fenby, Jonathan 204 – 206, 208 – 211, 251 Fiji 113 Filipine
Comisia pentru – 162 Universitatea din – 170, 178 *Financial Times* 217, 255, 257 Finlanda 164, 201 finlandizare 48, 64, 196, 232, 255 Florida 69
Ford, Gerald R. 42 – 43, 132 *Foreign Affairs* 106, 253 Forumul Economic Mondial 159 Franţa 40, 86, 88, 93 Firavel, M. Taylor 221, 230, 251 Freud, Sigmund 11 Friedberg, Aaron L. 63, 66, 195, 252 *Frunze ale aceluiaşi arbore*
(Leonard Andaya) 108, 247 Fujian (provincie din China) 105, 112, 124, 190
G
Gaddafi, Muammar 148, 150, 152 Galbenă (Marea) 9 (hartă), 25, 39, 191, 258
Gates, Robert 2, 61, 96, 159 Gaya (insula) 19 (hartă), 238 Geertz, Clifford 102 – 103, 252 Gellner, Ernest 102 – 103, 252 *Generalisimul*. *Chiang Kai-shek şi lupta pentru China modernă* (Jay Taylor) 204 – 205, 251, 259 genocid 33, 80
George Mason (Universitatea) 84 Georgia 46
Germania 23, 56, 208, 217 globalizare 28, 45, 106, 130, 218, 239, 241 Grecia antică 36 Greene, Graham 98 *Gregorio del Pilar* 169, 181 Guangzhou (Canton) 9 (hartă).
19 (hartă), 39
Guangdong (provincie din China) 39 Guomindang 41, 67, 184, 192, 194, 197, 201, 210 Guyana Britanică 71
H
Habsburgic timperiul) 103 Hainan (insula) 19 (hartă), 24, 28, 30, 38 – 39, 67 – 68, 87, 90, 224 Haiphong 18 (hartă), 88, 97 Haiti 74
Han (dinastia) 66, 84, 183, 185, 202 Hanoi 8 (hartă), 13, 18, 80, 82, 85, 91, 97 – 99, 246 Harries, Owen 133,

135, 252 Harvard (Universitatea) 103, 205 – 206, 259
Hasa-Hasa (bancul) 18 (hartă), 180 Hawaii (Universitatea din) 108.
247, 253
Helprin, Mark 47, 252 Hernandez, Carolina G. 178 *Hieron sau despre tiranie* (Xenofon) 154 hindi 113 hinduism 13, 112 hispano-american (războiul) 31, 72 Hitler, Adolf 208 Ho, Szu-yin 196 Ho-Şi-Min 77, 88, 94, 96 Ho-Şi-Min v. Saigon 96 Hogea, Enver 94
Holmes, James R. 70, 169, 187, 253 Holocaust 35
Holslag, Jonathan 58, 215, 227, 229 – 230, 253 Honan (provincie) 205 Hondurasul Britanic 71 Hong Kong 9, 19, 39, 159, 193, 197, 204, 257, 259 Honolulu 173, 247, 253 Hubert, Jean-François 13 – 14, 253 Hung, Nguyen Duc 82 Huntington, Samuel R 102 – 106, 253
Huong Que 16 Hussein, Saddam 146, 149
I
Independence (USS) 193 India 7, 8 (hartă), 11, 16 – 17, 45, 51, 57, 89, 100, 104, 109, 112, 136, 142, 158, 163, 227 – 228, 232, 235, 242, 251 – 252 Indian (Oceanul) 12, 26, 31, 35 – 36, 40, 49, 59, 63, 75, 104, 111, 135, 137 – 138, 159, 190, 214 – 215, 227, 234 – 235, 243, 254 Indochina 12, 17, 40, 78, 83 – 84.
88, 189
Indonezia 8, 25, 36, 38 – 39, 40, 46, 57, 65, 74 – 75, 79, 96, 105, 123, 128, 130, 135 – 138, 140, 142 – 143, 158 – 159, 166 – 167, 175, 190, 194, 227, 235, 238, 243 Indo-Pacific (regiune), 12, 76, 89, 127, 189, 234, 247 Indiile de Est 123 *Interpretarea culturilor*
(Clifford Geertz) 103, 252 Iordania 150
Irak 35, 37, 43, 52, 116, 146, 149, 160, 163 – 164, 195, 231, 254 Iran 164, 232 – 233 Isaacs, Harold 205 islam 40, 102 – 104, 106, 109 – 111, 113, 115 – 116, 118, 120, 122 – 123, 134, 152, 163, 166, 167, 171, 238 – 241, 243,

255 – 256 Islamabad 118 Israel 46, 128, 130 Itu Aba (insula) 18 (hartă), 30, 186 – 187 Iugoslavia 94
În căutarea Chinei moderne
(Jonathan D. Spence) 41, 258 *înţelegerea Vietnamului*
(Neil L. Jamieson) 84, 253
J
Jakarta 8 (hartă), 190, 194, 260 Jamaica 71
Jamieson Neil L. 84, 94, 253 Japonia 9 (hartă), 19, 22 – 26.
40 – 41, 46, 50 – 51, 56, 58, 60, 64 – 65, 72, 89, 98, 115, 127.
140, 156, 162, 188 – 189, 192 – 193, 205, 207 – 209, 214, 217, 226 – 228, 231, 235, 251 Japoniei (Marea) 9 (hartă), 25, 32, 231, 235
Java 8 (hartă), 12, 108, 166 Marea – 8 (hartă), 218 Jemaah Islamiyah („Congregaţia Islamică”) 171 Johnson, Lyndon B. 42 Johnson (recif) 30
K
Kagan, Robert 228, 254 Kalayaan (insulele) 179 – 181, 222 Kampar (strâmtoarea) 7 Kamow, Stanley 160 – 161.
165, 254
Kedah (stat în Malaezia) 18 (hartă), 113
Kelantan (stat în Malaezia) 106 Kennedy, John F. 219 administraţia – 42 Khaldun Malek 111, 122 – 123 Khmer timperiul) 12 Khmerii Roşii 80 Kim Jong-il 148 Kinh 12
Kissinger, Henry 50, 78, 193, 254 Koh, Tommy 126
Kota Kinabalu 19 (hartă), 237, 239 Koxinga 190 – 191, 194 Krepinevich, Andrew F. 47, 255 Kuala Lumpur 8 (hartă).
18 (hartă), 101, 105, 107 – 109, 112, 117 – 118, 124, 139, 148, 188, 237, 240 – 241, 246 – 248 Kuching 19 (hartă), 242 Kurile (insulele) 21 Kurth, James 234, 255

L

Lamb, David 82, 255 Lanţ de Insule (Primul) 25, 40, 66, 156, 189, 230 Laos 8 (hartă) 22, 78 Le (dinastia) 13 Le Chi Dzung 93 – 94 Lee Kuan Yew 80, 87, 115, 132, 134 – 135, 147, 149, 153, 155, 164, 203, 241, 255 Le Loi (împărat vietnamez) 85 Le Miere, Christian 60 leninism 212

Leyte (golf) 19 (hartă), 162 Libia 148, 150 Lieberman, Victor 85 Liew Chin Tong 107 Lincoln, Abraham 203 Liow, Joseph Chinyong 109, 255 Liu, Henry C.K. 195 Lombok (strâmtoarea) 26 Londra 60, 209, 248, 251.

254 – 258, 260

Loc Fook Weng, Bernard 56 *Los Angeles Times 82* Louisa (reciful) 223

Luzon 9 (hartă), 19 (hartă), 165, 167, 169 – 171 Ly (dinastia) 84

M

MacArthur, Arthur 162 MacArthur, Douglas 162 – 163 Macau 19 (hartă), 242 Macclesfield (bancul) 181, 184, 223 Machiavelli, Niccolò 37, 140, 219, 255

Madras 8 (hartă)

Magellan, Ferdinand 167 Mahathir bin Mohamad 113, 116, 134, 139, 155, 164, 203, 239 Makassar (strâmtoarea) 9 (hartă), 19 (hartă), 26

Malacca 7, 27, 104 – 106, 189, 242 strâmtoarea 18 (hartă), 26, 40, 65, 107, 114, 120, 127, 135 – 136, 142, 220 Malaya (peninsula) 39, 104 – 106, 109, 122 – 124, 127, 135 – 138, 140, 237

Malaezii şi dilema lor (Mahathir bin Mohamad) 114, 255 Malaezia 17, 26, 28, 30 – 31, 38 – 39, 46, 57, 64, 68, 79, 87, 96, 101, 103, 104 – 107, 109 – 113, 115 – 117, 119 – 124, 127 – 128, 130, 134, 137 – 140, 142 – 143, 146, 152, 155 – 156, 158, 164, 250, 253, 255 Malay Aceh 109 Malek, Khaldun 111, 122 Manciuria 22, 41 Mandela, Nelson

132 Manila 9 (hartă), 19 (hartă), 157 – 159, 162 – 163, 168, 171 – 174, 176, 178, 238 (golful) 19 (hartă), 160, 163, 168, 176

Şalul de Manila, tablou pictat de Henri Matisse 156 *The Manila Times* (publicaţie) 246 Manthorpe, Jonathan 189, 191, 193, 256

Mao Zedong 25, 41, 50, 112, 136, 184, 204, 207, 212 Marcos, Ferdinand 163 – 167, 170 Marcos, Imelda 165 Maroc 150 – 151 Marc Aureliu (împărat roman) 144 – 145, 147 – 148 Marea Caraibilor 5, 31 – 32, 39, 40, 54, 69 – 74, 76, 89, 252 Marea Neagră 175 marxism 77, 212 Massachusetts (Institutul de Tehnologie din) 230, 256, 259 Matisse, Henri 156 Maugham, W. Somerset 101 Ma Ying-jeou 201 McKinley, William 160 Mearsheimer, John J. 24, 44, 69.

73, 197, 199, 230, 256 Mediterană (Marea) 65, 71, 74 – 76 Meiji (împăratul) 23 Restauraţia – 23, 191 Melanau (trib) 241 Melos (insula) 36 Mexic 83, 156 – 157, 162 (golf) 69

Michigan (Universitatea Statului) 85 Mijlociu (Orientul) v. Orientul Mijlociu 27, 31, 33, 38, 40 – 41, 45, 52, 63, 65 – 66, 93, 95, 104, 109 – 111, 115, 125, 143, 147.

150 – 152, 154 – 155, 195, 214, 224, 234 – 235

Mill, John Stuart 114, 144 – 149.

151 – 152, 154 – 256 Milner, Anthony 108, 110, 256 Mindanao 9 (hartă), 19 (hartă).

167, 171

Ming (dinastia) 15, 41, 66, 77, 84, 88, 106, 190, 202 Mingjiang Li 65 – 67, 256 Mischief, Herbert 177 Mischief (reciful) 18 (hartă), 30, 81, 177, 259

modernism 71 – 72, 111, 207 Mohammed VI

(regele Marocului) 150

Mondială (Banca) *v.* Banca Mondială 159, 250, 257

Mongolia 40, 184, 254 Monroe, James 71 Doctrina 70 – 71, 73, 249, 253 Morgan, John 52 Moro (populaţie) 167, 171 Mubarak, Hosni 148, 150 – 151, 153 Mumbai 15
Muzaffar, Chandra 107, 117 Myanmar 8 (hartă), 159 My Son 11, 13 – 15, 18 (hartă)
N
Naipaul, V.S. 102, 115, 256 Nanjing 208
Nasser, Gamal Abdel 142 *Naşterea Vietnamului*
(Keith Weller Taylor) 85 NATO (Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord) 34, 54 nationalism 11, 34, 54, 56, 77.
’89, 91, 94, 97, 106, 108, 112, 120, 122 – 123, 168, 177, 212, 216 – 217, 253
Neagră (Marea) *v*. Marea Neagră 175
Nehru, *Pandit* Jawaharlal 142
Nepal 8 (hartă), 40, 93, 232
New York Times 205
Newsweek 205
Ngo Quang Xuan 79, 90
Ngoc Son (templu) 77
Nguyen Duc Hung 82
Nguyen Duy Chien 87
Nguyen (dinastia) 13, 218
Nguyen Duy Chien 87
Nguyen Viet Nhien 88
Nicaragua 43
Nimitz (USS) 193
Nixon, Richard 50, 80, 93, 193
Nobel (Premiul) 72
Noua Zeelandă 21
O
Obama, Barack 234 administraţia 89, 177 *Observer*, *The* 204
Odisha 12 Oman 150 – 151 Oranj (Agentul) 81 Organizaţia Naţională a Malaezilor Uniţi v. UMNO 110

Orientul Mijlociu 27, 31, 33, 38, 40 – 41, 45, 52, 63, 65 – 66, 93, 95, 104, 109 – 111, 115, 125, 143, 147, 150 – 152, 154 – 155, 195, 214, 224, 234 – 235

Pacific (Oceanul) 12, 22 – 23, 30, 40, 48, 58, 63, 65, 72, 75 – 76, 86, 89, 100, 127, 156, 158, 160, 173, 176, 187, 189, 193, 198, 212, 220, 224, 228, 230, 232, 234, 242, 247, 249 – 250, 253, 255 257

— Ul de Vest 12, 24 – 26, 30, 40, 46 – 47, 49, 53, 57, 59, 66, 135, 180, 187 – 189, 193, 197, 200 – 201, 214, 219, 227 – 228, 230, 234 – 235, 243, 253 Pagasa (insula) 18 (hartă), 179 Pahang 18 (hartă), 107 Pakistan 45, 118-ul de Est 241

Palawan 9 (hartă), 18 (hartă), 19 (hartă), 173, 176, 178, 180 – 181 Panamá 31, 73

Canalul – 26, 40, 72, 74, 76, 249 Panetta, Leon 234 Paracel (insulele) 8 (hartă), 19 (hartă), 28, 66, 79, 88 – 89, 181, 220 – 223 Paris 14, 78 Park Chung Hee 116 Parmentier, Henri 14 *Parţi Islam se-Malaysia v*. PAS 123 Partidul Acţiunii Populare (din Singapore) 134, 136.

139, 153

PAS (Partidul Malaysian Panlslamic) 123 *Patru eseuri* despre *libertate* (Isaiah Berlin) 146, 248

Pax Americana 231 *Pax Sinica 82* Pearl Harbor 205, 214 Pelli, César 118

Penang 18, 106 – 107, 111, 120, 123 – 124, 242 Perak 18 (hartă), 107 Pershing, John „Blackjack” 162 Persic (Golful) 26 – 27, 65, 147.

228, 231

Petronas (Turnurile) 101, 118 Petru cel Mare (ţarul Rusiei) 116 Phenian 199

Pinto, Femă o Mendès 189 Pires, Tomé 7, 189 Platon, 131 Plutarh 134

Pol Pot (Saloth Sar, zis) 80 Porturile din Tratate 193 Porţelan (Plaja de) 14 *Povestea statului Singapore* (Lee

Kuan Yew) 133 – 134 Pratas (insulele) 19 (hartă), 183 – 184, 186 – 188, 221, 223 Primăvara Arabă 95, 100, 148 *Principele* (N. Machiavelli) 140, 219 Princeton (Universitatea) 63 *Printre credincioşi*... (V.S. Naipaul) 102, 256

Puerto Princesa 178 – 179 Puşcaşilor Marini (Corpul) 52, 63, 198

Purtajaya 18 (hartă), 117 – 118

Q

Qaboos bin Said al-Said (sultanul Omanului) 150 Qianlong (împăratul) 218, 251 Qing (dinastia) 22, 40 – 41, 66, 77, 84, 87 – 88, 190 – 192, 202, 218 regat 202

Qing (dinastia manciuriană) 22, 40 – 41, 66, 77, 84, 87 – 88, 190 – 192, 202, 218 Quilop, Raymund José 171 Quin (regat) 202

R

Rachman, Gideon 217, 257 Rajaratnam, S. v. Şcoala „S. Rajaratnam" de Studii Internaţionale 56 RÂND (Corporaţia) 199 Rangoon 93, 232

Război Mondial (al Doilea) 22 – 24, 33, 54, 67, 78, 81 – 82, 94, 114, 136, 162 – 163, 172, 177, 179, 184, 198, 204 – 206, 209 – 210, 217, 231, 242

Război Mondial (Primul) 23, 37, 162, 232

Război Naval (Colegiul de) 57, 251 Războiul Civil (american) 54, 55.

72, 217

Războiul Coreei (din Coreea) 22, 199, 212

Războiul din Irak 35, 43 *Războiul Peloponeziac* (Tucidide) 42 Războiul din Vietnam 14, 42, 44.

90, 129, 143, 160, 222 Războiul Rece 12 – 13, 21, 25, 33 – 34, 37, 44, 56, 107, 136 – 137, 168, 170 – 171, 187 – 188, 196, 201, 204, 213 – 214, 226 Reagan, Ronald 32 *Rebelul malaez* (Barry Wain), 116, 260

Reed (platoul) 18 (hartă), recif 175 banc 222

Regatul de Mijloc 23, 69, 77, 193, 215
Republica (Platon) 131 Republica China 184, 193, 260 Republica Populară Chineză 196 Revoluţie Culturală Proletară (Marea) 112, 210 Rifleman (bancul) 223 Roman timperiul) 102, 146 Roosevelt, Franklin D., 132 Roosevelt, Theodore 72 – 74, 160 – 161, 169, 249 Root, Elihu 73
Rusia 41, 45, 53, 56, 72, 90, 116, 175, 193, 228, 235 Ruso-Japonez (Războiul) 22 – 23 Ryūkyū (insulele) 19 (hartă), 24.
189
S
Sabah (provincie malaeză) 106 – 107, 120, 122, 137 – 138, 140, 237 – 242
Sabban, Juancho 180 Sahalin 40
Saifuddin Abdullah 110, 115 Saigon 8 (hartă), 13, 15, 17 – 18, 42, 78, 89, 96 – 99, 222 Salt înainte (Marele) 136, 210 – 211 Sand Cay (insula) 18 (hartă), 187 Sansha 181
Sarawak (provincie malaeză) 106 – 107, 137 – 138, 140, 241 – 242, 248 (fluviu), 242
Saudită (Arabia) *v*. Arabia Saudită 27, 153
Scarborough (reciful) 168 – 170, 175, 184, 187, 223 banc 19 ¿iartă), 169, 248 corabia 169
Schofield, Clive 79, 220 – 221, 257 Selangor 18 (hartă) 107 Sembflan 18 (hartă), 107 Serbia 53
Service, John Stewart 209 Seul 231, 250, 259 Shakespeare, William 146, 218 Shandong (peninsula) 41 Shang (dinastia) 202 Shanghai 213 Siam 124 Sicilia 42, 44 Sim, Rita 105
Singapore 8 (hartă), 17, 18 (hartă), 26, 28, 38, 46, 56 – 58, 66.
78 – 80, 90, 96 – 97, 99, 105.
107, 112, 114 – 115, 121 – 122, 126 – 143, 146, 152 – 156, 158 – 159, 164, 177, 188, 196.
203, 227, 232, 234 – 235, 240, 242, 246, 248, 252,

255, 258 strâmtoarea 7 Song (dinastia) 15, 66, 77 *South China Morning Post* (ziar din Hong Kong) 204 Sovietică (Uniunea) *v*. Uniunea Sovietică 37, 42, 44, 50, 80, 92, 135, 196, 208, 213 – 214, 226 Spania 72, 156 Sparta 42, 233 Siracuza 42

Siria 37, 95, 148, 150, 169 Spence, Jonathan D. 41, 258 Spratly, Henry 177 Spratly, Richard 177 – 178 Spratly (insulele) 9 (hartă), 18 – 19 (hartă), 28, 30, 66, 122, 168, 173, 181, 186 – 187, 218, 220, 222, 222 – 224, 247 arhipelag 27, 58, 122, 168.

175, 179, 186, 222 – 223 Spykman, Nicholas J. 75 Sri Lanka 113, 232 Statele Malaeze Federate 107 Stilwell, Joseph W. 205 – 206, 209 – 210, 259

Storey, Ian 28, 58, 79, 90, 220 – 221, 246, 257 – 259

Stratfor 2, 60, 245 – 246, 249, 256 Strauss, Leo 154, 258 Subi (recif) 18 (hartă), 173 – 174 Subic (golful) 19 (hartă), 167, 170 – 171, 173, 176, 181 Sudanul deSud 241 Suez (Canalul de) 26 Suharto 138 Sui (dinastia) 190 regat 202

Sukarno 135, 137 – 138, 142 Sulu (arhipelagul) 19 (hartă), 167, 171, 238

Sulu (Marea) 9 (hartă), 176, 179, 181

Suma oriental (T. Pires) 7 Sumatra 35, 123 Sunda (strâmtoarea) 26

Sung (dinastia) 202, 218 regat 202 Sun Tzu 195

Swallow (recif) 18 (hartă), 122 Swarthmore (Colegiul) 234

Ş

Şalul de Manila (Henri Matisse) 156 Şcoala „S. Rajaratnam” de Studii Internaţionale 56 Śiva 11, 14 – 15

T

Taft, William Howard 162 *tagalog* (etnie, limbă) 167, 174 Taipei 9, 19, 186, 188, 194 – 196, 198 – 201, 203, 231, 246, 250 Taiwan 9 (hartă), 19 (hartă), 24, 26, 28, 30 –

31, 38 – 41, 46 – 47, 50, 52, 96, 130, 156, 159, 164 – 165, 183 – 203, 211 – 212, 221.
229, 232
strâmtoarea 9, 19, 24, 39, 65.
189 – 191, 193, 195 – 196, 198, 229 Tam, Dang Thanh 97 – 98 tamili 105
Tan, Samuel 161 – 162, 259 Tang (dinastia) 12, 83 – 84, 190, 202 regat 202
Taylor, Jay 202, 205 – 212, 259 Taylor, Keith Weller 85, 259 Teluk Sepanggar 122 Templer, Gerald 119 Templer, Robert 83, 86, 259 Templul Literaturii (din Hanoi) 77 *Teoria clasei de lux* (Thorstein Veblen) 102
terorism 33, 37, 40, 121, 167 Thailanda 8 (hartă), 39, 80, 87, 93, 96, 123, 142 – 143, 239 Thailandei (golful) 8 (hartă) Thatcher, Margaret 132, 142 Thayer, Carlyle A. 82, 92, 259 Tibet 29
Tienanmen (piaţa) 126, 153 Till, Geoffrey 28 – 29 *Time* (revista) 205, 256
Tito, Iosip Broz 94 Tokio 9 (hartă)
Tonkin 13
(golful) 39, 67, 86 – 87, 90, 184, 222 *Tragedia politicii de forţă* (John Mearsheimer) 44.
230, 256
Tran (dinastia) 84
Tratatul de la Varşovia 135, 216
Trinidad 71, 74
Truman, Harry 212
Tuchman, Barbara 210 – 211, 259
Tucidide 36, 42, 198, 233, 258
Tunisia 95, 148, 150
Turcia 98, 110 – 111, 191, 232
T
Ţărilor de Jos (Regatul) 241
U

Ulugan (golful) 19 (hartă), 173, 181 umanism 21, 127, 145 *Umbre şi vânt o viziune asupra Vietnamului modern* (Robert Templer) 83 UMNO (Organizaţia Naţională a Malaezilor Uniţi) 110, 123 Uniunea Europeană 34, 54, 79, 225 – 226
Uniunea Sovietică 37, 42, 44.
50, 80, 92, 135, 196, 208, 213 – 214, 226 Ussuria 40
V
Varşovia (Tratatul de la) 135, 216 Veblen, Thorstein 102 – 103, 260 Vede 15
Venezuela 69, 73, 75 Victoria (regina Angliei) 124 Vietnamul de Nord 82, 87, 138.
140, 192
Vietnamul de Sud 78 – 79, 82, 95, 143
Vieţile paralele (Plutarh) 134
Vila, Pancho 162
Visaya (insulele) 9 (hartă), 167
W
Wain, Barry 115 – 117, 246, 260 *Wall Street Journal* (*The*) 116, 248, 252, 254 – 255, 257, 259 Waltz, Kenneth N. 218 – 219, 260 Wang, Kuan-Hsiung 184 – 185, 260 West Point 163 White, Hugh 49, 143 White, Theodore 205 Wilhelm II (*Kaiser-vi* Germaniei) 73 Wolfowitz, Paul 187 Wu (dinastia) 190 Wu (împăratul) 183 Wu Shengli 66
X
Xenofon 154 Xinjiang 29
Xuan, Ngo Quang 79, 90, 93
Y
Yale (Universitatea) 41, 62
Yalong (golful) 68
Yang, Andrew 198 – 200
Yang Jiechi 91
Yoshihara, Toshi 169, 253
Yuan (dinastia) 12, 15, 66, 77, 202

Yulin 67
Z
Zaid Ibrahim 120, 123 Zeelandia (fortul) 19 (hartă), 190, 194
Zheng He 190
Zhou (dinastia) 9 (hartă), 18 – 19 (hartă), 39, 202 Zidul Berlinului 231 Zidul Vietnamului 82 zone economice exclusive 222 – 223

Tiparul executat la:

3 Holmes şi Yoshihara, 2012; Boot, 2012 (b); Gregorio del Pilar y Sempio (1875 – 1899) a fost un foarte tânăr general (24 de ani) al forţelor revoluţionare

Cuprins

Prolog
Ruinele Champei
Capitolul 1
Dilema umanistă
Capitolul 2
Marea Caraibilor a Chinei
Capitolul 3
Soarta Vietnamului
Capitolul 4
Un concert de civilizaţii?
Capitolul 5
Bunul autocrat
Capitolul 6
Povara colonială a Americii
Capitolul 7
Berlinul Asiei
Capitolul 8

Starea naturală
Epilog
Mahalalele din Borneo
Mulţumiri
Referinţe bibliografice
Indice de nume